

 www.modavica2019.org

 HALKBANK **TÜRMOB**
TÜRKİYE SERBEST MUHASEBİCİ MALİ MÜDAVİLER
VE YEMİNLİ YEMİNLİ MALİ MÜDAVİLER ODASI BİRLİĞİ

MODAVICA 2019

16th INTERNATIONAL CONFERENCE ON ACCOUNTING

5-8 October 2019

Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve
Dayanışma Vakfı
The Turkish Foundation for Science and
Collaboration of Accounting Academician

**Proceedings of MODAV 16th International Conference on Accounting-
MODAVICA 2019- 5-8 October 2019**

**The Effect of Holistic Approaches in the Development of
Accounting Research and Application**

Editors

Assoc. Prof. Dr. Seçil SİGALI

Dokuz Eylül University

Maritime Faculty

Department of Logistics Management Supply Chain Management

İzmir, Turkey

Res. Assist. Elif KORKMAZ

Dokuz Eylül University

Faculty of Business

Department of Business Administration

İzmir, Turkey

@2019 PUBLISHED ONLINE

Date of Publication: October 2019

Conference webpage: <http://www.modavica2019.org/>

Publication type: Abstract proceedings of MODAV conferences

Paper acceptance process: A double blind peer-reviewed process conducted by an international panel of reviewers

Sponsored by

Scientific Committee

- Prof. Dr. Durmuş Acar, Süleyman Demirel University, Turkey
- Prof. Dr. Nalan Akdoğan, Başkent University, Turkey
- Prof. Dr. Ali Alagöz, Selçuk University, Turkey
- Prof. Dr. Catalin Albu Academy of Economic Studies, Bucharest
- Prof. Dr. Nadia Albu, Academy of Economic Studies, Turkey
- Prof. Dr. Trifu Alexandru, University Pedre Andrei of IASI, Romania
- Prof. Dr. Ümmühan Aslan, Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey
- Prof. Dr. Mustafa A. Aysan
- Prof. Dr. Ercan Bayazıtlı, Ankara University, Turkey
- Prof. Dr. Ahmet Vecdi Can, Sakarya University, Turkey
- Prof. Dr. Nuran Cömert, Marmara University, Turkey
- Prof. Dr. John Christensen, University of Southern Denmark, Denmark
- Prof. Dr. Fikret Çankaya, Karadeniz Teknik University, Turkey
- Prof. Dr. Orhan Çelik, Ankara University, Turkey
- Prof. Dr. Ayşe Tansel Çetin, Yalova University, Turkey
- Prof. Dr. Yavuz Çiftçi, Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey
- Prof. Dr. A. Fatih Dalkılıç, Dokuz Eylül University, Turkey
- Prof. Dr. Volkan Demir, Galatasaray University, Turkey
- Prof. Dr. Melih Erdoğan, Anadolu University, Turkey
- Prof. Dr. Ülkü Ergun, Dokuz Eylül University, Turkey
- Prof. Dr. Fatih Coşkun Ertuş, Atatürk University, Turkey
- Prof. Dr. Shawki M. Farag, The American University in Cairo, Egypt
- Prof. Dr. Robert Faff, University of Queensland, Australia
- Prof. Dr. Ümit Gücenme Gencoğlu, Uludağ University, Turkey
- Prof. Dr. Seçkin Gönen, Dokuz Eylül University, Turkey
- Prof. Dr. Recep Güneş, Malatya İnönü University, Turkey
- Prof. Dr. Kadir Gürdal, Ankara University, Turkey
- Prof. Dr. Oktay Güvemli
- Prof. Dr. Rüstem Hacırüstemoğlu, Galatasaray University, Turkey
- Prof. Dr. Zeynep Hatunoğlu, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Turkey
- Prof. Dr. Cemal İbiş, Işık University, Turkey
- Prof. Dr. Yoshiaki Jinnai, Tokyo Keizai University, Japan
- Prof. Dr. Selahattin Karabınar, İstanbul University, Turkey
- Prof. Dr. Reşat Karcıoğlu, Atatürk University, Turkey
- Prof. Dr. Uğur Kaya, Karadeniz Teknik University, Turkey
- Prof. Dr. Ganite Kurt, Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey

Prof. Dr. Ömer Lalik
Prof. Dr. Kari Lukka, University of Turku, Finland
Prof. Dr. Emaad Muhanna, Misr University for Science & Technology, Egypt
Prof. Dr. İrem Nuhoglu, Boğaziçi University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Özbirecikli, Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
Prof. Dr. Yıldız Özerhan, Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey
Prof. Dr. Yakup Selvi, İstanbul University, Turkey
Prof. Dr. Türker Susmuş, Ege University, Turkey
Prof. Dr. Saime Önce, Anadolu University, Turkey
Prof. Dr. Semra Öncü, Manisa Celal Bayar University, Turkey
Prof. Dr. Serdar Özkan, American University of the Middle East, Kuwait
Prof. Dr. Şaban Uzay, Erciyes University, Turkey
Prof. Dr. Serap Sebahat Yanık, Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey
Prof. Dr. Fatih Yılmaz, İstanbul University, Turkey
Prof. Dr. Göksel Yücel, İstanbul University, Turkey

Dear Participants,

We were able to realize our 16th International Accounting Conference with your valuable contributions. In the Turkish and English sessions we learned from the papers about the new developments in the accounting area, interdisciplinary approaches, effect of the changes in the field and what to expect in the future. Our feature speeches include interesting topics ranging from being an holistic accountant in your life to how to create and formulate holistic research and theory.

In this book of proceedings, we present the conference papers that were double blind reviewed and presented at the conference. Hence, the papers reflect the viewpoint of the authors and not MODAV. Hoping to meet again in the following meetings.

With our sincere appreciation of your support,

Organizing Committee

Prof. Dr. Fatma Naciye Can Şimga Muğan

Prof. Dr. Recep Pekdemir

Prof. Dr. Çağnur Balsarı

Prof. Dr. Beyhan Marşap

Assoc. Prof. Dr. Seçil Sigalı

Prof. Dr. Dursun Arıkboğa

Prof. Dr. Aylin Poroy Arsoy

CONTENTS

Conference Program	11
Conducting Interventionist Research in Accounting: There and Back Again / Kari LUKKA, Turku School of Economics, University of Turku, Finland.....	15
Holistic Accounting / Emma J. PERRY.....	16
The Game of Accounting Control: Designing Decentralized Organizations / John CHRISTENSEN, Univesity of Southern Denmark	17
Pitching Research / Robert FAFF, The University of Queensland.....	19
Investigating The Relationships Between The Firm Value and Real Earnings Management in Jordanian Industrial Listed Firms/ Sliman S. ALSOBOA, Al-Hussein Bin Talal University.....	20
The Challenges of Separation: The Case of South Sudan / Shawki M. FARAG.....	29
Legitimacy of Postmodern Paradigm For Accounting Research / Çağatay YAĞCI -Fırat Botan ŞAN - Alper ERSERİM.....	40
Disclosure Notes of The Financial Statements According To IAS16 Tangible Assets on Automotive Manufacturers in Turkey/ İrem BATIBAY TUNAYDIN – Murat AZALTUN	46
Kültürün UFRS Uygulamalarının Kabulü ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma / Fevzi Serkan ÖZDEMİR - İsmail Hakkı ÜNAL.....	50
Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardının İş Dünyasına Sağlayabileceği Yararlar: Bobi FRS ve MSUGT/VUK ile Mukayeseli Bir İnceleme / İlker KIYMETLİ ŞEN - Mehmet ÖZBİRECİKLİ	57
Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ile Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağının Kâr Veya Zarar Tablosu Hesapları Açısından Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi / Cevdet Yiğit ÖZBEK - Ahmet Cemkut BADEM	62
Finansal Raporlamada Yönetim Modeli Kavramı/ Mustafa DOĞAN- İlker GÜLENÇER.....	68
IIRC Çerçevesi Kapsamında Entegre Raporlardaki İçerik Öğelerinin Türkiye Ve Uluslararası Karşılaştırılması Ve Entegre Raporların Düzenlenmesinde Sürdürülebilirlik Raporlarındaki Bilgilerin Kullanımı / Banu SULTANOĞLU - Nalan AKDOĞAN.....	71
Entegre Raporlama ve Yerel Yönetimlerde Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma / Beyhan MARŞAP - Bilge Leyli ELİTAŞ - Ayşenur ALTINAY	79
Entegre Raporlama, Liderlik İlişkisi: Bist Şehir Endekslerinde Bir Araştırma / Filiz YÜKSEL....	85
Entegre Raporlamanın Finansal Performansa Etkisi: BIST Banka Endeksi Üzerinde Bir Araştırma/ Filiz YÜKSEL - Prof.Dr.Cevdet A.KAYALI	90
Muhasebe ve Yatırım Hilelerine Kültürel Eğilimlerin Etkisi / Selahattin KARABINAR - Fırat ALTINKAYNAK	95
Şeffaflık Raporlarının Hofstede-Gray Modeliyle Muhasebe Kültürü Açısından Karşılaştırılması: Türkiye, Nijerya, Letonya ve İngiltere Örneği / Duygu ANIL KESKİN - Salih TUTAR - Kemal Faruk YAZGAN	102
Kadın Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İş-Aile Çatışması Üzerindeki Etkisi: TR90 Bölgesi Örneği / Büşra TOSUNOĞLU - Fatih Coşkun ERTAŞ	111

Muhasebe ve Kadın: İş Hayatı ve Ulusal Literatüre İlişkin Bir Değerlendirme / Duygu ŞENGÜL ÇELİKAY.....	118
A Study of Online Homework Managers on Student Learning and Satisfaction in Accounting Courses / Ahmet TÜREL – Daniel FURR	130
Implementation of Social Audit Process: A Tool For Accountability And Ethics / Sezer Bozkuş KAHYAOĞLU -Fatma TEKTÜFEKÇİ	135
Adopting To The Future / Beyza GÜREL - Gizem HALİL	146
Konkordato İşlemine İlişkin Verilen Makul Güvence Raporunun Analizi ve Bir Örnek Uygulama / Mehmet Fatih KOÇ - Serap Sebahat YANIK	152
Yüksek Mahkeme Kararları Işığında Konkordato Uygulamasında Borçlunun Dürüstlük Kuralına Uygun Davranma Yükümlülüğü / Gönenç DEMİR	158
Hukuki Açıdan Finansal Raporlar / Gökhan AYDOĞAN	165
IFRS/TMS ve TTK Anlayışında Sermayenin Korunması İlkesi / Aybüke DEMİR	171
KAP Verilerini Kullanmak: Değer İlişkisi Analizi / Melik ERTUĞRUL	175
Finansal Başarısızlık Durumunun Öngörülmesinde Nakit Akış Bilgilerinin Rolü / Gülşen ÇAVUŞ - Ayşe Banu BAŞAR	182
Muhasebe Manipülasyon Riski Üzerinde Etkili Olan Stratejik Faktörler / Işık ALTUNAL - Niyazi KURNAZ	189
Denetim Komitesi Özelliklerinin Finansal Raporlama Zamanlılığına Etkisi: BIST’te Bir Uygulama/ Gökhan ÖZER - Abdullah Kürşat MERTER	196
Dijitalleşmenin Muhasebe Eğitimine Etkileri: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma / Ersin KURNAZ - İsmail TEKBAŞ - Tunga BOZDOĞAN - Ömer Orbay ÇETİN.....	204
Robinson Muhasebesi Ve Homo Economicus / Şebnem YAŞAR - İlker KIYMETLİ ŞEN	212
Muhasebe Meslek Mensuplarının Nitelikli Meslek Mensubu Yetiştirmede İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesinden Beklentileri: Bişkek İlinde Bir Araştırma / Emin YÜREKLİ – Eymen GÜREL.....	220
Muhasebedeki Elektronik Gelişmelerin Muhasebe Meslek Etiğine Etkisi: Kırıkkale İlindeki Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma / Fatma ÇITAK - Tuba Derya BASKAN.....	229
İklim Değişikliği Raporlaması: Türkiye’deki İşletmelerin Gönüllü CDP Açıklamaları / Banu SULTANOĞLU - Yıldız ÖZERHAN.....	237
Yasal Sistemler Perspektifinden Uluslararası Kurumsal Yönetim Yaklaşımları / Gökhan ÖZER - Oya ERDİL - Melike ARTAR - Abdullah Kürşat MERTER.....	245
Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Vergiden Kaçınma / Hümeysra ADIGÜZEL - Deniz ÖZBAY - Mehpare KARAHAN GÖKMEN	Error! Bookmark not defined.
İşletmelerde İç Kontrol Sistemi Ve Finansal Performans:Bist İmalat Sektöründeki Firmalar Üzerine Bir Araştırma / Gönül ALKAN - Onur DOĞAN.....	254
Kurumsal Yönetim Endeksi Kilit Denetim Konuları Analizi / Taylan ALTINTAŞ - Neşegül PARLAK	266
Muhasebe Meslek Mensuplarının Almış Oldukları Disiplin Cezalarının 2009-2019 Yılları Arasındaki Durumu Üzerine Bir İnceleme / Ümmühan ASLAN - Gamze ÖZDEMİR.....	270

The Effects of Auditor Gender on Audit Quality in Turkey / Ceren DİNÇEL - Sultan KUZU - Aslı TÜREL	274
The Relationship Between Female Proportion on Board and Company Performance / Mustafa Gürol DURAK - Ece ACAR - Çiğdem EDE ŞENTÜRK	281
Women on Board and Financial Performance: An Analysis of International Shipping Companies / Gökçe TUĞDEMİR KÖK - Seçil SİGALI	287

CONFERENCE PROGRAM

5 October 2019, Saturday					
14:00	Hotel C-in				
6 October 2019, Sunday					
09:00 -	<p>Opening Speeches (in Turkish) Prof. Dr. F.N. Can ŞİMGİ MUĞAN MÖDAV Yönetim Kurulu Başkanı</p> <p>Rıza YÖRÜYEN Aydın Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Başkanı</p>				
10:30 -	<p>Vedat ADAK İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Başkanı</p> <p>Murat YÜNLÜ Kamu Gözetim Kurulu Başkan Yardımcısı</p>				
10:30 -	<p>Coffee Break </p>				
11:00 -	<p>Keynote Speech - Prof.Dr. Kari LUKKA "Conducting interventionist research in accounting: There and back again"</p>				
12:30 -	<p>Lunch </p>				
14:00 -	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">Room A SESSION 1: FİNANSAL RAPORLAMA CHAIR: Prof. Dr. Ümit GÜCENME GENÇOĞLU</th> <th style="width: 50%; text-align: left;">Room B SESSION 2: CONTEMPORARY ACCOUNTING RESEARCH CHAIR: Prof. Dr. Dursun ARIKBOĞA</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="vertical-align: top;"> <p><i>Kültürün UFRS Uygulamalarının Kabulü İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma</i> Fevzi Serkan ÖZDEMİR, Türkiye Büyük Millet Meclisi İsmail Hakkı ÜNAL, İzmir Demokrasi Üniversitesi</p> <p><i>Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardının İş Dünyasına Sağlayabileceği Yararlar: BOBİ FRS VE MSUGT/VUK İle Mukayeseli Bir İnceleme</i> İlker KIYMETLİ ŞEN, İstanbul Ticaret Üniversitesi Mehmet ÖZBİRECİKLİ, Mustafa Kemal Üniversitesi</p> <p><i>Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği İle Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağının Kâr Veya Zarar Tablosu Hesapları Açısından Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi</i> Cevdet Yiğit ÖZBEK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Ahmet Cemkut BADEM, Kocaeli Üniversitesi</p> <p><i>Finansal Raporlamada Yönetim Modeli Kavramı</i> Mustafa DOĞAN, Ankara Üniversitesi</p> </td> <td style="vertical-align: top;"> <p><i>Investigating The Relationships Between The Firm Value and Real Earnings Management in Jordanian Industrial Listed Firms</i> Sliman S. ALSOBOA, Al-Hussein Bin Talal University, Ma'an, Jordan</p> <p><i>The Challenges of Separation: The Case of South Sudan</i> Shawki FARAG, American University in Cairo</p> <p><i>Legitimacy of Postmodern Paradigm for Accounting Research</i> Çağatay YAĞCI, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fırat Botan ŞAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Alper ERSERİM, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi</p> <p><i>Disclosure Notes of The Financial Statements According to IAS 16 Tangible Assets on Automotive Manufacturers in Turkey</i> İrem BATIBAY TÜNAYDIN, İstanbul Okan Üniversitesi</p> </td> </tr> </tbody> </table>	Room A SESSION 1: FİNANSAL RAPORLAMA CHAIR: Prof. Dr. Ümit GÜCENME GENÇOĞLU	Room B SESSION 2: CONTEMPORARY ACCOUNTING RESEARCH CHAIR: Prof. Dr. Dursun ARIKBOĞA	<p><i>Kültürün UFRS Uygulamalarının Kabulü İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma</i> Fevzi Serkan ÖZDEMİR, Türkiye Büyük Millet Meclisi İsmail Hakkı ÜNAL, İzmir Demokrasi Üniversitesi</p> <p><i>Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardının İş Dünyasına Sağlayabileceği Yararlar: BOBİ FRS VE MSUGT/VUK İle Mukayeseli Bir İnceleme</i> İlker KIYMETLİ ŞEN, İstanbul Ticaret Üniversitesi Mehmet ÖZBİRECİKLİ, Mustafa Kemal Üniversitesi</p> <p><i>Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği İle Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağının Kâr Veya Zarar Tablosu Hesapları Açısından Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi</i> Cevdet Yiğit ÖZBEK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Ahmet Cemkut BADEM, Kocaeli Üniversitesi</p> <p><i>Finansal Raporlamada Yönetim Modeli Kavramı</i> Mustafa DOĞAN, Ankara Üniversitesi</p>	<p><i>Investigating The Relationships Between The Firm Value and Real Earnings Management in Jordanian Industrial Listed Firms</i> Sliman S. ALSOBOA, Al-Hussein Bin Talal University, Ma'an, Jordan</p> <p><i>The Challenges of Separation: The Case of South Sudan</i> Shawki FARAG, American University in Cairo</p> <p><i>Legitimacy of Postmodern Paradigm for Accounting Research</i> Çağatay YAĞCI, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fırat Botan ŞAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Alper ERSERİM, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi</p> <p><i>Disclosure Notes of The Financial Statements According to IAS 16 Tangible Assets on Automotive Manufacturers in Turkey</i> İrem BATIBAY TÜNAYDIN, İstanbul Okan Üniversitesi</p>
Room A SESSION 1: FİNANSAL RAPORLAMA CHAIR: Prof. Dr. Ümit GÜCENME GENÇOĞLU	Room B SESSION 2: CONTEMPORARY ACCOUNTING RESEARCH CHAIR: Prof. Dr. Dursun ARIKBOĞA				
<p><i>Kültürün UFRS Uygulamalarının Kabulü İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma</i> Fevzi Serkan ÖZDEMİR, Türkiye Büyük Millet Meclisi İsmail Hakkı ÜNAL, İzmir Demokrasi Üniversitesi</p> <p><i>Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardının İş Dünyasına Sağlayabileceği Yararlar: BOBİ FRS VE MSUGT/VUK İle Mukayeseli Bir İnceleme</i> İlker KIYMETLİ ŞEN, İstanbul Ticaret Üniversitesi Mehmet ÖZBİRECİKLİ, Mustafa Kemal Üniversitesi</p> <p><i>Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği İle Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağının Kâr Veya Zarar Tablosu Hesapları Açısından Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi</i> Cevdet Yiğit ÖZBEK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Ahmet Cemkut BADEM, Kocaeli Üniversitesi</p> <p><i>Finansal Raporlamada Yönetim Modeli Kavramı</i> Mustafa DOĞAN, Ankara Üniversitesi</p>	<p><i>Investigating The Relationships Between The Firm Value and Real Earnings Management in Jordanian Industrial Listed Firms</i> Sliman S. ALSOBOA, Al-Hussein Bin Talal University, Ma'an, Jordan</p> <p><i>The Challenges of Separation: The Case of South Sudan</i> Shawki FARAG, American University in Cairo</p> <p><i>Legitimacy of Postmodern Paradigm for Accounting Research</i> Çağatay YAĞCI, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fırat Botan ŞAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Alper ERSERİM, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi</p> <p><i>Disclosure Notes of The Financial Statements According to IAS 16 Tangible Assets on Automotive Manufacturers in Turkey</i> İrem BATIBAY TÜNAYDIN, İstanbul Okan Üniversitesi</p>				
15:30 -	<p>Coffee Break </p>				
16:00					

16:00 - 17:30	<p>A Room SESSION 3: ENTEGRE RAPORLAMA CHAIR: Prof. Dr. Fatih COŞKUN ERTAŞ</p> <p><i>IIRC Çerçevesindeki Entegre Raporların Türkiye ve Uluslararası Uygulamalarda Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi ve Sürdürülebilirlik Raporlarından Entegre Raporlamaya Geçişte İlave Bilgilere Duyulan İhtiyaç</i> Banu SULTANOĞLU, Bilkent Üniversitesi Nalan AKDOĞAN, Başkent Üniversitesi</p> <p><i>Entegre Raporlama Ve Yerel Yönetimlerde Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma</i> Beyhan MARŞAP, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Bilge Leyli ELİTAŞ, Yalova Üniversitesi Ayşenur ALTINAY, Uşak Üniversitesi</p> <p><i>Entegre Raporlama, Liderlik İlişkisi: BİST Şehir Endeklerinde Bir Araştırma</i> Filiz YÜKSEL, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi</p> <p><i>Entegre Raporlamanın Finansal Performansa Etkisi: BİST Banka Endeksi Üzerinde Bir Araştırma</i> Filiz YÜKSEL, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Cevdet A. KAYALI, İzmir Demokrasi Üniversitesi</p>	<p>B Room SESSION 4: MUHASEBE VE KÜLTÜR CHAIR: Prof. Dr. Ülkü ERGUN</p> <p><i>Muhasebe Ve Yatırım Hilelerine Kültürel Eğitiminin Etkisi</i> Selahattin KARABINAR, İstanbul Üniversitesi Fırat ALTINKAYNAK, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi</p> <p><i>Şeffaflık Raporlarının Hofstede-Gray Modeliyle Muhasebe Kültürü Açısından Karşılaştırılması: Türkiye, Nijerya, Letonya Ve İngiltere Örneği</i> Duygu ANIL KESKİN, İstanbul Üniversitesi Salih TUTAR, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Kemal Faruk YAZGAN, Vergi Müfettişi</p> <p><i>Kadın Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İş-Aile Çatışması Üzerindeki Etkisi: Tr90 Bölgesi Örneği</i> Büşra TOSUNOĞLU, Gümüşhane Üniversitesi Fatih Coşkun ERTAŞ, Atatürk Üniversitesi</p> <p><i>Muhasebe Ve Kadın: İş Hayatı Ve Ulusal Literatüre İlişkin Bir Değerlendirme</i> Duygu ŞENGÜL ÇELİKAY, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi</p>	<p>C Room SESSION 5: ACCOUNTING AND FUTURE PROSPECTS CHAIR: Prof. Dr. Fatih DALKILIÇ</p> <p><i>A Study of Online Homework Managers on Student Learning and Satisfaction in Accounting Courses</i> Ahmet TÜREL, İstanbul Üniversitesi Daniel FURR, PEARSON Publishing</p> <p><i>Implementation of Social Audit Process: A Tool for Accountability and Ethics</i> Sezer BOZKUŞ KAHYAOĞLU, İzmir Bakırçay Üniversitesi Fatma TEKTÜFEKÇİ, Dokuz Eylül Üniversitesi</p> <p><i>Adopting to the Future</i> Beyza GÜREL, İzmir Ekonomi Üniversitesi Gizem HALİL, İzmir Ekonomi Üniversitesi</p>
17:30 - 18:00	Coffee Break		
18:00 - 19:00	WEBINAR - Emma J. PERRY "Holistic Accounting"		
20:00 - 22:00	Dinner 		

7 October
2019, Monday

09:15 - 10:45	Keynote Speech - Prof.Dr. John CHRISTENSEN "The Game of Accounting Control: Designing Decentralized Organization"		
10:45 - 11:00	Coffee Break 		
11:00 - 12:30	WEBINAR - Prof.Dr. Robert FAFF "Pitching Research"		
12:30 - 14:00	Lunch 		
14:00 - 15:30	<p>A Room SESSION 6: MUHASEBE VE HUKUK CHAIR: Prof. Dr. Beyhan MARŞAP</p> <p>Konkordato İşlemine İlişkin Verilen Makul Güvence Raporunun Analizi Ve Bir Örnek Uygulama Mehmet Fatih KOÇ, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Serap Sebahat YANIK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</p> <p>Yüksek Mahkeme Kararları Işığında Konkordato Uygulamasında Borçlunun Dürüstlük Kuralına Uygun Davranma Yükümlülüğü Gönenç DEMİR, Dokuz Eylül Üniversitesi</p> <p>Hukuki Açıdan Finansal Raporlar Gökhan AYDOĞAN, Ankara Üniversitesi</p> <p>IFRS/TMS ve TTK Anlayışında Sermayenin Korunması İlkesi Aybüke DEMİR, Ufuk Üniversitesi</p>	<p>B Room SESSION 7: MUHASEBE VE FİNANS CHAIR: Prof. Dr. Saime ÖNCE</p> <p>Kap Verilerini Kullanmak: Değer İlişkisi Analizi Melik ERTUĞRUL, İstinye Üniversitesi</p> <p>Finansal Başarısızlık Durumunun Öngörülmesinde Nakit Akış Bilgilerinin Rolü Gülşen ÇAVUŞ, Anadolu Üniversitesi Ayşe Banu BAŞAR, Anadolu Üniversitesi</p> <p>Muhasebe Manipülasyon Riski Üzerinde Etkili Olan Stratejik Faktörler: Borsa İstanbul'a Kayıtlı İşletmeler Üzerinde Bir Uygulama Işık ALTUNAL, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Niyazi KURNAZ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi</p> <p>Denetim Komitesi Özelliklerinin Finansal Raporlama Zamanlılığına Etkisi: BİST'te Bir Uygulama Gökhan ÖZER, Gebze Teknik Üniversitesi Abdullah Kürşat MERTER, Gebze Teknik Üniversitesi</p>	<p>C Room SESSION 8: MUHASEBENİN GELECEĞİ CHAIR: Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN</p> <p>Dijitalleşmenin Muhasebe Eğitimine Etkileri: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma Ersin KURNAZ, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İsmail TEKBAŞ, SMMM Tunga BOZDOĞAN, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Ömer Orbay ÇETİN, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi</p> <p>Robinson Muhasebesi ve Homo Economicus R. Şebnem YAŞAR, Dokuz Eylül Üniversitesi İlker KIYMETLİ ŞEN, İstanbul Ticaret Üniversitesi</p> <p>Muhasebe Meslek Mensuplarının Nitelikli Meslek Mensubu Yetiştirmede İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesinden Beklentileri: Bişkek İlinde Bir Araştırma Emin YÜREKLİ, Kırgızistan Manas Üniversitesi Eymen GÜREL, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi</p> <p>Muhasebedeki Elektronik Gelişmelerin Muhasebe Meslek Etiğine Etkisi Fatma ÇITAK, Amasya Üniversitesi Tuba Derya BAŞKAN, Kırıkkale Üniversitesi</p>
15:30 - 15:45	Coffee Break 		

<p>15:45 - 17:15</p>	<p>A Room SESSION 9: KURUMSAL YÖNETİM VE SOSYAL SORUMLULUK CHAIR: PROF. DR. Tuğrul TÜFEKÇİOĞLU</p> <p><i>İklim Değişikliği Raporlaması: Türkiye'deki İşletmelerin Gönüllü CDP Açıklamaları</i> Banu SULTANOĞLU, Bilkent Üniversitesi Yıldız ÖZERHAN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</p> <p><i>Yasal Sistemler Perspektifinden Uluslararası Kurumsal Yönetim Yaklaşımları</i> Gökhan ÖZER, Gebze Teknik Üniversitesi Oya ERDİL, Gebze Teknik Üniversitesi Melike ARTAR, Gebze Teknik Üniversitesi Abdullah Kürşat MERTER, Gebze Teknik Üniversitesi</p> <p><i>Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Vergiden Kaçınma</i> Hümeyra ADIGÜZEL, Bahçeşehir Üniversitesi Deniz ÖZBAY, Maltepe Üniversitesi Mehpare KARAHAN GÖKMEN, Ondokuz Mayıs Üniversitesi</p>	<p>B Room SESSION 10: MUHASEBE VE DENETİM CHAIR: Prof. Dr. Serap YANIK</p> <p><i>İşletmelerde İç Kontrol Sistemi ve Finansal Performans: BİST İmalat Sektöründeki Firmalar Üzerine Bir Araştırma</i> Gönül İpek ALKAN, Dokuz Eylül Üniversitesi Onur DOĞAN, Dokuz Eylül Üniversitesi</p> <p><i>Kurumsal Yönetim Endeksi Kilit Denetim Konuları Analizi</i> Taylan ALTINTAŞ, İstanbul Üniversitesi Neşegül PARLAK, Ordu Üniversitesi</p> <p><i>Muhasebe Meslek Mensuplarının Almış Oldukları Disiplin Cezalarının 2009-2019 yılları Arasındaki Durumu Üzerine Bir İnceleme</i> Ümmühan ASLAN, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Gamze ÖZDEMİR, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi</p>	<p>C Room SESSION 11: ACCOUNTING AND GENDER CHAIR: Prof. Dr. Aylin POROY ARSOY</p> <p><i>The Effects of Auditor Gender on Audit Quality in Turkey</i> Ceren DİNÇEL, İstanbul Üniversitesi Sultan KUZU, İstanbul Üniversitesi Aslı TÜREL, İstanbul Üniversitesi</p> <p><i>Women on Board and Financial Performance: An analysis of International Shipping Companies</i> Gökçe TUĞDEMİR KÖK, Dokuz Eylül Üniversitesi Seçil SİĞALI, Dokuz Eylül Üniversitesi</p> <p><i>The Relationship Between Female Proportion on Board and Company Performance</i> Mustafa Gürol DURAK, Yaşar Üniversitesi Ece ACAR, Yaşar Üniversitesi Çiğdem Ede ŞENTÜRK, Yaşar Üniversitesi</p>
<p>17:15 - 17:30</p>	<p>Coffee Break</p>		
<p>17:30 - 19:00</p>	<p>PANEL SESSION: BÜTÜNSEL BAKIŞ AÇISI (HOLISTIC PERSPECTIVES) CHAIR: PROF. DR. Nalan AKDOĞAN Prof. Dr. M. Banu DURUKAN Prof. Dr. Yakup SELVİ Doç. Dr. Hatice Zekavet KABASAKAL</p>		
<p>20:00 - 23:59</p>	<p>Gala Dinner </p>		
<p>8 October 2019, Tuesday</p>			
<p>09:00 - 16:00</p>	<p>Excursion (Epehus, Sirince Village Tour)</p>		
<p>12:00</p>	<p>Hotel C-out</p>		
<p>Sessions will be held in the language of the papers. There is no simultaneous translation.</p>			

Conducting Interventionist Research in Accounting: There and Back Again

Prof. Kari LUKKA*

Interventionist research (IVR) is a longitudinal case study approach (with variations), in which participative observation is used deliberately as a research asset. It is often problem-solving oriented as the researcher typically participates in an organizational change project by providing expert knowledge and facilitates learning. In IVR, the researcher is an active participant in the real-time flow of life in the field, and therefore s/he has to adopt an insider's viewpoint (the emic perspective) during the field work to the issues at hand in order to later produce a theory contribution (employing the etic perspective). The umbrella notion of IVR comprises several variations going from the original form 'action research' coined by Kurt Lewin in the 1940s to such more recent forms as 'design science' and 'the constructive research approach'. The key note speech examines the fundamental nature of IVR, its philosophical anchoring, variations, forms of output as well as challenges of the research approach. Much attention is paid to the process aspects of IVR, focusing on how it not only involves going deep into the emic world of the case organization during field work, but most importantly also coming back from there to the etic domain, in order to develop and clarify the theoretical contribution of the study. Thereby the presentation will stress the necessity of having a theoretically motivated research question and theoretical ambition, just like any scholarly project, in IVR projects, too. In practice, this typically means carrying out an abductive rather than a straightforward deductive or open-endedly inductive research process.

* Turku School of Economics, University of Turku, Finland

Holistic Accounting

Emma J. Perry*

Abstract

The Holistic Accountancy system is a step-by-step guide that applies accountancy principles to social, emotional, spiritual and tangible aspects of life that allows users to find, define, create, share, strategise and live their life purpose. This tool is a six stage process which teaches users the true meaning of wealth. It is based on the premise that there is a relationship between intangible forms of wealth (e.g. mental and emotional wellbeing; spiritual growth; supportive relationships) and tangible forms of wealth (e.g. financial wealth; physical health; business capital). In today's culture, there is an emphasis on the importance of making money, whilst ignoring the relevance of other types of abundance. Many people approach business with the sole aim of creating financial gains. However, if they were to focus on creating the other forms of wealth first, they would be able to create a business that brings passion, contribution, fulfilment, and overall far larger long-term monetary gains. By going through the holistic accounting methodology the user can understand how they can manifest holistic wealth, which will facilitate the process of finding and living a purposeful and prosperous life. Essentially, the user will learn how to balance the books of their body, mind, heart and soul, rather than only the books of their business.

* Chartered Accountant ,The Holistic Accountant

The Game of Accounting Control: Designing Decentralized Organizations

John Christensen *

Modern economics views the firm as a nexus of contracts among the agents. The decisions of the firm are delegated to the agents. The basic agency model is used to describe the contractual relationship between the owner and the agent. Accounting plays a crucial role in these contracts as the accounting system provides the information upon which the contracts are based. Not all information in the accounting system can be characterized as hard and undisputable information. The accruals can often be characterized this way. Such information is provided by the agents and is used as part of the agency contract between the owner and the agent. Consequently, communication of such information is part of the game between the owner and the principal and is subject to incentive compatibility. This is the game of accounting control.

The use of the reported accrual information for control purposes is problematic. There is cost of having the agent report such information compared to having the information available publicly. The use of such reported information is constrained and a slight change in the assumption of the problem has dramatic consequences. Thus, the value of an accounting system is not easy to predict. Introduction of an auditor might help in solving the control problem. An interesting thought is that adding such an auditor has value despite the fact that he is informationally handicapped compared to the agent and the auditor does not possess information on his own. The result of this process is an accounting system which contains hard information, soft information provided by the agents and information provided by the auditor. Production of accounting information is very complex, and the interpretation (use) of accounting information is equally delicate.

The classical transfer pricing problem provides yet another dimension to the puzzle of the accounting system. In the simplest form this problem includes two agents, who are trading a common resource and transfer price is used in the performance evaluation of the agents. In the absence of a moral hazard problem, the problem disappears. Adding a moral hazard problem complicates the problem, but also opens for some of the common recommendations from our textbooks. Furthermore, it demonstrates the complexity of the divisional performance evaluation problem. The transfer price fundamentally is a device used to aggregate control information and the optimal accounting system depends upon the importance of the transfer decision.

In summary, the design of the accounting system is an important part of the design of the organization. The challenge is the information is a non-standard commodity, which is distributed

* University of Southern Denmark

throughout the organization and is used both for decision making and for control. Thus, the financial statements are determined in the game between the manager and the owner/the Board. As a consequence, accounting is almost always biased, is consistently late and is informationally handicapped compared to other information sources. In addition, accounting is hardly the only information source available to the organization. This makes it hard to determine why accounting is valuable – but that makes accounting research fascinating.

Pitching Research

Prof. Dr. Robert FAFF*

Abstract

“Pitching Research” is a framework (based on a small set of organizing principles – namely, to be structured, brief, simple, methodical, clear, & focused), that challenges a (novice) researcher to effectively communicate their research ideas to an academic field expert. In perhaps its simplest manifestation, “Pitching Research” can be captured by 12 questions. Is my **Working Title** short & informative? Does my **Research Question** have only a few “moving parts”? Are my chosen **Key Papers** written by “gurus” & published recently in leading journals? Does my scholarly **Motivation** identify an intriguing puzzle? Does my core **Idea** exploit a natural “tension” in the literature? Is a high quality project feasible in terms of the potentially available **Data**? Do I possess the necessary skills to professionally apply the necessary “gold standard” research **Tools**? Will my project deliver non-trivial **Novelty** to the field? Will my project avoid the “**So What?**” response and so positively change the way people think? By delivering its **Contribution**, can my project be viewed as part of a vibrant research program? In thinking about any “**Other Considerations**”, do I face any critical research risks? Do all elements above connect in a compelling way? The paper digs deeper on all these elements, gives practical guidance and, above all, is designed to be an enduring compass for all researchers on the “hazardous” journey seeking to discover important new knowledge. (SSRN at: <https://ssrn.com/abstract=2462059>)

* The University of Queensland

Investigating The Relationships Between The Firm Value and Real Earnings Management in Jordanian Industrial Listed Firms

Sliman S. ALSOBOA*

Abstract

This study investigated the relationship between the firm value (TQ; i.e. Tobin's Q) and real earnings management (REM) in Jordanian Industrial listed Firms (JILFs) over the period 2011-2017. The sample of this study contained 44 (out of 62) industrial firm listed in Amman Stock Exchange (ASE) during the period of the study. Cross-sectional regressions have used to determine the proxies of REM; i.e. abnormal levels of operating cash flow (abNOCF), discretionary expenditures (abNDisEXP.), and production costs (abNPROD.). A panel data regression analysis has used to test the relationship between firm value and each proxy of REM. The study found positive significant relationships between TQ and each of abNOCF, abNPROD, and REM, whereas the relationship with abNDisEXP found insignificant. In addition, the main variables have controlled by the financial leverage (DebtR) and firm size (LogTA). A negative significant relationship has observed between TQ and DebtR, whereas a positive significant relationship has observed between TQ and LogTA. Thus, the overall results suggested that the increase of activities of REM lead to increase in firms' value.

Keywords: real earnings management, operating cash flow, discretionary expenditures, production cost, firm value, leverage, Jordan.

1. INTRODUCTION

It is a normal action for profit seeking organizations to maximize their outcomes for different purposes. Profit is a fundamental ingredient of firm value. Furthermore, generate more profits leads to many services for management, investors and other different parties. These services include increase rewards for internal staff, pay dividends to the shareholders, increase stock prices for prospective investors. Therefore, it is important to improve the performance and the value of the firm via the normal actions. Otherwise, the management has good incentives to manage or manipulate the financial outcomes of the firm.

The accounting literatures have talked about two types of earnings management. At the first, principles and standards of accounting were used to manipulate financial figures through a number of estimates that known as accruals earnings management (AEM). After the financial scandals that have emerged in the last two decades in some corporations, the focus of manipulation has transferred from accrual accounting to the real activities which known as real earnings management (REM).

* Al-Hussein Bin Talal University, Ma'an, Jordan

However, In Jordan, most of studies about earning manipulating have focused on AEM, whereas a little of studies have been conducted about REM. In general, the Jordanian firms found to be practiced REM. For instance, Alhadab (2018) has shown that IPO firms have managed accruals and real activities (separately and as aggregated measure of REM) to inflate net income during the period 2000-2011. This study intends to provide empirical evidence on the influence of REM on the value of firm in the JILF_s. More precisely, this study aims to investigate the relationships between the firm value and REM in JILF_s listed in ASE over the period of 2011-2017.

2. LITERATURE REVIEW AND RESEARCH HYPOTHESES

2.1. Real earnings management

The accounting literatures classified groups earning management in two categories. First one is accrual management which involves accounting choices relating to changes in estimation and policies under principles and standards of accounting. The second category is real earnings management. Some previous studies have argued that the managers can manage earnings by manipulating operational activities (Schipper, 1989; Burgstahler and Dichev, 1997; Dechow and Skinner, 2000). These studies paved the way for in-depth research into what is currently known as REM such as studies conducted by Roychowdhury (2006); Gunny (2010) and Eldenburg et al. (2011).

Roychowdhury (2006), has stated about REM: "real activities manipulation as departures from normal operational practices, motivated by managers' desire to mislead at least some stakeholders into believing certain financial reporting goals have been met in the normal course of operations"(P.337). Accordance to Gunny (2010), REM occurs when managers "change the timing or structuring of an operation, investment, and/or financing transaction in an effort to influence the output of the accounting system" (Gunny, 2010, p. 855).

2.2. REM and firm value

With regard to value of firm, the prior studies have shown contradictory results. Most of these studies showed an adverse relationship between REM and firm value. REM can be detrimental to firm value since it increases current cash flows at the expense of future cash flows (Graham et al., 2005). Susanto (2017) found that REM has negative and significantly influence to firm value. Mellado-Cid et al. (2018) have found that firms with higher REM are associated with lower industry-adjusted Tobin's Q and firm-specific misvaluation measure. Also Farooqi, Harris and Ngo (2014) showed that REM is inversely related to firm valuation, and that it influences the excess value ascribed to the corporate diversification. Ge (2009) noticed how RAM masks current financial performance, destroys feasible long-term competitive advantages, and potentially reduces the firm's financial value. Xu (2007) also referred that REM reduces firm value.

From other side, some of prior studies found a positive relation between REM and the value of firm. Suffian, Sanusi and Mastuki, (2015) have concluded that REM activities increases firms' value, where they found a significant positive relationship between these two variables. Abner and Ferrer (2018), Found evidence that EM through CFO has significant impact on the company's value (Tobin's

Q). The study conducted by Zhu and Lu (2013), suggest that the executive employed the activities of REM to increase firm values prior to mergers and acquisitions. Mellado-Cid et al. (2018) have conducted a study about the link between REM and firm value. They found that the alternative proxies of REM, after controlling for known factors, affect market values of firm.

2.3. Hypotheses initiation

As it discussed in the previous section, some of prior studies have found a positive relationship between REM and the firm's value (Liu and Tsai, 2015; Suffian et al. (2015); Young et al., 2015), while others showed a negative relationship between these two variables (Roychowdhury, 2006; Sun and Lan, 2014; Susanto, 2017). The existence of negative relationship between value of firm and REM is the most theoretical explanation proposed in prior studies. The main objective of this study is to address this relationship in Jordanian industrial listed firms on ASE. Furthermore, the study aims to test relationship between firm's value and REM. moreover, the study also aims to test relationship between firm's value each proxy of REM; i.e. abnormal OCF, abnormal discretionary expenditures, and abnormal production cost. Consequently, the hypotheses have drawn as follows:

H₀1: There is insignificant relationship between firm's value and abnormal OCF in JILF_s.

H₀2: There is insignificant relationship between firm's value and abnormal discretionary expenditures in JILF_s.

H₀3: There is insignificant relationship between firm's value and abnormal production cost in JILF_s.

H₀4: There is insignificant relationship between firm's value and abnormal REM in JILF_s.

3. DATA AND METHODOLOGY

3.1. Data

The study population represents all industrial companies listed on the Amman Stock Exchange (ASE) during the period from 2011 to 2017. The sample consists of firms that have continued to provide full financial statements during this period. Thus, the sample of the study consists of 44 firms out of 62 firms in 2017. For statistical analysis purposes, Prior studies such as Roychowdhury (2006), Gunny (2010), and Zang (2012), have required at least 15 observations in each industry-year group. This study has taken the entire study sample as group, which has yield 2156 observations. This procedure has done due to classification of firms in ASE. Furthermore, there are limited numbers of firms in each industry sectors in ASE, which is round between 1 to 11 firms in each sector. Consequently, these limited numbers do not satisfy the regression estimation requirement of a minimum of 15 observations each industry and year. From my view of point, it is a reasonable procedure in a small emergent market.

3.2. Measurement of variables:

3.2.1. Dependent variable:

The dependent variable in this study is firm value which represented by Tobin's Q. Tobin's Q (TQ) is a market-based indicator, so it is measured in this study by dividing the market value of a firm by total assets.

3.2.2. Independent variables:

This study contains four independent variables which are abnormal OCF (abNOCF), abnormal discretionary expenditures (abNDisEXP), abnormal production cost (abNPROD) and real earning management (REM). REM has measured (as in equation 1) as the aggregated absolute values of abNOCF, abNDisEXP and abNPROD.

$$REM = abNOCF + abNDisEXP + abNPROD \dots (1)$$

The abnormal values of REM proxies have estimated as follows:

Estimating models of REM proxies:

In order to estimate the models used in this study, it has been followed studies conducted by Dechow et al. (1998), Roychowdhury (2006) and Cohen and Zarowin, (2010). The models used to express normal levels of OCF, discretionary expenses, and production costs. For the purpose of estimation of coefficients, cross-sectional regressions have run for all industrial firms each year as in the equations (2), (3), and (4) as follows:

Estimating of normal OCF

$$OCF_{it}/A_{i,t-1} = \alpha_0 + \alpha_1(1/A_{i,t-1}) + \alpha_2(S_{it}/A_{i,t-1}) + \alpha_3(\Delta S_{it}/A_{i,t-1}) + \varepsilon_{it} \dots (2).$$

Where: A_{it} is the total assets for firm i at the end of period t , S_{it} is the net sales for firm i during the period t , ΔS_{it} is equal to $S_{it} - S_{it-1}$, ε_{it} is the residuals. Then, for every firm-year, the estimated coefficients from equation (1) used to compute **normal** OCF, then **abnormal** OCF equal to actual OCF minus the normal OCF.

Estimating of normal production costs

$$Prod_{it}/A_{i,t-1} = \alpha_0 + \alpha_1(1/A_{i,t-1}) + \beta_1(S_{it}/A_{i,t-1}) + \beta_2(\Delta S_{it}/A_{i,t-1}) + \beta_3(\Delta S_{it-1}/A_{i,t-1}) + \varepsilon_{it} \dots (3).$$

Where: $Prod_{it}$ is production costs for firm i during the period t , ΔS_{it-1} is equal to $S_{it-1} - S_{it-2}$. Then, for every firm-year, the estimated coefficients from equation (2) used to compute normal production costs, normal production costs are the difference between actual production costs and abnormal production costs.

Estimating of normal discretionary expenses

$$DisExp_{it}/A_{i,t-1} = \alpha_0 + \alpha_1(1/A_{i,t-1}) + \alpha_2(S_{it-1}/A_{i,t-1}) + \varepsilon_{it} \dots (4)$$

Where $DisExp_{it}$ is discretionary expenses for firm i at the end of period t . then, for every firm-year, the estimated coefficients from Equation (3) used to compute normal discretionary expenses. The abnormal level of discretionary expenses has defined as the difference between actual discretionary expenses and normal discretionary expenses.

3.2.3. Control variables:

This study has two control variables; i.e. debt ratio and firm size, which measured as follows:

Debt ratio: this ratio reflects the debt used to finance a company's assets. Therefore, it has calculated as total debt to total assets.

Firm size: following literature, the size of firm has measured as a logarithm of total assets for the year.

4. DESCRIPTIVE STATISTICS

The descriptive statistics for the variables used in this study summaries in Table 1. The data that processed were 44 companies listed in ASE from 2011 to 2017 and 308 firm-years observations.

Table1: Descriptive statistics

variables	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
TQ	308	.7904186	.7858107	.0962274	5.894503
abNOCF	308	6110406	2.77e+07	-4.46e+07	2.86e+08
abNDisEXP	308	6082827	1.80e+07	-1700194	1.23e+08
abNPROD	308	3.16e+07	7.91e+07	-98781.17	5.17e+08
TabNormal	308	4.38e+07	1.15e+08	-574305.6	6.91e+08
DebtR	308	.3592359	.2204228	.0319871	1.542409
LogTA	308	7.398178	.5522279	6.248745	9.087522

As we can see in table1, we can summarized descriptive statistics as follows: most of JILFs had very low mean value comparing to the maximum value for TQ, abNOCF, abNDisEXP, and DebtR. JILFs had moderate mean value comparing to the maximum value for LogTA. Whereas these firms had high mean value comparing to the minimum value for abNPROD. However, Jordan is an emergent country and it has weak economic. Therefore, well interpretation of these statistics need further in depth analysis.

5. EMPIRICAL RESULTS

Panel data regression analysis has used to test the hypotheses of the study. Tables 2, 3, 4, and 5 reveal in all cases that the results of Hausman test are less than (0.005), which means that the fixed-effect models are appropriate to test hypotheses. Table2 provides the results about the relationship between Tobin's Q and abNOCF as a proxy of REM. This relationship also controlled by DebtR and LogTA. From Table2, It could be seen that abNOCF had positive statistically significant coefficients; (t=4.07, p=0.000). Relating to control variables, It could be seen that LogTA also had positive statistically significant coefficients; (t=3.08, p=0.002), whereas where DebtR had negative significant coefficients (t= -2.21, p=0.028). Overall results do not support the first null hypothesis.

Table2: Panel data regression analysis - fixed effects model: The relationship between firm value and abnormal OCF controlled by debt ratio and firm size.

Dependent variable: TQ	Coef.	t	P> t
independent variables:			
abNOCF	6.13e-09	4.07	0.000
DebtR	-.4149472	-2.21	0.028
LogTA	.7666051	3.08	0.002
R-sq: Within =0.1077	Between = 0.0319	Overall = 0.0347	
Goodness of fit:	F(3,261)= 10.51	Prob> F = 0.0000	
F test that all u _i =0:	F(43, 261) = 26.11	Prob> F = 0.0000	

Hausman test:	chi2(2) = 8.90	Prob>chi2 = 0.0117
---------------	----------------	--------------------

Table 3 provides the results about the relationship between Tobin's Q and abNDisEXP as a proxy of REM. This relationship also controlled by DebtR and LogTA. From Table3, It could be seen that abNDisEXP had negative statistically insignificant coefficients; (t=1.18, p=0.238). Relating to control variables, It could be seen that LogTA had positive statistically significant coefficients; (t=2.70, p=0.007), whereas where DebtR had negative significant coefficients (t=-2.40, p=0.017). Overall results supporting the second null hypothesis,

Table3: Panel data regression analysis - fixed effects model: The relationship between firm value and abnormal discretionary expenditures controlled by debt ratio and firm size.

Dependent variable: TQ	Coef.	t	P> t
independent variables:			
abNDisEXP	5.11e-09	1.18	0.238
DebtR	-.4645568	-2.40	0.017
LogTA	.7040568	2.70	0.007
R-sq: Within =0.0563	Between = 0.0135	Overall = 0.0146	
Goodness of fit:	F(3,261) = 5.19	Prob> F = 0.0017	
F test that all u _i =0:	F(43, 261) = 27.81	Prob> F = 0.0000	
Hausman test:	chi2(2) = 6.52	Prob>chi2 = 0.0385	

Table 4 provides the results about the relationship between Tobin's Q and abNPROD as a proxy of REM. This relationship also controlled by DebtR) and LogTA. From Table4, It could be seen that abNPROD had positive statistically significant coefficients; (t=3.18, p=0.002). Relating to control variables, It could be seen that LogTA also had positive statistically significant coefficients; (t=2.29, p=0.023), whereas where DebtR had negative significant coefficients (t= -2.33, p=0.020). Overall results do not support the third null hypothesis,

Table4: Panel data regression analysis - fixed effects model: The relationship between firm value and abnormal production cost controlled by debt ratio and firm size.

Dependent variable: TQ	Coef.	t	P> t
independent variables:			
abNPROD	5.87e-09	3.18	0.002
DebtR	-.4431925	-2.33	0.020
LogTA	.5900567	2.29	0.023
R-sq: Within =0.0866	Between = 0.0173	Overall = 0.0180	
Goodness of fit:	F(3,261) = 8.25	Prob> F = 0.0017	
F test that all u _i =0:	F(43, 261) = 29.04	Prob> F = 0.0000	
Hausman test:	chi2(2) = 8.24	Prob>chi2 = 0.0162	

Table5 provides the results about the relationship between Tobin's Q as a proxy of firm value and REM (as aggregated REM proxies; i.e. abNOCF, abNDisEXP and abNPROD). This relationship also controlled by DebtR and LogTA. From Table5, It could be seen that REM had positive

statistically significant coefficients; ($t=4.72$, $p=0.000$). Relating to control variables, It could be seen that LogTA also had positive statistically significant coefficients; ($t=2.34$, $p=0.020$), whereas where DebtR had negative significant coefficients ($t= -2.32$, $p=0.021$). Overall results do not support the fourth null hypothesis,

Table5: Panel data regression analysis - fixed effects model: The relationship between firm value and the aggregate REM proxies controlled by debt ratio and firm size.

Dependent variable: TQ	Coef.	t	P> t
independent variables:			
REM	4.60e-09	4.72	0.000
DebtR	-.4314585	-2.32	0.021
LogTA	.5827868	2.34	0.020
R-sq: Within =0.1259	Between = 0.0293	Overall = 0.0307	
Goodness of fit:	F(3,261) = 12.53	Prob> F = 0.0000	
F test that all $u_i=0$:	F(43, 261) = 29.53	Prob> F = 0.0000	
Hausman test:	chi2(2) = 12.03	Prob>chi2 = 0.0024	

6. CONCLUSION

This study searching about the relationship between firm's value and REM in Jordanian Industrial Firms listed in ASE during the period 2011-2017. The sample has 44 company and 308 observations firm-year. The results of panel data regression analysis show that three variables of REM proxies in this study have positive significant relationship with firm value measured by Tobin's Q. These variables are abnormal OCF, abnormal production cost and the aggregated proxies of REM. The study found insignificant relationship between firm's value and abnormal discretionary expenditures. With regard to the relationship between firm's value and control variables, the study found a positive significant relationship with firm's size and a negative significant relationship with debt ratio. The overall results suggested that the increase of activities of REM lead to increase in firms' value.

7. LIMITATIONS AND FUTURE RESEARCH

This study is limited to the sample of listed Jordanian Industrial Firms during 7 years. Therefore, the findings could only be generalized to firms similar to JILFs. Future research should consider or investigate other sectors of Jordanian firms, more research years, more control variables, and maybe additional statistics analysis.

REFERENCES

- Abner, R. & Ferrer, R. (2018). Impact of real earnings management on financial performance and firm value: evidence from the Philippines, Institute for Global Business Research Conference Proceedings, 1(2), 36-42.
- Alhadab, M.M., (2018). Real and Accrual Earnings Management around Initial Public Offerings in Jordan, International Business Research, 11(1), 204- 216.

- Burgstahler, D. & Dichev, I. (1997). Earnings management to avoid earnings decreases and losses, *Journal of Accounting and Economics*, 24(1), 99-126.
- Cohen, D. & Zarowin, P., (2010). Accrual-Based and Real Earnings Management Activities around Seasoned Equity Offerings, *Journal of Accounting and Economics*, 50(1), 2-19.
- Dechow, P. M., Kothari, S.P. & Watts, R.L. (1998). The Relation between Earnings and Cash Flows, *Journal of Accounting and Economics*, 25(2), 133-168.
- Dechow, P.M. & Skinner, D.J. (2000). Earnings management: Reconciling the views of accounting academics, practitioners, and regulators, *Accounting Horizons*, 14(2), 235-250.
- Eldenburg, L.G., Gunny, K.A., Hee, K. W. & Soderstrom, N. (2011). Earnings Management Using Real Activities: Evidence from Nonprofit Hospitals, *Accounting Review*, 86(5), 1605-1630.
- Farooqi, j., Harris, O. & Ngo, T. (2014). Corporate diversification, real activities manipulation, and firm value, *Journal of Multinational Financial Management*, 27(October 2014), 130-151.
- Ge, W. (2009). Essays on real earnings management, PhD thesis, Desautels Faculty of Management, McGill University, Montreal, Quebec, Canada, 2009. Available at: <http://digitool.library.mcgill.ca>
- Graham, J. R., Harvey, C. R., & Rajgopal, S. (2005). The economic implications of corporate financial reporting. *Journal of Accounting and Economics*, 40(1-3), 3-73.
- Gunny, K. A. (2010). The Relation between Earnings Management Using Real Activities Manipulation and Future Performance: Evidence from Meeting Earnings Benchmarks, *University of Colorado Contemporary Accounting Research*, 27(3), 855–888.
- Liu, J.L. & Tsai. C.C. (2015). Board Member Characteristics and Ownership Structure Impacts on Real Earning Management: Evidence From Taiwan. *Accounting and Finance Research*, 4(4), 84-96.
- Mellado-Cid, C., Jory, S.R. & Ngo, T.N. (2018). Real activities manipulation and firm valuation, *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 50(4), 1201-1226.
- Roychowdhury, S. (2006). Earnings management through real activities manipulation. *Journal of accounting and economics*, 42(3), 335-370.
- Schipper, K. (1989). Commentary on earnings management, *Accounting Horizons*, 3(4), 91-102.
- Sun, J. & Lan, G. (2014). Independent Audit Committee Characteristics and Real Earnings Management. *Managerial Auditing Journal*, 29(2), 153-172.
- Susanto, Y.K. (2017). Accrual earnings management, real earnings management, firm value. *International Journal of Business, Economics and Law*, 14(1), 1-6.
- Suffian, M.T.M., Sanusi, Z.M. & Mastuki, N.A. (2015). Real Earnings Management and Firm Value: Empirical Evidence from Malaysia, *Malaysian Accounting Review*, 14(1), 25-47.
- Xu, Z. (2007). Three essays on real earnings management, Unpublished PhD dissertation, Culverhouse School of Accountancy, University of Alabama, Tuscaloosa, Alabama, 2007. Available at: <https://scholar.google.com>.
- Young, C-S., Lin, Y-J, Chien, F-L. & Chen, C-H. (2015). CEO Succession, Investor Expectations, and

Real Earnings Management. *Asian Journal of Finance & Accounting*, 7(2), 120-137.

Zang, A., (2012). Evidence of the Trade-off between Real Activities Manipulation and Accrual-Based Earnings Management, *The Accounting Review*, **87**(2), 675-703.

Zhu, X., & Lu, S. (2013). Earnings management through real activities manipulation before mergers and acquisitions, *Journal of Finance and Accountancy*, 13(July 2013). Available at: <http://www.aabri.com/jfa.html>

The Challenges of Separation: The Case of South Sudan

Dr Shawki M. Farag*

INTRODUCTION

A state, or a nation, is commonly defined as “A Sovereign Political Community organized under a distinct government recognized and conformed to by the people as supreme, and having Jurisdiction over a given territory.” The concept of “state” is believed to have its origin in the Westphalia Treaty of 1648 which brought an end to the thirty years war in Europe. The political map of the world changed considerably as a result of the two World Wars and in the period following the end of the cold war. The number of states has changed, since 1991, due to the breakdown of some states which far exceeded the number of new states gaining independence or uniting with others. The changes in the state system are presented in Table 1.

The main reasons for the disintegration of states are usually centered around one or all of the following:

- Mutual historical grievances;
- Failure of the political system and institutions
- Protracted ethnic, religious, and cultural conflicts
- The adoption of economic policies which favor certain regions and certain groups
- The increasing awareness of human rights and values as a result of vast developments in communications.

* Professor Emeritus & Founding Chair, Department of Accounting

Year	Countries Before Separation	Countries emerging from separation
1991	U.S.S.R	Armenia, Azerbaijan, Belarus, Estonia, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Latvia, Lithuania, Moldova, Russia, Tajikistan, Turkmenistan, Ukraine, Uzbekistan
1991	Yugoslavia	Croatia, Macedonia, Slovenia
1992	Yugoslavia	Bosnia and Herzegovina
1993	Czechoslovakia	Czech Republic Slovakia Republic
1993	Ethiopia	Eritrea
2002	Indonesia	East Timor
2006	Yugoslavia	Serbia, Montenegro
2008	Serbia	Kosovo
2011	Sudan	South Sudan

Table 1

South Sudan was born as a result of a negotiated settlement ending the longest civil war in Africa. The political terrain emerging “has been far more complex than the terrain governed by the armed conflict”. “Once armed struggle was over, a plethora of political and social agents, previously dormant or less articulate, emerged”. Moreover, problems are compounded by the multiplicity of regional and international actors who were involved in the conflict, the peace negotiations, and now interested in the realization of their own objectives. Therefore, South Sudan is starting the long and difficult road of state building.

South Sudan has an estimated population of 8.3 million consisting of more than 200 ethnic groups with tribal links stronger than national ones. The country is geographically large, 644,324 squares Km, which is about the size of France, and therefore, the population density is very low around 13 persons per square kilometer. The population is quite young with 72 percent under the age of 30 and it is largely rural with 83 percent residing in rural areas. Only 27 percent of the population is

literate and over half of the population lives below the poverty line. The human development indicators of South Sudan are among the worst in the world.

South Sudan, as a result of the long period of civil strives has no history of formal institutions or administration systems accepted as legitimate by its society. Therefore, “South Sudan must build its institutions from scratch”. However, qualified human resources are scare as most of the educated elite has been living abroad and has limited experience with civil administration. Moreover, other would be managers were military officers with long experience in combat operations but very limited skills in public administration.

South Sudan has vast natural resources which are largely untapped. Outside of a few oil producing sites, South Sudan remains a relatively undeveloped, subsistence economy. According to the World Bank, South Sudan is the most oil dependent country in the world, with oil exports accounting for almost the totality of exports, and 80% of its gross domestic product . South Sudan is bordered by Ethiopia to the East, Kenya, Uganda, and the Democratic Republic of the Congo to the South, and the Central African Republic to the West. All these countries do not have oil or energy sources and many of them are experiencing internal unrest and population pressures which occasionally spell over into South Sudan. Therefore, the World’s newest nation and African 55th country has to face significant challenges and the success or failure of South Sudan in meeting them will determine its prospects and long term viability.

This presentation is a narration and analysis of the political and economic challenges and how they shape the prospects of South Sudan. As South Sudan became a reality on July 9, 2011, South Sudanese have high expectations that independence will result in marked improvements in the social and physical infrastructure as well as in the delivery system for basic services. However, an intensive

civil war developed between the main tribes starting December 2013 and continues until now which has caused considerable damage to the infrastructure, government powers, and not to mention millions of displaced people.

Historical Background

Since the beginning of the 19th century, the Southern part of the Sudan has suffered from physical isolation, military expeditions aimed at establishing control, other invasions for slaves and ivory, and, the non-existence of a viable administrative system. The slave trade was based in Khartoum, financed largely by foreigners but handled locally by northern Arabs, a fact which later became an important divisive element in north-south relations.

“The remoteness of the area and its limited accessibility caused by the swamp and the Sudd had isolated Southern Sudan not only from the rest of the World but from the Northern part of the country. A number of tribal chieftains administered small, independent “kingdoms” and were often at war with one another”.

By 1877 the explorers had covered most of the area of Southern Sudan and had traced the route of the White Nile up to Lake Victoria. This opened the south to Christianity and Islam. Some of the southern tribes accepted the Islamic faith and Arab customs, names and costumes, and pidgin Arabic began to take root. However, the number of muslim converts remained very small while Christian missionaries were more successful in their proselytization efforts. A variety of traditional indigenous African religions remained widely practiced even by the followers of Christianity and Islam.

The Mahdist regime (1882-1898) established control over much of the southern Sudan, but was unable to establish an effective administration. While the Mahdists did not actively seek to spread Islam in the south, their religious fanaticism and ruthless methods in dealing with the southern people created much antagonism. The defeat of the Mahadist in the Omdurman battle of 1898 started the Anglo Egyptian Condominium which lasted from 1889 to 1956.

On January first 1956, the Sudan became independent. The new government did much to restore confidence among the southern people through a series of measures including the replacement of incompetent northern officials and the promotion of southerners to senior positions. A beginning was also made in unifying the educational systems of the north and the south, and restrictions were placed on the missionary schools: These measures did succeed in restoring a semblance of peace in the south, but there was no follow-up and the south began to suffer again from neglect.

In November 1958 an army coup brought General Ibrahim Abboud into power in Khartoum and military rule continued until 1964. The army rule took various actions in the south which left a deep imprint on southern life. Among these were forcible spread of Arabization and Islam, the neglect of secondary education and economic activities, curbs placed on Christian missionary work and, finally, the expulsion of all missionaries from the south in 1964. This resulted in unrest and the flight of many people to neighboring countries.

The small Southern elite, many of whom had been educated by missionaries, did not react well to the Abbud Policy of Arabization and Islamization. “Southerners associated Islam with Arabs and Arabs with the terrible violence of the slave trade”. Unlike West Africa where indigenous slavery existed before the invasion of American and European slave traders, the Nilotic tribes of South Sudan did not practice slavery. By the time the British arrived in South Sudan in the nineteenth century, slave trade was already abolished by the British Parliament. Therefore, to the “Southern Sudanese, slavery was exclusively associated with the Arabs”

The policies of General Abbud caused an insurgency called the Anyanya Civil War. “By 1964 the first (Anyana) civil war could count 5,000 irregular troops, who did cause some trouble, increase insecurity in the South, and harass northern administrators, but they did not represent a real threat to northern administrative control of the South”. However, the appearance of the Anyana brought the full weight of the military back into southern Sudan and pushed back what little hope there was of creating any basis of cooperation between the north and the south. The word Anyana is taken from the Madi word *inya nya* meaning “snake poison” and the Moru word “*inya nya*” meaning a “solider ant”.

The flight of the people into the neighboring countries or the “bush” brought the major part of the organized agricultural activity to a standstill. While the south was never highly developed, the period of confrontation between the army and the Anyanya destroyed what little there was.

The Addis Ababa Accord

In May 1969, an army coup brought General Nimeiry into power. As head of the Revolutionary Command Council and president of the Sudan, General Nimeiry gave the highest priority to the resolution of the long-standing southern problem. As an initial step in gaining the confidence of the southern people, a southerner, Sayed Abel Alier, was appointed as Vice-president and southerners were appointed Commissioners of the three southern provinces.

President Nimeiry visited all parts of the south in an attempt to find the basis for reconciliation. He also initiated much behind-the-scene activity through the emperor of Ethiopia, at that time, in order to reach an agreement with the dissident groups.

The Accord paved the way for stopping the war and establishing regional autonomous rule in the South. Ten years of stability passed during which the South was politically more democratic than the rest of the country although economically it was under the hegemony of the Central Government in Khartoum. This affected all prospects for development. It did not take longer than these 10 years before the agreement was dishonored by the same leadership which was credited with bringing peace to the country and was expected to guard it. This caused the resumption of the north-south civil war; break in the trust between the elites; and the disruption of the major development projects particularly the Jonglei Canal project which was hoped to reduce poverty and marginalization in the South.

The peace resulting from the Addis-Ababa Accord was affected by some regional, national and local changes which contributed to an environment which ignited the conflict and restarted the violence.

These are:

- Emperor Haile Selassie of Ethiopia was overthrown and a New Leftist regime took over. The Emperor was influential and instrumental in negotiating and implementing the Addis Ababa Accord;
- The Egyptian shift from an alliance with the Soviet Union to an alliance with the U.S. and the adoption of the “open-door” policy. Sudan followed the same course;
- The sharp increase in the price of oil and the onset of the “era of wealth” replacing the “era of revolution” in the Middle East. As a result, Saudi Arabia, exercised considerable influence using oil money to spread its Wahabi version of Islam;
- The discovery of oil in the southern region and the need to be exploited and exported via Port Sudan in the north;
- The turmoil in Uganda and the flow of refugees to and from the south;
- The emergence of a charismatic leader – John Garang – a Sudanese army officer who led the south into rebellion against the north;
- The poor economic results achieved by President Nimeri’s successive governments coupled with the rise of corruption and unrest on all levels.

The spark which ignited the brewing turmoil came in September 1983. President Nimeri by that time has exhausted all his options to remain in power. The only remaining route available to him was the religious one. So he announced on September 8, 1983 that Sudan’s civil laws had been revised to make them conform to the Islamic Shari’ah. His objective was to win the support of the masses in the north. Nimeri’s laws and other decisions such as the division of the three Southern provinces were considered by the south to constitute violations of the Addis Ababa Accord. This led to the renewal of the Civil War. In 1985, a Coup d’état forced Nimeri out of power but the war continued.

By the mid-nineties, there was a consensus among politicians and scholars that the Civil War is futile and that there are only three possible options to solve the conflict. The first one is based on the construction of a national framework with which all Sudanese can genuinely identify and participate on a more or less equal footing, the second is to create a framework of loose federal or con-federal unity in diversity with economic and security arrangements for all regions to coexist peacefully. Finally, the third option is an amicable partition with agreement on regional cooperation.

The Comprehensive Peace Agreement

Negotiations were conducted intermittently with all the parties keen to reach agreement and all moving willingly or reluctantly towards the third option, i.e. partition. The comprehensive peace agreement (CPA), also referred to as the Naivasha Agreement, is the most crucial milestone in the political development of both North and South Sudan. It took almost ten years of dialogue initiated through the IGAD Deceleration of 1994. “Added to this initiative was the support received from the friends of IGAD known as the Troika (USA, UK, and Norway), who were later joined by Italy.

The group contributed to maintaining continuity in the dialogue as well as providing an element for the guarantee of its results”. The CPA was signed in 2005.

The main highlights were:

- The creation of a semi-autonomous region of Southern Sudan, within an overall federal structure, that also includes substantial transfers of powers from national to state level;
- Democratic elections nationwide in 2009, based on a new census and electoral roll;
- A six- year interim period of autonomy for South Sudan to be followed by referendum, on whether the region should retain its semi-autonomous status, or progress to full independence;
- The establishment of a Government of National Unity (GoNU) for the country as a whole, and a Government of Southern Sudan (GoSS);
- A wealth sharing protocol, building on the emergence of oil as a major source of revenue;

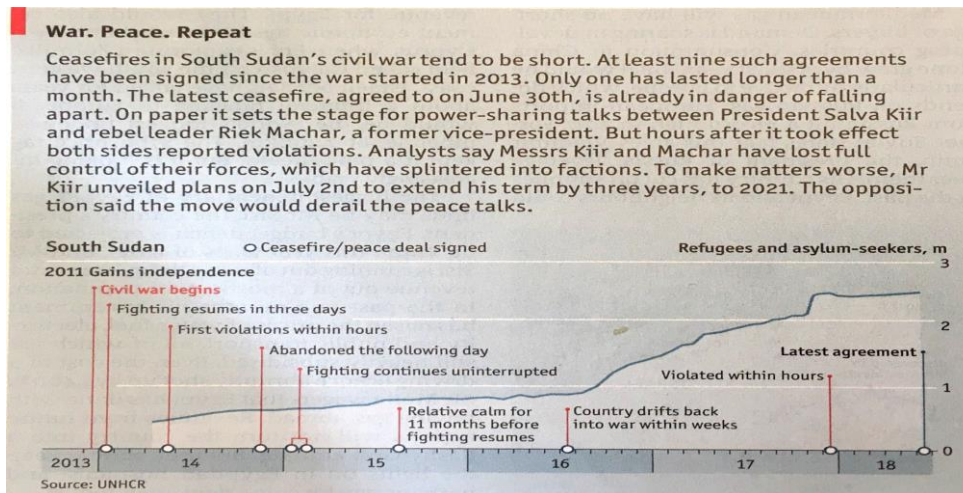
The CPA's Interim Period began on July 9, 2005 and John Garang was sworn in as first Vice President of Sudan. However, Garang was killed in a helicopter crash on July 30, 2005.

Garang was replaced by Salva Kiir Mayardit and the autonomous government of Southern Sudan came into existence on October 22, 2005. The death of Garang caused a change in the Southern leadership approach towards the interim period. "Rather than working towards the revolutionary transformation of the Sudanese state as the CPA provided, the focus overwhelming turned inward to South Sudan and the goal of independence"

The referendum was held on schedule in January 2011 and the people of the south voted overwhelmingly (98.83%) to separate and form a new independent state. The President of the Sudan issued a Republican Decree confirming the outcome of the referendum. Southern Sudan became an independent country on July 9, 2011 and thus putting a formal end to the longest running civil war in Africa.

However the challenge of tribal conflicts particularly between the Dinka as the major tribe and the others will remain pressing. As of December 2013, a state of civil war erupted led by the former vice president who belongs to the Nuer tribe and forces supporting the current President. The strife continued through 2019 at considerable physical and destruction human sufferings. The end of the conflict is not near as it will take time and strenuous efforts to convert tribal loyalties into national ones.

The Economist of July 7, 2018 presented a comprehensive description of the fragile pattern of peace, war and ceasefire in South Sudan.

The Challenge of Governance

Emerging from decades of civil war and centuries of exploitation and marginalization, the task of governance presents a fundamental challenge for the new nation of South Sudan. Political independence was fought for; negotiated and legalized but political and economic development can only be realized through well designed institutions, strategies and plans. Nationalism could intensify the drive for the transformation of the country. However, the change will take time as it cannot be simply willed. It requires the building of a creative, viable and responsive political system.

Any effective vision must embody the core ideology of the state, which in turn consists of two distinct parts:

- Core values: a small set of timeless guiding principles which have intrinsic value and importance to the citizens of the state;
- Core purpose: the state most fundamental reason, or purpose, for existence. Such a purpose is never achieved but forever pursued.

The government of South Sudan issued a document in 2010 outlining its vision for the future of the country as: “By 2040, we aspire to build an exemplary nation: a nation that is educated and informed; prosperous, productive and innovative; compassionate and tolerant; free and peaceful; democratic and accountable; safe and healthy; and united and proud.”

Such a comprehensive vision covering social, political, economic and national values to be realized in three decades may be quite commendable but it is quite difficult to translate into realizable plans.

Moreover the question is do the people of South Sudan share the belief in all the components of that vision equally? If not which elements of the vision are more supported by the population to guide action by rulers? At present, no answer is available to such questions.

The creation of the Transitional Constitution reflected the politics of balancing competing groups and individuals in addition to the technical drafting of a modern constitution. The draft was passed, after considerable contestation and deliberation, just three days before independence (July 2011). To

satisfy the critics, a provision was added requiring that work on the development of a permanent constitution should begin within six months of independence.

The transitional constitution consists of a preamble and sixteen parts encompassing 201 articles. The constitution allowed the incumbent president of the government of Southern Sudan under the CPA interim arrangements to be the president of the republic of South Sudan. Therefore, there were no elections for the presidency and Salva Kiir became the first president of the country for four year term ending in 2015. The constitution gives far reaching powers to the president.

The national government of South Sudan was established as consisting of 21 ministries. Such an elaborate structure which may not be appropriate for a country emerging from a long civil war and embarking on a difficult process for social and economic rehabilitation. Moreover, The effectiveness of this elaborate structure has been constrained by its reliance on a small set of qualified administrators.

In addition, the shortage of middle and lower levels of civil servants, has undercut the implementation capacity of government organs. Administratively, the President has been making near unilateral decisions on an increasingly wider range of issues. Along with this focusing of decision making at the very upper echelons is a lack of clear and definitive strategic communications.

The major constraint on the development of an effective administration in South Sudan is the shortage of qualified and experienced manpower. The needs are enormous but available leaders are few. Moreover, because of the problems of the past decades, many of those leaders lived mostly abroad and may have lost their touch with the local and national pulse. The diversity of tribes, languages, religions and the dispersion of the population require a governance system which is not a mere duplication of the colonial power model or the typical African authoritarian systems.

Le Riche and Arnold note that in 2005, Southern Sudan had 86 medical doctors, 600 nurses, 23 judges and fewer than 100 lawyers. Few of those professionals would be considered as meeting a higher standard of qualification.

Some key questions here concern the education and training of the leadership, the sources from which it is recruited, the methods of advancement up the political ladder, the organizational framework of leadership, and the regularity of turnover and circulation among leaders. A system in which leaders are recruited by birth rather than by achievement and from a small number of families rather than from society at large, who are dilettantes rather than professionals in politics, who advance to the top through family or tribal connections, and who either grow old and stale in office or circulate through offices in a rapid game of musical chairs, is weaker than one where these conditions do not prevail.

Leaders of South Sudan have so far been from the military and/or a certain tribe and therefore there is no system for developing cadres of leaders from all segments of society. The process will take time but a start is needed.

World Wide Governance Indicators (WGI) covering the six dimensions of governance:

Voice and Accountability, Political Stability and Absence of Violence, Government effectiveness, Regulatory quality, Rule of Law, Control of Corruption in over 200 countries have been developed and updated periodically by the World Bank. These aggregate indicators are negative and deteriorating for South Sudan.

Post Independence Crisis

South Sudan show of unity around independence masked many unhealed wounds and the new governance system either failed or neglected to address them. The origin of those wounds may be traced to 1991 when SPLM officers challenged the leadership of Col. John Garang. The conflict became a tribal war, mainly between ethnic Dinka and ethnic Nuer, involving massacres of civilians on both sides and wide spread starvations. The atrocities left deep scars on both sides and efforts of civil society groups were not sufficient to complete the necessary work of reconciliation. However, it was the prospect of independence and the flow of plentiful oil revenues which created a semblance of unity in the country.

In the summer of 2013, two years after independence, a political dispute between President Kirr (Dinka) and his Vice President, Rick Machar (Nuer), erupted into the open. Kirr dismissed Machar and most of his Cabinet. However, on December 15, 2013 Dinka members of the presidential guard tried to disarm Nuer members of the guard, maybe because they feared that the Nuer would try to stage a coup.

The fighting quickly spread and turned into a terrifying violent tribal conflict. Fighting is still going on and no enduring viable settlement is reached yet. Tens of Thousands have been killed and nearly two million people have been displaced. Planting seasons were disrupted creating major concerns about future food crops, fishermen cannot work the rivers and livestock have been lost. Cholera has been broken out in the capital, Juba, and threatens other parts of the country. South Sudan now ranks first on the Fund for Peace Fragile States Index.

The Failure of the post independence political structure in South Sudan to be inclusive and responsive is responsible for the current civil war. South Sudan's government has been plagued by infighting and widespread allegations of corruptions. Poverty and poor governance are big challenges for South Sudan. However, the country has to find ways to accommodate the rivalries among the more than 60 tribal groups. This vision should have been focused on creating the national identity vs. the tribal one.

CONCLUSION

South Sudan could slip into a protracted and unrestrained ethnic conflict. The country would have moved from separation and independence to a failed state at best or to disintegration and possible occupation by regional powers.

The separation in the Sudan may have effects in the region. It provides what may be called a model for the overhaul, dismantlement and reassembly of many countries. In fact, the redrawing of the

maps has been floated since the 1980's in the writings of Bernard Lewis and others. The redrawing of the maps will break up many of the existing countries into small states along ethnic, tribal, or religious lines. Events in Iraq, Libya, Yemen, and Syria are just a few examples which may follow the road set by the Sudanese separation.

Legitimacy of Postmodern Paradigm For Accounting Research

Çağatay YAĞCI*

Fırat Botan ŞAN**

Alper ERSERİM***

Abstract

As an anti-modernism, postmodernism opposes the positivist and critical paradigms, which also prevails in the social sciences, based on the rationalism of modernism. This situation brings together the fact that postmodernism, which emerged especially after the second half of the 20th century, a field of struggle in academic literature. Academic journals and epistemic communities are at the forefront of legitimate roles in various paradigms in academic disciplines. Modern accounting as a computational discipline has a direct relationship with the concept of rationalism, although the first accounting records are based on pre-calculation and writing. Hence, the main question of this study is to determine the legitimacy of the postmodern paradigm which also shows the relationship between premodern and today, through the accounting journals.

Therefore, in this study, it is aimed to determine the journals which postmodern paradigm studies in accounting field are clustered by using methods and terms of postmodern paradigm as a key search term. Web of Science (WoS) and ScienceDirect databases were searched in the postmodern context of Derrida's deconstruction, Foucault's genealogy and Bakhtin's dialogic approaches to the accounting field. A total of 110 studies were identified as a result of the search covering the period of 1975-2019. According to the findings, the studies on postmodern paradigm were distributed between Critical Perspectives on Accounting (38%) and Accounting Organizations and Society (14%) and other journals (48%).

In addition, bibliographic analysis will be applied to the references of the studies determined as a result of the search in the database and it is aimed to create a common citation analysis map in postmodern accounting studies.

Keywords: Postmodern Paradigm, Legitimacy, Bibliometric Analysis, Accounting Research

INTRODUCTION

In addition to positivis, critical and interpretative paradigms in accounting research recent studies based on postmodern approach have gained visibility in the literature. Unlike the dominant positivist functionalist paradigm based on natural sciences in the field of accounting,, researchers seek the deep meaning created by structures and individuals in the postmodern paradigm.

* Research Assistant, Muğla Sıtkı Koçman University, cagatayyagci@mu.edu.tr

** Research Assistant PhD., Muğla Sıtkı Koçman University, firotbotansan@mu.edu.tr

*** Associate Professor, Muğla Sıtkı Koçman University, alperserim@mu.edu.tr

Deetz (1996: 193), based on the linguistic approach in his works, shows how the language forms reality through discourse by developing the schema previously created by Burrell and Morgan (1979).

Accordingly, it is not sufficient and accurate to classify researchers who adopt a functionalist positivist approach as objective while those who adopt the interpretive approach as subjective. In other words, researchers who adopt the interpretive approach and are classified as “subjective, can often be more objective by rejecting the assumptions and methods of the existing scientific community through language games and alternative structures emerging in existing communities. This language-centered approach led to the emergence of researchers such as feminists, critical theory, poststructuralists, and postmodernists in the field, in contrast to functionalism. As a result of this, rather than the dilemma of whether neo-positivists collect data by qualitative or quantitative methods, the importance of the question that is asked and what the study wants to do differently come to the fore.

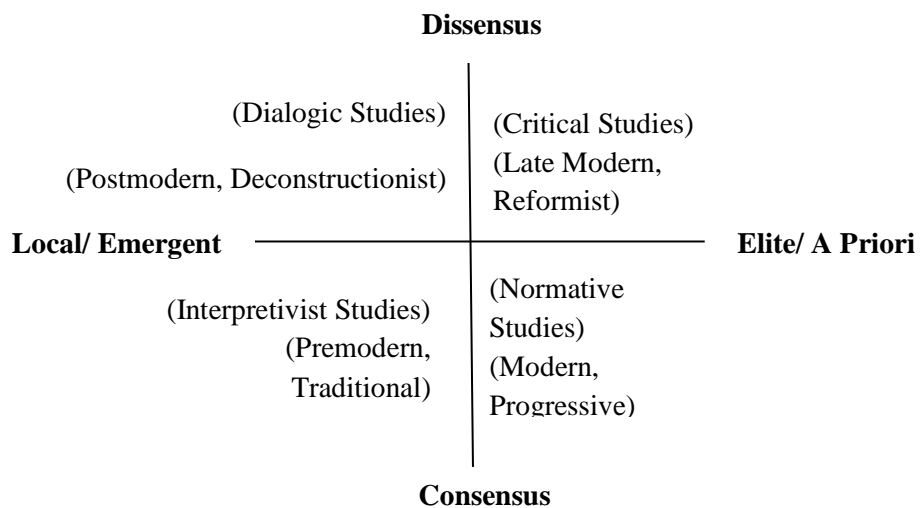

Figure 1. Dimensions of Different Paradigms in Practice

Source: Deetz, 1996:198

The concept of dialogic is based on mutual dialogue, not on monology in the world of objects. Therefore, in the context of the texts dealt with in particular, truths cannot be characterized as independent; on the contrary, the meaning is created by repeating the communication between the parties by means of codes. Dialogic with this feature is an open-ended process that requires at least two people (or the inner dialogue of the individual, as in Dostoyevsky's novels), unlike dialectics that can exist in a single consciousness or in the plane of objects (without the need for a particular consciousness). On the other hand, written sources (the types of secondary discourse), which is a further dimension of verbal communication, are subject to certain structuring due to the subjective evaluation of the author. Therefore, these structures, whether in the past or present, should be evaluated with the criteria and conceptual tools of the people who created that dialogic (İlim, 2015: 6-44).

For this reason, the positivist and critical researchers in the elite / a priori dimension (rationalism, great narrative, universality, adopting a specific language, theoretically as a priori, developmentally putting the well-being of humanity at the focal point), as shown in Figure 1, local / rising and conflicting) postmodern researchers. Here, the local / emerging dimension treats communities with contextual features as open language systems in a given temporal context. In the context of the creation of a new (emerging) concept, researchers use multiple rational logic, including instincts and emotions, rather than the logic of a single subjectivity (pure rationalization).

In his book Noam Chomsky, himself a linguist, he responds to postmodernism from a critical paradigm; rationalism is defined as making logical inferences based on known and assumed phenomena. Therefore, in the context of rationalism, in order to reach the truth in a certain subject, it is said that “the facts given are correct and sufficient and the individual evaluating it should not make mistakes in the inferences”. Therefore, it is argued that rationalism is not the primary condition of truth (Albert, Chomsky and Herman, 2007: 30).

Another criticism of postmodernism comes from the normative paradigm. Alan Sokal, a physicist, published an article he made up of fabricated texts, also known as “the Sokal Hoax”, in a journal called Social Text. This suggests that the use of natural science terms with a particular jargon (postmodern) does not give meaning to the texts (Sokal and Bricmont, 2002: 167).

As it is seen, the postmodern paradigm has been criticized by various paradigm representatives. In such a case, as a developing paradigm, it is discussed through which journals, postmodernism is legitimized in accounting. In doing so, the concepts of deconstruction and genealogy which Deetz used as the methods of postmodernism in the paradigm distinctions were used together with the postmodernism and dialogic as the keywords.

METHODOLOGY AND FINDINGS

The research is a literature search and the analysis method is bibliometric method. Bibliometric analysis refers to the collection, processing and analysis of bibliographic data obtained from scientific publications (Verbeek et al., 2002: 181). The bibliometric analysis-based approach is considered to be an objective approach for the evaluation of research in a particular area (Acedo and Casillas, 2005). Citation analysis is carried out using various techniques. The most common uses of these techniques are "bibliographic coupling" and "co-citation". Reference to the same publication in two different sources is defined as bibliographic matching and reference to two different publications in one source is defined as common reference (Al and Tonta, 2004: 23).

On 31.07.2019, a search was conducted on Web of Science database (WoS Core Collection and All Databases - Basic Search) for the period covering between 1975-2019. In the topic section, the keywords "postmodern* and accounting*", "genealogy* and accounting*", "deconstruct* and accounting*" and "dialogic* and accounting*" were used.

Results for the keywords "postmodern* and accounting*" were 40 studies and 15 of these were in the field of accounting; "genealogy* and accounting*" were 43 studies and 14 of these were in the field of accounting; "deconstruct* and accounting*" were 71 studies and 7 of these were in the field of accounting; "dialogic* and accounting*" were 69 studies and 33 of these were in the field of accounting.

All results were added to the marked list and the following information about the studies were selected from the select content step: Author(s)/ Editor(s), Abstract*, Funding Information, Title, Cited References, Times Cited, Language, Source, Keywords, Research Areas.

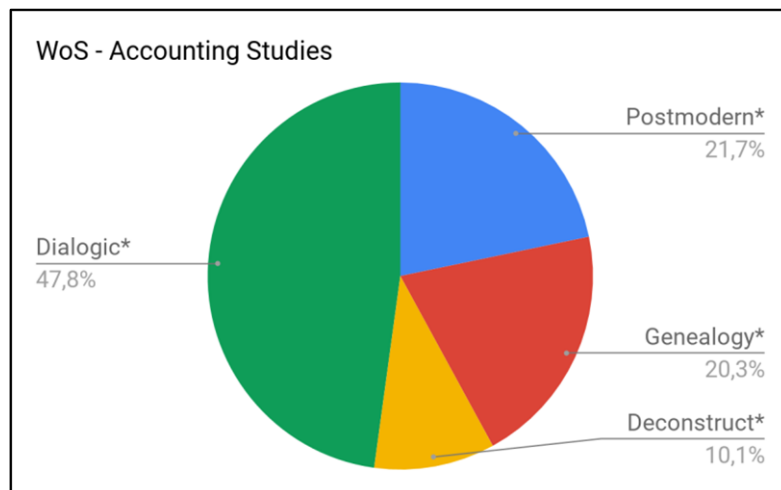

Figure 2. Distribution of the Keywords in Databases (WOS)

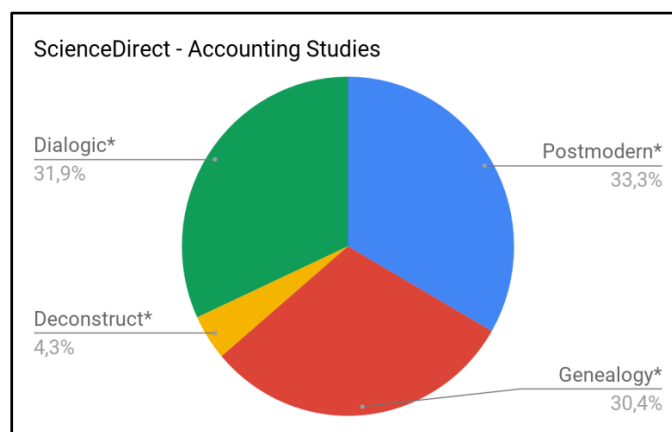

Figure 3. Distribution of the Keywords in Databases (ScienceDirect)

Results were downloaded as plain text from select destination step, put in order with Microsoft Office Excel program. Keywords, abstracts and title sections were examined and postmodern studies in accounting were determined.

To enrich the content of the study, ScienceDirect database (Advanced Search - Title, abstract or author specified keywords) were also searched for the period covering between 1989-2019. Results for

the keywords "postmodern accounting" were 58 studies and 23 of these were in the field of accounting; "genealogy accounting" were 127 studies and 21 of these were in the field of accounting; "deconstruct accounting" were 73 studies and 3 of these were in the field of accounting; "dialogic accounting" were 557 studies and 22 of these were in the field of accounting.

There were 116 studies total in WoS and ScienceDirect databases in the accounting field. 6 of these studies were common in postmodern, genealogy, deconstruct and dialogic keyword searches, so they were excluded.

Table 1. The Distribution of Postmodern Accounting Studies in Journals

Keywords	Results	Journals		
		AOS	CPA	Other
Postmodern	35	4 (%12)	18 (%51)	13 (%37)
Genealogy	27	7 (%26)	12 (%44)	8 (%30)
Deconstruct	7	3 (%43)	0	4 (%57)
Dialogic	41	1 (%2)	13 (%32)	27 (%66)
Total	110	15 (%14)	42 (%38)	52 (%48)

It is seen that the postmodern accounting studies, %52 of the total accounting studies, are collected in two journals which are "Critical Perspectives on Accounting" and "Accounting, Organizations and Society".

CONCLUSION

In the bibliography analysis conducted on WoS and ScienceDirect databases, the methods and terms related to postmodernism are determined as key, it is seen that Critical Perspectives on Accounting and Accounting Organizations and Society journals are in the foreground. Although these two journals do not have a common ground with the postmodern paradigm, they serve as an incubation for the paradigm. It is also observed that these two journals are distant from the positivist paradigm. Although not often used in the same sentence, Critical Theory and Postmodernism share commonalities (James, 2008: 644). Moreover, the relationship between these two journals with the positivist paradigm and modernism remains controversial. A detailed content and citation analysis of the postmodern paradigm in the mentioned journals will have a detailed understanding of how these

studies contribute to postmodernism. The position of Critical Perspectives on Accounting in postmodern accounting studies is of particular importance, according to Deetz's schema, which is a journal of critical studies in the Dissensus region.

Another preliminary finding regarding the searches is the lack of access to the basic sources of methods and theories in the subsequent studies after the concepts of postmodern paradigm have been transferred to accounting. Consequently, the creation of a citation map in the studies identified in the following studies will contribute to revealing the distribution of resources in the field.

It has been realized that the postmodern paradigm is frequently discussed in these journals and its legitimacy is reviewed with a detailed examination of the position of the studies on postmodernism.

The constraints of this study are the publications which are not included in the databases, limitation of the search terms used and the studies determined after the search have not been kept in a detailed content analysis yet can be listed.

A detailed content analysis and a citation analysis is planned to be conducted to reach the core studies that are the source of postmodern accounting research.

REFERENCES

- Acedo, F. J., J.C. Casillas. (2005). Current Paradigms in The International Management Field: An Author Co-Citation Analysis. *International Business Review*, 14(5): 619–639.
- Al, U. ve Tonta, Y. (2004). Atıf Analizi: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü Tezlerinde Atıf Yapılan Kaynaklar. *Bilgi Dünyası*, 5 (1), 19-47.
- Albert, M., Chomsky, N. and Herman, E. S. (2007). *Science, Rationality, Post-Modernism and the Left*. (E. Abadoğlu and S. Altınçekiç, Trans.) İstanbul: BGST.
- Deetz, S. (1996). Describing Differences in Approaches to Organization Science: Rethinking Burrell and Morgan and Their Legacy. *Organization Science*, 7(2), 191-207.
- İlim, F. (2015). *Mikhail Bakhtin'de diyaloji kuramı ve karşı-kültür olarak karnaval*. (Unpublished doctoral thesis). Ege University, İzmir.
- James, K. (2008). A Critical Theory and Postmodernist approach to the teaching of accounting theory. *Critical Perspectives on Accounting*, 19(5), 643-676.
- Sokal, A. D. ve Bricmont, J. (2002). *Fashionable Nonsense: Postmodern Intellectuals' Abuse of Science*. (M. Baydur ve O. Onaran, Trans.). İstanbul: İletişim.
- Verbeek, A., K. Debackere, M. Luwel ve E. Zimmermann. (2002). Measuring Progress and Evolution in Science And Technology - I: The multiple uses of bibliometric indicators. *International Journal of Management Reviews*, 4(2): 179–211.

Disclosure Notes of The Financial Statements According To IAS16 Tangible Assets on Automotive Manufacturers in Turkey

Asst.Prof. İrem BATIBAY TUNAYDIN*

Prof. Murat AZALTUN**

Abstract

Under the scope of this research, the financial statements of the automobile manufacturing companies which are located in Turkey have been selected. The notes of the financial statements of these companies in regards to the IAS 16 Tangible Assets standard have been analyzed in terms of the content and the shape. The research data are the consolidated financial statements and independent audit reports of these selected companies in the years between 2014-2018. The notes included in IAS 16 property, plant and equipment in the balance sheets of the selected automotive enterprises within the scope of the research have been evaluated in a comparative manner.

Key Words: International Financial Reporting Standarts, International Accounting Standards, IAS16 Tangible Assets, Notes, Disclosures

INTRODUCTION

A complete set of the financial statements includes five different components: a balance sheet, an income statement, a statement of owner's equity, cash flow statement, and the notes of the financial statements. Reading the notes of the financial statements is one of the vital part of the process for understanding and analyzing the entity's financial position, operations, and cash flow. The notes are required by the full disclosure principle. There are, however, varying opinions about how much should be disclosed about an asset, liability, or transaction. Too much information may cause to mislead the main idea behind the disclosure.

The notes of the financial statements provide additional information to support the statement of the financial position, the comprehensive income, the cash flow and the changes in equity. The notes also provide narrative descriptions or disaggregations of items disclosed and information about items that do not qualify for recognition in those statements.

This study is evaluating the notes disclosures in the financial statements of the three major automobile manufacturing companies operating in Turkish automotive sector in accordance with IAS 16 the Statement of Property, Plant and Equipment.

* Department of Accounting and Auditing, Istanbul Okan University, Istanbul

** Department of Business Administration, Yalova University, Yalova

The primary objective of this research is whether the information required in the standard exists in the notes and disclosures of the financial statements or not.

METHODOLOGY

The sample of the study conducted using qualitative research methods operating in the automotive sector in Turkey; Ford Automotive Company, TOFAŞ Turkish Automobile Factory and Otokar Automotive and Defense Industry Company.

The research data are the consolidated financial statements and independent audit reports of these selected companies in the years between 2014-2018. The reports are collected from the Public Disclosure Platform (KAP) and the web sites of the enterprises. The collected data are examined through document analysis and content analysis and the evaluated in the light of the information obtained as a result of literature review.

FINDINGS

In a general evaluation in terms of note quality, Ford Company is more objective than the other two companies. Tofaş Company's notes in the audit reports partially include the notes that should be included in the accounting of tangible assets in accordance with IAS 16. However, it is possible to state that both of these companies and Otokar are far from giving note disclosures in shape and content defined in IAS 16.

RESULTS

As a result of the research, financial statements and as well as independent audit reports of the three companies are obliged to comply with the notes and disclosures included in the IAS; however, the companies do not attach sufficient importance in terms of both content and form to the systematic of the explanations proposed to be included within the scope of the standard. Although the notes of the financial statements are crucial for information users, it has been emerged that the companies refrain from providing sufficient, understandable and explanatory information.

This study can be expanded to examine the companies in the other sectors. Additionally, extending this study in terms of the analyzing the notes within the scope of other standards shall bring more comprehensive results.

REFERENCES

- Admati, R., Pfleiderer, P, (2000), “*Forcing Firms to Talk: Financial Disclosure Regulation and Externalities*”, Review of Financial Studies, 13(3), 479–519.
- Akdoğan, N, (2006), “*Türkiye Muhasebe Standartlarının İlk Uygulanmasında Uygulanacak Esaslar ve TFRS’ye Geçiş Bilançosunun Düzenlenmesi*”, Muhasebe Bilim ve Dünya Dergisi, Cilt:8, Sayı:1, Mart, 1-28.
- Esen Özgür M., Sakin, T, (2009), “*Dipnot Açıklama Yükümlülüklerine Uyum: İMKB 100 Endeksinde Yer Alan Reel Sektör Firmalarının Durumu Üzerine Bir Araştırma Yönetim*”, Yönetim Dergisi (İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Dergisi), Yıl:20 Sayı:64, 112-124.

FORD, (2018), <https://www.fordotosan.com.tr/tr/yatirimcilar/yatirimci-iliskileri-anasayfasi>, 10.07.2019.

Irvine, H.J., Lucas, N, (2006), *The Globalization of accounting standards: the case of the United Arab Emirates*. University of Wollongong, <http://ro.uow.edu.au/commpapers/219>, 21.05.2018.

Otokar, (2018), <https://www.otokar.com.tr/tr/kurumsal/otokar-hakkinda/hakkimizda>, 10.07.2019.

PwC Denetim Raporu, (2013), PwC Bağımsız Denetim Raporu, Ford A.Ş. Ait konsolide finansal durum bağımsız denetim Raporu, <https://www.fordotosan.com.tr/tr/yatirimcilar/yatirimci-iliskileri-anasayfasi>, 12.07.2019.

PwC Denetim Raporu, (2013), PwC Bağımsız Denetim Raporu, Otokar A.Ş. Ait konsolide finansal durum bağımsız denetim Raporu, <https://www.otokar.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/finansal-tablolar-ve-bagimsiz-denetim-raporlari>, 12.07.2019.

PwC Denetim Raporu, (2014), PwC Bağımsız Denetim Raporu, Ford A.Ş. Ait konsolide finansal durum bağımsız denetim Raporu, <https://www.fordotosan.com.tr/tr/yatirimcilar/yatirimci-iliskileri-anasayfasi>, 12.07.2019.

PwC Denetim Raporu, (2014), PwC Bağımsız Denetim Raporu, Otokar A.Ş. Ait konsolide finansal durum bağımsız denetim Raporu, <https://www.otokar.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/finansal-tablolar-ve-bagimsiz-denetim-raporlari>, 12.07.2019..

PwC Denetim Raporu, (2015), PwC Bağımsız Denetim Raporu, Ford A.Ş. Ait konsolide finansal durum bağımsız denetim Raporu, <https://www.fordotosan.com.tr/tr/yatirimcilar/yatirimci-iliskileri-anasayfasi>, 12.07.2019.

PwC Denetim Raporu, (2015), PwC Bağımsız Denetim Raporu, Otokar A.Ş. Ait konsolide finansal durum bağımsız denetim Raporu, <https://www.otokar.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/finansal-tablolar-ve-bagimsiz-denetim-raporlari>, 12.07.2019.

PwC Denetim Raporu, (2016), PwC Bağımsız Denetim Raporu, Ford A.Ş. Ait Konsolide Finansal Durum Bağımsız Denetim Raporu, <https://www.fordotosan.com.tr/tr/yatirimcilar/yatirimci-iliskileri-anasayfasi>, 23.07.2019.

PwC Denetim Raporu, (2016), PwC Bağımsız Denetim Raporu, Otokar A.Ş. Ait Konsolide Finansal Durum Bağımsız Denetim Raporu, <https://www.otokar.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/finansal-tablolar-ve-bagimsiz-denetim-raporlari>, 23.07.2019.

PwC Denetim Raporu, (2017), PwC Bağımsız Denetim Raporu, Ford A.Ş. Ait Konsolide Finansal Durum Bağımsız Denetim Raporu, <https://www.fordotosan.com.tr/tr/yatirimcilar/yatirimci-iliskileri-anasayfasi>, 23.07.2019.

PwC Denetim Raporu, (2017), PwC Bağımsız Denetim Raporu, Otokar A.Ş. Ait Konsolide Finansal Durum Bağımsız Denetim Raporu, <https://www.otokar.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/finansal-tablolar-ve-bagimsiz-denetim-raporlari>, 23.07.2019.

Başaran Nas Bağımsız Denetim Ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş. Denetim Raporu, (2013), Tofaş Türk Otomobil Fabrikası Anonim Şirketi, <http://www.tofas.com.tr/tr/yatirimci/Pages/FinansalSonuclar.aspx>, 25. 06.2019.

Başaran Nas Bağımsız Denetim Ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş. Denetim Raporu, (2014), Tofaş Türk Otomobil Fabrikası Anonim Şirketi, <http://www.tofas.com.tr/tr/yatirimci/Pages/FinansalSonuclar.aspx>, 25. 06.2019.

SMMM Denetim Raporu, (2015), Tofaş Türk Otomobil Fabrikası Anonim Şirketi Başaran Nas Bağımsız Denetim Ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş. Denetim Raporu, <http://www.tofas.com.tr/tr/yatirimci/Pages/FinansalSonuclar.aspx>, 25. 06.2019.

Başaran Nas Bağımsız Denetim Ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş. Denetim Raporu, (2016), Tofaş Türk Otomobil Fabrikası Anonim Şirketi, <http://www.tofas.com.tr/tr/yatirimci/Pages/FinansalSonuclar.aspx>, 25. 06.2019.

Başaran Nas Bağımsız Denetim Ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş. Denetim Raporu, (2017), Tofaş Türk Otomobil Fabrikası Anonim Şirketi, <http://www.tofas.com.tr/tr/yatirimci/Pages/FinansalSonuclar.aspx>, 25. 06.2019.

UMS, (2017), Uluslararası Muhasebe Standartları, “Finansal Tabloların Sunuluşu” International Accounting Standards 1 “Presentation of Financial Statements”, www.iasb.org, 23. 06.2019.

Kültürün UFRS Uygulamalarının Kabulü ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma

Doç. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR*

Arş. Gör. İsmail Hakkı ÜNAL**

Özet

Kültür yerel muhasebe sistemleri üzerinde önemli etkisi bulunan sosyo-ekonomik bir faktördür. Ancak UFRS'ye geçiş ile birlikte bu etkinin göreceli olarak azaldığı ifade edilebilir. Bu durumun en büyük sebebi olarak UFRS'nin benzer kültürel yapılara sahip ülkelerin önderliğinde hazırlanmış olması gösterilebilir. Gerçekleştirilen araştırma ile de kültürün UFRS sisteminin kabulündeki etkisini ortaya koymayı amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda literatürde ülkelerin kültürel değerlerini yansıttığı kabul edilen 4 boyutlu Hofstede kültür endeksi endeks puanlarının, UFRS uygulamalarının kabulü ile etkisi incelenmiştir. Bu incelemede UFRS kabul durumları bağımlı değişken, endeks puanları ise bağımsız değişken olarak kabul edilmiş ve lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. Sonuç olarak; UFRS kabulüne ilişkin ülkelerin endeks puanlarının dolayısıyla da kültürel değerlerinin büyük bir etkisinin olmadığı modele alınmayan diğer pek çok değişkenin UFRS kabulünde çok daha fazla etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: UFRS, Kültür, Hofstede Kültür Boyutları.

GİRİŞ

Muhasebe işletmelerin iç ve dış bilgi kullanıcıları ile iletişim kurmasını sağlayan bir dildir. Bu sebeple de muhasebe sistemi dil, din, ekonomi, politika ve kültür gibi her toplum için farklılık arz edebilen pek çok sosyo-ekonomik faktörden etkilenmektedir. Kültür de söz konusu sosyo-ekonomik faktörlerin önde gelenleri arasında yer almaktadır. Zira ait olduğu toplumsal yapının kültürel değerlerini yansıtmayan bir muhasebe sisteminin bilgi kullanıcıları arasındaki iletişimi sağlamakta güçlüklerle neden olabileceği açıktır.

Küresel Dünya ile birlikte işletmelerin bilgi kullanıcıları portföyü ulusal boyuttan, uluslararası boyutlara ulaşmış ve iletişimi sağlayan muhasebe sisteminin de ortak bir paydada buluşma gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle de Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) oluşturulmuştur.

UFRS'nin oluşum sürecinde kültürel anlamda birbirine yakın olan ülkeler söz sahibi olmuş dolayısıyla söz sahibi ülkelerin muhasebe sistemlerine benzer bir muhasebe sistemi ortaya çıkmıştır. Ortak paydada oluşturulması beklenen bu sistemde oluşum sürecinde söz sahibi olmayan pek çok ülkenin kültürel değerlerinin katkısı olmadığı açıktır. Dolayısıyla UFRS temelinde düşünüldüğünde kültürel değerlerin muhasebeye yansıyan boyutunun ortadan kalkmış olduğu savunulabilir.

* Türkiye Büyük Millet Meclisi, fsozdemir@gmail.com

** İzmir Demokrasi Üniversitesi, İşletme Bölümü, ishakkunal@gmail.com

Ülkelerin yerel muhasebe sistemlerinin ya da UFRS'nin kültür ile ilişkisini inceleyen çalışmalar literatürde yer almaktadır. Araştırmada bu çalışmalar genelinde kültür ve UFRS ilişkisi üzerinde duran bazı çalışmalar incelenmiştir. İncelenmiş olan çalışmalardan bir kısmı aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Gümüş vd. (2016) çalışmalarında, Hofstede'in 4'lü kültür boyutlarını dikkate alarak Afro-Avrasya ülkelerinin UFRS kabulü ile kültürel değerleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Gerçekleştirdikleri analiz sonucunda ilgili ülkelerin UFRS kabul durumlarında kültürün etkisini % 35 olarak bulmuşlardır. Kültür boyutlarından olan bireycilik boyutunda yüksek skora sahip olan ülkelerin UFRS kabullerinde daha çekimser oldukları tespit edilmemiştir. Diğer üç kültür boyutu olan güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma ve erilik boyutları ile UFRS kabulü arasında bir ilişkiye rastlamamışlardır.

Tetik ve Yelgen (2015) çalışmalarında, UFRS'nin uygulanmaya başlanması ile birlikte muhasebe algısının değiştiğini ve muhasebede kültürün etkisinin azaldığını belirtmişlerdir. Çalışmalarında muhasebe uygulayıcılarının UFRS uygulamalarına ilişkin görüşlerini Türkiye'deki UFRS uygulamalarının kültür ve muhasebe değerleri üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamışlardır. Gerçekleştirdikleri analizler sonucunda UFRS uygulamalarının kültür ve muhasebe değerleri üzerinde dikkate değer bir etkisinin olmadığına ulaşmışlardır.

Nurunnabi (2015) çalışmasında, diğer gelişmiş ülkelere kıyasla oldukça farklı kültürel değerlere sahip olan Bangladeş'te kültürel faktörlerin UFRS uygulamaları üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Sonuç olarak UFRS kabul ve uygulama sürecinde yalnızca kültürün değil siyasi ve ekonomik nedenlerin de etkin olduğunu ifade etmiştir.

Wehrfritz ve Haller (2014) çalışmalarında, İngiliz ve Alman muhasebeciler ile yürüttükleri araştırmada ülkelerin kurumsal ve kültürel değerlerinin UFRS uygulamaları ile ilişkilerini araştırmışlardır. Araştırmaları sonucunda kurumsal ve kültürel değerlerden ziyade bireysel değerlendirmelerin UFRS uygulamaları ile daha ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Varıcı ve Özdemir (2013) çalışmalarında, ülkelerin kültürel yapılarının muhasebe sistemlerinde farklılık gerektirip gerektirmediğini tartışmışlardır. Zira UFRS ile birlikte muhasebe ve finansal raporlamanın uluslararası düzeyde tek düzeye indirgenmesi ile birlikte kültürün muhasebe sistemleri üzerindeki etkilerinin azaldığını belirtmişlerdir. Değerlendirmeleri sonucunda ise UFRS uygulayan birçok ülkede kültürel yapıların göz ardı edilerek uygulanan sistemin sıkıntılara sebep olabileceği kanaatine ulaşmışlardır.

Borker (2012) çalışmasında, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde muhasebe bakış açılarını karşılaştırmıştır. Eskiden komünist yönetim altında olan sonrasında bağımsızlığını ilan eden ülkeler arasından seçilen 12 ülkeyi Hofstede'in 6 kültür boyutu ve Gray'in muhasebe değerleri kapsamında incelemişler ve UFRS kabulü ile ilgili tutumlarını tespit etmeyi amaçlamışlardır. Sonuç olarak ülkeler iki farklı gruba ayrılmıştır. Bir grup muhasebe değerleri bakımından Rusya'ya yakın UFRS'ye ise uzak değerlere sahipken diğer grup Almanya ve İskandinavya değerlerine dolayısıyla UFRS ile paralel değerlere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Kültürel değerlerin dolayısıyla muhasebe bakış açılarının

farklı olması sebebiyle UFRS kabulü ve uygulamalarında farklı olgulara dikkat edilmesi gerektiğini savunmuştur.

Perrera vd. (2012) çalışmalarında, Güney Pasifikte yer alan bir ada ülkesi olan Samoa ve bir batı ülkesi olarak kabul edilebilecek Yeni Zelanda ülkelerinin kültürel olarak muhasebe yönelimlerini ifade edebilmek için kültür-muhasebe arasındaki ilişkiyi ampirik olarak incelemişlerdir. Sonuç olarak iki ülke arasında muhasebe uygulamaları bakımından farklılık olduğunu tespit etmişlerdir. Bu farklılıkların da UFRS kabul ve uygulama süreçlerinde farklı yönelimleri ortaya çıkartabileceğini savunmuşlardır.

Yukarıda özetleri bulunan çalışmalarda kültürün UFRS uygulamaları üzerindeki göreceli etkisinin genel olarak düşük düzeyde kaldığı anlaşılabılır. Kimi yazarlar da bu durumun öncülüklerin kültürel yapılarından dolayı olması gereken bir durum olduğunu savunmuşlardır. Dolayısıyla UFRS ile birlikte kültürel etkinin azaldığı, belirli kültürlerle daha yakın olan bir muhasebe sisteminin ortaya çıktığı savunulabilir. Ülkelerin bu sistemin çeşitli dinamiklerinin kabulünde ise kültürün etkili olup olmadığı araştırılması gereken bir konudur. Araştırmanın amacı da ülkelerin UFRS'ye geçiş sürecinde kültürel yapılarının etkili olup olmadığını ortaya koymaktır.

METODOLOJİ

Araştırmanın amacı doğrultusunda; ülkelerin kültürel değerlerinin tespiti için kültür çalışmalarında literatürdeki çalışmalar incelendiğin öncülük olarak kabul edilen Hofstede'in çalışmasında yer alan Hofstede Kültür Boyutları kullanılmıştır. İlk olarak dört kültür boyutu olduğunu ifade eden Hofstede daha sonrasında hali hazırdaki boyutlara iki yeni boyut daha eklemiştir. Araştırma sırasında her iki boyut da dikkate alınmıştır. Benzer sonuçlara ulaşıldığından daha fazla veriye ulaşılabilmesi sebebiyle araştırma dört kültür boyutu üzerinden tamamlanmıştır. Hofstede'in oluşturduğu kültür endeksinin skorlarına ise söz konusu skorların güncel versiyonlarının yer aldığı www.hofstede-insights.com adresinden ulaşılmıştır.

Araştırmada kullanılan diğer bir veri ise ülkelerin UFRS uygulamalarını kabul durumlarıdır. Bu veriler de www.ifrs.org web adresinden alınmıştır.

Araştırmanın bağımlı değişkeni UFRS uygulamalarının kabul durumları iken bağımsız değişkenler ise kültür boyutlarının ülkeler bazındaki skorlarıdır. UFRS uygulamalarının kabul durumları iki kategoriden oluşan veriler olduğundan ve kültür boyutlarının da sürekli veriler olması sebebiyle analiz yöntemi olarak lojistik regresyon analizi tercih edilmiş ve araştırma modeli bu doğrultuda oluşturulmuştur.

BULGULAR

Araştırmada gerçekleştirilen analiz sonuçlarının tamamına yer verilememiş olup önemli görülen bazı sonuçlara değinilmiştir. Bu doğrultuda bağımlı değişkenler aşağıdaki gibi kodlanarak analiz sonuçları incelenmiştir.

- Kültürün UFRS Standartları Kamuya Hesap Verme Yükümlülüğü Bulunan İşletmeler İçin Zorunlu Olması durumunun sonuçları “A” harfi ile gösterilmiştir.
- Kültürün UFRS Standartları Kamuya Hesap Verme Yükümlülüğü Bulunan İşletmeler İçin Zorunlu Olmaması Ancak Kullanılabilir Olması durumunun sonuçları “B” harfi ile gösterilmiştir.
- UFRS Standartları Yabancı İşletmeler İçin Zorunludur ya da Kullanımında İzin Verilme durumunun sonuçları “C” harfi ile gösterilmiştir.
- KOBİ’ler için UFRS Standartları KOBİ’ler İçin Zorunludur ya da Kullanımına İzin Verilme durumunun sonuçları “D” harfi ile gösterilmiştir.
- KOBİ’ler için UFRS Standartları izleme aşamasında olma durumunun sonuçları “E” harfi ile gösterilmiştir.

Tablo-1: Sadece Sabitin Yer Aldığı Denklem Tablosu

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
A	1,842	,299	38,06	1	,000	6,308
B	- 2,890	,459	39,57	1	,000	,056
C	2,033	,321	40,19	1	,000	7,636
D	-,105	,205	,263	1	,608	,900
E	- 2,697	,422	40,88	1	,000	,067

Tablo-1’de başlangıç modelini yani sadece sabitin yer aldığı modeli oluşturan sabit terim (B), sabit terime ilişkin standart hata (S.E), değişkenin anlamlılığını test eden Wald istatistiği, Wald istatistiğinin serbestlik derecesi ve anlamlılık düzeyi ile Exp(B) yani üstel lojistik regresyon katsayısı yer almaktadır.

Tablo-1’de gözlenen değerler sonucunda Wald istatistiğinin Sig. değerleri incelendiğinde 0,05 değerinden düşük bir sonuca ulaşıldığından A, B, C ve E bağımsız değişkenleri için oluşturulan modelde başlangıç modelinin anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. D bağımsız değişkeninde ise model anlamsızdır. Exp (B) değerinin 1’den büyük olması A ve C modellerinde pozitif yönlü bir ilişki 1’den düşük olması da B, D ve E modellerinde negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Tablo-2: Hosmer ve Lemeshow Testi Tablosu

	Ki- Kare	df	Sig.
A	6,276	8	,616
B	9,153	8	,330
C	2,063	8	,979
D	8,741	7	,272
E	4,490	8	,810

Tablo-2’de verilen Hosmer ve Lemeshow Testi modelin tümünün birbiriyle uyumunu göstermektedir. Tablodaki Sig. değerleri 0,05’ten büyük olduğundan modellerde kullanılan veriler ile oluşturulan model uyumludur.

Tablo-3: Tüm Değişkenlerin Yer Aldığı Model Özeti

	-2 Log likelihood	Cox & Snell R²	Nagelkerk e R²
A	72,789	,032	,058
B	31,022	,082	,243
C	53,708	,141	,275
D	109,866	,203	,271
E	43,539	,013	,034

Tablo-3’te -2ll değerinin bağımsız değişkenlerin de eklenmesiyle elde edilen değeri gösterilmektedir. Tablodaki Cox&Snell R2 değeri ile Nagelkerke R2 değeri modelde kullanılan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenin ne kadarlık bir kısmını açıkladığını göstermektedir.

Tablodaki değerler incelendiğinde, kurulan modellerde bağımsız değişken olarak kabul edilen Hofstede’in dört kültür boyutunun bağımlı değişkenler üzerindeki yordama gücü yüzdelere ulaşılabilir.

A bağımlı değişkeni için bağımsız değişkenlerin yordama gücü %3-5 aralığındadır. Bu oran oldukça düşüktür. Diğer pek çok değişken bu bağımlı değişkeni yordama gücünde çok daha fazla etkilidir. Aynı yorum E bağımlı değişkeni için de yapılabilir. Bu modelin de bağımlı değişkeni yordama gücü yalnızca %1-3 aralığındadır.

Bağımsız değişkenlerin B, C ve D bağımlı değişkenlerini yordama gücünün tespitine yönelik oluşturulan modellerin %8-27 aralığında değiştiği gözlenmektedir. Bu oranlarda A ve E değişkenlerine göre daha yüksek olsa da beklenen düzeyde değildir.

SONUÇ

Finansal bilgi ihtiyacının artması ve Dünya genelinde geçerli bir sistem gereksinimi ortaya çıkması ile birlikte oluşturulan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) uygulanmaya başlanmıştır. Ülkeler kendi dinamiklerini de dikkate alarak UFRS'nin ülkeleri özelinde uygulanıp uygulanmamasının, uygulanacak ise ne düzeyde ve hangi işletmeler için uygulanacağını kararını vermektedirler. UFRS ile birlikte ulusal muhasebe sistemlerinde görülen kültürel değerlerin yansımaları ortadan kalkmıştır. Bu durumun en büyük sebebi ise bu sistemin belirli ülkelerin önderliğinde hazırlanmış olması gösterilebilir. Gerçekleştirilen araştırmada da kültürel değerlerin ülkelerin UFRS'yi uygulama düzeyleri ile ilgili kararlarında etkili olup olmadığı incelenmiştir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda gerçekleştirilen analizler sonucunda; genel olarak ülkelerin kültürel değerlerinin UFRS'nin kabulüne ve uygulama düzeylerine anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca gerçekleştirilen analizler sonucunda;

- Ülkelerin kültürel yapılarının UFRS standartlarının kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan işletmeler için zorunlu olma durumuna yönelik olarak anlamlı bir katkı sağlamadığı ve bu sisteme entegre olma konusunda bir etkisi olmadığı,

- Ülkelerin kültürel yapılarının UFRS standartlarının kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan işletmeler için isteğe bağlı olma durumuna yönelik olarak anlamlı bir katkı sağlamadığına,

- Ülkelerin kültürel yapılarının UFRS'nin yabancı işletmeler için zorunlu ya da isteğe bağlı olarak uygulanma durumuna yönelik olarak anlamlı bir katkı sağladığına ancak bu katkının yüzdesel olarak çok yüksek olmadığına,

- Ülkelerin kültürel yapılarının KOBİ'ler için UFRS'nin KOBİ'ler için zorunlu ya da kullanımına izin verilmiş olmasına yönelik olarak anlamlı bir katkısının olmadığına,

- Ülkelerin kültürel yapılarının KOBİ'ler için UFRS Standartları izleme aşamasında olma durumuna yönelik olarak anlamlı bir katkı sağlamadığına ulaşılmıştır.

Sonuç olarak; ülkelerin kültürel değerlerinin UFRS kabul durumlarına ve sistemi uygulama düzeylerine etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ve modele alınmayan diğer değişkenlerin sistemin kabul ve uygulama düzeylerine çok daha fazla katkı sağladığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Borker, D. R. (2012). Accounting, Culture And Emerging Economies: IFRS In Central And Eastern Europe. *International Business & Economics Research Journal*. 11 (9). 1003-1018.

Gümüş, Y., Uslu, M., Özyaşar, H. (2016). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Kabulünde Milli Kültürün Etkisi: Afro-Avrasya Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Afro-Avrasya Özel Sayısı: 596-609.

Nurunnabi, M. (2015). The Impact Of Cultural Factors On The Implementation Of Global Accounting Standards (IFRS) In A Developing Country. *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*. 31: 136-149.

Tetik, N., Yelgen, E. (2015). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (UFRS) Muhasebe Kültürüne Etkisi Üzerine Otel İşletmelerinde Bir Uygulama. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 8 (3). 201-228.

Perera, H., Cummings, L., Chua, F. (2012). Cultural relativity of accounting professionalism: Evidence from New Zealand and Samoa. *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*. 28: 138-146.

Varıcı, İ., Özdemir F.S. (2013). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Yönelişin Kültür Bağlamında Değerlendirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi*. 15-41.

Wehrfritz, M., Haller, A. (2014). National Influence On The Application Of IFRS: Interpretations And Accounting Estimates By German And British Accountants. *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*. 30: 196-208.

<https://www.hofstede-insights.com/models/national-culture/> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

<https://www.ifrs.org/use-around-the-world/use-of-ifrs-standards-by-jurisdiction/> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardının İş Dünyasına Sağlayabileceği Yararlar: Bobi FRS ve MSUGT/VUK ile Mukayeseli Bir İnceleme

Doç. Dr. İlker KIYMETLİ ŞEN*

Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ**

Özet

12 Temmuz 2019'da Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından bağımsız denetime tabi olmayan küçük ve mikro işletmelere yönelik Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) Taslağı yayınlanmıştır. Bu standardın amacı, bağımsız denetime tabi olmayan işletmelerin finansal tablolarının gerçeğe uygun, ihtiyaca uygun ve karşılaştırılabilir bilgi sağlamasını temin etmektir.

Bu çalışmada, KÜMİ FRS'de yer alan esasların Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) ve Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği/Vergi Usul Kanunu (MSUGT/VUK) ile karşılaştırılarak, Türkiye'de muhasebe uygulamalarına sağlayacağı yararların ve olası diğer etkilerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Çalışmada KÜMİ FRS'nin, Türkiye ekonomisindeki yeri oldukça önemli olan küçük ve mikro işletmelerin finansal tablolarının hem gerçeğe ve ihtiyaca uygun hem de karşılaştırılabilir olmasında, vergi odaklı muhasebe anlayışından bilgi odaklı muhasebe anlayışına geçilmesinde önemli rol oynayacak ve katkı sağlayacak nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: KÜMİ FRS, BOBİ FRS, MSUGT, VUK, Finansal Raporlama Standartları

1. GİRİŞ

Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK) ilgili maddelerine göre defter tutmakla yükümlü olan gerçek veya tüzel kişilerin, bireysel ya da konsolide finansal tablolarını KGK tarafından yayımlanan muhasebe standartlarına uyumlu olarak hazırlamaları gerekmektedir. Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının (TMS/TFRS) Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar (KAYİK) tarafından zorunlu olarak uygulanması gerekmektedir. Bağımsız denetime tabi olan büyük ve orta boy işletmeler de isteğe bağlı olarak finansal tablolarının raporlanmasında TMS/TFRS kullanabilmektedir. Bağımsız denetime tabi olup da isteğe bağlı olarak TMS/TFRS uygulamayan işletmeler için ise KGK tarafından hazırlanan BOBİ FRS 29 Temmuz 2017 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış ve uygulanmasına 01.01.2018 tarihinden itibaren başlanmıştır.

Bilanço esasına göre defter tutan ve bağımsız denetime tabi olmayan küçük ve mikro işletmeler halen yürürlükte olan mevzuatı uygulamaya devam etmektedir. Küçük ve mikro işletmelerin de finansal tablolarının gerçeğe ve ihtiyaca uygun, karşılaştırılabilir olması için KGK tarafından 12 Temmuz 2019 tarihinde KÜMİ FRS Taslağı yayınlanmış, kamuoyu ve ilgili kurumların görüşlerine

açılmıştır. Standardın erken uygulanmasına izin verilmekle birlikte KÜMİ FRS'nin 01.01.2021 tarihi ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinden itibaren uygulamaya konulması planlanmaktadır.

Bir işletmenin AB Direktifine göre küçük işletme sayılabilmesi için; aktif toplamı 4 milyon € ve üstü, yıllık net satış hasılatı 8 milyon € ve üstü, ortalama çalışan sayısı 50 kişi ve üstü olarak belirlenen şartların en az ikisini sağlaması gerekmektedir. Küçük işletme şartlarını sağlamayan işletmeler ise mikro işletme olarak değerlendirilecektir. Mikro işletmelerden bilanço esasına göre defter tutma hadlerini sağlamayan işletmeler KÜMİ FRS kapsamında yer almayacaktır (kgk.gov.tr).

Ülkemizde KÜMİ FRS'yi uygulayacak işletme sayısı hayli fazla olacaktır. Dolayısıyla KÜMİ FRS uygulamasının, hem kapsama giren işletmeler hem de muhasebe meslek mensupları için olumlu ve olumsuz yönler içermekle birlikte önemli etkileri olması kuvvetle muhtemeldir.

Çalışmada KÜMİ FRS'deki bölümler ayrı başlıklar halinde ele alınıp, BOBİ FRS ve mevcut muhasebe uygulamaları açısından farkların ortaya konularak, söz konusu farklılıkların Türkiye'de muhasebe uygulamaları ve finansal tablo kullanıcıları üzerinde nasıl bir etkisi olabileceği tartışma konusu edilmektedir.

Dolayısıyla çalışmanın amacı, KÜMİ FRS'de yer alan ilke ve esasların BOBİ FRS ve mevcut muhasebe sistemi ile karşılaştırılması suretiyle KÜMİ FRS'nin ülkemizdeki muhasebe uygulamalarına sağlayacağı faydaları, BOBİ FRS ve MSUGT bağlamında incelemektir.

2. METODOLOJİ

Bu çalışmada KÜMİ FRS'de yer alan esasların etkilerinin ortaya konulması amacıyla, Nitel Araştırma Yöntemlerinden biri olan keşifsel araştırma modellerinden Birincil Kaynaklardan Veri Toplanması modeli kullanılmıştır.

Çalışmanın konusu gereği KGK tarafından bağımsız denetime tabi olmayan küçük ve mikro işletmeler için oluşturulan KÜMİ FRS Taslağı inceleme konusu edilmektedir. KÜMİ FRS'nin, BOBİ FRS ve mevcut muhasebe uygulamalarına temel teşkil etmekte olan MSUGT/VUK ile mukayese edilebilmesi için söz konusu uygulamalarla ilgili esaslardan yararlanılmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda, nitel araştırma teknikleri arasında yer alan doküman inceleme veri toplama aracılığı ile KÜMİ FRS, BOBİ FRS, MSUGT ve ilgili VUK maddeleri incelenmiştir.

3. BULGULAR

Yapılan mukayeseli inceleme neticesinde aşağıdaki hususlar tespit edilmiştir:

1- KÜMİ FRS'nin, BOBİ FRS, Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama uygulamaları ve AB düzenlemeleri ile önemli ölçüde uyumlu olduğu söylenebilir.

2- Genel itibarıyla maliyet esaslı bir yaklaşım benimsenmiştir. Standartta yer alan temel ölçüm esasları ise maliyet bedeli, gerçeğe uygun değer ve itibari değer olarak sıralanmaktadır.

3- Küçük ve mikro işletmelerde VUK hükümleri doğrultusunda yapılan hesaplama ve kayıtların gerçeğe uygun değeri yansıtmamasından kaynaklanan ihtiyaca uygun bilgi eksikliğinin giderilmesi mümkün olabilir.

4- Hazırlanması gereken finansal tablolar sadece; finansal durum tablosu; kar veya zarar tablosu ve dipnotlardır. Konsolide finansal tablo hazırlanmayacaktır.

5- KÜMİ FRS’de; BOBİ FRS’de yer alan Nakit Akış Tablosu, Maden Kaynaklarının Aranması ve Değerlendirilmesi, İştiraklerdeki Yatırımlar, Müşterek Girişimlerdeki Yatırımlar, Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller, Konsolide Finansal Tablolar, Ara Dönem Finansal Raporlama, Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama bölümleri yoktur.

6- İşletme birleşmeleri ve yatırım amaçlı gayrimenkuller konuları için direkt olarak BOBİ FRS’nin ilgili bölümlerinin ilgili paragraflarına atıf yapılmaktadır.

7- Vadeli satışlarda ve mal alışlarında vade farklarının ayrıştırılmaması uygulama açısından kolaylık sağlayacak nitelikte bir düzenlemedir.

8- Hizmet sunumları ve inşa sözleşmelerinde tamamlanma yüzdesi uygulaması, uygulama açısından karmaşık olmamasının yanı sıra, hak ediş üzerinden yapılan hasılat hesaplamasına kıyasla daha gerçekçidir.

9- Stok maliyetinin hesaplanmasında tam maliyet ya da normal maliyet yöntemlerinin kullanılmasına izin verilmesi, gerek VUK ile uyum açısından gerekse kapasite kullanımında dönemsel dalgalanma yaşamayan şirketler için uygun olabilir. Ancak kapasite kullanımında dönemsel dalgalanma yaşayan şirketlerin tam maliyet yöntemini uygulaması yanıltıcı maliyet hesaplamalarına neden olabilir.

10- KÜMİ FRS’de stoklarda değer düşüklüğü uygulaması emsal bedel uygulamasına benzemektedir.

11- KÜMİ FRS’ye göre senetli ve senetsiz tüm alacak ve borçlar itibari değerle kaydedilmeli, dönem sonunda ise reeskont işlemine tabi tutulmalıdır. Bu uygulama MSUGT uygulamasına benzer olmakla birlikte, senetli ve senetsiz tüm alacak ve borçların bilanço günü itibariyle haiz olduğu değerle gösterilmesini zorunlu kıldığı için daha etkindir.

12- Özkaynak araçlarındaki yatırımların “Borsada İşlem Görenler” ve “Borsada İşlem Görmeyenler” olarak ayrılması uygulama açısından kolaylık sağlamıştır. Böylece borsada işlem görmeyen finansal varlıkların gerçeğe uygun değerinin tespit edilmesi külfeti ortadan kaldırılmıştır.

13- Özkaynak yöntemi KÜMİ FRS’de yer almamaktadır. Bağlı ortaklıklar, müştereken kontrol edilen işletmeler ya da iştirak yatırımlarındaki paylar dahil borsada ya da teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören özkaynak araçları ilk defa finansal tablolara alınırken gerçeğe uygun değeri ile ölçülmelidir. Dönem sonu değerlemesinde gerçeğe uygun değeri yani piyasa fiyatı kullanılmalıdır. Borsada ya da teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyenler ise maliyet bedeli ile değerlendirilmelidir.

14- Maddi ve maddi olmayan duran varlıkların vade farkı ayrıştırılmaksızın ödenen ya da ödenmesi beklenen tutar üzerinden ölçülmesi, vadeli alış ve satışlarda vade farkının ayrıştırılmaması ile uyumludur.

15- KÜMİ FRS'ye göre işletme içinde oluşan maddi olmayan duran varlıklar, maddi olmayan duran varlık olarak finansal tablolara alınmamalıdır. Maddi olmayan duran varlıklarla ilgili işletme içinde oluşan tüm harcamalar gider kaydedileceğinden, KÜMİ FRS'ye göre bir varlığın maddi olmayan duran varlık olarak aktifleştirebilmesi için dışarıdan satın alınması gerekmektedir. Dışarıdan satın alınan maddi olmayan duran varlıkların faydalı ömrünün belirli olacağı varsayılmaktadır. Bu nedenle KÜMİ FRS'de faydalı ömrü belirsiz olan maddi olmayan duran varlıklarla ilgili itfa hususlarına yer verilmemiştir.

16- KÜMİ FRS'ye göre tüm borçlanma maliyetleri oluştukları dönemin kar veya zarar tablosunun ilgili kalemlerine yansıtılarak raporlanmalıdır. Dolayısıyla borçlanma maliyetlerinin aktifleştirilmesi mümkün değildir.

17- KÜMİ FRS'ye göre varlığın satış maliyeti düşülmüş gerçeğe uygun değeri, defter değerinden %10 veya daha fazla düşük olması durumunda, ilgili varlığa ilişkin değer düşüklüğü tutarı kar veya zarara yansıtılmalıdır, yeniden değerlendirilmiş tutarı ile izlenen varlıktaki değer düşüklüğü tutarı önce yeniden değerlendirme azalışı olarak dikkate alınmalıdır. Hesaplanmasında pek çok tahmini içinde barındıran kullanım değerinin hesaplanmasına gerek yoktur.

18- KÜMİ FRS ve BOBİ FRS'de şerefiyenin itfa edilmesi ve değer düşüklüğü testine tabi tutulmaması, uygulamada yöneticilere kolaylık sağlayacak ve olası subjektif değerlemelerin etkilerine engel olacaktır.

19- KÜMİ FRS'ye göre, cari dönemde ortaya çıkan kıdem tazminatı yükümlülüğünün hesaplanarak cari dönemin finansal tablolarına yansıtılması gerekmektedir. KÜMİ FRS uygulaması, yıllık kıdem tazminatı karşılığı hesaplamasının ihtiyari olduğu mevcut uygulamanın eksikliğini giderici niteliktedir. Böylece işletmelerin sunduğu bilgileri kullanan paydaşların işletmenin kıdem tazminatı yükümlülüğünü görmesi mümkün olacaktır.

20- KÜMİ FRS'ye göre finansal tablolara alınan vergi, cari döneme ait mali kar üzerinden ödenecek olan dönem vergisi tutarından oluşmaktadır. Dolayısıyla ertelenmiş vergi varlığı ve yükümlülüğü hesaplanmayacaktır.

SONUÇ

KÜMİ FRS yalın bir şekilde hazırlanmış ve genellikle maliyet esaslı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu sayede KÜMİ FRS'nin uygulanması, BOBİ FRS ile kıyaslandığında muhasebe uygulayıcıları için çok daha az maliyetli olacaktır. KÜMİ FRS'de işletmelerin genel olarak karşılaşabilecekleri tüm muhasebe işlemleri ile ilgili ilkeler yer almaktadır ve MSUGT'nin eksik yanlarını tamamlayıcı uygulamalar içerdiği görülmektedir.

KÜMİ FRS'nin uygulanması ile birlikte Türkiye ekonomisindeki yeri önemli yere sahip olan küçük ve mikro işletmelerin finansal tabloları hem gerçeğe ve ihtiyaca uygun hem de karşılaştırılabilir niteliğe sahip olacaktır. Ayrıca KÜMİ FRS'nin ülkemizde yıllardır tartışma konusu edilen vergi odaklı muhasebe anlayışından bilgi odaklı muhasebe anlayışına geçilmesinde önemli rol oynaması mümkün görünmektedir.

Öte yandan BOBİ FRS ve bağımsız denetime tabi olma eşiklerinin zaman içinde düşmesi neticesinde KÜMİ ölçeğinden BOBİ ölçeğine geçen işletmelerin sayısında artış olacaktır. Dolayısıyla bu geçiş süreçlerine hazır olunması açısından KÜMİ FRS uygulamaları yarar sağlayacaktır.

KÜMİ FRS uygulamalarına adapte olan muhasebe meslek mensupları, KÜMİ ölçeğindeki müşterilerinin BOBİ FRS ölçeğine geçmesi durumunda mali müşavirlik hizmeti verdikleri bu müşterilerini kaybetme riskini düşürmüş olacaktır.

KAYNAKÇA

Gelir İdaresi Başkanlığı, 2 No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği.

Gelir İdaresi Başkanlığı, Gelir Vergisi Kanunu.

Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi Usul Kanunu.

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, www.kgk.gov.tr

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı Taslağı.

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı.

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları.

Kıymetli Şen, İ. ve Özbirecikli, M. (2018), "BOBİ FRS'nin Muhasebe Uygulamalarına Getirdiği Değişiklikler: BOBİ FRS, TMS/TFRS ve Mevcut Muhasebe Sistemi Çerçevesinde Bir İnceleme", Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, Nisan'18, 462-484.

Özbirecikli, M., Kıymetli Şen, İ. ve Tüm, K. (2017). Uygulamaya Dönük Örnekli Açıklamalarla Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı – BOBİ FRS, Ankara: Detay Yayıncılık.

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ile Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağının Kâr Veya Zarar Tablosu Hesapları Açısından Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

Doç.Dr. Cevdet Yiğit ÖZBEK*

Doç.Dr. Ahmet Cemkut Badem**

Özet

Türkiye’de muhasebe sisteminde yeknesaklık sağlamak üzere 1992 yılının sonunda yasalaşan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT) içerisinde yer alan Tekdüzen Hesap Planı 25 yıldır yürürlüktedir. Mevcut tekdüzen hesap planı Maliye Bakanlığı tarafından yayımlanmışken, çalışmamıza konu olan Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağı, 2018 yılında Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGGK) tarafından web sayfasında yayımlanmış, görüş ve önerilere açılmıştır. Bu çalışmada söz konusu Taslak’ta yer alan kâr veya zarar tablosu hesaplarının Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğlerinde yer alan gelir tablosu hesapları ile karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıkların analizini kapsamaktadır. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada analiz; hesap grupları, hesaplar, hesap açıklamaları ve hesabın işleyişi başlıkları esas alınarak yürütülmüştür. Analiz sonucunda bazı hesap gruplarında önemli farklılıklar olduğu, bazı gruplarda ise yalnızca isim değişikliği bazında yenilikler yapıldığı gözlemlenmiştir. Taslak’ta standartların ruhuna uygun olarak yeni hesap grupları eklenmiştir. Genel olarak hesap sayıları artmıştır. Taslak’ta hesap açıklamaları daha ayrıntılandırılmıştır. MSUGT’nde gelir tablosu hesaplarına ilişkin hesabın işleyişi başlıklarının ya çok zayıf ya da hiç olmadığı dikkati çekerken Taslak’ta bu başlıklar dönem sonu uygulamaları da eklenerek genişletilmiş ya da olmayan başlık eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı, Kâr veya Zarar Tablosu Hesapları, Gelir Tablosu Hesapları, Nitel Araştırma

1. GİRİŞ

Türkiye’de muhasebede tekdüzenin sağlanması, Cumhuriyet’in kuruluşundan 1980’li yıllara kadar ekonomide önemli yer tutan iktisadi devlet teşekküllerinde muhasebede tekdüzen çalışmaları ile başlamıştır. Kamu İktisadi Teşebbüsleri için geliştirilen Tekdüzen Hesap Planı 1972 yılında yürürlüğe girmiştir. 1984 yılında Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından Standart Hesap Planı yayımlanarak

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu, Bankacılık Bölümü öğretim üyesi, yigit.ozbek@hbv.edu.tr

özel sektörde tekdüzen hesap planı çalışmalarına katkıda bulunulmuştur. Tabana yaygın bir tekdüzen hesap planı 1992 yılında Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT) içerisinde yasalaşmış, günümüze gelene kadar ihtiyaca uygun çeşitli revizyonlar yapılarak güncel tutulmaya çalışılmıştır.

Ekonominin gelişerek karmaşıklaşması, ticarete yeni uygulamaların gelmesi, yeni finansal araçların kullanılması muhasebenin de bu değişime ayak uydurmasını gerektirmiş, yeni koşullara uygun uluslararası muhasebe standartları geliştirilmiştir. Dünya ekonomisi içerisinde tutunma arzusunda olan Türkiye bu gelişmelere uzak kalamadığı için, uluslararası finansal raporlama standartlarını uygulamak için akademik ve mevzuat bağlamında girişimlerde bulunulmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak standartlara uygun hesap planı tartışmaları da başlamıştır. Hesap planının şeklienden önce gerekli olup olmadığı konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. İşletmelerin kullandığı hesap planından ziyade finansal bilgilerin sunumunun önemli olduğuna (Altıntaş, 2011: 169) dair görüşler bulunmakla birlikte, standartlara uyumlu hesap planı oluşturmaya yönelik akademik çalışmalar da oluşturulmuş (Örneğin Akdoğan ve Sevilengül, (2007)), standartlar üzerinde çalışan yazarlar kendilerine özgü hesap planları oluşturmaya başlamıştır. Üzerinde birleşilen görüş mevcut hesap planı ile standartlarla uyumlu gerçeğe uygun bir raporlamanın güç olduğudur (Özkan ve Terzi, 2012).

Uygulama birliğini sağlamak amacıyla Kamu Gözetim Kurumu (KGK), 2018 yılında Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağını, Kurumun web sayfasında yayımlayarak görüş ve önerilere açmıştır. Çalışmamız Taslak'ta yer alan kâr veya zarar tablosu hesaplarının MSUGT'nde yer alan gelir tablosu hesapları ile karşılaştırmalı analizine dayanmaktadır. Çalışmamızın araştırma sorusu Taslak'ta yer alan kâr veya zarar tablosu hesaplarının MSUGT'nde yer alan gelir tablosu hesapları ile karşılaştırılarak uygulamaya getirilen yenilikler olup olmadığı, varsa neler olduğudur.

Taslak hesap planı çok yeni olduğu için literatür taramasında doğrudan konuya ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Analiz nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. Çalışma sonucunda Taslak'ta oluşturulan 6 kodlu tamamı yeni isimli 10 hesap grubunun altısının MSUGT'ndeki gruplarla benzerlik gösterdiği, bu gruplardaki 11 hesap isminin aynı olduğu, ancak birçok hesabın içerikleri benzer olsa da isimlerinin farklı olduğu gözlemlenmiştir. Taslak'ta iki hesap grubu kodu iki farklı başlıktan oluşmuştur. Taslak kâr veya zarar tablosu hesapları bazında MSUGT'ne göre daha fazla hesap içermektedir. Taslak'ta hesap açıklamalarının ve hesabın işleyişi başlıklarının genişletildiği dikkat çekmektedir.

2. METODOLOJİ

Analiz nitel araştırma yöntemi ile yürütülmeye uygundur. Bu nedenle çalışmamızda, nitel araştırma tekniğinin başlıcalarından biri olan doküman inceleme yoluyla veri toplama tekniği kullanılmıştır. Bu tekniğin gereği olarak MSUGT ve Taslak analize tabi tutulmuş, konuya yakın konularda alanyazın taraması yapılmıştır. Yürütülen analize dayanarak, her iki düzenleme arasındaki farklılık ve benzerlikler ortaya konulmuş, sonuçlar tartışılmıştır.

3. BULGULAR

MSUGT’nde ve Taslak’ta hesapların sınıflandırılmasında aynı kod kullanılırken, başlık farklılaştırılmıştır. MSUGT’nde “Gelir Tablosu Hesapları” başlığı kullanılırken, Tebliğ’de “Kâr veya Zarar Tablosu Hesapları” başlığı kullanılmıştır. Şekil itibariyle dikkate alındığında MSUGT’ne uygun Gelir Tablosunda bir bölüm olarak yer alan “Olağandışı Gelir ve Kârlar” ile “Olağandışı Gider ve Zararlar” başlıkları Taslağa uygun Kâr veya Zarar Tablosunda (tek veya iki tablolü yaklaşımın her ikisinde de) yer almamaktadır. Finansal raporlama standartları açısından işletmenin tüm faaliyetleri olağan olarak kabul edilmektedir.

Karşılaştırmalı analiz sonucunda diğer bir bulgu, hesap sınıfı açıklamalarının büyük bir oranda benzerliğidir. Hesap sınıfının hangi gruplardan oluştuğu benzerlik gösterirken, sınıfın amacına ilişkin bir cümle ile TFRS uygulayacak işletmeler için bir açıklama satırı eklenmiştir.

Hesap gruplarının hiç birinin isimlerinde benzerlik olmadığı görülmektedir. Bazı grup isimlerinde küçük farklılıklar vardır, çoğu grup isminde önemli değişiklikler yapılmıştır ve yeni grup isimleri eklenmiştir. Taslak’ta yer alan önemli bir yenilik de aynı grup koduna (64 ve 65) iki farklı grup ismi verilmesidir. Tablo 1’de isimleri farklı olsa da grup kodu, amacı ve içeriği benzer grup isimleri gösterilmektedir. Bu grupların çoğunda hesap isimlerinin de benzerlik gösterdiği gözlemlenmiştir.

Tablo 1. İsimleri Benzerlik Gösteren Gruplar

MSUGT	TASLAK
60 BRÜT SATIŞLAR	60 BRÜT SATIŞ HASILATI
61 SATIŞ İNDİRİMLERİ	61 SATIŞ HASILATINDAN YAPILAN İNDİRİMLER
62 SATIŞLARIN MALİYETİ	62 SATIŞLARIN MALİYETLERİ
63 FAALİYET GİDERLERİ	63 ESAS FAALİYET DÖNEM GİDERLERİ
66 FİNANSMAN GİDERLERİ	67 FİNANSAL GİDERLER
69 DÖNEM NET KÂRI VE ZARARI ¹	69 DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI

“66 Finansal Gelirler” ile “68 Durdurulan Faaliyetler Gelir ve Kârları ile Gider ve Zararları” grupları MSUGT’nde bulunmayan gruplardır. 61 ve 63 kodlu gruplarda bulunan hesapların kodları, isimleri, amaçları ve sayıları MSUGT’ndeki karşılıkları ile aynıdır. 60 kodlu grupta iki, 62 kodlu grupta üç, 69 kodlu grupta bir hesabın ismi MSUGT’ndeki karşılıkları ile aynıdır. 62 kodlu grupta bir hesap ile 67 kodlu Finansal Giderler grubunda iki hesap ismi ise MSUGT’ndeki karşılığına çok yakındır.

¹ 69 kodlu grup MSUGT Tekdüzen Hesap Çerçevesi ve Hesap Planı’nda “Dönem Net Kârı (Zararı)”, Hesap Planı Açıklamaları’nda “Dönem Net Kârı ve Zararı”.

Grupların açıklamaları incelendiğinde, 61, 62 ve 63 kodlu grupların açıklamalarının benzerlik gösterdiği; 60 kodlu grupta işletmelerin alt hesap açmaları konusunda yönlendirme yapıldığı; 61 ve 67 kodlu grupların açıklamalarının daha genişletildiği; 69 kodlu grup için MSUGT’nde hiçbir açıklama bulunmazken Taslak’ta kısa da olsa açıklama bulunduğu gözlemlenmektedir. Taslak’ta 64 ve 65 kodlu gruplar iki amaçla kullanıldığından açıklamalar da iki farklı başlıkta verilmiştir. Tamamen yeni bir grup olan 68 kodlu grubun yalnızca TFRS’yi uygulayan işletmeler tarafından kullanılacağı açıklaması yapılmıştır. 69 kodlu grup ayrı başlık isimleri olmasa da iki alt başlığı içermektedir.

MSUGT’nde 6 kodlu 42 adet hesap bulunurken Taslak’ta 73 adet hesap bulunmaktadır. Bu hesaplardan bazıları aynı isimli, büyük bir çoğunluğu farklı isimli olmakla birlikte benzer amaçlıdır. Taslak’ta MSUGT’nde yer almayan hesaplar da vardır. Taslak’ta genel olarak hesap açıklamalarının detaylandırıldığı, MSUGT’nde birçok hesapta olmayan hesabın işleyişi başlığının eklendiği, var olan işleyiş başlığının ise dönem sonu uygulamaları eklenerek genişletildiği gözlemlenmiştir. MSUGT ve Taslak’ta kodları ve isimleri benzerlik gösteren 11 hesap Tablo 2’de listelenmiştir.

Tablo 2: Kodları ve İsimleri Aynı Olan Hesaplar

600 YURTİÇİ SATIŞLAR	621 SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ
601 YURTDIŞI SATIŞLAR	623 DİĞER SATIŞLARIN MALİYETİ
610 SATIŞTAN İADELER	630 ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDERLERİ
611 SATIŞ İSKONTOLARI	631 PAZARLAMA, SATIŞ VE DAĞITIM GİDERLERİ
612 DİĞER İNDİRİMLER	632 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ
620 SATILAN MAMULLER MALİYETİ	

60 Brüt Satış Hasılatı grubunda yer alan 600 ve 601 kodlu hesaplar her iki hesap planında da aynı koda, isme ve amaca sahiptir. Taslak’ta her iki hesabın açıklamasında da hesaplarda brüt hasılat tutarının izleneceği vurgusu yapılmış, hesapların işleyişi dönem sonu kaydı eklenerek genişletilmiştir. Bu grupta yer alan 609 kodlu hesap MSUGT’ndeki 602 Diğer Satışlar hesabı ile eşleştirilebilir.

61 Satış Hasılatından Yapılan İndirimler grubunda yer alan üç hesabın da karşılığı MSUGT’ndeki 61 Satış İndirimleri grubundaki üç hesap ile aynıdır. Bu grup her iki hesap planının en çok benzerlik gösteren grubudur.

62 Satışların Maliyetleri grubunda MSUGT’ndeki benzer nitelikte hesaplar bulunmakla birlikte, satılan mamul, ticari mal gibi unsurlara ilişkin değer düşüklüğü karşılığı ve karşılık iptalleri ile mamullere yüklenemeyen maliyet unsurları bu grupta toplanmıştır. Bu durum özellikle daha sağlıklı analizler yapılabilmesi açısından katkıda bulunacaktır.

63 Esas Faaliyet Dönem Giderleri grubunda bulunan üç hesabın karşılığı MSUGT’nde bulunan 63 Faaliyet Giderleri grubundaki üç hesap ile aynıdır. Bu grupta Araştırma ve Geliştirme Giderleri hesabı standartlara uygun olarak farklılık göstermektedir.

64 kodlu grup iki amaçlı gruplardan birisidir. Bu gruptaki hesaplardan ilk beşi işletmenin; kur farkı, konusu kalmayan karşılıklar, komisyon, tarımsal faaliyet gibi diğer faaliyetlerinden elde ettiği gelirlerle ilgilidir. 64 grubunun ikinci amacı işletmenin yatırımlarından elde ettiği gelir ve kârların muhasebeleştirilmesidir. Her iki amaca uygun hesapların çoğu MSUGT’nde 64 Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Kârlar grubundaki hesaplara karşılık gelmektedir.

65 kodlu grup da iki amaçlıdır. Bu grubun ilk kısmındaki hesaplar işletmenin; kur farkı, değer düşüklüğü karşılığı, komisyon, tarımsal faaliyet gibi diğer faaliyetlerinden dolayı katlandığı gider ve zararlarla ilgilidir. Grubun ikinci kısmı işletmenin yatırımları nedeniyle uğradığı gider ve zararların muhasebeleştirilmesini amaçlamaktadır. MSUGT’nde 65 Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider ve Zararlar grubundaki çoğu hesap bu gruptaki hesaplara karşılık gelmektedir.

66 Finansal Gelirler grubu Taslağa özgü bir gruptur. MSUGT’nde benzer başlıkta bir grup bulunmamasıyla birlikte 66 grubunun barındırdığı hesaplar MSUGT’nde 64 Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Karlar grubundaki bazı hesaplara karşılık gelmektedir.

67 Finansal Giderler grubu MSUGT’ndeki Finansman Giderleri grubunda bulunan iki hesaba ek olarak finansman unsurlarını içeren ayrıntılı hesaplara sahiptir. Bu gruptaki bazı hesaplar da MSUGT’nde 65 Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider ve Zararlar grubundaki ilgili hesaplara karşılık gelmektedir.

68 Durdurulan Faaliyetler Gelir ve Kârları ile Gider ve Zararları grubu TFRS 5’de tanımlanan faaliyetlerden elde edilen gelirler ile katlanılan giderlerin raporlanması amacıyla oluşturulmuştur. İçerdiği beş hesap yalnızca TFRS uygulayan işletmeler tarafından kullanılır.

69 Dönem Net Kârı veya Zararı grubu; sürdürülen faaliyetler ve durdurulan faaliyetler olmak üzere adı konulmamış iki başlıktan oluşmaktadır. Durdurulan faaliyet kavramı bir yana bırakıldığında grup MSUGT’ndeki aynı kodlu grupla amaç benzerliği göstermektedir.

4. SONUÇ

Taslak’ta yer alan sonuç hesapları standartlara uygun olarak yapılandırılmıştır. Kâr veya zarar tablosu hesapları sınıfının açıklamalarının büyük bir oranda MSUGT ile benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Taslak’ta oluşturulan hesap grubu isimlerinin bazılarında küçük farklılıklar olmakla birlikte, çoğunda önemli değişiklikler yapılmıştır. Yeni grup isimleri eklenmiştir. Taslak’ta görülen bir yenilik de aynı grup koduna iki farklı grup ismi verilmesidir. Taslak’ta yer alan 10 gruptan altısı MSUGT’ndeki gruplarla grup kodu, amaç ve içerik açısından benzerdir. Hesap isimlerinde de benzerlik görülmektedir. Taslak’ta hesap açıklamalarının ve hesabın işleyişi başlıklarının genişletilmesi özellikle uygulamacıların tereddütlerini azaltması açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir.

Taslak'ta hizmet/mamul üretim maliyeti ve satın alma maliyetini ilgilendiren hesapların bir grupta toplanması bütünlüğü sağlayarak kâr veya zarar tablosunun analizini daha anlamlı hale getirmiştir. Analizlerin sağlıklı sonuçlar vermesi karar verme aşamasındaki kişilere sağlıklı bilgiler üretilmesini sağlarken, analizlerden yararlanılarak yürüten akademik çalışmaların da sağlıklı olmasını sağlayacaktır.

Henüz kesinleşmeyen Taslak Hesap Planı konusunda yapılacak her türlü çalışmanın, yeni hesap planının daha olgunlaşmış olarak ortaya çıkacağı, bunun da sonradan yapılacak revize çalışmalarını azaltacağı kanaatine ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Akdoğan, N. ve Sevilengül, O. (2007, Kasım-Aralık). Türkiye Muhasebe Standartlarına Uyum İçin Tekdüzen Hesap Planında Yapılması Gereken Değişiklikler. *Mali Çözüm*, 84, 29-70. Erişim adresi: <http://www.archive.ismmmo.org.tr>

Altıntaş, A.T. (2011). Uluslararası Muhasebe ve Türkiye'de Muhasebe Hukuku. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 162-174. Erişim adresi: <http://www.dergipark.gov.tr>

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK). (2018). *Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağı*. Erişim adresi: <http://www.kgk.gov.tr>

Özkan, M. ve Terzi, S. (2012, Temmuz). Finansal Raporlama Açısından Marka Değerinin Ölçümü ve Değerlendirilmesi. *Öneri*, 10(38), 87-96. Erişim adresi: <http://www.dergipark.gov.tr>

Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB). (2014). *Muhasebenin Temel Kavramları ve Tekdüzen Hesap Planı*. Ankara: TÜRMOB Yayınları.

Finansal Raporlamada Yönetim Modeli Kavramı

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa DOĞAN*

Arş. Gör. İlker GÜLENÇER**

Özet

Son yıllarda finansal raporlama literatürü yeni bir kavram ile zenginleşmiştir. Bu kavramın adı yönetim modelidir. Yönetim modeli kavramı 1960'lı yıllardan itibaren farklı disiplinlerde ifade edilmiş ve farklı tanımlamalar yapılmıştır. Kavramın birçok disiplinde kullanılmasından dolayı literatürde ortak uzlaşılan bir tanımının bulunması hâlâ mümkün olmamıştır. Bu kavramın ilgi uyandırması ve gelişmesi özellikle geleneksel iş modellerinin değişmeye başladığı, e-ticaret geliştiği, bilgi işlemenin ve paylaşmanın kolaylaştığı, yenilikçi iş yapmanın önemli rekabet avantajı yarattığı 1990'lı yıllarda olmuştur. Finansal raporlama literatüründe ise ilk kez IASB (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu) tarafından açıkça Kasım 2009 tarihinde UFRS 9 finansal araçlar standardında yer verilmiştir. UFRS 9'da firmanın yönetim modeli, finansal varlıkların itfa edilmiş veya gerçeğe uygun değer ölçülerinden hangisi ile değerlemesi gerektiğini belirten önemli faktörlerden biri olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte önemli düzenleyici kurullar tarafından da firmaların yönetim modellerinin açıklanması istenmeye başlanmıştır. 2018 yılında yeni yayımlanacak Kavramsal Çerçeve ile ilgili tartışma metinlerinde de yönetim modeli kavramından bahsedilmektedir. Özellikle burada da en önemli soru, IASB yönetim modelini tanımlamalı mıdır? Eğer tanımlama yapacak ise bu tanımlama nasıl ve neye göre olmalıdır? Tanımlamada bir birlik olmaması, literatürde farklı yönetim modeli tanımı yapılması ve farklı faaliyetlerde bulunan firmaların nasıl bir yönetim modeli çerçevesi oluşturacağı literatürde hâlâ tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yönetim Modeli, Finansal Raporlama Standartları, UFRS 9.

GİRİŞ

Yönetim modeli kavramı strateji ve organizasyon literatüründe sıkça araştırılan bir konu olmuştur. Özellikle 1990'lı yıllardan bu kavramın öneminin artması

- İnternetin ortaya çıkışına ve E-ticarete
- Gelişmekte olan piyasaların hızlı büyümesine
- Bilgi teknolojisine bağlı olarak gelişen kuruluşlara

bağlanmaktadır (Sorrentino ve Smarra, 2015:12). Farklı disiplinler tarafından farklı tanımlamalar yapılmış olmasına rağmen genel olarak yapılan açıklamalar benzer noktalara odaklanmaktadır. İlk yapılan çalışmalar teknoloji odaklı yenilikçi iş süreçlerine ve organizasyon yapısına dayanır (Chesbrough ve Rosenbloom, 2002; Magretta, 2002; Zott ve Amit, 2007; Demil ve Lecocq, 2010; Thompson ve MacMillan, 2010; Teece, 2010). Değişen faaliyet ve iş süreçlerini işletme bazında daha

* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, m.dogan@ankara.edu.tr

**Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, gulencer@ankara.edu.tr

doğru değerlendirebilmek ve faydalı finansal bilgi üretimini sağlamak amacıyla ilk kez IASB tarafından 2009 yılından UFRS 9 standartında yönetim modeli kavramına açıkça atıf yapılmıştır. Firmanın yönetim modeli, finansal varlıkların itfa edilmiş veya gerçeğe uygun değerden hangisi ile ölçülmesi gerektiğini belirleyen önemli faktörlerden biri olarak gösterilmiştir (Daha önce de üstü kapalı olarak yönetim modeli kavramı Standartlara konu edilmiştir. Bununla ilgili en önemli örneklerden biri Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller standartıdır). Bununla birlikte önemli düzenleyici kurullar tarafından firmaların yönetim modellerinin açıklanması istenmeye de başlanmıştır. Örneğin 2009 yılında Birleşik Krallık Hazine Komitesi borsaya kote olmuş firmaların yönetim modellerini açıklamalarını istemiştir. Benzer şekilde 2011 yılında Avustralya'da Menkul Kıymetler ve Yatırımlar Komisyonu da firmaların yönetim modellerini ve bileşenlerini istemiştir

ICAEW¹ (2013)' göre yönetim modeli, finansal raporlama açısından firmaların ürünlerini ve hizmetlerini oluşturabilmek ve ilişkili taraflara dağıtabilmek amacıyla kaynak girdilerini nasıl kullandığı ve işledikleri girdilerle müşterilere nasıl değer ürettiğinin açıklanmasıdır. Yönetim modeli ilgili taraflara bu süreci ve sistemi açıklamaktadır. Esas amaç müşterilere ve diğer kilit taraflara beklenen değer fonksiyonunu ifade etmektir. Benzer bir açıklamada da muhasebe çalışmaları açısından Nielsen ve Roslander (2015) tarafından yapılmıştır. Yazarlar, tanımlanabilir bir ekonomik çevrede mevcut üretim faktörlerinden faydalanarak organizasyonun nasıl bir değer yaratma süreci olduğunun modellenmesi olarak açıklamışlardır. Böylece finansal raporlamada yönetim modeli ile istenen organizasyonların kaynak girdilerini nasıl kullandıklarını ve ilişkili taraflar (stakeholders) için nasıl değer yarattıklarının bir özet gösterimidir. Bu model ile firmalara amaçları, gelir akışları, stratejileri, faaliyetleri ve diğer değer yaratan fonksiyonlarının tümü paydaşlara açıklamaktadır.

Yaşanan bu gelişmelere rağmen finansal raporlama açısından IASB'nin yapmış olduğu standart bir yönetim modeli tanımı veya rehberi bulunmamaktadır. Uygulamada da firmalar yönetim modeli tanımını kendi çerçevelerine ve faaliyetlerine göre yaptıkları görülmektedir. Yapılan tartışmalar IASB'nin bir yönetim modeli tanımı yapmasının uygun olup olmadığı ve firmaların hangi bileşenlere göre yönetim modelini kurması gerektiğidir. Yönetim modeli kavramının finansal raporlama açısından taşıdığı önem, evrildiği süreç ve Türkiye'de yer alan firmaların yönetim modeline bakış açıları ve finansal raporlarında yer vermelerinin araştırılması ve Dünyada ki örneklerle karşılaştırılması çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

METODOLOJİ

Çalışmada finansal raporlama açısından yönetim modeli ve değerlendirilmesi amacıyla literatür taraması yapılmış, elde edilen sonuçlar Dünyada ve Türkiye'de ki firmalar açısından değerlendirilmiştir.

¹ İngiltere ve Galler Yetkili Muhasebeciler Enstitüsü (The Institute of Chartered Accountants in England and Wales)

SONUÇ

Finansal raporlama açısından henüz yeni bir kavram olan yönetim modeli hala literatürde tartışılmakta ve yapılan tanımlar birbirlerine benzer olmasına rağmen standart bir tanım üretilmediği gözlemlenmektedir. Dünyada ve ülkemizdeki finansal raporlara bakıldığında açıkça yönetim modeli kavramına atıf verilmeden üstü kapalı ifadelerle kullanıldığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi ise belirli bir standart ve rehberin olmaması ve firmaların tam olarak yönetim modelinin ne olduğunu bilmemeleri olarak düşünülmektedir. Bu durumu bertaraf edebilmek ve yönetim modeli kavramının bilgi üretimi açısından faydalı olabilmesini sağlamak amacıyla çeşitli finansal olmayan raporlarda olduğu gibi yönetim modelinin açıklanmasına yönelik uygun ortak bir rehber oluşturulması ve kavramsal çerçevenin içeriğine uygun olarak geliştirilmesi firmalar açısından önemli faydalar yaratacaktır. Dünyada ve ülkemizdeki finansal raporlar değerlendirildiğinde yönetim modeli kavramı hâlâ istenen seviyeye gelemediği ve tartışmalara açık olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Chesbrough, H., & Rosenbloom, R. S. (2002). The role of the business model in capturing value from innovation: evidence from Xerox Corporation's technology spin-off companies. *Industrial and Corporate Change* 11. 529–555.
- Demil, B., & Lecocq, X. 2010. Business Model Evolution: in Search of Dynamic Consistency. *Long Range Planning*. 4/ 227–246.
- ICAEW. (2013). Business Models ^{[[[SEP]]]}in Accounting:^{[[[SEP]]]} The Theory of the Firm and Financial Reporting Information for Better Markets Initiative. <https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/financial-reporting/information-for-better-markets/ifbm-reports/bmia-published-report.ashx>. 01.08.2019.
- Magretta, J., 2002. Why Business Models Matter. *Harvard Business Review*. 80/86–92
- Nielsen, C., & Roslender, R., (2015). Enhancing Financial Reporting: The Contribution of Business Models. *The British Accounting Review*. 47/3. 262-274.
- Sorrentino, M., & Smarra, M., (2015). The Term “Business Model” in Financial Reporting: Does it Need a Proper Definition?”. *Open Journal of Accounting*. 4/11-12.
- Teece, D. J., 2010. Business Models, Business Strategy and Innovation. *Long Range Planning* 43, 172–194.
- Thompson, J.D., & MacMillan, I.C. (2010). Business Models: Creating New Markets and Societal Wealth. *Long Range Planning*. 43/291-307.
- Zott, C., & R. Amit, 2007. Business Model Design and the Performance of Entrepreneurial Firms. *Organization Science* 18. 181–199.

IIRC Çerçevesi Kapsamında Entegre Raporlardaki İçerik Öğelerinin Türkiye Ve Uluslararası Karşılaştırılması Ve Entegre Raporların Düzenlenmesinde Sürdürülebilirlik Raporlarındaki Bilgilerin Kullanımı

Dr. Banu SULTANOĞLU

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN

Özet

Entegre Düşünce temelinde gerçekleştirilen Entegre Raporlama, ayrı raporlama gruplarında açıklanan bilgilerin en önemli unsurlarını tutarlı bir bütün halinde birleştirir, aralarındaki bağlantıyı sunar ve bu unsurların bir işletmenin kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma ve sürdürme yeteneğini nasıl etkilediğini açıklar. Entegre raporlama sürecinde hazırlanan entegre raporun, sürdürülebilirlik raporu ile en fazla ilişkide olduğu, çoğu bilgi için sürdürülebilirlik raporuna başvurulması gerektiği kabul edilmektedir. Bu çalışmada, ilk olarak Dünyada ve Türkiye’de entegre rapor hazırlayan işletmelerin raporları IIRC Çerçevesindeki İçerik Öğeleri kapsamında incelenmiş ve buna göre Türkiye uygulamalarının uluslararası uygulamaların yanında henüz yeterli düzeyde olmadığı, özellikle geleceğe yönelik bilgilerin çok kısıtlı olduğu ve entegre rapor hazırlayan Türk işletmelerinin sayısının çok az olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, çalışmada sürdürülebilirlik raporlamadan entegre raporlamaya geçişte ne tür bilgilere ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymak açısından GRI Temel Uyumluluk İlkeleri ve IIRC çerçevesi eşleştirmesi yapıldığında, işletmelerin değer yaratma sürecini ortaya koyan iş modeli bölümüne ilişkin bilgileri yeni olarak hazırlaması ve diğer bölümlere ilişkin önemli eklemeler yapması gerektiği belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Entegre Raporlama, Entegre Düşünce, IIRC, Sürdürülebilirlik Raporu, GRI

1. GİRİŞ

Günümüzde işletmelerin sadece ne kadar kar ettiği değil, bu karı nasıl elde ettiği bilgisinin de önem kazanmasıyla artan paydaş beklentisi, kurumsal raporlamada köklü değişimlere neden olmuştur. Bu kapsamda, finansal raporlamanın yanı sıra, kurumsal yönetim raporlaması, sürdürülebilirlik raporlaması ve son olarak da entegre raporlamaya geçiş sürecine girilmiştir. Özellikle, küresel boyutta yaşanan değişimlerle birlikte ekonomik, çevresel ve sosyal olguların şirket sürdürülebilirliğini doğrudan etkilediğini gören ve bu yüzden “sürdürülebilir değer”e yatırım yapması gerektiğine inanan yeni yatırımcı profili için işletmelerin sadece mevcut finansal raporlarında sunduğu kısa vadedeki finansal performanslarına ilişkin bilgi yetersiz kalmaya başlamış ve finansal olmayan performans sonuçları da büyük önem kazanmıştır. Bu nedenle işletmeler, kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporları, kurumsal sosyal sorumluluk raporları ve sürdürülebilirlik raporları gibi finansal olmayan bilgilerin de açıklandığı raporları hazırlamaya başlamıştır. Ancak, mevcut finansal olmayan raporlarda açıklanan verilerin işletmenin iş modeli, stratejisi ve finansal sonuçları ile bağının kurulmaması

nedeniyle, yatırımcılar açısından işletmeye değer yaratma sürecine ilişkin nasıl bir katkı sağladığının anlaşılması mümkün olmamıştır. Böylece, bu raporların bütünleştirici bir yapıda olmadığı ve paydaşların tümüne hitap etmediği sonucuna varılmıştır.

İşletmelerin mevcut raporlarında açıklanan bilgi ile yatırımcıların işletme hakkında karar vermek için ihtiyaç duyduğu bilgi arasındaki farkın kapatılması gerekliliğinden, işletme yöneticileri, finansal ve finansal olmayan performans göstergelerini bütünleşik sunmaya yönelik entegre düşünce yapısını benimsemeyi hedeflemiştir. Entegre Düşünce, işletme üst yönetiminin değer yaratma sürecini ve bu sürecin nasıl uzun vadeli bir değere dönüşeceğini izlemesi, yönetmesi ve iletişimi sağlamasıdır. Diğer bir ifadeyle, entegre düşünce, işletmenin kullandığı sermaye öğelerinin birbirleriyle olan bağının kurulması suretiyle, kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmaya nasıl bir etkisi olduğunun anlaşılmasıdır. Bu nedenle, etkin bir entegre rapor, entegre düşünmeyi gerektirir (Aras ve Sarioğlu, 2015).

Entegre Düşünce temelinde gerçekleştirilen Entegre Raporlama (ER), işletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmek için daha etkin kaynak kullanımı ile bugün ve uzun vadede nasıl değer yarattığını kısa, öz ve anlaşılır şekilde, bütüncül ve stratejik bakış açısı ile paydaşlarına aktarabilen yeni bir raporlama şeklidir (<https://integratedreporting.org/news>). Kurumsal raporlamaya daha bütünleşik ve verimli bir yaklaşım getiren Entegre Raporlama sayesinde, işletmelerin finansal performans ile finansal olmayan performanslarının ayrı ayrı raporlarda sunulmasından ötürü işletme performanslarının tam olarak yansıtılmadığına ilişkin yapılan eleştirilerin son bulması ve başta yatırımcılar olmak üzere diğer tüm paydaşların daha doğru karar almalarına yardımcı olması beklenmektedir.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de, kurumsal raporlamaya geçiş süreci, kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporlarının yayınlanmasıyla başlamıştır. Kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporu, kurumsal yönetimin genel kabul görmüş ilkeleri olan şeffaflık, adillik, sorumluluk ve hesap verebilirlik kapsamında işletmenin yönetim kurulu, üst düzey yöneticileri, pay sahipleri ve diğer paydaşlarının haklarını ve yükümlülüklerini ortaya koymakta ve karar verme aşamasındaki kurallar ve prosedürlere açıklık getirmektedir. 2019 yılı itibariyle, Türkiye’de Kurumsal Yönetim ilkelerine Uyum Raporu düzenleyen ve BIST Kurumsal Yönetim Endeksinde işlem gören işletme sayısı 47’dir.

Kurumsal raporlamadaki ikinci aşama, 1994 yılında ilk kez John Elkington tarafından ortaya koyulan “Triple Bottom Line”; (TBL) “sürdürülebilirliğin üç ayağı” olarak yeni bir yaklaşımla işletmelerin ekonomik, çevresel ve sosyal amaçlarının dengeli bir şekilde gözetilmesini savunan daha kapsamlı bir raporlama dönemine geçiş ile başlamıştır. Bu raporlamanın amacı, uzun vadeli değer yaratmak amacıyla, ekonomik, çevresel ve sosyal faktörlerin kurumsal yönetim ilkeleri ile birlikte işletme faaliyetlerinde ve karar mekanizmalarında dikkate alınarak, bu faktörlerle bağlantılı risklerin etkin bir biçimde yönetilmesine ilişkin raporlama yapmaktır. 2014 yılında, BIST’te işlem gören ve kurumsal sürdürülebilirlik performansları üst seviyede olan işletmelerin işlem gördüğü Sürdürülebilirlik Endeksi kurulmuştur. 2019 yılı itibariyle, BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde 50 adet işletme bulunmaktadır.

Kurumsal raporlamanın son aşaması olan Entegre Raporlama, ayrı raporlama gruplarında (finansal raporlar, kurumsal yönetim ve sürdürülebilirlik raporları) açıklanan bilgilerin en önemli unsurlarını tutarlı bir bütün halinde birleştirir ve en önemlisi; aralarındaki bağlantıyı sunar ve bu unsurların bir işletmenin kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma ve sürdürme yeteneğini nasıl etkilediğini açıklar” (IIRC, 2011:6). IIRC’ye göre, Entegre Raporlama, bir kuruluşun içinde bulunduğu dış çevre bağlamında sürdürülebilirliği esas alan işletme stratejisi, yönetimi, performansı ve gelecekte beklenenlerinin kısa, orta ve uzun vadede paydaşları ve toplum için nasıl değer yarattığının kısa ve öz bir iletişimidir (IIRC, 2013). Güney Afrika Entegre Raporlama Konseyi (Integrated Reporting Council of South Africa-IRCSA) ise entegre raporlamayı, “işletmenin performansının, finansal ve sürdürülebilirlik açısından bütünsel olarak ortaya konulması” olarak tanımlamıştır. Küresel Raporlama Girişimi’nin (GRI – Global Reporting Initiative) yayınladığı Sürdürülebilirlik Raporlaması Rehberi G4’e göre ise, Entegre Raporlama, “bir kuruluşun finansal sermaye sağlayıcılarına mevcut ve gelecekteki değer yaratma süreci için esas olan kilit faktörleri entegre bir şekilde sunmayı hedeflemektir” (GRI, 2014:85).

Entegre raporlama sürecinde tüm paydaşlara bütünlük bilgi sunma amacıyla hazırlanan entegre raporun, mevcut kurumsal raporlar arasında sürdürülebilirlik raporu ile en fazla ilişkide olduğu, çoğu bilgi için sürdürülebilirlik raporuna başvurulması gerektiği kabul edilmektedir. Nitekim GRI, söz konusu sürdürülebilirlik raporunu entegre raporlamanın özünde bulunan bir unsur olarak nitelendirmiş ve işletmelerin entegre raporlamaya geçebilmesi için sürdürülebilirlik raporlama tecrübesine sahip olması gerektiğini açıklamıştır (GRI, 2014:85).

Entegre Raporlama Çerçevesine göre hazırlanan entegre raporun amacı, diğer raporlarda (örneğin kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporları, finansal raporlar veya sürdürülebilirlik raporları) kullanılan bilgilerin bir özeti olmaktan çok, işletmenin gelecekteki değerini nasıl oluşturduğu hakkındaki bilgiler arasında açık bir bağlantı kurmaktır. Buna göre, IIRC Çerçevesine göre hazırlanan entegre bir rapor,

- İşletmenin kurumsal görünümü ve dış çevre,
- İşletme tarafından kullanılan ya da etkilenen altı sermaye öğeleri,
- İşletmenin kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma amacıyla dış çevresiyle ve sermaye öğeleriyle nasıl etkileşim kurduğu hakkında bilgi sağlar.

Küresel anlamda entegre raporlamanın yaygınlaşması ise, 2013 yılında Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi’nin (International Integrated Reporting Council- IIRC) Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesini (IIRC Çerçevesi) yayınlaması ile başlamıştır. IIRC Çerçeve’sine göre hazırlanan entegre raporlar, işletmenin, kurumsal yapısı ve dış çevre, iş modeli, stratejik hedefler, kurumsal yönetim ve bütüncül performansı hakkında kısa, öz ve şeffaf bilgiler içeren raporlardır. 2019 yılı itibarıyla, Dünyada IIRC Veri tabanında (IIRC Database) kayıtlı 531 adet entegre rapor bulunmaktadır. Ülkemizde ise, 6 adet işletme entegre rapor yayınlamıştır.

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi, “Giriş” ve “Entegre Rapor” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Çerçevenin kullanımı ve Entegre Raporda yer alan Temel Kavramlar, Entegre Rapor bölümünde ise, raporun hazırlanmasında ve sunulmasında temel olan Kılavuz İlkeler ile raporun içeriğinde olması beklenen İçerik Öğeleri açıklanmıştır. Kılavuz ilkeler, entegre raporun hazırlanmasında temel olan hususları belirleyerek, raporda hangi bilgilerin kullanılmasına ilişkin önceliklendirilme yapılmasını ve bu bilgilerin nasıl sunulacağı konusunda raporun sınırlarının çizilmesini sağlar. İçerik Öğeleri ise, bir entegre rapor olduğu iddia edilen ve IIRC Çerçeve’sine atıfta bulunan bildirimlerde, aksi belirtilmedikçe Çerçeve’nin son kısmında yer alan “Gereksinimler” bölümündeki unsurlardır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Entegre raporların içerik incelemesine yönelik literatürde birkaç çalışma mevcuttur. EY’ın “Entegre Raporlamada Mükemmellik” Ödüllerinin verildiği araştırmanın altıncısında (2018), Johannesburg Menkul Kıymetler Borsası 100’de (JSE 100) işlem gören işletmelerin entegre raporları IIRC Çerçevesine göre incelenmiş ve elde edilen bulgular önceki yıllarla karşılaştırıldığında olumlu ve olumsuz olmak üzere gruplandırılmıştır. Olumlu bulgular, işletmenin kendisi ve paydaşları için yarattığı değer ile buna ilişkin risk ve fırsatların belirlenmesi ve değer yaratma stratejisine yönelik daha gelişmiş açıklamaların yapılması, altı sermaye ögesine ilişkin açıklamalara daha çok yer verilmesi ve iş modeli sonunda ortaya çıkan sonuç ve çıktılar arasındaki temel farkın anlaşılmasını sağlayan bilgilerin sunulması olarak belirlenmiştir. Olumsuz bulgular ise, kurumsal yönetim açıklamalarının büyük ölçüde uyum temelli olması; değer yaratmaya yönelik olmaması, olumsuz bilgi ve sonuçların sunulmasından çoğunlukla kaçınılması, stratejik hedeflerin ölçümü için gerekli olan kilit performans göstergelerinin (Key Performance Indicators – KPI) yetersiz kullanılması ve çeşitli içerik öğeleri arası kurulması gerekli bağlantının yetersizliği olarak saptanmıştır. Bununla birlikte, entegre raporların ortalama uzunluğunun 144 sayfa (en kısa: 56; en uzun: 297) olduğu ve raporların %73’ünde finansal tabloların yer aldığı tespit edilmiştir (EY, 2018).

Kaya, Aygün ve Yazan’ın (2016), 13 ülkedeki işletmelerin yayınladığı entegre raporların kapsam ve içerik bağlamında incelendiği çalışmalarında, entegre raporların önemli bir kısmının IIRC Çerçevesinin içerik öğelerine uyumlu olarak hazırlandığı ve finansal raporlar (ya da özet finansal durum açıklamaları) ve sürdürülebilirlik raporları ile birlikte sunulduğu, ancak değer, performans, sermaye öğeleri ve bu öğelerde oluşan etkiler gibi kavramsal değerlendirmelerin algılanmasında ciddi farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Çalışma kapsamındaki raporlarda sunulan bilgilerin tekrar sıklığı ile raporların büyük bir kısmının kısa ve öz olarak hazırlanması yerine, yıllık faaliyet raporları gibi uzun ve hacimli olarak hazırlanmış olması çalışmanın diğer dikkat çekici önemli bulgularındandır.

Yüksel ve Aracı (2017), BIST Kurumsal Yönetim Endeksi’nde 2015 itibariyle işlem gören 50 işletmeye ait faaliyet raporlarının entegre raporlamaya uygunluk derecesini inceledikleri

çalışmalarında, raporları IIRC Çerçevesindeki Kılavuz İlkeleri ve İçerik Öğeleri kapsamında belirledikleri ölçütlere göre puanlandırmışlardır (puanlama 0-1 arasında). Puanlandırma sonuçlarına göre, ülkemizdeki işletmelerin yarısına yakınının entegre raporlamaya yakın raporlama yaptığı ve faaliyetlerini yürütürken ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri dikkate aldığı belirlenmiş, elde edilen bu tespitlerin şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkeleri çerçevesinde raporlama yapıldığının bir göstergesi olduğunu savunmuşlardır. TAV'ın puan olarak birinci sırada yer aldığı bu çalışmada, ilk beşte yer alan diğer işletmeler ise, Garanti, Şişecam, Şekerbank ve Albaraka Türk'tür.

ACCA'nın JSE'de işlem gören aynı sektördeki 10 adet işletmenin 2009-2011 yılları arası yayınladığı entegre raporlarındaki sosyal, çevresel ve etik bilgilerin açıklama düzeyini değerlendirdiği bir çalışmada, entegre raporlarda önemlilik belirleme yöntemi uygulanarak önemli konuların belirlenmesi ve bunlara ilişkin risk ve risk yönetimi ile ilgili bilgi sunumunun yapılmasının büyük önem arz ettiği, bilgilerin nicelleştirilmesinde artış olduğu, KPI'ların kullanımının arttığı, sürdürülebilirlik bilgilerinin raporların daha fazla bölümlerine entegre edildiği, paydaş odaklı raporlamaya önem verildiği ve yıllar itibarıyla işletmelerin raporlarına yeni konu ve bölümlerin eklendiği, ancak raporlarda yüksek derecede tekrarlama ve detaylandırma sıklığının yaşandığı, bazen aynı bilgilerin raporlarda birçok kez farklı ifadelerle kullanıldığı tespit edilmiştir (Solomon ve Maroun, 2012).

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmanın amacı iki yönlüdür; birincisi, Türkiye'de IIRC Çerçevesi'ne uyumlu entegre rapor hazırlayan Argüden Yönetişim Akademisi, Adana Çimento Sanayi T.A.Ş, Aslan Çimento A.Ş, Çimsa Çimento ve Sanayi Tic. A.Ş, Türkiye Garanti Bankası A.Ş ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.'nin raporlarını IIRC Çerçevesindeki "Raporlama Gereksinimleri" başlığı altında yer alan "İçerik Öğeleri" kapsamında incelemek ve elde edilen bulguları IIRC'nin veri tabanında yer alan ve Amerika, Avrupa, Asya, Afrika ve Avustralya bölgelerine göre sınıflandırılmış olan entegre raporlar arasından en iyi örnek teşkil edenlerin yer aldığı "En İyi Uygulamalar (Leading Best Practices)" grubundaki her bir bölgeye ait seçilen örnek bir rapor ile karşılaştırması yapılarak değerlendirmek, ikincisi ise, BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan işletmelere yol gösterici olması amacıyla, GRI Standartları Rehberi'nin temel (core) seçeneğine göre hazırlanan sürdürülebilirlik raporlarında açıklanması gereken Genel (GRI 101,102,103) ve Özel Standart (200,300,400) Bildirimlerinin IIRC Çerçevesi "Raporlama Gereksinimleri" bölümünde yer alan "İçerik Öğeleri" ile eşleştirmesi yapılarak, entegre raporlamaya geçiş için ne tür ek bilgilere daha ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktır. Bu amaçlar doğrultusunda, çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi gerçekleştirilmiştir.

4.ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Çalışmanın birinci bölümünde, Dünyada ve Türkiyede entegre rapor hazırlayan işletmelerin raporları IIRC Çerçevesindeki İçerik Öğeleri kapsamında incelenmiş ve tespit edilen sonuçların değerlendirmesi yapılmıştır.

Dünyada ve Türkiye’de entegre rapor düzenleyen işletmelerin entegre rapor içeriklerinin, 4.4 Kurumsal Genel Görünüm ve Dış Çevre, 4.8 Kurumsal Yönetim, 4.10 İş Modeli, 4.23 Riskler ve Fırsatlar ,4.27. Strateji ve Kaynak Aktarımı, 4.30 Performans, 4.34 Genel görünüş , 4.40 Hazırlık ve Sunum kapsamında karşılaştırmalı incelemesi sonucu genel bir değerlendirmesi yapıldığında aşağıdaki hususlar tespit edilmiştir:

- Entegre Raporlarda, raporda yer alan bölümleri gösteren “İçerik” kısmından sonra gelen “Rapor Hakkında” başlıklı bölümde, IIRC tarafından önerilen Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi ile GRI Raporlama Rehberi’nin temel (core) seçeneğine uyumlu olarak hazırlandığı açıklanmaktadır,

- Bütün işletmelerin raporlarının ilk bölümü Kurumsal Profil olarak sunulurken, daha sonraki bölümlerin sunum sırası çoğunlukla farklılık göstermektedir,

- Yaratılan değeri açıklamak amacıyla hazırlanan entegre raporların bu bağlamda en önemli bölümü sayılan “İş Modeli” nin mutlaka bir görsel sunumu ve buna ilişkin açıklamaları da yer almaktadır. İş modeli, yaratılan değerleri, 6 sermaye ögesi olarak bilinen girdilerin tanımlanması (nitel ve/veya nicel bilgi) yoluyla, karar verilen öncelikli konular için risk ve fırsatların belirlenmesinden sonra gerçekleştirilen iş faaliyetleri sonucu çıktılar ve sonuçların nitel ve/veya nicel gösterimi ile sunulan şematik bir yapı ile anlatılmaktadır. Burada yaratılan değerler aslen, iş modelinin başında girdiler olarak tanımlanan sermaye öğelerinde işletmenin gerçekleştirdiği iş faaliyetleri sonucu meydana gelen artış veya azalışlar olarak açıklanmaktadır,

- İşletmeler raporlarında, başlıca paydaş gruplarını belirledikten sonra, tespit edilen iletişim kanalları (anketler, mülakatlar vb.) yoluyla paydaşlardan topladıkları geri bildirimler ile öncelikli konuları nasıl belirlediklerini ortaya koyan Önceliklendirme (Önemlilik) Analizi Sürecini, Önceliklendirme Matrisinin Sunumu ile destekleme şeklinde açıklamaktadır,

- Raporlarda, Entegre Düşüncenin dikkate alındığı doğrudan veya dolaylı olarak ifade edilmektedir,

- İşletmeler, “Sürdürülebilirliği” stratejik hedeflere ulaşmada önemli bir bileşen olarak kabul ettiklerini, faaliyetlerini bu bakış açısıyla gerçekleştirdiklerini açıklamaktadır,

- İşletmeler sermaye öğeleri kullanımını açıklarken anahtar performans göstergelerinden (KPI’lar) yararlanmaktadır,

- Raporlarda, kurumsal yönetim kapsamında, direkt olarak Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyum Raporu da eklenmekte veya kurumsal yönetim anlayışı, kurumsal yönetim sorumlularına ilişkin bilgi sunumu yapılmakta, ücretlendirme politikası hakkında bilgi verilmektedir,

- Yabancı işletmelerde daha çok gelecek yıllar için belirlenen hedefler sunulmaktadır,

- Argüden Yönetim Akademisi, Adana Çimento ve Aslan Çimento hariç, işletmelerin hepsinde Bağımsız Denetim Raporu ve Konsolide Finansal Tablolar raporda Ek olarak sunulmaktadır,

- Yabancı işletmelerden Marks and Spencer ve Rosneft hariç diğerleri ve ülkemizdeki işletmelerden TSKB, Garanti, Argüden Yönetişim Akademisi ve Çimsa’nın Yıllık Faaliyet Raporlarına ilişkin Bağımsız Denetim Görüşü ve TSKB, Garanti ve Çimsa’nın Entegre Raporlarında

yer alan “Seçilmiş Bilgiler”in doğruluğu ve uygunluğuna İlişkin Bağımsız Güvence Beyanı (ISAE 3000’e göre) yer almaktadır,

- Raporların sayfa sayılarına bakıldığında, aralarında büyük farklılık olduğu, sayfa sayısı çok fazla olan raporlarda IIRC Çerçevesinin öngördüğü kısa ve öz olma ilkesine uyulmadığı görülmektedir,

- Adana ve Aslan Çimento’nun sadece 2016 yılında entegre rapor yayınladıkları, daha sonraki yıllarda yayınlamamış olduğu dikkat çekmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, GRI Standartları Rehberi’nin temel (core) seçeneğine uyumlu olarak hazırlanan sürdürülebilirlik raporlarında sunulması gerekli Genel (GRI 101, 102 ve 103) ve Özel (GRI 200, 300, 400) Standart Bildirimleri ile IIRC Çerçevesi “Raporlama Gereksinimleri” bölümünde yer alan “İçerik Ögeleri” nin eşleştirilmesi sonucu ortaya çıkan bulgular entegre raporlamaya geçişte yarar sağlaması amacıyla ortaya konulmuştur. GRI Temel Uyumluluk İlkeleri ve IIRC Çerçevesi Eşleştirilmesi sonucunda, IIRC Çerçevesi’nin gerekli kıldığı İçerik Ögelerinden 4.4 Kurumsal Genel Görünüm ve Dış Çevre bölümüne ilişkin bilgilerin GRI 102:1-14 (G4 1-16), 4.8 Kurumsal Yönetim bölümüne ilişkin bilgilerin GRI 102:18 (G4-34) ve 4.40 Hazırlık ve Sunum Temeli bölümlerine ilişkin bilgilerin ise, GRI 102:45-56 ve 103.1 (G4:17-23 ve G4:28-32) Standartları ile eşleştiği, diğer bir ifadeyle, bu gruplara ilişkin bilgilerin sürdürülebilirlik raporlarından kolaylıkla sağlanabileceği tespit edilmiştir. Ancak kuşkusuz bir entegre raporda amaç paydaşlar için değer yaratmak olduğundan, sürdürülebilirlik raporlarından bu bölümlere ilişkin bilgiler toplanırken, bu bilgilere önemli eklemeler yapılması gerekeceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Entegre raporları diğer kurumsal raporlardan farklı kılan ve İçerik Ögeleri bölümünün 4.10 İş Modeli kısmında yer alan bilgilere ilişkin bir eşleştirme yapılamadığından, bu bilgilerin yeni olarak hazırlanması gerekmektedir. Bu bölümde sadece, paydaşlara ilişkin bilgilerin bir kısmının sürdürülebilirlik raporlarından temin edilmesi beklenmektedir.

Son olarak, direkt olarak eşleştirilemeyen 4.23 Risk ve Fırsatlar, 4.27 Strateji ve Kaynak Aktarımı, 4.30 Performans ve 4.34 Genel Görünüş bölümlerine ilişkin İçerik Ögelerinde sunulması öngörülen bilgilerin sadece sürdürülebilirlik raporlamasının kapsamını oluşturan ekonomik, çevresel ve sosyal konular açısından entegre rapor hazırlayacak olan işletmelere yardımcı olacağı düşünülmektedir.

5. SONUÇ

İşletmelerin, daha fazla şeffaflık adına paydaşlara işletme hakkında finansal ve finansal olmayan bilgileri sadece geçmişe yönelik olarak değil geleceğe yönelik olarak da sunmaları ve işletmelerin yarattıkları ve yaratacakları değerler hakkında bilgi vermeleri gerekmektedir. Bu amaçla, küresel boyuttaki kurumsal raporlamada köklü değişimler meydana gelmiş ve finansal raporlamanın yanı sıra, kurumsal yönetim raporlaması, sürdürülebilirlik raporlaması ve son olarak da entegre raporlamaya geçiş sürecine girilmiştir.

İşletmelerin ekonomik, çevresel ve sosyal amaçlarının dengeli bir şekilde gözetilmesini savunarak, uzun vadeli değer yaratmak amacıyla gerçekleştirdiği faaliyetlere ilişkin nitel ve nicel bilgi sunumu olarak tanımlanan sürdürülebilirlik raporlaması, entegre raporlamaya geçecek olan işletmeler için süreci önemli derecede hızlandıracak bir uygulama olarak kabul edilmektedir. Entegre raporlamaya geçiş yapmayı hedefleyen işletmelerin, raporlarını hazırlarken sürdürülebilirlik raporlamasının temellerinden ve bildirimlerinden yola çıkmaları ve buna göre bazı önemli ilave bilgileri eklemeleri beklenmektedir.

Ülkemizde de, sürdürülebilirlik raporlamaya bazı ilave bilgilerin de eklenmesi ve SPK, BDDK, KGK gibi kamu kurumlarının bu raporlamayı zorunlu hale getirmesi, entegre raporlamanın borsaya kayıtlı işletmeler açısından yaygınlaşmasına yol açacaktır.

KAYNAKÇA

Aras, G. ve G. U. Sarıoğlu. 2015. Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, Yayın No: T/2015, İstanbul.

EY, 2018. “EY’s Excellence in Integrated Reporting Awards”, http://integratedreportingsa.org/ircsa/wp-content/uploads/2017/08/EY-EIR-2017_Final.pdf (Erişim Tarihi: 26.06.2019)

Global Reporting Initiative (GRI), 2014. G4 Sürdürülebilirlik Raporlaması Kılavuzları-Raporlama İlkeleri ve Standart Bildirimler <https://surdurulebilirlik.garanti.com.tr/media/1059/turkish-g4-part-one.pdf> (Erişim Tarihi: 06.06.2019)

International Integrated Reporting Council (IIRC), 2011. “Towards Integrated Reporting Communicating Value in The 21st Century”. http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2011/09/IR-Discussion-Paper-2011_spreads.pdf, (19.06.2019)

International Integrated Reporting Council (IIRC), 2013. International Integrated Reporting Framework, December 2013, <https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf> (Erişim Tarihi: 19.06.2019)

Kaya, U., D. Aygün ve Ö. Yazan. 2016. “Yeni Bir Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama ve Dünyadaki Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Araştırma”, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (11).

Solomon, J. ve Maroun, W. 2012. “Integrated Reporting: The Influence of King III on Social, Ethical and Environmental Reporting”, ACCA.

Yüksel, F. ve Aracı, H., 2017. “Entegre Raporlama, Türk İşletmelerinin Entegre Raporlamaya Bakışı Üzerine Bir Araştırma”, Yönetim ve Ekonomi, 24(13).

<https://integratedreporting.org/news>

Entegre Raporlama ve Yerel Yönetimlerde Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma

Beyhan MARŞAP*

Bilge Leyli ELİTAŞ**

Ayşenur ALTINAY***

Özet

Son iki yıl içinde, uluslararası toplum son derece iddialı üç gündem maddesini hedefine yerleştirmiştir. Bunlar, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'lar), İklim Değişikliği Paris Sözleşmesi ve Yeni Kentsel Gündemdir. Bu gündem maddeleriyle amaçlanan ise uzun vadeli refahı, huzuru ve sürdürülebilirliği garantilemektir. Ancak bu gündem maddelerinin potansiyellerini yakalamaları ve hedeflenen değişimin sağlayabilmesi için yerel kademe güçlü bir aidiyet duygusunun muhakkak sağlanması gerekmektedir. Tüm dünyadaki yerel ve bölgesel yönetimler aidiyet duygusunun sağlanmasında önemli roller taşımaktadırlar. Gündemlerin entegrasyonu ve uygulamaların geliştirilebilmesi sorumluğu yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası uyumun sağlanması bu görevlerin başında gelmektedir. Yerel ve Bölgesel Yönetimler Forumu'nun ilk çerçevesi olan High-Level Political Forum (HLPF) 2016, bu yaklaşım için kilit bir öneme sahiptir. Yerel ve bölgesel küresel hedeflerin uygulanmasını hızlandırmak haklara dayalı bir yaklaşımı gerektirmekte 'Şehir Hakkı' ilkelerini temel alan stratejiler desteklenmektedir. Bu yaklaşımlar, şehirlerimizi birlikte oluşturmak için yeni bir çerçeve oluşturulmasını, farklı paydaşlarla yeni ilişkilerin kurulmasını gerektirmektedir. Bu çalışmanın amacı, toplumda işletmenin ilişkide olduğu, işletmenin faaliyetlerinden etkilenen ve faaliyetleriyle işletmeyi etkileyen tüm toplumsal taraflar olarak tanımlanan paydaşlara yönelik olarak finansal ve finansal olmayan bilgilerin paylaşılmasının önemini ortaya konulmasında çağdaş bir yaklaşım olan entegre raporlamanın gerekliliğinin ortaya konulmasıdır. Bu amaca yönelik olarak yerel yönetimlerde entegre raporlamanın uygulanabilirliği ele alınacaktır. Entegre raporlama yaklaşımı tüm paydaşlara ulaşmayı sağlayabilecek en etkin yaklaşımlardan biridir. Finansal ve finansal olmayan bilgilerin yer aldığı, raporlamaya sistematik bir yaklaşım, geleceğe dönük bütünlük bir bakış açısı getirmeyi hedeflemektedir.

Çalışmada, sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılarak elde edilen bulgular ışığında entegre raporlamanın belediyeler için uygulanabilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sürdürülebilirlik faaliyetleri, kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde durum değerlendirildiğinde çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Entegre raporlama, paydaş yaklaşımı, yerel yönetimler, sürdürülebilirlik

* Prof. Dr., beyhanmarsap@gmail.com

** Assoc. Prof., bilgeleyli@gmail.com

*** Asist. Prof., aysenur.altinay@usak.edu.tr

A Research on Integrated Reporting and Applicability in Local Governments

Abstract

In the last two years, the international community has placed three very ambitious agenda items on its target. These are the Sustainable Development Goals (SDGs), the Paris Convention on Climate Change and the New Urban Agenda. The aim of these agenda items is to ensure long-term prosperity, peace and sustainability. However, in order for these agenda items to catch up with their potentials and to achieve the targeted change, a strong sense of belonging at the local level must be ensured. They play an important role in ensuring the sense of belonging of local and regional governments around the world. It is among these tasks that local, regional, national and international compliance is ensured for the integration of agendas and the development of practices. The High-Level Political Forum (HLPF) 2016, the first framework of the Forum of Local and Regional Authorities, is a key milestone for this approach. Accelerating the implementation of local and regional global goals requires a rights-based approach, supporting strategies based on the 'City Right' principles. These approaches require the creation of a new framework to form our cities together, and the establishment of new relations with different stakeholders.

The purpose of this study is to integrate financially and non-financial information, which is one of the most effective approaches that can enable all stakeholders to reach all stakeholders, who are affected by the activities of the enterprise and which are affected by the activities of the business and which are defined as all the social parties that affect the operations and all the parties. The aim of this study is to examine with an integrated reporting approach aiming to bring a perspective.

In the study, it was concluded that integrated reporting is applicable for municipalities in light of the findings obtained from research methods in social sciences using content analysis method. Considering the situation within the framework of sustainability activities and corporate social responsibility concept, it is thought that the study will make a significant contribution to the literature.

Key Words: Integrated reporting, stakeholder approach, local governments, sustainability

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, entegre raporlamanın yerel yönetimlerde uygulanabilirliğinin ve sağlayacağı katkının ortaya konulmasıdır. Amaca yönelik olarak oluşturulan araştırma sorularından ilki, toplumda işletmenin ilişkide olduğu, işletmenin faaliyetlerinden etkilenen ve faaliyetleriyle işletmeyi etkileyen tüm toplumsal taraflar olarak tanımlanan paydaşların niçin belediyeler açısından önemli olduğunun ortaya konulması, ikincisi ise, entegre raporlamanın yerel yönetimler için neden önemli olduğunun cevaplanmasıdır.

Çalışma kapsamında derinlemesine literatür çalışması yapılmış Türkçe literatürde entegre raporlamayı ele alan çalışmalara rastlanmakla birlikte yerel yönetimlerde veya kamu sektöründe uygulanabilirliğine ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yabancı literatür incelendiğinde de benzer

durumla karşılaşılmıştır. Katsikas, Rolli&Orelli, 2017 yılında yayınladıkları kitaplarında muhasebede farklı bir yaklaşım olarak entegre raporlamayı ve kamu sektörü için uygulanabilirliğini ele almışlardır. Bu açıdan çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı, konu ile ilgilenen araştırmacılara ve uygulayıcılara gelecek çalışmalarda kaynak imkanı sunacağı düşünülmektedir.

METODOLOJİ

Çalışmanın amacına uygun olarak belirlenen araştırma sorularının cevaplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tercih edilmiştir. Bu tercihin altında yatan nedenlerin başında nitel araştırma yöntemlerinin gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanılarak olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına imkan sağlamasıdır. Kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları araştırmayı ve anlamayı ön plana çıkaran bir yaklaşım olduğundan çalışmanın amacına uygun olduğu kanaatine varılmıştır. Nitel araştırma bir durumu ilişkili bağlantılar içinde anlatmaya çalışmaktadır. Bir olayı etkileyen değişkenleri kendisi ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmada da paydaşların yerel yönetimler için önemi ve paydaşlara finansal ve finansal olmayan bilgileri birarada sunma amacı taşıyan entegre raporlamanın yerel yönetimler için niçin önemli olduğu kavramlar arasındaki karşılıklı ilişki ağının kurulmasıyla ortaya konulmaktadır.

Çalışmada nitel araştırma tekniklerinden içerik analizi, nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji ve örnek olay incelemesi, iletişim araştırmalarından eleştirel araştırma tercih edilmiştir. Araştırmada dökümanların incelenmesi ile çevresel veriler ve süreçle ilgili veriler toplanmıştır. Aşağıda yer alan Şekil 1’de çalışmanın metodolojisini oluşturan nitel araştırma sürecinin aşamaları gösterilmektedir.

Şekil 1. Nitel Araştırma Sürecinin Aşamaları

BULGULAR

Türkiye Belediyeler Birliği 2014 verilerine göre, Türkiye’de 30 Büyükşehir Belediyesi, 51 İl Belediyesi, 519 Büyükşehir İlçe Belediyesi ve 402 İlçe Belediyesi bulunmaktadır (TBB, 2014). Türkiye’de “Yerel Gündem 21” uygulaması ile yerel yönetim birimlerinin ve sivil toplum örgütlerinin katılımcı demokrasi hedeflerine ulaşmadaki önemli rolleri olduğunun belirtildiği ve sürdürülebilir bir gelişme için bu aktörlerin her yerel yönetim biriminin demokratik ve katılımcı bir yapıya kavuşturulması ve sivil toplum örgütleriyle çok yönlü ve yoğun bir işbirliğine girmelerinin hedeflendiği görülmüştür. 1985 yılında kabul edilerek ve 1 Eylül 1988 yılında yürürlüğe giren Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nın, Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Kültür Sözleşmesi ile birlikte Avrupa Konseyi’nin dördüncü ayağı olarak belirtilen yerel ve bölgesel yönetimleri ilgilendiren Avrupa ülkeleri arasındaki çok taraflı imzalanan ilk uluslararası belge olma özelliği taşıdığı ancak Türkiye tarafından sözleşme ile ilgili faaliyetlerin oldukça sınırlı kaldığı anlaşılmıştır. “Yerel ve Bölgesel Hükümet Ağları (LRGs) Global Görev Grubu”nun, farkındalığı artırmak, politika taahhüdü ve sorumluluk paylaşımı, sivil toplumla gelecek işbirliklerinin geliştirilmesi ve diğer paydaşların küresel hedeflere ulaşmalarının sağlanması, “Gönüllü Ulusal İncelemeler (VNRs)” sürecinde olan yerel ve bölgesel yönetimlerin proaktif katılımlarını desteklemek, sürdürülebilir kalkınmada “Bölgesel Forumlara” aktif katılımı sağlamak, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile kalkınma plan ve stratejilerinin uyumlaştırılması amacıyla öz değerlendirmeye yönelik araçların geliştirilmesini teşvik etmek, gönüllü yerel incelemeleri, hem şehir hem de bölgesel düzeyde desteklemek ve hesap verebilirlik mekanizmalarının geliştirilmesi, yerelde diğer paydaşlarla işbirliğinin uluslararası işbirlikleri ve karşılıklı bilgi paylaşımı amacıyla teşvik edilmesi amacıyla dünya çapında faaliyet gösterdiği görülmekle birlikte Türkiye’nin aktif rol üstlenmediği görülmüştür. Çalışma kapsamında paydaşlarla işbirliği, karşılıklı iletişim, hesap verilebilirlik, şeffaflık ve sürdürülebilirlik konularında yerel yönetimlerin oldukça sınırlı uygulamalara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Olumsuz olarak nitelendirilebilecek bu durum tespiti yanısıra Kadıköy Belediyesi’nin, kaynakların doğru ve etkili kullanımını ölçümleyen “Entegre Raporlama” uygulamasını devreye sokan dünyadaki ilk belediye olarak tarihe geçtiğinin görülmesi entegre raporlamanın yerel yönetimlerde uygulanabilir olduğunu göstermektedir. Bir kurumun stratejisi, yönetimi ve performansı ve gelecekte bekleneninin kısa, orta ve uzun vadede nasıl değer yaratıldığının değerlendirilmesini sağlayan entegre raporlama, kurumların çalışmalarının mercek altına alınarak hangi kaynakların nerede, nasıl, hangi ihtiyaçlara göre kullanıldığını ve sonuçlarının ne gibi değişimler yarattığını gözlemlemek için etkili bir yöntemdir. Çalışmanın bulguları literatüre ve uygulamaya önemli katkılar sağlayacak niteliktedir.

SONUÇ

Yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları ilgili kanunun üçüncü bölümünde kapsamlı olarak tanımlanmakla birlikte “mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçların karşılanması” kanunun gerekçesinde yer almakla birlikte düzenlemenin ruhunu da yansıtmaktadır. Dolayısıyla, belediye mevzuatında

üzerine vurgu yapılan mahalli müşterek ifadesinin üzerinde kapsamlı düşünmek, sürdürülebilir kalkınma hedefleri, yeni kentsel gündem, iklim değişikliği ve çağdaş yaklaşımlar perspektifinde yeniden değerlendirmek gerekmektedir.

5393 sayılı Belediye Kanunu m. 3/a'da yer alan tanımına göre, "Belediye: Belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini ifade eder."¹ şeklindedir. Tanımda geçen "müşterek nitelikteki ihtiyaçları karşılamak" ifadesi, belediye tarafından yürütülen faaliyetlerin çok sayıda paydaşı ilgilendirdiğini teyit eder niteliktedir.

Gelişmiş ülkelerde kamu yönetimi son yıllarda kapsamlı bir sürece dahil olmuştur. Bu süreç kamu kaynaklarının daha etkin bir şekilde tahsis edilmesini sağlamayı, yönetim, organizasyon ve bilgi sistemlerindeki değişimin kamu performansını daha iyi hale getirmek amacıyla kullanımını esas almaktadır. Bu hareket "Yeni Kamu Yönetimi" olarak anılmaktadır. Yeni kamu yönetimi anlayışı, yeni kamu yönetimi anlayışı ile değişimi daha da ön plana çıkarmaktadır. Temelde, kamu yönetimini vatandaşların ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı, daha şeffaf ve esnek, vatandaşların siyasi hayatını daha fazla destekleyen bir hale getirme amacı taşımaktadır. Böylece, kamu sektörü örgütlerinin performanslarının ve dış çevreye ve tüm dünyaya etkilerine ilgi artmaktadır. Geleneksel muhasebe uygulamalarının ötesinde kamu sektörü kuruluşunun kendi finansal kapasitesini ne ölçüde uyumlu kullandığı yönünde bir araştırma temel konudur. Bütçeleme, harcamalar, kamusal paranın yönetimi ve yeni kamu finansal yönetimi sistemleri etkin ve sürdürülebilir ekonomik yönetim ve hizmet sunumuna dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, geniş bir inisiyatif son on yıldır kamu sektörü için sürdürülebilir raporlamayı gönüllü olarak uygulamayı teşvik etmektedir (GRI, 2005; United Nations, 2008; World Bank, 2008). Avrupa Komisyonu yerel yönetimleri sürdürülebilirlik raporlamasına uyum sağlamaları noktasında desteklemektedir.

KAYNAKÇA

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı,

http://www.tbb.gov.tr/mevzuat/kanunlar/Avrupa_Yerel_Yonetimler_ozerklik_Sarti.pdf (Erişim Tarihi: 21.01.2019).

Kadıköy Belediyesi Entegre Raporu (2019), <http://www.kadikoyakademi.org/wp-content/uploads/2019/01/Dr.-Erkin-Erimez-Entegre-Raporlama-ve-Kad%C4%B1k%C3%B6y-Belediyesi.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.02.2019).

Katsikas, E., Manes, F, Rebecca, R. & Orelli, L. (2017), Towards Integrated Reporting Accounting Change in the Public Sector, Springer,

Sustainability Reporting for Public Sector (2005), Global Reporting Initiative.

Sustainability Reporting for Public Sector (2008), United Nations.

¹ RG. T: 13.07.2005, S: 25874.

Sustainability Reporting for Public Sector (2008), World Bank.

Turkey's Sustainable Developments Goals, 2nd (2019), Gönüllü Ulusal İncelemeler (VNRs), <https://www.undp.org/content/dam/turkey/UNDP-TR-VNR-2019-REPORT.pdf> (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

Yerel Gündem 21, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 21.01.2019).

Yerel ve Bölgesel Hükümet Ağları (LRGs)

https://www.ccre.org/docs/overview_paper_cemr_epsu_tk.pdf (Erişim Tarihi: 21.01.2019).

Entegre Raporlama, Liderlik İlişkisi: Bist Şehir Endekslerinde Bir Araştırma

Dr.Öğr.Üyesi Filiz YÜKSEL *

Özet

Entegre raporlama, finansal ve finansal olmayan sermaye unsurları için belirlenen stratejinin uygulanması, faaliyet sonuçlarının entegre rapor ile sunulması sürecidir. Bu süreçte değer yaratma amacına ulaştıracak entegre düşüncenin tüm işletme çalışanlarınca benimsenmesinde liderlerin önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı BİST şehir endekslerinde işlem gören işletme yöneticilerinin entegre raporlama içerik öğelerine ilişkin görüşleri ile liderlik özellikleri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Bu amaçla anket çalışması yapılmıştır. Anket sonuçlarının SPSS 25 istatistiksel analiz programında analiz edilmesi ile ulaşılan sonuçlara göre dönüştürücü liderlik özelliklerine sahip yöneticilerin entegre raporlama sürecini kolaylaştıracağı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Entegre Raporlama, Entegre Rapor, Liderlik, BİST Şehir Endeksi
Jel Kodları: M41, Q01

The Relationship Between Integrated Reporting And Leadership Features: A Research on BIST City Indexes

Abstract

Integrated reporting is the process of implementing the strategy for financial and non-financial capital elements and presenting the operational results with an integrated report. In this process, it can be said that leaders play an important role in the adoption of integrated thinking by all business employees. From this point of view, the aim of this study is to determine the relationship between business managers' opinions on integrated reporting content elements and leadership characteristics in BIST city indices. For this purpose, a survey was conducted. According to the results obtained by analyzing the survey results in SPSS 25 statistical analysis program, it can be said that managers with transforming leadership characteristics will facilitate the integrated reporting process.

Key Words: Integrated Reporting, Integrated Report, Leadership, BIST City Index
Jel Codes: M41, Q01

1. GİRİŞ

İşletmeler stratejilerini başarılı bir şekilde hayata geçirebilmek, hedeflerine ulaşabilmek için tüm paydaşlarının menfaatlerini gözetmek zorundadırlar. Tüm paydaşların menfaatinin gözetilip gözetilmediği finansal ve finansal olmayan performansın ölçülmesi ve raporlanması ile kanıtlanabilir. Yasalar gereği finansal performansın finansal durum tablosu, gelir tablosu, nakit akım tablosu gibi

* T.C.Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Domaniç Hayme Ana MYO, Bankacılık ve Sigortacılık Programı, filizyuksele@windowslive.com

finansal raporlar vasıtasıyla bilgi kullanıcılarına aktarılması zorunludur. Ancak, finansal olmayan performansın ölçülmesi ve raporlanmasında dünya çapında birçok ülkede gönüllülük esaslı geçerlidir. Diğer bir ifadeyle, finansal olmayan raporlar dünya çapında birçok ülkede gönüllülük esasına dayalı olarak hazırlanmakta ve sunulmaktadır. Küresel ısınmanın ciddi boyutlara ulaştığı, faaliyetlerin planlanması ve yürütülmesinde sürdürülebilir kalkınma amaçlarının dikkate alınmasının gerekli olduğu günümüzde işletmelerin toplum ve çevre üzerindeki etkilerini gönüllülük esasına dayalı olarak raporlamaları veya raporlamamaları dikkat çekici bir sorundur.

Diğer bir sorun da işletmenin finansal olmayan performansı ile finansal performansı arasındaki ilişkinin ortaya konmasıdır. Finansal ve finansal olmayan performansı ayrı raporlarda sunulması bu iki performans arasındaki ilişkiyi anlamakta, anlatmakta veya kanıtlamakta zorluklar yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu zorluğu ortadan kaldırmak, işletmenin bütüncül performansını ortaya koyabilmek adına entegre raporlamanın benimsenmesi önerilmektedir. Entegre raporlama, entegre düşünce temelinde gerçekleştirilen işletme faaliyetleri sonucunda ulaşılan değerler bilgileri arasındaki bağlantıyı sağlayacak şekilde raporlanması sürecidir. Entegre raporlamanın bir süreç olduğu, bu süreçte gerçekleştirilen tüm faaliyetlerin entegre düşünce temelinde gerçekleştirilmesi gerektiği, sürece tüm çalışanların katılımının sağlanması gerektiği düşünüldüğünde entegre raporlamada liderliğin önemli bir rolü olduğu söylenebilir. “Entegre raporlama sadece başlı başına bir amaç değil, aynı zamanda daha iyi ve daha tutarlı bir liderlik ve yönetim geliştirmenin ve entegre düşüncenin tüm önemli amaçlarına ulaşmanın bir yoludur (Aras vd., 2019:7). Diğer bir ifadeyle, entegre düşüncenin örgüt içinde yerleşmesinde ve entegre raporlamanın benimsenmesinde liderlerin önemli bir rolü vardır. Ancak, entegre raporlamanın benimsenmesi veya benimsenme derecesi liderlik tarzlarına göre farklılık gösterebilir. Çağdaş liderlik tarzlarından birisi olan etkileşimci liderlikte lider grup üyelerini motive etmek için ödül ve cezayı kullanırken, dönüştürücü liderlikte lider çalışanları bireysel gelişimine katkı sağlayarak motive eder. Serbest bırakıcı liderlikte ise çalışanlar bağımsız bırakılır, lider gerektiğinde görüş bildirir. Bu durumda, entegre düşüncenin yerleşmesi, dolayısıyla entegre raporlamanın benimsenmesi liderlik tarzlarına göre farklılık gösterebilir. Buradan hareketle bu çalışmada, entegre raporlama ve çağdaş liderlik yaklaşımları hakkında bilgi verilmeye, liderlik özellikleri ile entegre raporlamanın benimsenmesi arasındaki ilişkiyi görmek amacıyla entegre raporlama içerik öğeleri ile yöneticilerin liderlik özellikleri arasındaki ilişki analiz edilmeye çalışılacaktır.

2. METODOLOJİ

Entegre düşüncüyü sağlama ve uygulamada kurumsal yönetim yapısının etkinliği yanında liderlerin desteği de önemli bir yere sahiptir. “Kurumsal liderler ve şirketlerin yönetim kurulu entegre raporları teşvik etmede önemli bir rol oynamalıdır” (Aras vd., 2019:9). Buradan hareketle bu çalışmanın amacı yöneticilerin liderlik davranışları ile entegre raporlama içerik öğelerine bakış açısının arasındaki ilişkiyi ölçmektir.

Araştırma amacına ulaşmak için anket yöntemi uygulanmasına karar verilmiştir. Uygulanacak ankette Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi'nde açıklanan entegre raporlama içerik öğeleri temelinde hazırlanan 25 soru, Ercan (2010) tarafından kullanılan anketin II.bölümünde yer alan 36 soru kullanılmıştır. Online olarak katılımcılara gönderilen anket sonuçları SPSS 25 istatistiksel analiz programında Pearson korelasyon analizi yapılarak yorumlanmıştır.

2.1 Araştırma Bulguları

Entegre raporlama içerik öğelerine ilişkin ilkeler ile yöneticilerin liderlik tarzlarına ilişkin düşünceleri arasında hesaplanan korelasyon sonuçları Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre, entegre raporlama içerik öğelerinden oluşturulan soruların ortalaması ile dönüştürücü liderlik sorularının ortalaması arasında 0,01 anlamlılık seviyesinde 0,698 oranında pozitif bir ilişki, etkileşimci liderlik ortalaması arasında 0,05 anlamlılık seviyesinde 0,477 oranında pozitif bir ilişki mevcuttur.

Tablo 1: Entegre Raporlama İçerik Öğeleri Ortalaması İle Liderlik Tarzlarına İlişkin Soruların Ortalaması Arasındaki Korelasyon

		Dönüştürücü Liderlik	Etkileşimci Liderlik	Serbest Bırakıcı Liderlik
Entegre Raporlama İçerik Öğelerine İlişkin Soruların Ortalaması	Pearson Korelasyon	0,698**	0,477*	-0,299
	Anlam. (2-uçlu)	0,001	0,045	0,228
** . Korelasyon 0.01 seviyesinde anlamlıdır (2-uçlu).				
* . Korelasyon 0.05 seviyesinde anlamlıdır (2-uçlu).				

Entegre raporlama içerik öğelerine ilişkin ilkeler ile yöneticilerin liderlik tarzlarına ilişkin düşünceleri arasındaki ilişkiyi daha detaylı analiz edebilmek adına entegre raporlama sorularının ait olduğu içerik öğelerine göre ortalaması alınmıştır. Ayrıca, dönüştürücü liderlik, etkileşimci liderlik ve serbest bırakıcı liderlik sorularının da kendi içinde alt boyutlarına ilişkin ortalamaları alınmıştır.

Kurumsal yönetim içerik ögesi ile ideal etki, entelektüel güçlendirme ve bireysel duyarlılık alt boyutu arasında, iş modeli içerik ögesi ile ideal etki ve entelektüel güçlendirme alt boyutu arasında, strateji ve kaynak tahsisi içerik ögesi ile bireysel duyarlılık alt boyutu arasında, performans içerik ögesi ile entelektüel güçlendirme ve bireysel duyarlılık alt boyutu arasında, genel görünüş içerik ögesi ile ideal etki, entelektüel güçlendirme ve bireysel duyarlılık alt boyutu arasında, hazırlık ve sunum temeli içerik ögesi ile entelektüel güçlendirme ve bireysel duyarlılık alt boyutu arasında pozitif bir ilişki mevcuttur.

Dönüştürücü liderlik ve etkileşimci liderlik yaklaşımları ve entegre raporlama ilkelerine bakış açısı üzerindeki etkilerini görmek için yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, dönüştürücü liderlik

entegre raporlama ilkelerine bakış açısı üzerinde 0,902 oranında, etkileşimci liderlik ise 0,697 oranında etkilidir. Diğer bir ifadeyle, dönüştürücü liderlik davranışında bir birimlik bir artış entegre raporlamaya bakış açısında 0,902 birimlik bir artışa, etkileşimci liderlik davranışında bir birimlik bir artış entegre raporlamaya bakış açısında 0,697 birimlik bir artışa yol açacaktır.

3. SONUÇ

Yapılan analiz sonuçları incelendiğinde, etkileşimci liderlik ile entegre raporlama içerik öğelerine karşı tutum arasında 0,005 anlamlılık seviyesinde 0,477 oranında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Bu durumda, çalışanlar ile etkili bir iletişim kuran, ödül veya ceza ile çalışanları amaca yönlendirmeye çalışan etkileşimci liderlik özelliğine sahip liderlerin entegre raporlamayı benimsemeye rolü olabileceği söylenebilir. Bununla birlikte, dönüştürücü liderlik ile entegre raporlama içerik öğelerine ilişkin soruların ortalaması arasında 0,001 anlamlılık seviyesinde 0,698 oranında pozitif yönlü ve etkileşimci liderliğe göre daha güçlü bir ilişki tespit edilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, dönüştürücü liderlik özelliklerine sahip liderler çalışanları motive ederek yeniliğe uyumlarını kolaylaştırmak, etkin olarak değişimi başlatmak, böylece tüm tarafların amaçlarına ulaşmasını sağlamak için çalışmaktadırlar. Yeni bir raporlama yaklaşımı olan entegre raporlamada, entegre düşünce temelinde faaliyet gösterilerek tüm paydaşlar için değer yaratılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, dönüştürücü liderlik özelliklerine sahip yöneticilerin veya kişilerin entegre raporlamayı benimsemesi ve desteklemesinin etkileşimci liderlik özelliklerine sahip liderlere göre daha olası olacağı söylenebilir.

Anket sonuçlarına ilişkin genel bir değerlendirme yapıldığında yöneticilerin dönüştürücü liderlik özelliklerine sahip olmasının veya dönüştürücü liderlik özelliklerine sahip liderlerle iş birliği içinde çalışmalarının entegre raporlama sürecini kolaylaştıracağı söylenebilir. Ayrıca,

- Tutum ve davranışlarıyla çalışanlara/ekip üyelerine örnek olmayı tercih eden,
 - Çalışanların/ekip üyelerinin duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışarak onları motive etme davranışını benimseyen,
 - Çalışanların/ekip üyelerinin fikirlerini açıklamaları için teşvik edici bir tutum ve davranışta bulunmayı benimseyen,
 - Çalışanların bireysel beklentilerine cevap vermeyi önemseyen,
- liderlerin entegre raporlamayı benimsemelerinin, benimsetmelerinin ve uygulamaya geçirmelerinin kolay olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Aras, G., Özsöğün Çalışkan, A., Esen E., Kutlu Furtuna, O. (2019). Integrated Reporting in Turkey: Current Situation, Stakeholders' Perceptions and Expectations, ACCA, CFGS, KPMG.

Bektaş, Ç. (2016). Liderlik Yaklaşımları ve Modern Liderden Beklentiler. Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2 Sayı 7

- Çakınberk, A. ve Demirel, E.T. (2010). Örgütsel Bağlılığın Belirleyicisi Olarak Liderlik: Sağlık Çalışanları Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 / 2010
- Ercan, Ü. (2010). Liderlerin Kültürel Değer Yönelimleri ve Değerlerin Liderlik Sürecine Etkileri: Türk ve ABD Yöneticileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Eryeşil, K. ve İraz, R. (2017). Liderlik Tarzları İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi Cilt 20 Sayı 2, ss. 129-139
- <https://www.kap.org.tr/>
- IIRC – International Integrated Reporting Council. (2013). The International Integrated Reporting Framework.
- Koçel, T. (2013). İşletme Yöneticiliği. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım
- Koparal, C. (Ed.) (2008). Yönetim ve Organizasyon. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1457
- Soba, M. ve Akman, E. (2018). Liderlik Stilleri ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin İzmir Karabağlar İlçesinde Bulunan Devlet Okulları Üzerinden İncelenmesi. İşletme Araştırmaları Dergisi, 10/4 (2018) 1123-1147
- Taslak, S. (2008). Göreve İlişkin Çatışmalarda Etkileşimci ve Dönüşümcü Liderlik Üzerine Etiksel Bir Değerlendirme. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 31, Temmuz-Aralık 2008, ss.121-144
- TDK (2018). <http://sozluk.gov.tr/> (10.02.2019)
- Yörük, D. Dünder, S. ve Topçu, B. (2011). Türkiye'deki Belediye Başkanlarının Liderlik Tarzı ve Liderlik Tarzını Etkileyen Faktörler. Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt 11, Sayı 1, ss. 103-109

Entegre Raporlamanın Finansal Performansa Etkisi: BİST Banka Endeksi Üzerinde Bir Araştırma

Dr.Öğr.Üyesi Filiz YÜKSEL*

Prof.Dr.Cevdet A.KAYALI**

Özet

Entegre raporlama, işletmenin entegre düşünce temelinde çalışan tüm birim ve fonksiyonları tarafından tüm sermaye unsurları üzerinde yaratılan değer bir bütün olarak raporlanması sürecidir. Entegre raporlamanın finansal ve finansal olmayan sermaye unsurları arasında entegrasyon sağlayarak işletmelere fayda sağlayacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla finansal olmayan performans ile finansal performansın birbirlerini etkileyeceği ifade edilebilir. Finansal ve finansal olmayan performans arasındaki ilişki literatürde bazı çalışmalara konu olmuştur. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı, BİST Banka Endeksinde işlem gören ve entegre rapor yayınlanan mevduat bankalarının finansal performansı ile entegre rapor yayınlamayan mevduat bankalarının finansal performansının incelenmesidir. Bu amaçla, BİST Banka Endeksinde Temmuz 2019 itibariyle işlem görmekte olan 10 mevduat bankasının 2017 ve 2018 yıllarına ait finansal verileri kullanılarak 20 adet finansal oran hesaplanmıştır. Bu finansal oranlar TOPSİS yöntemi ile analize tabi tutulmuş, örneklemdaki mevduat bankalarının 2017 ve 2018 yıllarına ait verileri analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, örneklemda 2017 yılında entegre rapor hazırlamış olan Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin beşinci sırada, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'nin yedinci sırada yer aldığı; 2018 yılında ise entegre rapor hazırlayan Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'nin ilk sırada, Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin ikinci sırada, Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nın üçüncü sırada yer aldığı görülmüştür. Dolayısıyla, 2017 yılında entegre rapor hazırlamanın bankaların finansal performansına etki etmediği; 2018 yılında ise entegre rapor hazırlamanın bankaların finansal performansına etki ettiği sonucuna ulaşılabılır. BİST oynaklığı ve makro ekonomik etkilerin kısıt olarak nitelendirilebileceği bu çalışmanın sonucunda, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nın 2017 ve 2018 yıllarında entegre rapor hazırladığı ve yayınladığı da dikkate alınır, entegre raporlamanın zaman içinde finansal performansı etkilediği sonucuna varılabilir.

Anahtar Kelimeler: Entegre Raporlama, Entegre Rapor, Finansal Performans, BİST Banka Endeksi, Entropi Yöntemi, TOPSİS

Jel Kodları: M41, Q01

* T.C.Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Domaniç Hayme Ana MYO, Bankacılık ve Finans Bölümü, filizyuksele@windowslive.com

** İzmir Demokrasi Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, calptekin.kayali@idu.edu.tr

The Impact of Integrated Reporting on Financial Performance: A Research on the BIST Bank Index

Abstract

Integrated reporting is the process of reporting the value created on all capital elements by all units and functions of the enterprise based on integrated thinking as a whole. It is stated that integrated reporting will benefit enterprises by providing integration between financial and non-financial capital elements. Therefore, it can be stated that non-financial performance and financial performance will affect each other. The relationship between financial and non-financial performance has been the subject of some studies in the literature. From this point of view, the purpose of this study was to examine the financial performance of deposit banks that are traded in the BIST Bank Index and publish an integrated report and the financial performance of deposit banks that do not publish an integrated report. These financial ratios were analyzed by TOPSIS method and the data of deposit banks in the sample were analyzed for 2017 and 2018. As a result of the analysis, in 2017, it was determined that Turkey Garanti Bank which prepared integrated report ranked fifth, Yapı ve Kredi Bank which prepared integrated report ranked seventh. in 2018, it was determined that Yapı ve Kredi Bank which prepared integrated report ranked first, Turkey Garanti Bank which prepared integrated report ranked second, Turkey's Foundations Bank which prepared integrated report ranked third. Therefore, it can be concluded that preparing an integrated report in 2017 did not affect the financial performance of the banks; in 2018, it can be concluded that the preparation of an integrated report affects the financial performance of banks. In this study, BIST volatility and macroeconomic impacts can be defined as constraints. In this study, considering that prepared the integrated report by Yapı Kredi Bank, Turkey Garanti Bank, Turkey Foundations Bank in 2017 and in 2018, it can be concluded that integrated reporting affects financial performance over time.

Key Words: Integrated Reporting, Integrated Report, Financial Performance, BIST Bank Index, Entropy Method, TOPSIS

Jel Codes: M41, Q01

1. GİRİŞ

İşletmenin kısa veya uzun vadeli başarısının sadece finansal göstergeler ile ölçülmesinin doğru olmayacağı görüşü, performans değerlemede çevresel ve sosyal göstergelerin de dikkate alınması anlayışını hakim kılmıştır. Bu anlayışın hakim olmasıyla birlikte işletmeler finansal performansları yanında finansal olmayan performanslarını da raporlamaya başlamışlardır. Ancak, finansal ve finansal olmayan performansı ayrı raporlarda bilgi kullanıcılarına sunulması işletmenin bütüncül performansının gösterilmesine veya görülmesine engel olmaktadır. Dolayısıyla finansal ve finansal olmayan performansın tek bir raporda sunulması gerektiği görüşü savunulmaya başlanmıştır. Bu görüş, temelleri 1990'lı yılların başından atılmaya başlanan ve Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council-IIRC) tarafından Uluslararası Entegre Raporlama

Çerçevesinin (Çerçeve) yayınlanmasıyla somut hale gelen entegre raporlamanın gelişmesine yol açmıştır.

Entegre raporlama, işletmenin entegre düşünce temelinde çalışan tüm birim ve fonksiyonları tarafından tüm sermaye unsurları üzerinde yaratılan değer bir bütün olarak raporlanması sürecidir. Esas itibarıyla Güney Afrika Yöneticiler Enstitüsü (Institute of Directors in Southern Africa-IoDSA)'nın King III Raporunda entegre raporlama bölümüne yer vermesi ve ardından Mart 2010'da başlayan dönemden itibaren Johannesburg Borsası'na kayıtlı tüm işletmeler tarafından yayınlanması zorunlu tutulan entegre rapor, 2013 yılında Çerçevenin yayınlanması ile birlikte dünya çapında kabul görmeye başlamıştır. Entegre raporlamanın finansal ve finansal olmayan sermaye unsurları arasında entegrasyon sağlayarak işletmelere fayda sağlayacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla finansal olmayan performans ile finansal performansın birbirlerini etkileyeceği ifade edilebilir. Finansal ve finansal olmayan performans arasındaki ilişki literatürde bazı çalışmalara konu olmuştur.

2. AMAÇ VE METODOLOJİ

Bu çalışmanın amacı, BİST Banka Endeksinde işlem gören ve entegre rapor yayınlanan mevduat bankalarının finansal performansı ile entegre rapor yayınlamayan mevduat bankalarının finansal performansının incelenmesidir. Bu amaçla, BİST Banka Endeksinde Temmuz 2019 itibarıyla işlem görmekte olan 10 mevduat bankasının 2017 ve 2018 yıllarına ait finansal verileri kullanılarak 20 adet finansal oran hesaplanmıştır. Bu finansal oranlar TOPSİS yöntemi ile analize tabi tutulmuş, örneklemdaki mevduat bankalarının 2017 ve 2018 yıllarına ait verileri analiz edilmiştir.

TOPSİS yönteminde uygulanan adımlar şunlardır (Wang ve Lee, 2009; Doğanay, 2002; Demireli, 2010; Huang ve Peng, 2012; Gök ve Yiğit, 2017):

$$1.\text{Adım: } X_{ij} = \begin{matrix} X_{11} & X_{12} & \dots & X_{1n} \\ X_{21} & X_{22} & \dots & X_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ X_{m1} & X_{m2} & \dots & X_{mn} \end{matrix} \quad (7)$$

$$2.\text{Adım: } r_j = \frac{X_{ij}}{\sqrt{\sum X_{ij}^2}} \quad (8)$$

$$3.\text{Adım: } V_{ij} = W_j * r_{ij} \quad (9)$$

4. Adım: ideal pozitif (V_{ij}^+) ve ideal negatif (V_{ij}^-) çözüm noktaları tespit edilir.

5. Adım:

$$S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^+)^2} \quad i=1,2,\dots,m \quad (10)$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^-)^2} \quad i=1,2,\dots,m \quad (11)$$

6. Adım: Alternatiflerin ideal noktalara nispi uzaklıkları hesaplanır:

$$C_i = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^+} \quad i=1,2,\dots,m \quad (12)$$

Analiz sonuçlarına göre 2017 yılında bankaların finansal performansına göre sıralaması şu şekildedir:

1 Akbank T.A.Ş.	0,635219908
2 Türkiye Halk Bankası A.Ş.	0,5176
3 Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	0,4782
4 ICBC Turkey Bank A.Ş.	0,4364
5 Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0,4265
6 Türkiye İş Bankası A.Ş.	0,4222
7 Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	0,3928
8 Denizbank A.Ş.	0,2267
9 QNB Finansbank A.Ş.	0,2249
10 Şekerbank T.A.Ş.	0,1463

Analiz sonuçlarına göre 2018 yılında bankaların finansal performansına göre sıralaması şu şekildedir:

1 Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	0,5050
2 Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0,5004
3 Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	0,5003
4 ICBC Turkey Bank A.Ş.	0,4999
5 Türkiye Halk Bankası A.Ş.	0,4998
6 QNB Finansbank A.Ş.	0,4998
7 Denizbank A.Ş.	0,4998
8 Türkiye İş Bankası A.Ş.	0,4996
9 Şekerbank T.A.Ş.	0,4996
10 Akbank T.A.Ş.	0,4993

3. SONUÇ

Yapılan analiz sonucunda, örneklemede 2017 yılında entegre rapor hazırlamış olan Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin beşinci sırada, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'nin yedinci sırada yer aldığı; 2017 yılında entegre rapor hazırlamamış olan Akbank T.A.Ş. finansal performans olarak ilk sırada, Türkiye Halk Bankası A.Ş. ikinci sırada, Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. üçüncü sırada yer almıştır. 2018 yılında ise entegre rapor hazırlayan Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'nin ilk sırada, Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin ikinci sırada, Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nın üçüncü sırada yer aldığı görülmüştür. 2018 yılında entegre rapor yayınlamayan diğer bankaların ilk üç sıraya giremediği görülmüştür. Dolayısıyla, 2017 yılında entegre rapor hazırlamanın bankaların finansal performansına etki etmediği; 2018 yılında ise entegre rapor hazırlamanın bankaların finansal performansına etki ettiği

sonucuna ulaşılabilir. BİST oynaklığı ve makro ekonomik etkilerin kısıt olarak nitelendirilebileceği bu çalışmanın sonucunda, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nın 2017 ve 2018 yıllarında entegre rapor hazırladığı ve yayınladığı da dikkate alınırsa, entegre raporlamanın zaman içinde finansal performansı etkilediği sonucuna varılabilir.

KAYNAKÇA

Demireli, E. (2010). Topsis Çok Kriterli Karar Verme Sistemi:Türkiye'deki Kamu Bankaları Üzerine Bir Uygulama. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt 5, Sayı 1

Doğanay, M. (2002). Hisse Senedi Fonlarının Çok Kriterli Karar Yaklaşımı ile Derecelendirilmesi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. Cilt 57, Sayı 3

Gök, M. ve Yiğit, S. (2017). Türkiye'deki Büyükşehirlerin Sürdürülebilirlik Kriterleri Açısından İncelenmesi. Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 15, Sayı:30, ss.253-273

<https://www.kap.org.tr/>

<https://www.oceantomo.com/intangible-asset-market-value-study/> (05.08.2019)

Huang, J. Ve Peng, K. (2012). Fuzzy Rasch model in TOPSIS: A New Approach for Generating Fuzzy Numbers to Assess the Competitiveness of the Tourism Industries in Asian Countries. Tourism Management 33 (2012) 456e465

IIRC – International Integrated Reporting Council. (2013). The International Integrated Reporting Framework.

Wang, T. ve Lee, H. (2009). Developing a Fuzzy TOPSIS Approach Based on Subjective Weights and Objective Weights. Expert Systems with Applications 36 (2009) 8980–8985

Muhasebe ve Yatırım Hilelerine Kültürel Eğilimlerin Etkisi

Prof. Dr. Selahattin KARABINAR

Dr. Öğr. Üyesi Fırat ALTINKAYNAK

Özet

Dünya toplumları, sosyo-ekonomik açıdan hem kendi iç kültürü hem de dış kültürler ile sürekli bir etkileşim içindedir. Bununla beraber dünya toplumlarının varoluşundan bugüne gelene dek yaşanan savaflara esas teşkil eden “Para”, insanlık tarihi boyunca birçok hileye de neden olmuştur.

Bu çalışmanın amacı; Eski Mısır’dan bugüne, halen devam eden muhasebe ve yatırım hilelerinin, hangi toplumlarda daha çok kümelendiğini tespit etmek ve ilgili toplumdaki kültürel eğilimlerin, bu hileler üzerindeki etkisini analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda, 20. ve 21.yy’da yapılan muhasebe ve yatırım hileleri, yapıldığı ülke, hilenin sektörü ve konusu çerçevesinde kronolojik sırayla işlenmiş olup, yüzyıllar boyunca süregelen bu hilelerin kümelendiği toplumların kültürel eğilimleri inceleme altına alınmıştır.

Veri analizi yöntemi kullanılarak yapılan bu incelemede, literatüre giren tüm muhasebe ve yatırım hilelerinin, 20. yy’ da %89’ unun, 21. yy’ da ise %75 inin, aynı kültürel eğilimlere ve sosyal normlara sahip ülkelerde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bununla beraber bireyselliğin, özgür davranışların ve erilliğin yüksek olup; riskten kaçınma ile uzun dönem oryantasyonun düşük olduğu toplumlarda, hilenin çok sıklıkla ortaya çıktığı izlenmiştir. Tam aksine kolektivist ve riskten kaçınan toplumlarda ise hilenin görülme sıklığının çok daha az olduğu ve bu ülkelerde yaşanan muhasebe ve yatırım hilelerinin küçük olmasından dolayı, literatüre girmediği gözlemlenmiştir.

Literatüre katkı yapacağı düşünülerek, multi-disipliner olarak yapılan bu çalışma sonucunda, toplumların kültürel eğilimleri dikkate alınarak ilgili topluma özgü standartlar ile hileyi önleyici eylem planları oluşturulması ve bu doğrultuda şirketlerin iç, kamu veya hile denetiminin yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Hileleri, Kültürel Eğilimler, Hile Denetimi

Jel Kodları: M420, Z130

1.GİRİŞ

Günümüz toplumlarında sosyo-ekonomik yaşam, toplumların kendi değerleri çerçevesinde şekillenmektedir. Toplumsal kültürler; değerler, ritüeller, örnek modeller veya semboller şeklinde toplum içerisinde kendisini göstermektedir. Her geçen gün ticari sınırların yok olduğu dünya toplumlarında, belli bir kültürü, milliyeti ve inancı olmayan tek sembol ise “Para” dır. İnsanlığın varoluşundan bugüne kadar, yaşanan savafların ana nedeni olan bu sembol, dünya üzerinde ticaret akışını yönlendirmekte ve ülkelerin yönetiminde ana kaynak olarak zaman zaman ülke sınırlarını bile değiştirebilmektedir.

Her ne kadar paranın dünya ticaretinde belli bir ülkesi ve kültürü olmasa dahi, ulusal kültürlerin paraya atfettiği önem farklılaşabilmektedir. Şöyle ki; para, eril toplumlarda daha çok öne çıkmaktadır. ABD ve Almanya gibi eril toplumlarda (İsviçre gibi dişil toplumlardakinden daha fazla şekilde) parasal sistemler, finansal hedeflerdeki başarıya vurgu yaparken yine ABD gibi bireyselliği çok yüksek uluslarda (Japonya gibi kolektivist toplumların aksine), kısa vadeli finansal başarılar veya sonuçlar insan hayatında çok büyük önem arz etmektedir. Para akışının kaydını yapan ve sosyo-ekonomik yaşamın ana parçalarından biri olan “Muhasebe”, açık bir sistem olarak, ilgili ülkenin değerlerinden yüksek düzeyde etkilenmekte ve bu doğrultuda şekillenmektedir. Kültür ile muhasebe arasındaki bu etkileşim ise “Muhasebe Sistemleri” ni zaman içerisinde değişime ve güncellemelere sokabilmektedir. Bununla beraber ulusal kültürel eğilimler; toplumların muhasebe uygulamalarında çeşitli varyasyonlara da neden olabilmektedir.

Toplum içinde yaşayan bireylerin yatırım alışkanlıklarını, muhasebe uygulamalarını veya finansal başarılarını yönlendiren ana kıstaslardan biri olan toplumların kültürel eğilimleri ve sosyal normları çalışma kapsamında 6 boyutta incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda, iki farklı kültür olarak, hile sıralamasında dünya literatüründe giren ülkeler ile literatürde yer almayan toplumların finansal davranışları analiz edilmiş ve bu analiz sonuçlarıyla beraber 20. ve 21. yüzyıllarda dünya literatüründeki muhasebe ve yatırım hileleri mercek altına alınmıştır.

2. METODOLOJİ

Hile kapsam olarak çok geniş bir kavram olup, işletmeler açısından, işletme varlık ve kaynaklarının uygun olmayan bir biçimde kullanılarak, haksız kazanç elde edilmesini ifade eder (Tarhan Mengi B, 2013:6). Hilelerin varoluşu ve muhasebe meslek mensupları aracılığı ile denetim faaliyetinin doğuşu, “Eski Mısır” a kadar dayanmaktadır. Para ve her türlü kazanç için girişilen bu savaş ve hilelerin maliyeti ise her geçen gün artmaktadır. Günümüzde ABD’de yapılan çalışmalarda çok çarpıcı sonuçlar elde edilmiştir. ABD’deki işletmeler yıllık cirolarının %6 sını hile yoluyla kaybetmekte olup, bu işletmelerin hileden kaynaklı yıllık toplam kayıpları ise 400 milyar USD’ den fazladır. ABD’de, çalışan başına düşen günlük hile maliyeti ise 9 USD civarındadır (Bozkurt, 2016:7). Bu kadar büyük boyutlara ulaşan hileler üzerinde toplumsal kültürlerin etkisi yadsınamaz. Bu bağlamda öncelikle toplumsal kültürlerin analiz edilmesi gerekmektedir. Çünkü toplumların şekillenmesinde kültürel eğilimlerin aktif rolü ve etkisi bilimsel çalışmalarla çok kere kanıtlanmıştır.

2.1. Kültürel Boyutlar Metodolojisi

Sosyoloji alanında Hofstede, Gray, Triandis, Trompenaars gibi bilim insanlarının, kültür konusu ile yapılmış birçok çalışması ve sınıflandırması olup, bu bilimsel çalışmalardaki ayrımlar aynı olguyu farklı terimlerle anlatmaktadır. Bundan dolayı, çalışma kapsamında, bu alanda sıkça kullanılan Hofstede’ nin kültür sınıflandırmasına yer verilecektir (Karabınar.2005:12). Bu bağlamda Hofstede, bir ulusun kültürünü 6 farklı boyutta açıklamaktadır (<https://geerthofstede.com/>):

- *Bireysel – Kollektif Toplumlar*: Toplum içindeki bireylerin diğer bireylerle dayanışma ve iş birliği içinde olma derecesini anlatan bu boyut, “Biz” olgusu ile “Ben” olgusu arasındaki tutumu ifade etmektedir. Bireyselliğin hâkim olduğu toplumlarda, kolektif özellik sergileyen toplumların aksine, kişiler, toplumla olan ilişkilerinde öncelikle kendi çıkarlarını ön planda tutarlar.

- *Güç Mesafesi Dar-Geniş Toplumlar*: Güç mesafesinin yüksek olduğu toplumlarda ast üst ilişkilerinde, emir komuta zinciri hakimken, güç mesafesinin dar olduğu toplumlarda ise hiyerarşik düzen hâkim değildir.

- *Riskten Kaçınan – Riskten Kaçınmayan Toplumlar*: Toplumlar “Katılık” veya “Esneklik” durumunu ifade eden bu boyut, belirsiz ve muğlak durumlarda bireylerin rahatlık derecesini ifade eder. Riskten ve belirsizlikten kaçınan toplumlarda değişimlere karşı tolerans azdır. Riskten kaçınmayan toplumlarda ise bireyler, değişime daha kolay uyum sağlarlar. Bu toplumlar kural ve ilkelerden ziyade daha serbest bir ortam isterler. Riskten ve belirsizlikten kaçınan toplumların muhasebe sistem ve uygulamaları çok daha detaya incek ve katı kurallar çerçevesinde şekillenecektir. Bu toplumların muhasebe uygulamalarında, farklı muhasebe olayları karşısında kesin ve net kuralların yer alması istenir ve bu kurallar uygulanmaya çalışılır. Riskten kaçınmayan toplumların muhasebe sistemleri ise çok daha esnek ve pragmatik olacaktır(Karabınar.2005:37).

- *Eril - Dişil Toplumlar*: Toplumda yaşayan bireylerin sert veya yumuşak huylu olma derecesini ifade eden bu boyut, bireylerin iş ve sosyal yaşamlarına direkt etki etmektedir. Erkek egemen toplumlar, kahramanlığa, sonuca ulaşmaya, cesurluğa ve somut başarıya daha çok önem verirken; dişil toplumlarda, sosyal ilişkilere, uysallığa, gücsüzleri korumaya ve yaşam kalitesine öncelik tanınır.

- *Uzun – Kısa Vadeli Oryantasyona Sahip Toplumlar*: Uzun dönem oryantasyona sahip toplumlarda birikimler, istikrarlı ve düzenli çalışmalar sonucu oluşmakta olup, bu toplumlarda yaşayan bireyler tutumlu davranışlar sergiler ve yatırım yapmaya eğilimlidirler. Bu toplumlar kültürel geleneklerini, çağın gereklerine uydurmaya çalışırlar. Ayrıca bu toplumlarda yaşlı bireylere saygı ön planda tutulur ve ilişkiler bireyler arasında çok önem arz eder. Kısa dönem oryantasyona sahip toplumlar ise bireyleri harcamaya ve hızlı para kazanmaya yönlendirmektedir. Bu toplumlarda bireylerin arasındaki ilişkiden bir kazanım var ise o ilişki değer arz etmektedir. Bu toplumlarda kısa süreli kazançlar, ilişkilerden daha değerli ve önemlidir.

- *Serbest – Sınırlı Davranışsal Özellikler Sergileyen Toplumlar*: Serbestliği yüksek toplumlarda bireyler bir eylemde bulunurken, o eylemi ihtiyaçları olduğu için değil, anlık hevesleri için yaparlar. Bu toplumlarda özgürce davranış hakimdir. Bireylerin arzu ve istekleri toplum baskıları tarafından sınırlandırılmaz. Toplum içinde bireyler hayattan nasıl zevk alırlarsa öyle yaşarlar. Sınırlanma oranı yüksek toplumlarda ise bireyler hayatlarını sosyal normlar altında yaşarlar. Bu toplumlarda sosyal normlar, insanların istek ve arzularından önde gelir.

2.2. ABD Kıtasında Kültürel Boyutlar

Amerika kıtasının kültürel eğilimleri birçok kıtanın harmonizasyonu görünümündedir. Amerika kıtasında bölgesel olarak kültürel farklılıklar olsa dahi, bireyler bir bölgeden başka bir bölgeye geçerken çok da yabancılaşmazlar. Bu bağlamda ABD kültürel değerleri tablo haline getirildiğinde durum aşağıdaki şekilde özetlenebilecektir:

Tablo 1: ABD Kültürel Değerler Tablosu

<u>KÜLTÜREL DEĞERLER</u>	<u>ÖLÇÜ (Yüzde)</u>
Bireysellik	Çok Yüksek-%91
Güç Mesafesi	Düşük-%40
Riskten Kaçınma	Düşük-%46
Erillik	Ortalamadan Çok Yüksek-%62
Uzun Dönem Oryantasyon	Düşük-%26
Serbest ve Şımarık Davranışlar	Yüksek-%68

ABD toplumunun yüksek bireysellikle beraber erilliğini göstermesi şu şekilde açıklanabilir. ABD toplumunda bireyler, okulda, işte veya oyunda her zaman en iyi olmak için savaşırlar ve “Kazanan hepsini alır.” olgusu ile yaşarlar. Geleceğin belirsizliği ABD toplumunu ürkütmez. Çok fazla kural ve sosyal norm ile yaşamayan bu toplumda, yeni projelere ve ifade özgürlüğüne her zaman yer vardır. Ayrıca Amerikalılar yapılabilecek yeni bir eylem veya proje söz konusu olduğunda çok pratik düşünür ve hareket ederler. ABD ticari kültüründe kısa vadede başarılar her zaman önem arz etmektedir. Bu durum gerek bireyleri işyerlerinde gerekse şirketleri sektör içerisinde hızlı sonuçlar ve kazanımlar elde etmek için çaba göstermeye itmektedir.

2.3. Anadolu ve Rus Toplumlarında Kültürel Boyutlar

Kültürel boyutlar, Asya ülkelerinin birçoğunda benzer özellikler ve eğilimler taşımaktadır. Dini inançlardan ziyade, yaşanan coğrafya ve toplumların etkileşimi ile oluşan bu sosyal normlar ve kültürel eğilimler, toplumların yaşam tarzlarını, ekonomik davranışlarını, ilgili ülke kanunlarını şekillendirebilmektedir. Konunun başlığında yer alan, Anadolu ve Rus toplumları farklı dini inançlara sahip olsalar dahi grafiklerden de görüleceği üzere, bu ülkelerin kültürel eğilimleri ve skorları çok yakındır. Bu bağlamda, Anadolu ve Rus toplumlarındaki kültürel boyutların tablosu aşağıda yer almaktadır(<https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/>):

Tablo 2: Anadolu Kültürel Değerler Tablosu

<u>KÜLTÜREL DEĞERLER</u>	<u>ÖLÇÜ (Yüzde)</u>
Bireysellik	Düşük-%37
Güç Mesafesi	Yüksek-%66
Riskten Kaçınma	Çok Yüksek-%85
Erillik	Düşük-%45
Uzun Dönem Oryantasyon	Orta-%46
Serbest ve Şımarık Davranışlar	Düşük-%40

Tablo 3: Rusya Kültürel Değerler Tablosu

<u>KÜLTÜREL DEĞERLER</u>	<u>ÖLCÜ (Yüzde)</u>
Bireysellik	Çok Düşük-%39
Güç Mesafesi	Çok Yüksek-%93
Riskten Kaçınma	Çok Yüksek-%95
Erillik	Düşük-%36
Uzun Dönem Oryantasyon	Çok Yüksek-%81
Serbest ve Şımarık Davranışlar	Çok Düşük-%68

Anadolu ve Rus toplumlarındaki kültürel boyutlardan, “Riskten Kaçınma” ve “Güç Mesafesi” gibi birkaç boyut, dünya ülkelerine öncülük edecek düzeyde, en uç noktalarda yaşanmaktadır. Yukarıda gösterilen kültürel boyutlar bağlamında, Anadolu ve Rus toplumları, ilk kez karşılaştıkları kişiler ve olgular karşısında resmi ve sosyal normlar çerçevesinde davranırlar. Bu formdaki davranışlar, kişilere karşı saygı belirtisi olarak kullanılır. Bu kültürlerde güç merkezde toplanır. İş hayatında çalışanlara ne yapmaları gerektiğinin söylenmesi beklenirken, çalışanlara çok fazla inisiyatif verilmez. Yöneticilere ve üstlere karşı çalışanların yaklaşımları resmidir. Çalışanlar arasında iletişim dolaylı yoldan ilerler. İş dünyasında bilgi her çalışanla paylaşılmaz ve bilgi akışında seçici davranılır. Uzun dönem oryantasyon açısından ortalamanın çok üzerinde görünen Rus ve Anadolu toplumları kısa dönem oryantasyon kültüründen çok uzaktırlar. Bu toplumlarda bireyler, tutumlu olmaya ve bu küçük tutarlarla yatırım yapmaya eğilimlidirler. Bu toplumlarda kazançlar, istikrarlı çalışmalar sonucu elde edilir.

Anadolu ve Rus kültüründe kaygının ve belirsizliklerin de yeri büyüktür. İnsanlar kaygıyı ve belirsizlikleri en aza indirmek için birçok ritüelden faydalanır. Belirsizliklerden ve riskten kaçınmanın yüksek olduğu bu toplumlarda yasalara ve kanunlara da çok ihtiyaç duyulur (<https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/russia/>).

3. BULGULAR

Çalışmaya konu olan 20. yüzyıl(yy) ve 21. yy. muhasebe hileleri incelendiğinde, 20. yy.’ da dünya çapında kayıt altına alınan toplam 27 adet büyük çaplı muhasebe hilesi tespit edilmiştir. Bu hilelerin 13 adeti ABD’de, 5 adeti Avusturya’da, 4 adeti İngiltere’de, 2 tanesi Yeni Zelanda’da, 2 adeti Almanya’da ve 1 tanesi de Yunanistan’da gerçekleşmiştir (Yardımcıoğlu ve Ada, 2016:4).

20.yy’ da gerçekleşen hileler oransal bazda incelendiğinde, yapılan hilelerin %48’i ABD’ de, %19’u Avusturya’da, %15’i İngiltere’de, %7’si Yeni Zelanda’da, %7’si Almanya’da ve %3’ü ise Yunanistan’da gerçekleşmiştir. Hilelerin gerçekleştiği ülkelerin kültürel boyutları incelendiğinde ise ABD, İngiltere, Avusturya ve Yeni Zelanda ülkelerindeki kültürel boyutların skorları eşit düzeyde olup, bu toplumların sosyal norm ve davranışlarının eğilimi aynı yöndedir. Bu sonuçtan hareketle, 20. yy’ da dünya piyasalarına damga vuran ve literatüre giren tüm muhasebe hilelerinin %89’ u aynı kültürel eğilimleri olan ve aynı sosyal davranışların sergilendiği ülkelerde gerçekleşmiştir.

21 yy' da gerekleŒen muhasebe hileleri analiz edildiğinde ise 2000-2012 yılları arasında literatüre giren büyük çaplı dünyada 51 adet muhasebe hilesi raporlanmıŒtır. Yapıldığı dönemde tüm dünyada Œok etkisi yaratan bu 51 adet hilenin 31 adeti sadece ABD'de gerekleŒmiŒtir. Bu gösterge 21 yy.' da yapılan hilelerin %61'inin tek bir ülkede yapıldığını göstermektedir. 21. yy' daki muhasebe hilelerinin yapıldığı ülkelerin kültürel boyutları açısından bakıldığında ise ABD, Kanada ve Avusturalya gibi eŒit skorlu ve aynı yönde eğilimli kültürlerdeki hilenin, dünya çapındaki tüm hilelerin %75'ini oluŒturduĐu görülmektedir.

4. SONUÇ

Kültürel değerlerin analizinde daha iyi veya daha kötü ayırımı yapmak doğru değildir. Her toplumun kendine özgü bir kültürü olduğu kabullenilmeli ve bu kabul doğrultusunda sorunlara, çözüm nerileri aranmalıdır. Ülkelerin kültürel değerlerinin durumu, bu ülkelerdeki yatırımcılar açısından önem arz etmektedir. Öte yandan kreselleŒme ile dünya geneline taŒınan ve yayılan bir kültürel değerler setinden söz etmek mümkündür. Bu kültürel değerler setinin hangi özellikleri taŒıdıĐını bilmek için kreselleŒme olgusunda aktif konumda olan tarafın kültürel değerlerini incelemek gerekir. lkeler bağlamında yapılan analize bakıldığında, ekonomik yönden kalkınmakta olan ülkelerin daha az bireysel, daha eril, daha çok riskten kaçan ve ast st iliŒkilerinin (güç mesafesi) sıkı ve yüksek olduğu görülmektedir.

Kültürel boyutların, toplumların finansal davranıŒlarını ve yatırım alışkanlıklarını yönlendiren ana etkenlerden biri olduğu sosyoloji alanında daha önce yapılmıŒ bilimsel alıŒmalarda birçok defa ispatlanmıŒtır. Bu alıŒma doğrultusunda ise ABD, Kanada, Yeni Zelanda ve Avusturalya gibi bireyselliğin, zgr davranıŒların ve erilliğin yüksek olup; riskten kaçınma ile uzun dönem oryantasyonun dŒk olduğu toplumlarda, hilenin çok sıklıkla ortaya çıktığı tespit edilmekle beraber hilenin ulaŒtıĐı boyutların da yüksek olduğu izlenmiŒtir. Tam aksine Rusya, Anadolu ve Doğu Asya lkeleri gibi kolektivist ve riskten kaçınan toplumlarda ise hilenin görülme sıklığının çok daha az olduğu ve bu ülkelerde yaŒanan muhasebe ve yatırım hilelerinin küçük olmasından dolayı, literatüre girmediği gzlemlenmiŒtir. Gerek 20. yy.' da gerekse 21. yy.' da dünya literatürüne giren hilelerin ortalama olarak %80'inin(10 hileden 8'i) aynı kültürel boyutlarda toplanmıŒ olması, tesadüf olarak nitelendirilemez. Bu noktadan hareketle alıŒma sonucunda, toplumların kültürel eğilimleri dikkate alınarak ilgili topluma özgü standartlar ile hileyi önleyici eylem planları oluŒturulması ve bu doğrultuda Œirketlere yönelik i, kamu veya hile denetiminin gerekleŒtirilmesi önerilmektedir.

Muhasebe hileleri ve toplum kültürü arasındaki iliŒkiyi konu edinerek, multi-disipliner olarak alıŒılan ve ilgili bilim alanına katkı sağlayacağı dŒnlen bu alıŒma, ilgili alanda ilk kez kaleme alınmıŒ olup, gelecekte yeni alıŒmaların doğmasına da neden olacaktır.

KAYNAKÇA

Bozkurt N., 2016, İşletmelerin Kara Deliği: Hile, Alfa Yayınları, İstanbul

Karabınar S., 2005, Muhasebe İklimi, Seçkin Yayınları, Ankara

Tarhan M. B., 2013, Hileli Finansal Raporlama, Beta Yayınları, İstanbul

Yardımcıoğlu M, Ada Ş. 2017, “Kronolojik Bir Sırayla Muhasebe ve Finansal Raporlamada Usulsüzlük ve Skandallar”, Ksu İİBF Dergisi.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://geerthofstede.com/>

<https://www.hofstede-insights.com/country-comparison>

Şeffaflık Raporlarının Hofstede-Gray Modeliyle Muhasebe Kültürü Açısından Karşılaştırılması: Türkiye, Nijerya, Letonya ve İngiltere Örneği

Duygu ANIL KESKİN*

Salih TUTAR**

Kemal Faruk YAZGAN***

Özet

Kurumsal yönetim sorumluluğu açısından şeffaflık, sermaye piyasalarında kaliteyi sağlama, finansal tablolara olanı güveni artırma ve yönetim yetersizliklerini önleme açısından önemlidir. Finansal bilgi, işletme ilgileri için karar alma esnasında iletişim kaynağıdır. Bilgilerin ihtiyaca ve gerçeğe uygun olduğu konusunda makul güvence verme sorumluluğu bağımsız denetim kuruluşlarındadır. Bu sorumluluğa sahip bağımsız denetim kuruluşlarının şeffaflık raporlarını hazırlamalarına yönelik düzenlemeler bulunmaktadır.

Bu çalışmada farklı ülkelerde faaliyet gösteren dört büyük denetim şirketinin yayınladıkları şeffaflık raporları, Hofstede-Gray modeline dayanarak kültürel farklılıklar açısından incelenmiştir. Çalışmanın özgün yanı literatürde henüz yeni bir alan olarak sayılabilecek muhasebe kültürü konusunda çok fazla çalışma yapılmamış olması ve şeffaflık raporlarının küresel çapta karşılaştırılmamış olmasıdır. Araştırmada nitel araştırma dizaynı doğrultusunda MAXQDA paket programı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda yerel kültürel özelliklerin şeffaflık raporlarında farklılık yarattığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim, Şeffaflık Raporları, Kültür, Hofstede-Gray Modeli, Hofstede Teorisi

1. GİRİŞ

Özellikle 2000’li yıllardan sonra yaşanan finansal krizlerin ve işletme skandallarının temelinde kalite çalışmalarının ve yönetim faaliyetlerinin yetersizliği yer almaktadır. Skandallara konu olan işletmelerin bilgi kullanıcıları ile paylaştıkları bilgilerin kullanıcıların aldıkları kararları etkilediği gözlenmektedir. Bu bilgilerin kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda; gerçeğe uygun ve karşılaştırılabilir olması önem taşımaktadır. Bilgilerin bu nitelikte olduğu konusunda makul güvence verme sorumluluğu gelişmiş ekonomilerin veya gelişmiş sermaye piyasalarının en önemli yapı taşlarından biri olan bağımsız denetim kuruluşlarındadır. Mikro düzeyde işletmelerde, makro düzeyde ekonomide

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, daniel@istanbul.edu.tr

** Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Hendek Meslek Yüksek Okulu, Sakarya, Türkiye, salih_tutar@subu.edu.tr

*** Vergi Müfettişi, Haliç Küçük ve Orta Ölçekli Mükellefler Grup Başkanlığı, İstanbul, Türkiye, kemal.faruk.yazgan@vdk.gov.tr

kaliteyi artırmak için ülke düzeyinde düzenlemeler yapılmaktadır. Bu çerçevede bağımsız denetim kuruluşlarının şeffaflık raporlarını hazırlamalarına yönelik düzenlemeler bulunmaktadır.

Şeffaflık raporunu kimlerin düzenleyeceği ve nasıl düzenleneceği ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ancak esas olarak süregelen bazı uygulamalar ve yasalar çerçevesinde veya uluslararası kuruluşlar tarafından da şeffaflık raporlarını kimlerin hazırlamak zorunda olduğu ve nasıl hazırlanması gerektiği konusunda belirli sınırlar çizilmektedir (Tanç ve Gümrah, 2016:427).

Ülkelerdeki muhasebe ve denetim yapısını örgüt yapısı, uluslararası kurum ve kuruluşlar, yaptırımlar, dış ticaret hacmi ve toplumsal kültür, siyasi ilişkiler, eğitim, ekonomik yapı (Mueller et al, 1991: s. 13-15), vergi politikaları gibi birçok faktör etkilemektedir (Karabınar, Canel, Öktem, 2012, s.42). Bu faktörler arasında kültür en önemli ve en derin etkiye sahiptir. Kültür, toplum tarafından oluşturulan, paylaşılan ve aktarılan değer ve davranışları kapsayan dinamik bir olgudur (Karabınar ve Kışlalıoğlu, 2014: 238).

Hofstede'nin altı örgütsel kültür sınıflandırması Dünya'nın farklı kültürlerini analiz etmede araç olarak kullanılmaktadır. Bu sınıflandırma ile toplumsal değerler ve normlar tespit edilerek, bireysel davranışların farklılıkları açıklanabilmektedir. Hofstede, örgütsel kültürünü, belirsizlikten kaçınma oranını; bireysel/kollektivist; maskülen/feminen; güç mesafesi; kısa/uzun vadede uyum; serbestliğe karşı sınırlama olarak sınıflandırmıştır.

Gray, 1988 yılında "Uluslararası Muhasebe Sistemlerinin Gelişiminde Kültürel Etkilerin Bir Teorisine Doğru" isimli çalışmasında kültürün muhasebe uygulamalarını direkt olarak etkilediğini söylemiştir. Gray bu çalışmasında özellikle Hofstede'in toplumların kültürleriyle ilgili çalışmasından yararlanarak toplumsal değerler ile muhasebe yapısı arasında bağlantı kuran Hofstede-Gray Modelini geliştirmiştir (Chancani ve Willett, 2004, s.126).

Gray, Hofstede'nin örgütsel kültür sınıflandırmasından hareketle muhasebe uygulamalarındaki yasal düzenlemelerin ve finansal yapının muhasebe sisteminin belirlenmesinde önemli rol oynadığını belirtmektedir (Karabınar, vd., 2014). Gray'e göre muhasebe toplumsal değerlerin bir ürünüdür ve toplumsal değerlerden türetilmiştir. Bu sebeple Gray muhasebenin toplumsal kültür içerisinde var olan bir alt kültür olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda Gray, Hofstede'in sınıflandırmasından hareketle muhasebe kültürünü profesyonel/statükocu; tekdüze /esnek; Tutucu/iyimser ve gizliliğe karşı şeffaflık olarak sınıflandırmıştır.

Literatür incelendiğinde; Chan vd. (2003) çalışmasında, farklı kültürel boyutların denetim esnasında tespit edilen muhasebe hatalarının üzerindeki etkisini incelemektir. Çin'de faaliyet gösteren farklı kültürel özelliklere sahip 80 farklı yabancı işletmenin denetim esnasında tespit edilen muhasebe hatalarına dayanılarak kültürel boyutların, güç mesafesinin ve bireyciliğin hatalar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda bireyciliğin ve güç mesafesinin muhasebe hatalarının büyüklüğündeki farklılıkları açıklamada önemli bir açıklayıcı güce sahip olduğu görülmüştür.

Sıgı ve Tıgı (2006) çalışmasında, kültür kavramı ve işlevi üzerinde durulmuştur. Hofstede'nin belirsizlikten kaçınma kültürel boyutu çerçevesinde kültürel farklılaşmanın boyutlarına yönelik olarak

literatür araştırılması yapılmıştır. Sonuç olarak belirsizlikten kaçınma kültür boyutunun yönetsel/örgütsel süreçlere etkileri ile pazarlama bakımından tüketicilerin davranışlarına etkileri analiz edilmiştir.

Tsakumis vd. (2007) çalışmalarında, ulusal kültürün 50 ülkede vergi uyum düzeyini araştırmışlardır. Hofstede'nin kültür boyutları, çalışmanın hipotezlerinin temelini oluşturmuştur. Vergiye uyumsuz olan ülkelerin profillerinin yüksek belirsizlikten kaçınan, düşük erillik, düşük bireysellik ve yüksek güç mesafesiyle karakterize olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yapılan bu çalışma Hofstede'nin kültür çerçevesini uluslararası vergi uyumu açıklayıcısı olması ve uluslararası vergi uyumu çerçevesinin geliştirilmesinde başlangıç noktası olarak kullanılması açısından ilk çalışmadır.

Çankaya ve Aydoğan (2008) çalışmasında, alternatif uyumlaştırma teknikleri incelenerek uyumlaştırma, tekdüzelik ve standartlaştırma kavramları araştırılmıştır. Ülkeler arasında var olan muhasebe sistemi farklılıkların sebepleri açıklanmaya çalışılarak ulusal değerlerin ve normların muhasebeye olan etkilerinden bahsedilmiştir. Çalışmanın amacı ülkelerin muhasebe standartlarına uyumlarını belirlemek ve kültür farklılıklarının uluslararası muhasebe standartlarının uyumlaştırılması ile muhasebe ilke ve politikalarına etkilerini tespit etmektir. Araştırmada kendi ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri borsalarında işlem gören işletmelerin finansal tabloları örneklem olarak alınmış olup finansal tabloların hangilerinin şeffaf olduğu tutuculuk indeksi yöntemi kullanılarak tespit edilmiştir.

Karabınar vd.(2014) çalışmasında, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının ülkeler tarafından uygulama durumları araştırılarak, finansal tablolardaki yeknesaklığı temin etmek, farklılıklara son verilerek şeffaf finansal tabloların oluşturulmasını sağlamak ve uluslararası yatırımcılara kolaylık sağlamak amaçlanmıştır. Araştırmaya dahil edilen ülkeler Hofstede'nin oluşturduğu kültür boyutları referans alınarak oluşturulmuştur. Ülkelerin kültür boyutları dikkate alınarak tespit edilen ülkelerde IFRS nin yakınsama aşaması incelenmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında Japonya'nın ayrıksı bir yapıda olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun Japonya'da oluşan muhasebe kültürünün etkili olduğu sonucuna varılmıştır. KOBİ IFRS kullanımına bakıldığında ise Avrupa ülkelerinin standartların kullanılmasında isteksiz tavır sergiledikleri sonucuna varılmıştır.

Mısırdalı Yangil (2015) çalışmasında, ülkemizde 100 büyük sanayi kuruluşunun 2013 sürdürülebilirlik raporlarında bulunan çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik açıklamalarını içerik analizi yöntemi kullanılarak araştırmıştır. Yapılan araştırmada büyük sanayi kuruluşlarından yalnızca 21 tanesinin sürdürülebilirlik raporuna sahip olduğu görülmüştür. Yapılan analiz sonucunda bahsi geçen işletmelerin, çevresel sürdürülebilirlik açısından iklim, emisyon ve sera gazı etkisi; sosyal sürdürülebilirlik açısından çalışanların iş sağlığı ve güvenliği, yetenek yönetimi; ekonomik sürdürülebilirlik açısından ise finansal verilerin ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Yerel kültürel özellikleri analiz etmek, ülkeler arasındaki uygulama farklılıklarının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı; Gray'in muhasebe kültür sınıflandırması temel alındığında, farklı ülkelerde yayınlanan şeffaflık raporlarının, yerel kültürün niteliksel farklılıklarına

dayanarak şeffaflık raporlarında beyan düzeyinde farklılık olacağı hipotezini araştırmaktır. Bu amaçla çalışmada Hofstede'e göre farklı yerel kültürel özelliklere sahip Türkiye, Nijerya, Letonya ve İngiltere'deki (Big Four) dört büyük bağımsız denetim şirketlerinin yayınlamış oldukları güncel şeffaflık raporları incelenmiştir. Bu etki Hofstede-Gray Modeli ile analiz edilmiş ve farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

2. METODOLOJİ

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, veriye doğrudan ulaşma, olgular ve arasındaki bağları derinlemesine ele alarak detaylı betimlemeler ve ikna edici genellemeler yapılmasına imkan tanımaktadır (Büyüköztürk, 2011:74).

Çalışmada betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Tüm çalışma Yıldırım ve Şimşek (2016:260)'in belirttiği şekilde dört aşamada sistematik bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Bu dört aşama: verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanmasıdır.

Tema (Kod) Oluşturma: Bu aşamada denetim şirketlerinin yayınladıkları şeffaflık raporları ve alan yazın taranarak Hofstede-Gray modeli çerçevesinde temel evrenselleştirilebilir kavramlar belirlenmiştir. Bu kavramlar disiplin, standartlara uyum, gerçeklik, doğruluk, kalite, iletişim vb. şeklinde genel bir çerçeve oluşturulmuştur. Çerçeve oluşturulurken alan yazınından ve uzman görüşlerinden yararlanılmıştır. Kodlamalar yapılırken kullanılan anahtar kelimeler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1: Kodlamalar ve Kullanılan Anahtar Kelimeler

KODLAR	ANAHTAR KELİMELER
Disiplin Kodu	Kural, Disiplin, Sınır, Yasak
Gerçeklik, Doğruluk ve Şeffaflık Kodu	Gerçek durum, doğruluk, dürüst, tarafsız, bağımsız, mesleki şüphe, çıkar çatışması, adil
Etik değerler kodu	Etik
Sürekli iyileştirme kodu	Sürekli iyileştirme, sürekli gelişim
İletişim kodu	İletişim, irtibat
Eğitim kodu	Eğitim, yetiştirme, sertifika

Kod Rehberi: Kodlamalar, uzman görüşlerinden, literatürden ve teoriden yola çıkarak belirlenen kavramları en iyi şekilde tanımlayan ifadeler seçilerek gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analiz Edilmesi: Araştırmanın verileri analiz edilirken MAXQDA 2018 nitel analiz programından yararlanılmıştır. Denetim şirketlerinin yayınladıkları şeffaflık raporları indirilmiş ve MAXQDA 2018 programına aktarılmıştır. Belirlenen kodlar metinler üzerinde tek tek kodlanarak program aracılığıyla analizler gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarının yorumlanmasında güvenilirliği arttırmak amacıyla farklı kişilerin görüşleri alınarak, Miles ve Huberman'ın (1994) geliştirdiği formül

ile (Güvenlik= Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) ortaya konularak çalışmanın güvenilirliği 0,85 olarak hesaplanmıştır. Böylelikle geliştirilebilir bir görüş elde edilmeye çalışılarak hem çalışma güvenilirliğini arttırmak ve literatüre geliştirilebilir bir katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Analiz Sonuçlarının Görsel Olarak Hazırlanması: Çalışmanın bu kısmında öncelikle her bir denetim şirketi özelinde, her bir ülke kendi içinde gruplandırılarak MAXQDA 2018 programı aracılığıyla farklı renklerle birbirinden ayrılmıştır. Bu ayırım sayesinde aralarındaki ilişkilerin büyüklüğü veya yoğunluk durumları karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

3. BULGULAR

Yerel kültürler arasındaki farklılığın anlamlı olarak incelenebilmesi için Hofstede'nin sınıflandırmasına göre dört farklı ülke Türkiye, Nijerya, Letonya ve İngiltere olarak belirlenmiştir. Bu ülkelerde faaliyet gösteren global bağımsız denetim şirketlerinden Big Four olarak adlandırılan Deloitte, E&Y, PWC ve KPMG incelemek üzere seçilmiştir. Bu şirketlerin yayınladıkları güncel şeffaflık raporları değerlendirilmiştir.

Hofstede'nin örgütsel kültür sınıflandırması temel alındığında, farklı ülkelerde yayınlanan şeffaflık raporları, ülkenin örgütsel kültür özelliklerine göre, belirsizlikten kaçınma oranını yüksek/düşük; bireysel/kollektivist; eril/dişil; az/çok güç mesafesine sahip; kısa/uzun vadede uyum gösteren; hoşgörü/baskı olarak farklı nitelendirilebilmektedir.

Gray'in kültürün muhasebe uygulamalarını etkilediği düşüncesiyle yaptığı muhasebe kültür sınıflandırmasında ülkelerin muhasebe sisteminin profesyonel/statükocu; tekdüze/esnek; tutucu/iyimser ve gizlilik ağırlıklı/şeffaf olmasına göre farklı nitelendirilebilmektedir. Bu çalışmada, farklı ülkelerde yayınlanan şeffaflık raporlarının, ülkelerin kültürlerinin muhasebe uygulamalarını etkileyip etkilemediği Hofstede-Gray Modeli ile analiz edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen Big 4 şirketlerinin aynı global ağın üyeleri olmalarına karşın farklı ülkelerde hazırladıkları şeffaflık raporları arasında farklılık olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analizler ve bulgular aşağıda gösterilmiştir.

KOD MATRİS TARAYICISI

Kod Matrisi Tarayıcısı (CMB), hangi kodların hangi belgelere atandığını görselleştirmeyi sağlar. Matris, her bir belge segmentine belirli bir kodun kaç kere atandığına genel bir bakış sağlar. Kod Matrisi Tarayıcısında, kodlar satırlarda listelenirken belgeler sütunlarda listelenir. Birleşme noktalarındaki semboller, belirli bir kodla kodlanmış bölümlerin sayısını temsil etmektedir. Sembollerin büyüklüğü, söz konusu koda ne kadar fazla kodlanmış bölüm atandığını göstermektedir.

Tablo 2: Kod Matris Tarayıcı Tüm Belge

Kod Sistemi	TÜRKİYE	NİJERYA	LETONYA	İNGİLTERE	TOPLAM
EĞİTİM	■	■	■	■	164
İLETİŞİM	■	■	■	■	154
SÜREKLİ İYİLEŞTİRME	■	■	■	■	94
ETİK DEĞERLER	■	■	■	■	200
GERÇEKLİK, DOĞRULUK ve ŞEI	■	■	■	■	336
DİSİPLİN	■	■	■	■	119
Σ TOPLAM	306	239	186	336	1.067

Yukarıdaki tablo analiz edildiğinde Türkiye, Nijerya ve Letonya için en çok önem atfedilen kod gerçeklik, doğruluk ve şeffaflık iken İngiltere için ise en çok önem atfedilen kod Etik değerler kodudur. Buradan yola çıkarak Hofstede'in teorisine göre kolektif ülkelerden ziyade bireysel ülkeler de etik değerlere daha fazla önem verilmektedir. Seçili ülkeler arasında belirsizlikten kaçınan ülkelerin başında gelen ülke olan Türkiye'de ise gerçeklik, doğruluk ve şeffaflık kodunun diğer ülkelere nazaran daha büyük olduğu görülmektedir. Diğer ülkelere nazaran ciddi bir farkla Türkiye'de en çok önem atfedilen ikinci kod ise eğitim olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Kod Matris Tarayıcı Kodlara Göre Sınıflandırma

Kod Sistemi	TÜRKİYE	NİJERYA	LETONYA	İNGİLTERE	TOPLAM
EĞİTİM	■	■	■	■	164
İLETİŞİM	■	■	■	■	154
SÜREKLİ İYİLEŞTİRME	■	■	■	■	94
ETİK DEĞERLER	■	■	■	■	200
GERÇEKLİK, DOĞRULUK ve ŞEI	■	■	■	■	336
DİSİPLİN	■	■	■	■	119
Σ TOPLAM	306	239	186	336	1.067

Yukarıdaki tablo kodlara göre ülkeleri derecelendirmektedir. Tabloya göre Türkiye öncelikle gerçeklik, doğruluk ve şeffaflık koduna önem vermekte, sonrasında eğitime önem vermektedir. Türkiye'deki raporlarda en az tanımlanan konunun ise sürekli iyileştirme kodu olduğu görülmektedir. Bu duruma Hofstede'in oluşturduğu siteden elde edilen verilere göre Türkiye'nin uzun dönemli bakış açısına sahip bir ülke olmaması gösterilebilir.

Nijerya da ise sırasıyla gerçeklik, doğruluk ve şeffaflık kodu, iletişim kodu, etik değerler, sürekli iyileştirme, eğitim ve disiplin kodu gelmektedir. Hofstede-Gray modeline göre ise toplumların bireysel yapıları arttıkça muhasebe kültürlerinde ki profesyonel tutum da artmaktadır.

Letonya'dan elde edilen veriler sonucunda bağımsız denetim raporlarında önem atfedilen kodlar şu şekilde sıralanmaktadır. Gerçeklik, doğruluk ve şeffaflık kodu, sürekli iyileştirme kodu, iletişim kodu, disiplin kodu, etik değerler kodu ve son olarak ise eğitim kodudur. Hofstede'in çalışmasından

elde edilen verilere göre Letonya'nın en belirgin özelliği dışil bir toplum olmasıdır. Dışil toplumlarda kişiler arası ilişkilerde ki başarı ve yaşam kalitesi önem arz etmektedir.

İngiltere'ye bakıldığında ise diğer ülkelerin aksine etik değerler koduna diğer kodlara nazaran daha fazla önem verdiği görülmektedir. En az önem verdiği konu ise sürekli iyileştirme kodu olduğu görülmektedir. Hofstede'in çalışmasına göre seçili ülkeler arasında en az belirsizlikten kaçınan toplum İngiltere'dir. Hofstede-Gray modelinde ise belirsizlikten kaçınan toplumlar geleceğe karşı daha iyimser ve risk alabilen toplumlardır.

MESAFE/BENZERLİK MATRİSİ

Mesafe/benzerlik matrisi satırlardaki belgelerin sütunlardaki belgeler ile aralarındaki benzerliği ortaya koyan bir analizdir. MAXQDA seçili belgelerin en küçük ve en büyük kod frekansını belirler ve bu frekansları arasındaki mesafeyi bölerek farklı boyutlarda değer aralığına dönüştürür. Ek olarak, görüntülenen kod frekansları arasındaki maksimum mesafe dikkate alınır. Analiz sonucunda elde edilen tabloda, yeşil ne kadar koyu olursa, iki belgede seçilen kod açısından benzerlik o kadar yüksek olmaktadır. Mesafe/benzerlik matrisi sonucu elde edilen tablonun içindeki hücrelerde bulunan değerler ne kadar düşükse, iki belge o kadar benzerdir.

Tablo 4: Mesafe/Benzerlik Matrisi

Belge adı	TÜRKİYE	NİJERYA	LETONYA	İNGİLTERE
TÜRKİYE	0,00	14,34	22,14	24,79
NİJERYA	14,34	0,00	4,37	12,35
LETONYA	22,14	4,37	0,00	18,01
İNGİLTERE	24,79	12,35	18,01	0,00

Yukarıdaki tabloya göre bağımsız denetim raporlarından elde edilen veriler sonucunda Letonya ile Nijerya'nın bağımsız denetim raporlarında önem verilen konular birbirine en yakın ülkeler olmuştur. Nijerya'nın raporu her ülkeyle bir noktada benzerlik yakalamıştır. İki ülke arasında benzerlik yakalayan diğer ülkeler ise Letonya ve İngiltere'dir. Türkiye'nin ise sadece Nijerya ile benzerlik yakaladığı görülmektedir. Letonya ve Nijerya'nın birbirine en yakın ülkeler olması Hofstede'in Kültür Değerleri ile karşılaştırıldığında bu iki ülkenin de sadece belirsizlikten kaçınan toplum (Letonya: 55; Nijerya:63) oldukları görülmektedir. Aynı iki ülkenin ortak muhasebe değeri ise statükocu olmalarıdır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, ülkeler arasındaki kültürel farklılıkların dört büyük denetim şirketinin şeffaflık raporları üzerindeki etkisi karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmaya dahil edilen şirketlerin aynı denetim ağına dahil olmalarına rağmen kendi içlerinde bile farklı ülkelerde hazırlanan şeffaflık raporları arasında önem verilen konular açısından farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu tespit doğrultusunda şirketlerin oluşturdukları şeffaflık raporlarında örgütsel yada kurumsal yapıdan ziyade toplumsal kültürün daha fazla etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmanın başlıca kısıtlarından biri sadece literatürde dört büyükler olarak tanımlanan şirketlerin kültürel açıdan farklılık gösteren ülkelerde yayınlanan şeffaflık raporlarının çalışmaya dahil edilmesidir. Analize dahil edilebilecek farklı ülkeler olmasına karşın şeffaflık raporlarına ulaşmada karşılaşılan sorunlardan en büyüğü bazı ülkelerin şeffaflık raporlarının İngilizce değil kendi ana dillerinde yayınlamaları sonucunda karşılaşılan dil problemidir. Bu kısıtlılıklardan yola çıkarak sonraki çalışmalara daha fazla ülke ve/veya şirket analize dahil edilebilir.

KAYNAKÇA

- Büyüköztürk, Ş. (2011). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı - İstatistik, Araştırma Deseni, Spss Uygulamaları ve Yorum (15. Baskı). Ankara: Pegem Akademi
- Chan, K.H., Lin, K.Z., & Mo, P.L.L. (2003). “An Empirical Study On The Impact Of Culture On Audit-Detected Accounting Errors.” *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 22, 281-295.
- Chanchani, S. ve Willett, R. (2004), An Empirical Assessment of Gray’s Accounting Value Constructs, *The International Journal of Accounting*, v. 39, 125–154.
- Çankaya, F. & Aydoğan, E. (2008) “Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Muhasebe Standartlarının Uyumu”, *Atatürk Üniversitesi SBE Dergisi*, 300–326.
- Erdoğan, M. (2011). “Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 3 (1): 51-63.
- Karabınar S., Demirci Ş.D. ve Kıymaz M. (2014) “Yakınsamanın Geldiği Nokta: Muhasebe Kültürü Bölgelerinde Ufrs’lerin Uygulanma Durumu”, *2nd International Symposium on Accounting and Finance ISAF 2014*, 36-54.
- Karabınar S. ve Kışlalıoğlu V. (2014), Muhasebe Kültürü İle İlgili Seçilmiş Bazı Çalışmaların Ampirik Analizi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, No: 17/31.
- Karabınar, S., Canel, C., Öktem, R. (2012), A Survey of Accounting Culture in Turkey, *Advances in Management*, v. 5, n. 12,42-49.
- Kaya, Pınar, H., (2017), Türkiye’de Bağımsız Denetim şirketlerinin denetim kadrolarında yer alan denetçi sayısını etkileyen faktörler, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı: 50, ss:45-60
- Mısırdalı Y., F. (2015). Kurumsal sürdürülebilirlik kapsamında sürdürülebilirlik raporlarına yönelik içerik analizi: Türkiye’deki en büyük 100 sanayi işletmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 356–376.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis : An Expanded Sourcebook*. (2nd Edition). California : SAGE.
- Mueller, G. G., Gernon, H., Meek, G. (1991), *Accounting: An International Perspective*, Boston: Richard D. Irwin Inc., 2nd Ed

Sıgır, Ü. ve Tıgılı, M. (2006) " Hofstede'nin "Belirsizlikten Kaçınma" Kültürel Boyutunun Yönetmel-Örgütsel Süreçlerde Ve Pazarlama Açısından Tüketici Davranışlarına Etkisi", Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 21, Sayı 1, 327-342.

Tanç, A. ve Gümrah, A.(2016), Şeffaflık Raporları Çerçevesinde Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Sürekli Mesleki Eğitim Politikalarının Analizi, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 18(Özel Sayı-1).

Tsakumis, G. T., Curatola, A. P., & Porcano, T.M. (2007) "The Relation Between National Cultural Dimensions And Tax Evasion", Journal of International Accounting Auditing and Taxation, 16(2), 131-147.

Uzay, Ş., A. Tanç, M. Erciyes. (2009). "Türkiye'de Muhasebe Denetimi: Geçmişten Geleceğe-1", Mali Çözüm, 95: 125-140.

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (Ed.) (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kadın Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İş-Aile Çatışması Üzerindeki Etkisi: TR90 Bölgesi Örneği

Büşra TOSUNOĞLU*

Fatih Coşkun ERTAŞ**

Özet

Bu çalışmanın amacı; kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki tükenmişlik düzeylerinin iş-aile çatışması üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda bir model oluşturularak yapısal eşitlik modeliyle analizler yapılmıştır. Modelin testi için üç hipotez oluşturulmuş ve TR90 (Artvin, Giresun, Ordu, Gümüşhane, Trabzon ve Rize) bölgesinde faaliyet gösteren kadın muhasebe meslek mensuplarına bir anket uygulanmıştır. Araştırma ölçeği olarak Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen ‘Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Netemeyer vd. (1996) tarafından geliştirilen ‘İş Aile Çatışması Ölçeği kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre tükenmişliğin üç temel boyutu olan duygusal tükenme, kişisel başarı ve duyarsızlaşmanın iş-aile çatışması üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu söylenebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Tükenmişlik, İş Aile Çatışması, Yapısal Eşitlik Modeli.

The Effect Of Professional Burns Levels of Women Accounting Professionals on Business-Family Conflict: The Case Of TR90 Region

Abstract

The aim of this study; to examine the effect of professional burnout levels of women professional accountants on work-family conflict. For this purpose, a model was created and tested using the structural equation model. Three hypotheses were created for the test of the model and a questionnaire was applied to the female accountants working in TR90 (Artvin, Giresun, Ordu, Gumushane, Trabzon and Rize). As a research scale, “Maslach Burnout Scale” that developed by Maslach and Jackson (1981) and “Work-Family Conflict Scale” that developed by Netemeyer vd. (1996) was used. According to the results of the analysis, it can be said that emotional exhaustion, personal achievement and depersonalization, which are the three main dimensions of burnout, have a positive effect on work-family conflict.

Key Words: Job Burnout, Work-Family Conflict, Structural Equation Modeling.

* Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, busra.tosunoglu@gumushane.edu.tr

** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, fatihcoskun.ertas@atauni.edu.tr

GİRİŞ

İnsanlar iş hayatında mesleklerinin kendilerine yüklediği sorumluluklar karşısında farklı sorunlarla karşı karşıya gelmektedir ve bu sorunlardan biri de tükenmişlik duygusudur. Tükenmişlik ilk olarak 1974'de psikolog H. J. Freudenberger tarafından; 'mesleki bir tehlike' olarak kişilerin iş hayatında başarısız olma ve gücün azalması sonucunda görülen ve görevlerini etkin bir şekilde yerine getirmesini engelleyen bir duygu olarak tanımlanmıştır (Freudenberger, 1974: 159). Maslach ve Jackson (1981)'e ise tükenmişliği bireyin ağır işi sebebiyle duygusal isteklere karşılık vermek ve gün içerisinde birçok kişi ile iletişim kurmak zorunda olan kişilerde görülen yorgunluk, umutsuzluk ve fiziksel olarak bıkkınlık duygularının işe, aileye ve yaşamındaki diğer kişilere olumsuz olarak yansıtması sonucunda oluşan bir durumdur (Maslach ve Jackson, 1981: 99). Tükenmişlik (burnout) kişinin sağlığını olumsuz yönde etkileyen, enerjisini ve yaşam kalitesini düşüren bir duygu olarak da ifade edilmektedir (Surgevil vd., 2007:36). Maslach ve Zimbardo (1982) tükenmişliği üç alt boyutta incelemişler ve bu boyutları duygusal tükenme, kişisel başarı ve duyarsızlaşma olarak ifade etmişlerdir

İş ve aile yaşamın iki önemli faktörüdür. Hem iş in hem de ailenin kişiye verdiği yükümlülükleri yerine getirmek oldukça güç bir durumdur (Priyadharshini ve Wesley, 2014:1038). İş ve ailede kişiye düşen roller kişinin yaşamında yerine getirmesi gereken en önemli rollerdendir ve bir rolün yerine getirilmesi diğerini engelliyorsa bu durumda iki rol arasında çatışma kaçınılmaz bir durumdur (Adisa vd., 2016: 2). Netemyer vd. (1996)'ye göre, kişinin işteki yükümlülüğü nedeniyle ailesindeki sorumluluklarını ihmal etmesi ya da yerine getirememesi iş aile çatışması olarak açıklanmaktadır. İnsanlarla sürekli iletişim halinde olmayı gerektiren bir meslek olması sebebiyle muhasebecilik mesleğinde de kişiler zaman zaman tükenmişlik duygusu ile karşı karşıya gelmektedir. Bu durum kişilerde performans düşüklüğüne sebep olmakta bu nedenle de işteki bu tükenmişlik aile yaşamını da olumsuz olarak etkileyen bir faktör olarak iş aile çatışmasına neden olmaktadır. Yapılan çalışmalarda muhasebe meslek mensuplarının fazla iş yülü sebebiyle yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadığı sonuçları görülmektedir (Kalaycı ve Tekşen, 2006:96; Yıldırım, 2008:160).

Literatürde tükenmişlik ve iş aile çatışması gibi durumların sonuçlarına yönelik pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. İlgili çalışmalara ayrıntılı olarak literatür araştırması bölümünde yer verilmiştir. Literatüre bakıldığında tükenmişlik ve iş aile çatışması faktörlerini birlikte inceleyen çalışma sayısının yok denecek kadar az olması literatürde bir boşluk olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı; tükenmişliğin iş aile çatışması üzerindeki etkisini kadın muhasebe meslek mensupları açısından incelemektir. Kadınlara aile yaşamında düşen görevler ve yükümlülükler daha fazla olması ve daha duygusal bir yapıya sahip olmaları nedeniyle çalışmanın örneklemini kadın muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır.

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Mesleki tükenmişlik ve iş-aile çatışmasıyla ilgili literatürde bakıldığında ulusal ve uluslararası çalışmaların varlığından bahsetmek mümkündür. İlgili literatürün sadece bir kısmı genişletilmiş özetle

belirtilmektedir. Mesleki tükenmişlik ve iş-aile çatışmasıyla ilgili uluslararası literatür Tablo 1’de belirtilmektedir.

Tablo 1. Mesleki Tükenmişlik ve İş-Aile Çatışmasına İlişkin Literatür

Yazarlar / Çalışma Yılı	Örneklem	Yöntem	Çalışma Sonuçları
Evers vd. (2002)	Öğretmenler	Faktör Analizi Regresyon	Öğretmenlerin öz yeterlik inançların tükenmişliğinin duyarsızlaşma ve duygusal tükenme boyutlarıyla anlamlı ve negatif olarak; kişisel başarı boyutuyla anlamlı şekilde ilişkilidir.
Croom (2003)	Öğretmenler	Tek Yönlü Varyans Analizi Korelasyon	Öğretmenler orta düzeyde duygusal tükenmişlik, öğrencilerle olan ilişkilerde duyarsızlaşma ve işlerinde yüksek düzeyde kişisel başarı düşüklüğü yaşamaktadırlar.
Korkmaz (2004)	Öğretmenler	t-Testi Tek Yönlü Varyans Analizi Scheffe Testi	Müzik öğretmenleri daha fazla duygusal tükenme ve bununla birlikte daha fazla kişisel başarı düşüklüğü yaşamaktadır. Duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutları düzeylerine bakıldığında okul türüne ve görev yaptıkları okulun bulunduğu sosyo-ekonomik çevreye göre farklılaşmaktadır.
Thompson vd. (1999)	Öğrenciler	Regresyon	Kadınlar, evli kişiler ve çocuk sahibi olanlar daha fazla iş aile çatışması yaşamaktadır.
Carlson vd. (2000)	Öğrenciler	Faktör Analizi t-Testi Yapısal Eşitlik Modeli	Cinsiyet ve iş aile çatışması arasında anlamlı bir farklılık vardır.

METODOLOJİ

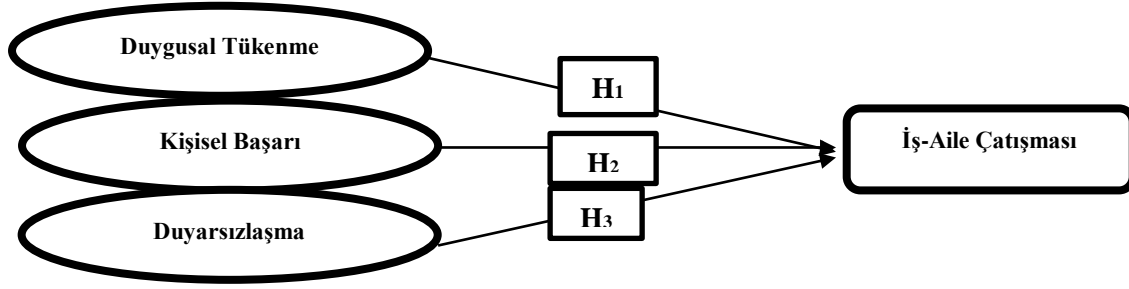
Araştırmanın evrenini TR90 bölgesinde faaliyet gösteren kadın muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Bu bölgenin SMMM Odalarından alınan verilere göre, aktif bir şekilde faaliyet gösteren toplam 530 kadın muhasebe meslek mensubu araştırma evrenini oluşturmaktadır. Örneklem yönteminin belirlenmesinde ise kolayda örnekleme kullanılmıştır. % 95 güven aralığında ve e =% 5 hata payına göre 1000 kişiden oluşan bir evrenin örneklem büyüklüğü 278 olmalıdır (Kurtuluş, 1998). Sonuç olarak TR90 Bölgesinde faaliyet gösteren 164 kadın muhasebe meslek mensuplarına anket uygulanmıştır.

Katılımcılara ilişkin demografik özellikler incelendiğinde, büyük çoğunluğunun 31-35 yaş aralığında (%23,8), eğitim durumlarının lisans olduğu (%37,3), 6-10 yıl aralığında mesleki tecrübeye sahip olduğu (%16,9) ve medeni durum olarak evli (%74,6) oldukları söylenebilmektedir. Hiptezlerin test edilmesinde Yapısal Eşitlik Modeli kullanılmıştır. Söz konusu model için öncelikle güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapılmış olup Tablo 2’te belirtilmektedir. Ayrıca araştırma modeli şekil 1’deki gibidir. İlgili literatür doğrultusunda oluşturulan hipotezler;

H1: Duygusal Tükenme İş-aile çatışması üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

H2: Kişisel başarı İş-aile çatışması üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

H3: Duyarsızlaşma İş-aile çatışması üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Tablo 2. Ölçeğin Keşfedici Faktör Analizi ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçek Maddeleri	DT ¹	KB ²	D ³	İAÇ ⁴
DT1. Muhasebecilik mesleğinden duygusal olarak soğuduğumu hissediyorum	0,919			
DT2. İş günü sonunda kendimi yorgun ve bitkin hissediyorum.	0,646			
DT3. Sabah kalkıp yeni bir iş gününe başlamam gerektiğinde kendimi yorgun hissediyorum.	0,765			
DT4. Bütün gün insanlarla uğraşmak beni gerçekten çok zorluyor.	0,723			
DT5. Muhasebecilik mesleğinin beni tükettiğini hissediyorum.	0,605			
DT6. Muhasebecilik mesleğinin beni hayal kırıklığına uğrattığını hissediyorum.	0,790			
DT7. Bu meslekte iş yükümün çok fazla olduğunu hissediyorum.	0,815			
DT8. İnsanlarla doğrudan çalışmak beni oldukça strese sokuyor.	0,803			
DT9. Bu mesleğe daha fazla dayanamayacağımı hissediyorum.	0,686			
KB10. İş gününde karşımdaki kişinin bir konu hakkında ne hissettiğini kolayca anlayabiliyorum.		0,650		
KB11. İnsanların sorunlarıyla çok etkin bir şekilde ilgileniyorum		0,530		
KB12. Bir muhasebeci olarak insanların yaşamlarını olumlu bir şekilde etkilediğimi hissediyorum.		0,754		
KB13. Kendimi çok zinde hissediyorum.		0,735		
KB14. Rahat bir çalışma ortamını iş arkadaşlarımla birlikte kolayca yaratabiliyorum.		0,826		
KB15. İş arkadaşlarımla gerçekleştirdiğim bir işten sonra içimin coşkuyla dolduğunu hissediyorum.		0,723		
KB16. Muhasebecilik mesleğinde kayda değer pek çok şey başardım.		0,639		
KB17. İşimde karşılaştığım duygusal problemlerle oldukça sakin bir şekilde baş ediyorum.		0,482		
D18. Bazı insanlara sanki nesnelermiş gibi davrandığımı hissediyorum			0,777	
D19. Bu mesleğe başladığımdan beri insanlara karşı daha çok duyarsızlaştım.			0,411	
D20. Muhasebecilik mesleğinin beni duygusal olarak katılaştırdığını			0,578	
			0,718	0,907
			0,781	0,981
				0,981

¹ Duygusal Tükenme

² Kişisel Başarı

³ Duyarsızlaşma

⁴ İş-Aile Çatışması

düşünüyorum. D21. Bazı insanlara ne olduğunu gerçekten umursamıyorum. D22. Etrafımdaki kişilerin bazı sorunlarından dolayı beni suçladıklarını hissediyorum. İAÇ23. Muhasebecilik mesleğinin bana verdiği yükler ev ve aile hayatımı etkiliyor. İAÇ24. İşimde geçirdiğim zaman evdeki sorumluluklarım yerine getirmemi zorlaştırıyor. İAÇ25. Evde yapmak istediğim şeyleri işimin bana verdiği yükler nedeniyle ihmal ediyorum. İAÇ26. İşim, aile görevlerimi yerine getirmemi zorlaştıran bir gerginlik yaratıyor. İAÇ27. İşim sebebiyle aile aktiviteleri planlarımda değişiklikler yapmak zorunda kalıyorum.				0,924 0,981
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Test				0.891
Cronbach's Alpha (%)				0,961

Yapısal Eşitlik Modeli Sonuçları

Yapısal eşitlik modelinin sonuçlarına uyum iyiliği ve hipotez sonuçları tablo 3 ve 4'da belirtilmektedir.

Tablo 3. Araştırma Modelinin Uyum İyiliği Sonuçları

Model Uyum İndeksleri	Model
χ^2 (Ki-Kare) değeri	204.754
df (Serbestlik Derecesi)	126
χ^2 /df (Düzeltilmiş Ki-Kare)	1.625
GFI (Uyum İyiliği İndeksi)	0.913
IFI (Artırımlı Uyum İyiliği İndeksi)	0.977
CFI (Karşılaştırmalı Uyum İyiliği İndeksi)	0.977
TLI (Tucker Levis İndeksi)	0.972
RMSEA (Yaklaşım Hatasının Kök Ortalama Karesi)	0.052

Tablo 4. Araştırma Modelindeki Hipotez Test Sonuçları

Modeldeki Yapısal İlişkiler	Standardize (Regresyon) Yükler	P Değerleri	Hipotez Sonucu
H1: DT-İAÇ	0,440	0,000	KABUL
H2: KB-İAÇ	0,741	0,000	KABUL
H3: D-İAÇ	0,203	0,000	KABUL

SONUÇ

İş gücünün değişen yapısıyla birlikte çalışanların büyük çoğunlukla iş-aile çatışmasıyla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Özellikle kadınların çalışma hayatında daha fazla yer alması, aile

içerisindeki rollerinin değişimini de beraberinde getirmektedir. Bu durum iş ve aile arasında bir dengenin sağlanabilmesini zorlaştırmaktadır. Bireylerin üstlenmiş oldukları roller arttıkça her bir role ayrılan zamanın yetmemesi ve gerekli özenin gösterilememesi gibi problemlerle karşılaşmaktadır. Bu nedenle iş-aile çatışmasına neden olan kriterlerin araştırılması oldukça önemlidir.

Bu çalışmada mesleki tükenmişliğin iş-aile çatışması üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre tükenmişliğin üç temel boyutunun (duygusal tükenme, kişisel başarı ve duyarsızlaşma) iş-aile çatışması üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu söylenebilmektedir. Çalışmanın bu bulguları Netenmeyer v.d. (2004),'in çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Bireyin yaşamış olduğu duygusal tükenmişlik, birey üzerinde baskı ve gerginliğe sebep olarak bireyi duygusal anlamda yıpratmaktadır. Bu durum da bireyin iş-aile çatışması ile karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir. Bireyin iş hayatında her hangi bir sorun ile karşılaştığında söz konusu bu sorunu başarıyla çözebilmesi için işine odaklanması aile hayatındaki rollerini aksatmasına neden olabilmekte ve bu durum beraberinde iş-aile çatışmasına neden olmaktadır. Bireyin iş hayatında duyarsızlaşması, aile hayatına da yansiyabilmekte ve bu durum bireyin iş-aile çatışması yaşamasına neden olabilmektedir.

Bu çalışma TR90 Bölgesinde faaliyet gösteren kadın muhasebe meslek mensuplarının mesleki tükenmişlik düzeylerinin iş-aile çatışması üzerindeki etkisini incelemeye yöneliktir. Bununla birlikte gelecek çalışmalarda farklı sektörlerde faaliyet gösteren kadın çalışanlar incelenerek karşılaştırmalar da yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Adisa, T. A., Osabutey, E. L. ve Gbadamosi, G. (2016). Understanding The Causes and Consequences Of Work Family Conflict: An Exploratory Study Of Nigerian Employees. *Employee Relations*, 38(5), 770-788.
- Carlson, D. S., Kacmar, K. M. ve Williams, L. J. (2000). Construction and Initial Validation of a Multidimensional Measure of Work-Family Conflict. *Journal of Vocational Behavior*, 56, 249-276.
- Croom, D. B. (2003). Teacher burnout in agricultural education. *Journal Of Agricultural Education*, 44(2), 1-13.
- Evers, W. J., Brouwers, A., Tomic, W. (2002). Burnout And Self-Efficacy: A Study On Teachers' Beliefs When Implementing An Innovative Educational System in The Netherlands. *British Journal of Educational Psychology*, 72(2), 227-243.
- Freudenberger, H. J. (1974). Staff Burnout, *Journal of Social Issues*, 30, 159-165.
- Kalaycı, Ş. ve Tekşen, Ö. (2006). Muhasebecilik Mesleğinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Isparta İl Merkezi Uygulaması, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 31, 90-101.
- Korkmaz, Ö. (2004). Müzik Öğretmenlerinin Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20, 125-148.

- Kurtuluş, Kemal (1998), Pazarlama Araştırmaları, Avcıol Basın Yayın, İstanbul.
- Maslach, C. ve Jackson, S.E. (1981). The Measurement of Experienced Burnout. *Journal Of Occupational Behaviour*, 2, 99-113.
- Maslach, C. Zimbardo, P. G. (1982). Burnout – The Cost of Caring, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.
- Netemeyer, R.G., Boles, J. S. ve McMurrian, R. (1996). Development And Validation Of Work–Family Conflict And Family–Work Conflict Scales, *Journal of Applied Psychology*, 81(4), 400-410.
- Netemeyer, R.G, T.B., Alejandro ve J.S. Boles,(2004). A Cross-National Model of Job-Related Outcomes of Work Role and Family Role Variables: A Retail Sales Context, *Sosyal Bilimler Dergisi Sayı:48*, 49-60.
- Sürgevil, O., Fettahlıoğlu, Ö. O., Gücenmez, S. ve Budak, G. (2007), Belediye Çalışanlarının Duygusal Saldırıya Uğrama ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(17), 36-58.
- Priyadharshini, R. A. ve Wesley, R. J. (2014). Personality as a Determinant of Work-Family Conflict, *Journal of Industrial Engineering and Management JIEM*, 7(5), 1037-1060.
- Thompson, C. A., Beauvais, L. L. ve Lyness, K. S. (1999). When Work–Family Benefits Are Not Enough: The Influence of Work–Family Culture on Benefit Utilization, Organizational Attachment, and Work–Family Conflict. *Journal of Vocational Behavior*, 54, 392–415.
- Yıldırım, S. (2008). Muhasebe Öğretim Elamanları ve Meslek Mensuplarının Mesleki Stres Düzeyi Üzerine Bir Araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 38, 153-162.

Muhasebe ve Kadın: İş Hayatı ve Ulusal Literatüre İlişkin Bir Değerlendirme

Dr. Öğretim Üyesi Duygu ŞENGÜL ÇELİKAY*

Özet

Bu çalışmanın amacı, muhasebe ve denetim alanlarında çalışan kadınların dünyadaki ve Türkiye'deki konumlarını değerlendirerek, Türkiye literatüründe yapılmış çalışmalarda elde edilen bulguları incelemektir. Araştırma sonucunda kurumsal yönetimde kadınların hâlâ yeterli temsil gücünün olmadığı, muhasebecilik mesleğinde istihdam oranı açısından önemli bir problem yokken farklı konularda eşitsizliğin önemli göstergelerinin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Türkçe ya da Türk yazarlar tarafından yapılan çalışmaların çok büyük bir kısmının kurumsal yönetimde kadın, kadın yöneticilerin performans etkileri, muhasebecilik mesleğinde kadın ve muhasebe dersi alan kadın – erkek öğrenciler arasındaki farklar konularından birini incelediği tespit edilmiş; durumu toplumsal cinsiyet, cinsiyet eşitsizliği veya kadınlar perspektifinden ele alan çalışmalara son yıllarda önem verilmeye başlandığı görülmüştür.

Abstract

The aim of this study is to examine the position of women in the field of accounting and auditing in the world and Turkey and analyze the findings obtained in studies in the Turkish literature. As a result of the researches, it is seen that women still do not have sufficient representation power in corporate governance, while there is no problem in terms of employment rate in accountancy profession, the striking indicators of inequality are seen in different subjects. Furthermore, it is determined that most of the studies conducted in Turkish or by Turkish authors fall under the titles of women in corporate governance, effects of women managers on performance, differences between women and men who take accounting courses or women accounting profession. It is seen that studies focusing on the situation from the perspective of gender, gender inequality or women have started to be given importance in recent years.

1. GİRİŞ

90'lı yılların ilk yarısından itibaren tüm dünyada etkili olmaya başlayan 3. Dalga feminizm akımıyla beraber toplumsal hayatta kadının yeri giderek artmıştır. Bu kapsamda özellikle sivil toplum kuruluşlarının ve kadın örgütlerinin aktif çalışmaları sayesinde hukuk, ekonomi, siyaset, toplumsal dil gibi konularda kadınların varlığını artıran ve anlamlandıran pek çok gelişme meydana gelmiştir. Tüm gelişmelere rağmen Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayımlanan 2018 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'na göre, ücretlerden terfi imkanlarına, varlıklar üzerinde kontrol sağlamaya kadar birçok alanı kapsayan ekonomik faaliyetlere katılımında dünya çapında cinsiyetler arası eşitliğin sağlanabilmesi için gereken süre 202 yıldır (WEF, 2018: 15). Aşağıda bahsedileceği gibi

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Muhasebe – Finans Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, duygucecikay@gmail.com

muhasebecilik gibi kadınların sayıca fazla olduğu mesleklerde bile karşılaşılan ayrımcı uygulamalar, bu farkın kapanmasını güçleştirmektedir.

Muhasebe, denetim ve kurumsal yönetim alanlarında cinsiyetin etkileri uzun yıllardır araştırılmaktadır. Bu çalışmalar daha objektif ve şeffaf muhasebe sistemlerinin, güvenilir finansal raporlama ve denetimin gelişimine katkıda bulunmakla birlikte, cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması konusunda da önemli bir rol üstlenmektedirler. Zira bu alandaki ampirik çalışmaların sonuçları, ilgililere ulaştığı takdirde, kadın iş gücünün erkeklerle eşit haklara sahip olması, kadına yönelik ön yargıların kırılması, düzenlemelerin iyileştirilmesi, dolayısıyla toplumsal hayatta adaletin sağlanabilmesi açısından yol gösterici niteliğe sahiptir. Mevcut istatistikler ve çalışmaların vardıkları sonuçlar yeni araştırma sorularının ortaya konması açısından da önem arz ettiğinden, bu çalışma kapsamında öncelikle kadınların muhasebe, finansman ve denetim sektörlerindeki mevcut konumundan bahsedilecek, daha sonra ülkemizde muhasebe alanında yapılmış kadın çalışmalarına dair bir literatür özeti sunulacaktır.

2. MUHASEBE MESLEĞİNDE KADIN

İş hayatındaki cinsiyet eşitsizliği muhasebe, denetim ve finans alanlarında da farklı şekillerde kendini göstermektedir. Bilindiği gibi dünyadaki mevcut kurumsal yönetim düzenlemelerinin önemli bir kısmı kadınların yönetimde eşit söz sahibi olmasına yönelik uygulamalardan oluşmakta, kadının iş gücüne katılımı konusunda pek çok uluslararası anlaşma ve düzenleme yapılmaktadır. Buna rağmen; 2018 Fortune 1000 listesindeki şirketlerin yönetim kurullarının sadece %22'si kadınlardan oluşmaktadır (2020 Woman on Boards, 2019: 4). Benzer şekilde OECD ülkelerindeki şirketlerin yönetim kurullarının %22,3'ü, ülkemizde 2018 yılı itibariyle BİST'e kayıtlı işletmelerde %15,2'si kadınlardan oluşmaktadır. (Woman on Board Turkey, 2018: 4).

Muhasebecilik mesleği ile uğraşan kadınların oranına bakıldığında ise ABD ve AB'de kadınlar lehine bir dağılımla karşılaşılmaktadır. ABD'de 2018 itibariyle muhasebe ve denetim alanlarında çalışan kadınların oranı %60,6'dır (www.bls.gov). AB ülkelerinde hukuk ve muhasebe mesleğindeki kadınların oranı %62,8'i kadınlardan oluşmaktadır (ec.europa.eu). Ülkemizde ise her yıl oran artmakla birlikte hala kadınlar aleyhine bir tablo mevcuttur. Kadın SMMM oranı 2018 yılı itibariyle %30 iken YMMM oranı %8 civarındadır (www.muhasabenews.com).

Her ne kadar diğer ülkelerdeki istihdam oranları yüksek olsa da ücretler, muhasebe şirketlerindeki yönetim kademelerindeki kadın sayıları, terfi olanakları gibi konularda eşitsizliğinin çarpıcı göstergelerine rastlanmaktadır. 2018 yılında Accountancy Age Dergisi tarafından kadın ve erkek muhasebe meslek mensupları arasındaki maaş farkının %22 civarında olduğu ortaya konmuş (www.accountancyage.com); Amerikan Çalışma İstatistikleri Bürosu ise kadın muhasebeci, denetçi ya da yatırım uzmanlarının eşit şartlardaki erkeklerden Kanada'da yıllık 11.000 Kanada Doları, ABD'de 15.392 dolar daha az kazandığını tespit etmiştir (www12.statcan.gc.ca/, www.bls.gov).

Denetim ve muhasebe şirketlerindeki yönetim kademelerinde de ücretlere benzer bir eşitsizlik mevcuttur. AICPA tarafından yapılan anketin sonuçlarına göre muhasebe şirketi ortaklarının sadece %22'si kadındır (AICPA, 2017: 1). Dört büyük denetim şirketinde çalışan kadın denetçi oranı %51 civarında olmakla birlikte kadın yöneticilerin oranı sadece %18 civarındadır (FRC, 2018: 56). Dört büyük denetim şirketinde çalışmakla birlikte S&P 500 şirketlerini denetleyen sorumlu ortaklarının sadece %15'i kadındır (www.accountancyage.com). Ülkemizde de 2016 yılında KAYİK'lerin bağımsız denetimini yapmış kuruluşlarda istihdam edilmekte olan toplam 472 sorumlu denetçinin %10'unu kadın denetçiler oluşturmaktadır. Yerel denetim kuruluşlarının %81'inde ve uluslararası denetim ağına (UDA) üye kuruluşların ise %68'inde hiç sorumlu kadın denetçi bulunmamaktadır (Bozcuk, 2018).

İç denetçilik mesleğinde ise istihdam oranı da diğer 2015 CBOK verilerine göre sadece Kuzey Amerika'da kadın iç denetçi sayısı erkeklerden fazladır. Avrupa'da kadınların oranı %41 iken Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da oran %14'e düşmektedir (IIA, 2015: 7).

Görüldüğü gibi tüm dünyada söz konusu terfi ve eşit ücret olduğunda kadınlara yönelik bir cam tavan mevcut olup, ülkemizde ayrıca yönetici ve meslek mensubu sayılarında kadın ve erkekler arasında önemli farklar bulunmaktadır. Bu istatistiklerin arka planındaki nedenlerin ve yarattığı sosyoekonomik etkilerin ortaya konması, kadın yöneticilerle ilgili ön kabullerin ve ön yargıların kırılması, cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması açısından tüm alanlardan bilim insanlarının cinsiyet çalışmalarına yönelmeleri önem arz etmektedir. Bu bağlamda sosyoloji temelli öncül çalışmaların risk alma, şeffaflık, kontrol gibi alanlarda cinsiyete bağlı olarak önemli farklılıklar ortaya koyması, toplumsal cinsiyet farklılıklarının muhasebe araştırmalarında dikkate almaya değer olabileceğini kuvvetle ortaya koymaktadır (Birnberg, 2011: 6).

3. MUHASEBE LİTARETÜRÜNDEKİ CİNSİYET ÇALIŞMALARI

Muhasebe literatüründe cinsiyet tartışmalarının ilk defa 1987'de Hopwood¹ tarafından başlatıldığı görülmektedir. Günümüze kadar kadınların kurumsal yönetimdeki yeri, cinsiyetin kayıt tutma ve raporlamaya etkileri, kadın yöneticilerin varlığının işletme faaliyetlerine etkileri gibi alanlarda pek çok çalışma yapılmıştır. Özellikle "Critical Perspectives in Accounting", "Accounting, Organizations and Society", "Accounting, Auditing & Accountability" ve "Accounting Horizons" gibi alandaki önemli dergilerin kimi zaman sadece cinsiyet çalışmalarını içeren özel sayılar çıkardığı da görülmüştür. Bununla birlikte Khlif ve Achek (2017) ve Haynes (2017) tarafından bu konuda önemli literatür taramaları yapılmıştır.

Ülkemizde ise muhasebe literatüründe cinsiyet çalışmaları alanında bir boşluk olduğu görülmektedir. Kadınların kurumsal yönetimdeki rolünü, kadın muhasebecileri inceleyen, temel araştırma sorusu cinsiyete dayalı olan az sayıdaki çalışmanın dışında; pek çok ampirik çalışmada

¹ Hopwood, A. G. (1987). Accounting and Gender: An Introduction, *Accounting, Organizations and Society*, 12(1), 65- 69.

modeller içinde cinsiyet bir değişken olarak yer almasına karşın, pek çok çalışmada bu değişkenle ilgili sonuçların yüzeysel olarak değerlendirildiği veya hiç değerlendirilmediği görülmüştür.

Bu çalışma kapsamında TRDizin, Google Scholar ve Ebscohost'ta “kadın, cinsiyet, demografik” sözcüklerinden biri ile “muhasabe, denetim, kurumsal yönetim, yönetişim, finansman, performans, kârlılık, getiri” sözcüklerinden biri seçilerek oluşturulan anahtar kelimeler aratılarak bulunan sonuçlar derlenmiştir. Tespit edilen makalelerden ampirik bir sonucu olanlar çalışmaya dahil edilmiş, teorik çalışmalara genellikle yer verilmemiştir.

Tespit edilen makalelerin temel konularını;

- Kadın yöneticilerin işletme performansına ve kurumsal yönetime etkileri
- Kadın ve erkek muhasebeci ve denetçilerin farklılıkları
- Muhasebe öğrencilerinin tutum ve davranışlarındaki cinsiyetten kaynaklanan farklılıklar başlıkları altında toplamak mümkündür.

Kadın yöneticilerin varlığı ile işletmenin kârlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, bu iki değişken arasında mutlak bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Tobin q ile kadın yönetim kurulu üyesi sayısı arasında negatif ilişki bulan (Ataünal ve Aybars, 2018), pozitif ilişki bulan (Taşkın ve Evrim Mandacı, 2017; Acar Erdur ve Kara, 2015) ve ilişki tespit edilmeyen (Karayel ve Doğan, 2014) çalışmalar mevcuttur. Benzer sonuçlar ROE ve ROA kârlılık göstergeleri için de geçerlidir. (Ataünal ve Aybars, 2018; Eker ve Kurtaran, 2017; Özataç, 2012; Taşkın ve Evrim Mandacı, 2017; Karayel ve Doğan, 2014; Ocak, 2013; Kılıç, 2015). Kârlılık göstergesi olarak Faiz Amortisman ve Vergi Öncesi Kâr ve Satışların Getiri Oranını kullanan Atılgan (2017) ise kadın üye oranı ile arasında düşük ve negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. İzgi ve Akkaş (2012), kadın CEO'ların olduğu işletmelerde brüt kârın daha fazla olduğunu belirlemişlerdir. Solakoğlu (2013)' e göre, kadın yöneticilerin işletme performansına etkileri, koşullu dağılımın farklı noktaları üzerinde ve farklı sektörlerde değişmektedir. Bu sebeple kadınların riskten kaçınan tutumları nedeniyle kârlılığı azaltacaklarına yönelik önyargının kanıtlanmadığı görülmektedir.

Kadınların riskten kaçındıkları için kârlılığı azaltacağı yönünde kesin bir bulguya ulaşılmamış olmakla birlikte, yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun kadınların yönetim kurullarındaki varlığının genel olarak riskli veya manipülatif muhasabe politikalarını azaltıcı, iç kontrol ve kurumsal yönetimin etkilerini artırıcı bir etkisi olduğu sonucuna ulaştıkları söylenebilir. Temiz ve diğerleri (2018), kadın üye oranının artmasının nakit akışı ve gelir manipülasyonu temelli kâr yönetimi uygulamalarını, Ocak ve Arıkboğa (2017), tahakkuk esaslı kâr yönetiminin göstergesi olan ihtiyari tahakkukları azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Cengiz ve Aslanoğlu (2017), yönetim kurulundaki kadın üye oranı arttıkça iç kontrol sisteminin şeffaflığının olumlu yönde etkilediğini, Dicle ve Usluer (2016), maskülenlik arttıkça iç kontrol fonksiyonlarının etkinliğinin azaldığını, Kılıç, Kuzey ve Uyar (2015), yönetim kurulundaki kadın üye oranı arttıkça kurumsal sosyal raporlamanın arttığını tespit etmişlerdir. Ocak ve Altuk Özden (2017), yönetim kurulundaki kadın üyelerin oranı arttıkça yönetim kurulu toplantı sayılarının arttığını tespit etmişlerdir. Şınga Muğan ve diğerleri (2005), işletme

yönetimindeki kadınların, çalışanlara yönelik etik konularda erkeklerden daha hassas olduğunu tespit etmişler, yöneticilere yönelik konularda ise cinsiyetler arası bir farklılık saptamamışlardır. Bunun yanında işletmelerdeki hilekâr yöneticilerin %95,7'sini erkeklerin oluşturduğu görülmüştür. (Yıldırım ve Turgut, 2016). Bahsedilen çalışmaların yanında Tuan (2016), denetim komitesindeki cinsiyet dağılımı ile işletmenin ihtiyatlılık politikaları arasında; Akbaş (2016) ise yönetim kurulundaki kadın oranı ile çevresel raporlama arasında anlamlı bir ilişki tespit edememişlerdir.

Gür ve diğerleri (2017), kadınların dış finansmana erişimde farklı bir engelle karşılaşmadıklarını tespit etmekle birlikte, Ayaydın ve Durmuş (2014), kadınlar tarafından yönetilen şirketlerin, erkekler tarafından yönetilen şirketlerden daha az başlangıç sermayesi ve daha az dışsal finansman kaynağı ile kurulduğunu ve bu durumun kadınlar tarafından yönetilen şirketlerin finansal performansının düşmesine yol açtığını ortaya koymuşlardır.

Muhasebe meslek mensuplarını cinsiyetler bağlamında inceleyen çalışmalar genellikle kadın ve erkek meslek mensupları arasındaki farklılıkları tespit etmeye yönelik olsalar da doğrudan meslek mensubu kadınların sorunlarını inceleyen çalışmalara da rastlanmaktadır. Bu çalışmalardan birinde kadınlar mesleğe başlarken destek görmediklerini, meslekte ikincil görüldüklerini, kendilerini kabul ettirme sorunu yaşadıklarını, müşteri bulmada, mükelleflerle ilişkilerinde zorlandıklarını, erkeklere oranla daha az gelir elde ettiklerini, mesleğin yoğun çalışma şekli gibi nedenlerle sorun yaşadıklarını dile getirmişlerdir (Ağca ve Yalçın, 2009). Ayrıca Aslan ve Hatunoğlu (2012), kadınların aile yaşamındaki sorumluluklarının erkeklere oranla çok daha fazla olmasından dolayı mesleki gelişime yeterli süreyi ayıramadıklarını, refah düzeyi yüksek kadın muhasebecilerin düşük olanlara nazaran mesleki gelişime daha fazla önem verdiklerini tespit etmişlerdir. Katkat Özçelik (2018) ise kadın muhasebe meslek mensuplarının müşteri sayısı, işyeri mülkiyeti, çalıştırdıkları eleman sayısı ve ortalama aylık gelirlerinin dağılımı itibarıyla ekonomik durumlarının erkeklere oranla daha düşük olduğunu ve cinsiyet ayrımcılığından kaynaklı sorunların erkek meslek mensupları tarafından fark edilmediğini ortaya koymuştur. Ayrıca kadın muhasebe meslek mensuplarının zaman, iletişim, algısal etkenler sebebiyle stres yaşadıkları belirlenmiştir (Aksoylu, 2019).

Kadın ve erkek SMM'lerin mesleki tükenmişliklerine ilişkin pek çok çalışma olmakla birlikte hepsinde farklı sonuçlara ulaşılmıştır (Öztürk ve diğerleri, 2009; Dağar ve Tekşen, 2014; Deran ve Beller, 2015; Temelli ve Şendurur, 2018; Taysı ve Cambaz, 2018). Meslek etiği konusunda ise kadın meslek mensuplarının meslek etiğine daha duyarlı olduğu (Sakarya ve Kara, 2010; Angay Kutluk ve Ersoy, 2011; Kurnaz ve Gümüş, 2010), erkeklerin daha fazla etik ikilem yaşadıkları (Kutlu, 2008) ortaya konmuştur. Bunun dışında kadın meslek mensuplarının erkeklerden daha az ceza aldığı (Dursun, 2019), kadınların internet ve bilgisayar kullanımını erkeklerden daha yararlı buldukları (Hatunoğlu ve Bakan, 2010) tespit edilmiştir.

Meslek mensubu kadınlara yönelik çalışmalarla kıyaslandığında denetim sektöründeki kadınlara yönelik araştırmalar oldukça kısıtlıdır. Uyar ve Gümüş (2011a), kadın denetçilerin iletişim becerileri, etik farkındalık, takım çalışması, sorumlulukların anlaşılması, esneklik ve dürüstlük ile ilgili

becerilerine erkek meslektaşlarından daha fazla önem verdiklerini ortaya koymuştur. Can (2018), bir yıldaki imalat sektörü denetimlerinin en fazla %30'unun kadınlar tarafından gerçekleştirildiğini, kadın denetçilerin erkeklere nazaran daha nadir olumlu görüş dışında görüş verdiklerini tespit etmiştir.

Ulusal literatürde cinsiyetler arası farklılığının sıkça ortaya konduğu alanlardan biri de muhasebe – finans öğrencilerinin algı, yetenek ve görüşlerini karşılaştırmaya yönelik olanlardır. Alev ve diğerleri (2010), öğrencilerin muhasebe mesleğini “erkeklerin mesleği” olarak algıladıklarını ancak kadınlara yönelik ön yargıların olumlu olduğunu keşfetmişlerdir. Bu kategorideki çalışmalardan etikle ilgilenenlerde Boztosun ve diğerleri (2018), Çavuşoğlu ve Angay Kutluk (2016), Alkan (2015), Zengin Karabrahimoğlu, Erdener ve Var (2009), öğrencilerin meslek etiğine yönelik algılarında kadınlar lehine anlamlı bir fark bulmuş; Akbaş ve diğerleri (2009) erkek öğrencilerin, kadın öğrencilere göre, bir işin gerçekleştirilmesi için etik dışı davranmayı daha kolay hak olarak görebildiğini, Hacıhasanoğlu ve Karaca (2015) kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre hile algısının ve rapor etme eğilimlerinin daha yüksek olduğu belirlemişlerdir. Bulca ve Erem (2014), Özcan, Ünal ve Helhel (2009) tarafından kadın öğrencilerin erkeklere oranla okudukları bölümden daha fazla memnun oldukları ve mesleğe daha olumlu baktıkları, Muradoğlu, Şınga Muğan ve Cindoğlu (1994) kadın muhasebe öğrencilerin erkek öğrencilerden daha başarılı oldukları tarafından tespit edilmiştir. Pekdemir, Pekdemir ve Şen (2013), erkek öğrencilerin kadınlara göre muhasebeyi daha önemsiz ve daha sıkıcı bulduklarını ortaya koymuşlardır. Diğer çalışmalarda öğrencilerin cinsiyetleriyle TFRS ve TMS'ye ilgi düzeyleri arasında (Turhan ve Oğuz, 2016), muhasebe dersine olan tutumları arasında (Çelik ve Serinkan, 2011), finansal muhasebe dersindeki başarıları arasında (Uyar ve Güngörmüş, 2011b) anlamlı bir fark tespit edilememiştir.

4. SONUÇ

Kadınların çalışma hayatındaki yeri ve önemi her geçen gün artsa da erkeklerle eşit konuma gelebilmeleri kısa vadede mümkün gözükmemektedir. Kadının istihdamının azlığı önemli bir sorun olsa da muhasebecilik gibi kadın oranının nispeten fazla olduğu mesleklerde de kadın ve erkekler arasında adil olmayan ücretlendirmeler, üst yönetimde erkeklerin tercih edilmesi, ücretsiz işlerin kadınlara yaptırılması, mobbing, terfide erkeklere öncelik gibi pek çok problem mevcuttur. İş hayatındaki bu eşitsizliğe ışık tutarak sebep ve sonuçlarını ortaya çıkartmak, çözüm önerileri sunmak ve bu duruma ilişkin desenleri saptamak noktasında bilim insanlarına önemli bir rol düşmektedir.

Dünyada muhasebe ve kadın konusundaki çalışmalar 1990'lı yıllardan itibaren popülerlik kazanmış olmakla birlikte bu iki kavram arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Kadınların mevcudiyetinin işletme faaliyetlerine etkilerini ortaya koyan ampirik çalışmaların yanında özellikle eleştirel muhasebeyi, sosyolojik kuramları, feminist ve Marksist teorileri temel alarak yapılan çalışmalar eşitsizliğin sadece işletmeler açısından değil kadınlar açısından de değerlendirilmesi bağlamında literatüre önemli katkılar sağlamaktadır.

Bu çalışma kapsamında kadın ve muhasebe, denetim, kurumsal yönetim, muhasebecilik mesleği ilişkisini inceleyen Türkçe ya da Türk yazarlar tarafından yapılan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmaların temel olarak kurumsal yönetimde kadın, kadın yöneticilerin performansa etkileri, muhasebecilik mesleğinde kadının mevcut durumu ve muhasebe dersi alan kadın – erkek öğrenciler arasındaki farklar başlıklarından birine girdiği söylenebilir. Çalışma sonuçları kadın yöneticiler ve işletme performansı ilişkisiyle alakalı net bir sonuç ortaya koymamaktadır. Ancak kadın yöneticilerin kanunlara ve düzenlemelere uyma konusunda daha dikkatli olduğu, kâr yönetimi gibi manipülatif araçlara daha az başvurdukları, işletmelerdeki iç kontrol sistemlerini, şeffaflığı ve kurumsal yönetimi güçlendikleri yönündeki sonuçlar henüz yanlışlanamamıştır. Ayrıca çalışmalarda ortaya konan yönetici kadın sayıları ve bunların karşılaştıkları zorluklara ilişkin bulgular, cam tavan fenomeninin varlığını desteklemektedir.

Kadın muhasebeciler açısından ise işletmelerde ayrımcılığa maruz kalma, serbest çalışanlar için ise meslektaşları ve müşterilerin ön yargılarıyla karşılaşma gibi sorunların mevcut olduğu ortaya konmuştur. Öğrenciler açısından ise etik algısının cinsiyetler açısından kadınlar lehine sonuçlar bulunmuş olmakla birlikte kadınların muhasebe okumaktan daha memnun oldukları ve geleceğe daha umutlu baktıkları gözlenmiştir.

Çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, alanda kadına yönelik çalışmaların her geçen gün artması, bu konuya birden fazla çalışmasıyla yönelmiş akademisyenlerin bulunması ve kimi akademisyenlerin sivil toplum kuruluşları aracılığıyla çalışmalarını kamuoyuna duyurma imkânı bulmuş olması önümüzdeki yıllarda bu alanın daha da gelişeceğine yönelik bir işaret olarak algılanabilir. Literatür incelemesi sırasında, Çalıyurt (2018) tarafından da belirtilen kadın ve muhasebe ilişkisini inceleyen tezlerin sayısının azlığı önemli bir eksikliklerdir. Ampirik çalışmaların çok büyük bir kısmında sadece kadın sayısı ya da kadın varlığının değişkenlerle olan ilişkisi ortaya konmuş ancak bu ilişkiyle ilgili eleştirel yorumlar ya da öneriler yapılmamıştır. Ayrıca ulusal literatürde toplumsal cinsiyetle ilişkili sosyolojik teorilere dayanan çalışmalara rastlanmamıştır. Bu durum alandaki kadın çalışmaları açısından bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Zira teorik bir alt yapıyla hazırlanan bu tür çalışmaların çözüm önerileri bağlamında da en zengin olanlar oldukları söylenebilir. Denetim, vergi planlaması, raporlama kalitesi gibi alanlarda çalışmalara rastlanmamıştır. Bu alanda yapılacak çalışmalar hem literatürün gelişmesine katkı sağlayacak hem de kadınların daha adil bir iş yaşantısına kavuşmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Acar Erdur, D. ve Kara, E . (2015). Kadın yönetici sayısı ile Tobin's q oranı arasındaki ilişki: Borsa İstanbul üzerine bir analiz, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29 (3), 493-507.
Accountex 2018: Women and millennials in accountancy
www.accountancyage.com/2018/05/29/accountex-2018-women-and-millennials-in-accountancy/.

- Ağca, A. ve Yalçın, N. Muhasebe mesleğinde kadın olmak bir sorun teşkil eder mi? *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24) 37-46.
- AICPA 2017, CPA Firm Gender Survey
- Akbaş, H. E. (2016). The relationship between board characteristics and environmental disclosure: evidence from Turkish listed companies. *South East European Journal of Economics and Business*, 11(2), 7-19.
- Akbaş, E. Özsözgün Çalışkan, A. ve Özarslan E. (2009). Muhasebe mesleğinde etik algısı ve etik dışı davranışlarla ilişkisi: işletme bölümü öğrencileri üzerine bir inceleme. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(8), 175.
- Aksoylu, S. (2019). Investigating the reasons of occupational stress by demographic factors on female accounting professionals: the case of Kayseri Province. *Journal of Accounting & Finance*, (83), 249–262.
- Alkan, G. İ. (2015). Muhasebe eğitiminde etik: ön lisans öğrencilerinin etik algılarına yönelik bir araştırma, *Business and Economics Research Journal*, 6(2), 113-125.
- Angay Kutluk, F. ve Ersoy, A. (2011). Muhasebe meslek üyelerinin etik yargı düzeyleri üzerine bir araştırma, *Ege Akademik Bakış*, 11(3), 425-438.
- Aslan, U. Ve Hatunoğlu, Z. (2012). A research on the women accountants in Turkey. *International Journal of Economics and Accounting*, 3(1), 32 -50.
- Ataunal, L , Aybars, A . (2018). Gender Diversity in The Board Room and Its Financial Performance Effect: Evidence from an Emerging Market. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1 (109), 71-90.
- Atılğan, Ö. (2017). Yönetim kurulu büyüklüğü, bağımsız üye oranı ve kadın üye oranı ile finansal performans ilişkisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(2), 315-354.
- Ayaydın, Y. ve Durmuş, Y. (2014). Cinsiyet farklılığının şirket finansman yapısı ve finansal performansı. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 28-41.
- Birnberg, J.G. (2011). A proposed framework for behavioral accounting research. *Behavioral Research in Accounting*, 23(1), 1- 43.
- Bozcuk, E. A. (2018). Türkiye’deki bağımsız denetim kuruluşlarında üst düzeydeki cinsiyet çeşitliliği ve gelir etkisi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59).
- Boztosun, D., Aksoylu, S., Baraz, E. ve Altınışık, F . (2018). Muhasebe ve finans eğitimi alan öğrencilerin meslek mensuplarının mesleki etik ilkelerine uyma düzeyine yönelik algıları. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20, 1-14.
- Bulca, H. ve Erem, I. (2014). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin muhasebe ve finans eğitimine yönelik düşünceleri: Uşak Üniversitesi’nde bir araştırma. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 67 - 94.
- Can, G. (2018). A descriptive research on Turkish listed manufacturing companies’ independent audit characteristics. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(3), 650 – 678.

- Cengiz, S. ve Aslanoğlu, S. (2017). İç kontrol sisteminin şeffaflığı ve kurumsal yönetim uygulamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Borsa İstanbul'da bir uygulama, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 8 (20), 40-59.
- Çalhyurt, K. (2018). Women in accounting and auditing recommendations for Turkey," *9th International Women Business Congress*, Yeni Delhi.
- Çavuşoğlu K. ve Angay Kutluk F. (2016). Meslek yüksekokulunda muhasebe dersi alan öğrencilerin muhasebe etiğine bakış açılarının tespitine yönelik bir araştırma: Anamur MYO Örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 8(2), 109-120.
- Çelik, M. ve Serinkan, C. (2011). Muhasebe dersine yönelik tutumlarda üniversite öğrencilerinin bireysel ve bölümsel farklılıkları, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 13(3), 289-321.
- Dalğar, H., & Tekşen, Ö. (2014). Muhasebecilerin mesleki tükenmişlik düzeyleri ile rol çelişkisi arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (62), 37.
- Deran, A. ve Beller, B. (2015). Muhasebe meslek mensuplarında tükenmişlik sendromu üzerine Giresun il merkezinde yapılan bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (45), 69.
- Dicle, Ü., Usluer, T. (2016). The Relationship between culture and effectiveness of internal auditing, an empirical study. *International Journal of Contemporary Applied Sciences*, 3(1), 34 – 52.
- Dursun, G . (2019). Muhasebe meslek mensuplarının almış oldukları disiplin cezalarının cinsiyet ve mesleki unvan açısından analizi: 2008 – 2017 dönemi. *Maliye ve Finans Yazıları*, (111), 387-402
- Employment by Sex, Age and Detailed Economic Activity, ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/lfsa_egan22d
- FRC (2018), Key Facts and Trends in the Accountancy Profession.
- Hacıhasanoğlu, T. ve Karaca, N. (2015). Potansiyel muhasebe meslek mensuplarının hile algısı üzerine Bozok Üniversitesi'nde yapılan bir araştırma. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 117-130.
- Hatunoğlu, Z. ve Bakan, İ. (2010). Muhasebe bürolarında bilgisayar ve internet kullanımının faydaları ile iş yeri özellikleri arasındaki ilişki: bir alan araştırması, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), ss. 88-129.
- Haynes, K. (2017). Accounting as gendering and gendered: A review of 25 years of critical accounting research on gender," *Critical Perspectives On Accounting*, 43(C), 110-124.
- Gür, N., Yıldız Hanedar, E. ve Hanedar, Ö. A. (2017). Kadın ortaklı şirketlerde dış finansmana erişim: Türkiye için firma düzeyinde bir bulgu, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(3).
- IIA, Comon Body of Knowledge 2015.
- İzgi, B.B. ve Akkaş, I. (2012). Do women at the top make a difference? Women in management and firm performance in Turkey. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 53, 34-40.

- Karayel, M. ve Doğan, M. (2014). Yönetim kurulunda cinsiyet çeşitliliği ve finansal performans ilişkisi: BIST100 şirketlerinde bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 75-88.
- Katkat Özçelik, M. (2018). Türkiye’de muhasebe mesleğinde kadınların durumu ile ilgili bir alan araştırması. *Case Studies in Business and Sport Sciences*, IJOPEC Publication Limited.
- Katrinli, A., Gonca, G., Acar, E. ve Karaibrahimoglu, Y. (2019). Gender stereotyping in the accounting profession in Turkey. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 6(4), 15 -25.
- Khlif, H., ve Achek, I. (2017). Gender in accounting research: a review. *Managerial Auditing Journal*, 32(6), 627–655.
- Kılıç, Merve. (2015). The effect of board diversity on the performance of banks: evidence from Turkey. *International Journal of Business and Management*, 10, 182-192.
- Kılıç, M. ve Kuzey, C. (2016). The effect of board gender diversity on firm performance: evidence from Turkey. *Gender in Management: An International Journal*, 31(7), 434-455.
- Kılıç, M., Kuzey, C., Uyar, A. (2015). The impact of ownership and board structure on corporate social responsibility (CSR) reporting in the Turkish banking industry. *Corporate Governance*, 15(3), 357-374.
- Kutlu, H. A. (2008). Muhasebe meslek mensupları ve çalışanlarının etik ikilemleri: Kars ve Erzurum illerinde bir araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(2):143-170.
- Kurnaz, N. ve Gümüş, Y . (2010). Muhasebe bölümü öğrencilerinin muhasebe mesleği ile ilgili etik dışı davranışlara ilişkin algı analizi: Dumlupınar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (46), 157-174.
- Kurtaran, A ve Eker, D. (2017). Bankaların yönetim kurullarındaki cinsiyet çeşitliliği ve finansal performans ilişkisi. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 6 (12), 64-72.
- Labor Force Statistics from the Current Population Survey, www.bls.gov/cps/cpsaat11.htm
- Labor Force Statistics from the Current Population Survey, www.bls.gov/cps/cpsaat39.htm
- Muradoğlu, G., Şınga Muğan, C. ve Cindoğlu (1995). Do women accounting students outperform men? A quest for universal traits. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 159 - 174.
- Ocak, M. (2013). Yönetim kurulu ve üst yönetimde yer alan kadınların finansal performansa etkisi: Türkiye’ye ilişkin bulgular. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 60, 107-125.
- Ocak, M., Altuk-Özden, E. (2017). Yönetim kurulu toplantı sayısını etkileyen faktörler: Borsa İstanbul'a ilişkin bulgular. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 217-230.
- Ocak, M , Arıkboğa, D . (2017). Kurumsal yönetim bileşenlerinin tahakkuk esaslı kâr yönetimi üzerine etkileri: bağımsız üyelerin ve kadın üyelerin önemi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46 (1), 98-116.
- Özataç, N.(2012). Do Women have an impact on banks’ profitability: the case of North Cyprus”, *Journal for Women Studies*, 12(1).

- Özcan, İ., Ünal, F. ve Helhel, Y. (2009). Muhasebe programı öğrencilerinin cinsiyet ve öğretim durumunun muhasebe mesleğine yönelik tutumları ile ilişkilendirilmesi. *Mufad Journal*, 41, 170-181.
- Öztürk, V., Koçyiğit Çil, S. ve Bal Çıma, E. (2009). Muhasebe meslek mensuplarının bazı demografik değişkenleri ile mesleki tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki: Ankara ili örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (44), 137.
- Pekdemir, I., Pekdemir, R. ve Şen, Y. (2013). A comparative study on the business school students' perceptions on the professional accountancy of Turkey. *Accounting and Management Information Systems*, 2(1), 39 – 60.
- Sakarya, Ş. ve Kara, S. (2010). Türkiye’de muhasebe meslek etiğine yönelik düzenlemeler ve meslek mensupları tarafından algılanması üzerine bir alan araştırması, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 12 (18): 57-72.
- Solakoğlu, N. M. (2013). The role of gender diversity on firm performance: a regression quantile approach, *Applied Economic Letters*, 20 (17), 1562–1566.
- Şınga Muğan, C., Daly, B. A., Önkal, D. ve Kavut, L. (2005). The influence of nationality and gender on ethical sensitivity: an application of the issue-contingent model, *Journal of Business Ethics*, 57 (2), 139 – 159.
- Taşkın, D. ve Evrim Mandacı, P. (2017). Şirket yönetim kurulundaki kadın üyelerin firma performansına etkisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 29-45.
- Taysı, K., & Canbaz, S. (2018). Muhasebe meslek mensuplarında tükenmişlik sendromu üzerine İstanbul ilinde bir araştırma. *Mali Çözüm Dergisi*, (146), 91–111.
- Temelli, F. ve Şendurur, U. (2018). Muhasebe meslek mensuplarında tükenmişlik sendromu: TRA1 ve TRA2 bölgelerinde bir araştırma. *Journal of Graduate School of Social Sciences*, 22(1), 375–406.
- Temiz H., Dalkılıç E. ve Hacıhasanoğlu T. (2017). Yönetim kurulu yapısı ve kâr yönetimi uygulamaları: BİST imalat sektörü örneği. *Business & Management Studies: An International Journal*, 5(4), 119-136.
- Tuan K. (2016). Denetim komitesi özellikleri ve ihtiyatlılık arasındaki ilişki: Borsa İstanbul örneği", *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 15, 115-130.
- Turhan, G. ve Oğuz, M. (2016). İşletme lisans öğrencilerinin türkiye muhasebe/finansal raporlama standartları hakkındaki ilgi düzeyleri, beklentileri ve farkındalıkları: Balıkesir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18 (4), 881–917.
- Türkiye’deki S.M. , S.M.M.M. ve Y.M.M. Sayılarını Biliyor musunuz?, www.muhasubenews.com/turkiyedeki-s-m-ve-s-m-m-m-sayilarini-biliyor-musunuz/
- Uyar, A. ve Güngörmüş A. H. (2011a). professional knowledge and skills required for accounting majors who intend to become auditors: perceptions of external auditors. *Business and Economics Research Journal*, 2(3), 33-49.
- Uyar, A. ve Güngörmüş A. H. (2011b). Factors associated with student performance in financial accounting course. *European Journal of Economic and Political Studies*, 4 (2), 139 – 154.

Woman on Board Turkey (2019), 5th Annual Report.

World Economic Forum (2018). The Global Gender Gap Report 2018.

2020 Women On Boards (2019). Gender Diversity Index.

Yıldırım, S. ve Turgut, Ö. (2016). Yönetim hilelerinin demografik analizi ve bir uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18(1), 215–236.

Zengin Karainbrahimoğlu, Y., Erdener, E. ve Var, T. (2009). Ethical behavior in accounting: Some evidence from Turkey. *African Journal of Business Management*, 3(10), 540-547.

A Study of Online Homework Managers on Student Learning and Satisfaction in Accounting Courses

Ahmet Türel*

Daniel Furr**

Abstract

The use of online homework managers (OHMs) in accounting courses has been increasing day by day. These systems allow instructor to assign and collect homework online; the systems then grade the homework and enter the grades into the instructor's grade book automatically. This paper addresses the question whether the use of OHMs in accounting courses affects student learning and satisfaction. The results provide some evidence that students doing online homework regularly scored significantly higher on final exams. In addition, with the adaptation of the OHMs, students were found to be more satisfied with the course. These findings show that the use of OHMs can help students learn accounting concepts better while saving valuable time of instructors. Our results are likely to be of interest to many accounting faculty members who continue to use traditional homework methods.

Keywords: Online homework managers, accounting education, intelligent tutor

INTRODUCTION

Online homework managers (OHMs) has been used by university students to complete and submit their homework assigned by their professors. OHMs are often provided by textbook publishers and accompanies course textbooks. It is believed that out of class practice and immediate feedback are necessary for learning and OHMs provide this environment. With the OHMs, weekly homework is given to the students and their feedback is provided instantly. Thus, students are expected to become accustomed to work disciplined, to increase their interest in assignments and to increase their level of learning as a result. In this study we test the impact of using OHMs on student learning and satisfaction in accounting courses.

The OHMs give the students several rights on the initiative of the educator to correct the wrong assignments before they are sent to the system. It is considered possible to increase the learning realized while doing homework thanks to the right to instant feedback and correction (Bangert-Drowns v.d., 1991). In another study, it was concluded that instant feedback was more effective than delayed reporting in quizzes and classroom exercises in the classroom (Kulik and Kulik, 1988, 89). In another study, it was revealed that students who were not given feedback were less satisfied with the

* *Istanbul University*

** *Pearson*

course and were more nervous when doing their homework (Lindquist & Olsen, 2007,103). Another benefit of OHMs is that they contribute to better learning of the subject. Some studies found evidence that students who use OHMs understand the lessons better and reinforces what they have learned (Cheng, et al., 2004; Smolira and Joseph, 2008; Burch and Kuo, 2010; Arora et al., 2013). OHMs presents assignments in order and showing the deadline. Thus, it is expected that students will become accustomed to work disciplined, their interest in homework will increase and as a result the learning level will increase (Gaffney et al., 2010). In another study, the use of computer-based learning tools in accounting courses has the potential to attract students to the learning process more effectively than the traditional approach that the instructor unilaterally lectures (McDowall and Jackling, 2006). In some studies, the positive effect of OHMs on student performance was observed. It has been observed that computer-aided education increases students' success and increases their computer use competences in addition to learning accounting concepts better (Lusher, et al., 2012,10).

METHODOLOGY

This study describes the use of an OHMs in four different accounting classes taught at Istanbul University and Ozyegin University. In total, 288 students agreed to participate in the study. We use data from student surveys (given at the beginning and end of the course), instructor surveys, course syllabi, course records, and the OHM platform to describe how OHM was used in each of the classes, along with how use of OHM is associated with achievement.

The four classes cover different topics in accounting: cost accounting, managerial accounting, auditing, and financial accounting. As may be expected, the classes use different OHM titles and have different homework assignments and exams. For this reason, we will tend to summarize findings for the classes separately as well as aggregating over the four classes.

RESULTS

Most students in the four classes were able to access OHM within the first week of classes, but less than half were able to purchase the required textbook. Almost all students accessed OHM using a desktop or laptop computer. Smaller numbers also used either a tablet or smartphone as well. Only 1% of students said they did not use OHM at all. Students generally rated OHM favorably on several opinion questions. Large majorities of students agreed that OHM enabled them to come to class better prepared, be more engaged in learning, use different strategies to learn, access a variety of learning materials, and take more ownership of their learning. Ratings were lower for two questions about spending more time on helpful assignments and about receiving personalized feedback.

Financial accounting class had 128 students, of which 100 participated in the study. The professor assigned 10 homework assignments in OHM. On average, students submitted 72% of the OHM assignments, and they typically spent about 99 minutes on any given assignment. Work on OHM homework was worth 20% of students' course grades. In-class quizzes were also administered using OHM, and these were worth 10% of students' course grades. We found a correlation of 0.23

between homework scores and final exam scores, indicating that students who do well on the homework tend to do well on the final. We also found that, based on a regression model that controlled for midterm exam achievement, students who improved their homework scores after the midterm tended to perform better on the final exam. The statistical analysis suggests that this relationship is likely to be negligible to modest in size.

Auditing class had 154 students, of which 96 participated in the study. The professor assigned 10 homework assignments in OHM. On average, students submitted 69% of the OHM assignments, and they typically spent about 25 minutes on any given assignment. Work on OHM homework was worth 20% of students' course grades. We found a correlation of 0.48 between homework scores and final exam scores, indicating that students who do well on the homework tend to do well on the final. We also found that, based on a regression model that controlled for midterm exam achievement, students who improved their homework scores after the midterm tended to perform better on the final exam. The regression analysis suggests that this relationship is likely to be negligible to small in size.

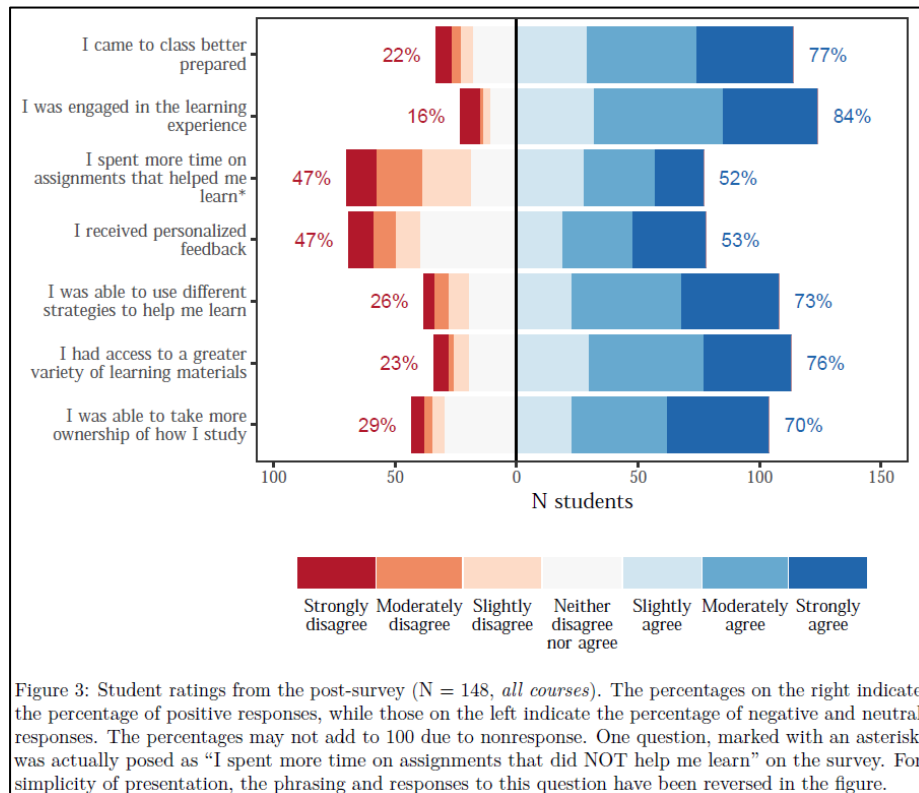
Managerial accounting class had 95 students, of which 50 participated in the study. The professor assigned 9 homework assignments in OHM. On average, students submitted 85% of the OHM assignments, and they typically spent about 114 minutes on any given assignment. Work on OHM homework was worth 30% of students' course grades. We found a correlation of 0.35 between homework scores and final exam scores, indicating that students who do well on the homework tend to do well on the final. Results from a regression model were uncertain regarding the relationship between final exam scores and changes in OHM homework scores after the midterm.

Cost accounting class had 98 students, of which 42 participated in the study. The professor assigned 8 homework assignments in OHM. On average, students submitted 45% of the OHM assignments, and they typically spent about 90 minutes on any given assignment. Work on OHM homework was worth 20% of students' course grades. We found a correlation of 0.47 between homework scores and final exam scores, indicating that students who do well on the homework tend to do well on the final. Results from a regression model were uncertain regarding the relationship between final exam scores and changes in OHM homework scores after the midterm.

We can also consider the extent to which students submitted the OHM assignments aggregating across the classes. In total there were 475 students in the four classes, and 288 of them agreed to participate in this study. Overall, they submitted 69% of the OHM assignments, typically spending about 76 minutes on any given assignment.

In total, 288 students in four classes agreed to participate in this study. Of those students, 244 submitted the pre-survey and 148 submitted the post-survey. In this report section, all students are grouped together to provide an overall picture regarding their responses to the survey questions, while in subsequent sections results are reported separately for each class.

Figure 1: By Using OHM in this course

Most students were between 18 and 21 years of age, and they were evenly mixed regarding gender. About half of the students began learning to read English at age nine or younger, while about half began later. Figure 1 summarizes student ratings in response to several questions about OHM Accounting, which was also a part of the post-survey. Students generally rated OHM accounting favorably on several opinion questions. Large majorities of students agreed that OHM enabled them to come to class better prepared, be more engaged in learning, use different strategies to learn, access a variety of learning materials, and take more ownership of their learning. Ratings were lower for two questions about spending more time on helpful assignments and about receiving personalized feedback.

CONCLUSION

In this study, the effect of OHMs on student performance and satisfaction were investigated. As a result of the analysis, it has been found that the students who use the online homework system effectively get the final exam scores significantly higher than the students who do not do their homework regularly in all four accounting courses. We also found that, based on a regression model that controlled for midterm exam achievement, students who improved their homework scores after the midterm tended to perform better on the final exam in financial accounting and auditing courses. We believe that the results are interesting for faculty members who use traditional homework methods but intend to use online homework systems.

In addition, we found that large majorities of students agreed that OHM enabled them to come to class better prepared, be more engaged in learning, use different strategies to learn, access a variety of learning materials, and take more ownership of their learning.

Nowadays, academicians are expected to provide quality education as well as qualified research. In the light of constantly changing academic promotion criteria, faculty members need to work more effectively. One of the points where the faculty member can save time is to collect and evaluate the assignments in electronic environment. The faculty member will transfer his / her time to research activities or teaching activities with higher contribution value.

REFERENCES

- Arora, M.L., Rho, Y.J. Masson, C. (2013). Longitudinal Study of Online Statics Homework as a Method to Improve Learning. *Journal of STEM Education: Innovations and Research*; 14(1), 36-44.
- Bangert-Drowns, R., Kulik, C., Kulik, J., Morgan, M. (1991). The instructional effect of feedback in test-like events, *Review of Educational Research*, 61-2, 213-238.
- Burch, K. J. & Kuo, Y. (2010). Traditional vs. Online Homework in College Algebra, *Mathematics and Computer Education*, Vol. 44-1, 53-63.
- Cheng, K. K., Thacker, B., Cardenas, R. L., & Crouch. (2004). Using an online homework system enhances students' learning of physics concepts in an introductory physics course, *American Journal of Physics*, 72(11), 1447-1453.
- Gaffney, Marry Anne; Ryan, David; Wurst, Christian. (2010). Do Online Homework Systems Improve Student Performance? *Advances in Accounting Education: Teaching and Curriculum Innovations*, 11, 49-68.
- Kulik J, Kulik C. (1988). Timing of feedback and verbal learning, *Review of Educational Research*, 58, 79-97.
- Lindquist, T, Olsen, L.M. (2007). How much help is too much help? An experimental investigation of the use of check figures and completed solutions in teaching intermediate accounting, *Journal of Accounting Education*, 25, 103-117.
- Lusher, L. A, Huber, M.M, Valencia, J.M. (2012). Empirical Evidence Regarding the Relationship between the Computerized Classromm and Student Performance in Introductory Accounting, *The Accounting Educator's Journal*, 1-23
- McDowall, T., Jackling, B. (2006). The Impact of Computer-Assisted Learning on Academic Grades: An Assessment of Students' Perceptions. *Accounting Education: an international journal*, 15 (4), 377-389.
- Smolira & Joseph, C. (2004). Student perceptions of online homework in introductory finance courses, *Journal of Education for Business*, 84(2), 90-94.

Implementation of Social Audit Process: A Tool For Accountability And Ethics

Doç. Dr. Sezer Bozkuş KAHYAOĞLU*

Prof. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ**

Abstract

Social audit is generally accepted way of preparing independent audit reports by the public institutions to be accountable and transparent in their financial and non-financial activities. Social audit is used as an essential tool for measuring internal and external performance of activities carried out in public institutions and social issues in the world. Thus, it is aimed to increase the social value creation potential of public institutions. In this respect, it is possible to make the social value creation process more systematic, effective and efficient with an ethical approach.

The main purpose of this study is to examine the standards and procedures of social auditing and to identify expectations and needs from social auditing. Based on the global benchmark, the applicability in Turkey is evaluated. In this context, policy recommendations are made to contribute to the relevant accounting and auditing literature.

Key Words: *Social Audit, Social Audit Process, Accountability, Ethics, Performance Measurement.*

Jel Codes: *M42, M41, H83*

1. INTRODUCTION

The major objective of social auditing is to make public institutions and social activities accountable and transparent. The social audit concept is becoming more and more in demand and applicable in public sector. The vital role of social audit has been well accepted towards ensuring the stakeholder's role in social programmes, validation of deliverables. It is very critical to ensure accountability of the implementing business units. It provides a valuable platform for participation of local stakeholders and civil society in order to monitor social sector programmes implemented through the rural and urban public institutions.

The organization of this work is as follows: In the first section the objective of social audit is explained based on the relevant literature. The advantages and challenges of social auditing process are discussed to understand the rationale behind designing social audit fieldworks. In the second section, implementation of social audit process is investigated to compare similarities and differences from other audit types. Especially, recommendations are made how to execute successful social audit processes. Social audit framework is closely related to the ethics. Hence, the relationship between

* İzmir Bakırçay University Faculty of Economics and Administrative Sciences Business Administration Department of Accounting and Finance, sezer.bozkus@bakircay.edu.tr

** Dokuz Eylül University Faculty of Economics and Administrative Sciences Business Administration Department of Accounting and Finance, f.tektufekci@deu.edu.tr

social audit and ethics is discussed to present the expected outcomes for achieving social value. In the third section, social audit benchmarking is given based on practices from various advanced and emerging countries. In addition, the business and audit environment in Turkey is presented to show the needs and expectations from social auditing practices.

2. BASIS OF SOCIAL AUDIT

The history of social audit began back in 1950s. It turned out that in East-Europe not many people are aware of social audit. However, worldwide social audit has become very popular among big companies. As not much research was conducted since 2000 regarding social audit. As at the beginning, some type of social audit was required by the governments, most conducted on mandatory bases only. But nowadays, more and more companies posture social reporting which is part of social audit annually (Nikolaeva, 2016).

The Social Audit process started in 1940 in the United States, with its pioneer Theodore J. Kréps, who by means of his own methodology he made the social audit of the North-American economy and big companies, disclosing the results of this “Social Auditing”. The methodology developed by Kréps was part of a monograph pertaining to the Temporary National Economic Committee's collection, created by the US Congress after the request made during a speech by President Franklin Roosevelt. The author's concept of Social Audit: “A social intervention process whose object is to control the universal heritage (human, social and environmental resources) and with the objective to make this collection of resources become accessible and available for the sustainable utilization by local communities, in harmony with global society. Currently, big corporations move freely around the globe, while governments and citizens remain attached to their physical locations. One of the purposes of the Social Audit is to make people aware, through the visibility of data and public information, such standard of appropriation of knowledge and natural resources that belong to local communities for sustainable use. (Lima Pinel, 2012).

Investigators in the social audit arena have suggested a variety of categorical classification. Buchholz (1982) puts together a shopping list of types including the following:

- *Inventory approach* - a simple listing and short description of programmes, which the firm has developed to deal with social problems.
- *Programme management approach* - a more systematic effort to measure costs, benefits and achievements, “an extension of a traditional management audit to social programmes”.
- *Process audit* - similar to the above approaches, but with more information, over four phases (history and background, objectives, operations and evaluation).
- *Cost-benefit approach* - an attempt to list all social costs and benefits with a common (monetary) denominator.

- *Social indicator approach* - utilizing social criteria (e.g. suitable housing, good health, job opportunities) to clarify community needs and then evaluating corporate activities in the light of these community indicators.

Another authors Steiner and Steiner (1991) suggest “two fundamentally different types of social audits”. The first one is that which the government requires, while the second type is for programmes voluntarily taken on by a corporation. As they say, “virtually all audits of voluntary programs are of the inventory type that is a general description of what a company has done. The involuntary, government-required audit is an important key; the extraordinary increase in social regulation of business by government - in the four main areas noted above - helps to explain the lessening of interest and pressure in the social audit. As Buchholz articulates it, “since that time [the 1970s] however, interest in the social audit has *declined dramatically*”. Societal expectations about corporate social performance began to rise notably in the late 1960s, and the social audit emerged as a mechanism to persuade the business community to recognize and respond to these demands (Buchholz, 1982; Steiner and Steiner, 1991; Transferred Natale and Ford, 1994: 30). Thus, social audit has become the need of the public sector.

2.1. Social Audit, Objective and Scope of the Social Audit

Social Audit is a tool through which government departments can plan, manage and measure non-financial activities and monitor both internal and external consequences of the departments' social and commercial operations. Social audit is an instrument of social accountability of an organization and besides a process that enables an organization to assess and demonstrate its social, economic and environmental benefits. Briefly, social audit is an innovative mechanism that can create the enabling conditions for public accountability (Social Audit: A Toolkit a Guide for Performance Improvement and Outcome Measurement, 2005: 9-10).

A social audit is a formal review of a company's endeavours, procedures, and code of conduct regarding social responsibility and the company's impact on society. A social audit is an assessment of how well the company is achieving its goals or benchmarks for social responsibility. Ideally, companies aim to strike a balance between profitability and social responsibility. In the era of corporate social responsibility, corporations are often expected to deliver value to consumers and shareholders as well as meet environmental and social standards. Social audits can help companies create, improve, and maintain a positive public relations image ([Kenton and Murphy, 2019](#)).

Social auditing is a systematic assessment and reporting on those parts of a company's activities, which have a social impact. It refers to the identification, measurement, recording and reporting the information as to social activities of the concern to its users (both internal and external). On the other hand, social audit refers to the systematic evaluation of an organization's social performance (<https://accountlearning.com/>, 01.08.2019).

A social audit is an examination of the activities of a business that support the public interest. Considering the case of a company, which may support a foundation, donate to non-profit entities. A social audit can also include the environmental impact of a business, such as any negative effects on groundwater pollution or air pollution, the level of energy use (<https://www.accountingtools.com/>, 01.08.2019). Although the content and scope of the social audit can vary, it possesses at least six common characteristics: multi-perspective, comparative, comprehensive, integrated, credible, and transparent. Characteristics of the social auditor are follows: unbiased and independent, expertise in social auditing, inquisitiveness coupled with a healthy scepticism, ability to understand programs in their wider social context (Woller, 2008).

The Social Enterprise Mark (SEM) Company listed approximately 450 SEM holders in September 2011. The SEM's evaluation criteria currently favour 'social purpose' enterprises that explicitly target a beneficiary group or community, and not 'socialized' enterprises that transform labour relations towards charity-like (non-profit) criteria based on an external purpose (Ridley-Duff and Southcombe, 2011).

The major advantages of social audit can be summarized as training the community on participatory local planning, supporting local democracy, encouraging community participation, providing benefits for disadvantaged groups, promoting collective decision making and sharing responsibilities, developing human resources and social capital. In order to prevent any misconduct in social auditing process, there is a need for social audit regulation and audit quality standards (Chapple and Mui, 2015).

2.2. Similarities and Differences of Social Audit from Other Audit Types

It is a fact that there are various types of audits specifically defined in the literature and in some cases, these audit types are executed with integrating their content and approaches in the fieldworks. Well-known types are mostly financial audit, operational audit and IT audit. Financial audit is directed towards recording, processing, summarizing and reporting of financial data. Operational audit's focus is establishing the essential standards of operation, measuring performance against standards, examining and analysing deviations, taking corrective actions and reappraising standards based on experiences. On the other hand, social audit provides an assessment of the impact of a department's non-financial objectives through systematic and regular monitoring on the basis of the views of its stakeholders (Social Audit: A Toolkit a Guide for Performance Improvement and Outcome Measurement, 2005: 14).

Social auditing is similar to financial auditing in such a way that the performance data are collected, and the data are reviewed by an independent and external expert (auditor) who verifies that the information is accurate. The auditor issues a statement confirming the accurate representation of the business or project. The difference between these processes is that financial auditing deals with financial accounts while social auditing is focused on social accounts and issues. There is also a difference in development: financial auditing has been around for several hundred years and has

generally accepted principles and standards while social auditing is in its early stages of development (Ezezika et.al. 2009). Financial audits assess whether the financial statements produced by a government agency accurately portray the financial condition and activities of that agency. In contrast, social audits assess whether government records reflect the actual expenditure and delivery of services to communities. Thus seen that both financial and social audits scrutinize official government documentation related to expenditure and delivery, but with very different ends in mind. Unlike other audits, a social audit concludes with a public hearing where the audit findings are presented, often showing discrepancies between records and reality (A Guide to Conducting Social Audits in South Africa). It provides the strongest and irrefutable direct evidence for inputs, processes, financial and physical reporting, compliance, physical verification, assurance against misuse, fraud and misappropriation, and utilization of resources and assets. This clearly distinguishes the social audit from other types of audits with different measurement evaluations and surveys (Dwivedi and Singh, 2010).

Social audit is a way of increasing community participation, strengthening links with government and/or service providers, promoting transparency and public accountability, and instilling a sense of responsibility among all those involved. Principles of social audit follows: transparency, accountability, participation (UNESCO, 2007).

2.3. The Social Audit Process and Implementation

The Social Audit process is intended as a means for social engagement, transparency and communication of information, leading to greater accountability of decision-makers (Social Audit: A Toolkit a Guide for Performance Improvement and Outcome Measurement, 2005: 18).

The aim of this process is to provide management with useful managerial information that would aid in making. The other perspective of social auditing is the one that deals with analysing the [big data](#) that are generated by the general public. It is follows steps in Social Auditing: Gaining understanding of the entity to be audited, risk analysis, planning audit, performing audit procedures and reporting (<https://accountantnextdoor.com/>, 01.08.2019).

Social audit is a flexible tool for improving the public services. In this respect, The Social Audit Toolkit is developed to guide the government departments, community organizations and civil society groups for using social audit as a practical tool to identify, measure, assess and to report on their social performance. Especially, this tool is useful for social accountability with a set of selected performance indicator and presented social accounts to Social Auditor. Implementation of social audit is aim to ensure adherence to highest standards of social accounting. By social auditors are made review via systematic verification by an external auditor of the way in which social accounting has been carried out, interpretation of social accounts and balance sheet. Social Audit report is prepared a document that shows the compliance of department/programs on social performance indicators and suggestions for improving performance (Social Audit: A Toolkit a Guide for Performance Improvement and Outcome Measurement, 2005: 38-40; 56-57).

Local participation is very necessary for a successful social audit so rural poor, women and other marginalised groups of the rural community should be wooed for active participation in the whole process. Local capacity should be built for smooth functioning of social audit process; it will ensure local participation with higher degree of commitment. Mass campaign should be organized to increase public awareness about the meaning, scope, purpose and objectives of social audit. A team of social audit experts can be established in each district that will be responsible for capacity building of all stakeholders. Different training programmes should be organized to train local people on social auditing methods. Civil society organizations have explored its importance and shown a unique way to check corruption through social audit. As a result, a pressure atmosphere developed around government to accept social audit as an integral part of different flagship schemes implemented at common level (Dwivedi and Singh, 2010).

2.4. Social Audit Related to the Ethics

Can social auditing be repurposed for greater good? That was the question posed during a breakout session of the Sedex Global Responsible Sourcing Conference in London. Project Manager at Sedex (Supplier Ethical Data Exchange), asked a panel of leading business representatives if social auditing could be used to advance sustainable development within global enterprise, rather than as a simple mechanism to manage risk in the supply chain (<https://sustainablebrands.com/>, 01.08.2019).

The social audit can be used as a corrective “ethics checklist”. That is to say, by examining what the company’s social beneficiaries are, the company can infer quite accurately, what it considers to be most important or politically significant at any moment in history. Another hand the social audit becomes in effect a “quality audit”. Because a corporation is essentially made of a variety of components, the overall amount of quality that a corporation possesses depends on the amount of quality that resides in each of its constitutive parts. These parts depend on a variety of human interactions. These interactions in turn reflect a systemic rather than discreet portrait of the corporation. Are the supported functions reflective of the constitutive elements of the corporation or are they only allotted to “get groups off their backs” or to “catch a good headline”? The quality and efficacy of the social audit appears to arise from four articulated components of executives: dependency, interdependency, connectedness and particularity (Natale, and Ford, 1994: 31-32).

Outside of the sector, social performance is most often associated with the phrase and framework of corporate social responsibility (CSR), a term that is used interchangeably with other terms such as corporate responsibility, corporate citizenship, social enterprise, sustainability, sustainable development, triple bottom line, or corporate ethics. CSR covers a wide range of issues. The Global Reporting Initiative (GRI), for example, includes dozens of performance indicators, including general indicators for all organizations and indicators designed specifically for corporate institutions (Woller, 2008).

2.5. Practices from Various Advanced and Emerging Countries of Social Auditing

Social auditing and the social auditing process have applications in various countries. For example, South Africa is one of the most unequal countries, which more than 30% of South Africans are unemployed, in the world. According to guide is a living document as the social audit methodology is implemented in South Africa. The methods and principles of social auditing that have been adopted in South Africa follow the traditions established by the Mazdoor Kishan Shakti Sangathan (MKSS), who was established in Rajasthan, India in 1990 with the objective of strengthening participatory democratic practices. Such as those conducted by the Society for Social Audits, Accountability and Transparency (SSAAT) in the Indian state of Andhra Pradesh, have evolved into large scale state-supported social audits. Social audits that have been carried out in South Africa between 2013 and 2015 have focused on basic services, like sanitation and education (A Guide to Conducting Social Audits in South Africa).

The demand for social accountability in the management of public resources has been gaining ground in Kenya. Since 2009, youth in Kwale, Kilifi and Nairobi countries have been using social audits, which have been developed as both a participatory tool and a participatory process to enhance social accountability. Social audits assess systems and processes of government institutions in public finance management at community level. It is consensus-driven and can integrate the voices of diverse interest groups in public finance planning and management decisions, through both vertical and horizontal consultative processes. By mentoring youth to be drivers of social change, social audits prepare them to question and influence dominant value systems: within themselves, their communities and government (Mwawashe, <https://pubs.iied.org/>, 01.08.2019).

Ezezika et.al. (2009), posit that a governance and management model in which ethical, social, cultural, and commercialization issues are accounted for and addressed is important in mitigating the risk of project failure and improving the appropriate adoption of agro-biotechnology in sub-Saharan Africa.

Aquaculture continues to be one of the fastest-growing food sectors worldwide. Social responsibility has been a key component of ASC since its inception. According to draft document is intended to provide an overview of the new ASC Social Auditing Methodology to support stakeholders in understanding the background, rationale and process of its development. It purposely does not go into details on the tools and methodology, which can be found in the actual documents and tools (Certification and Accreditation Requirements (CAR) version 2.2 is open for public consultation on March 14, 2019 (Draft-ASC-Social-Auditing-Methodology-Narrative-Draft-2019).

For example, a thesis in England have been made among students of Tallinn University of Technology, which a university with wide range of students from different countries. Social audit as well as Corporate Social Responsibility (CSR) reporting were analyzed and presented quantitative and qualitative findings of the research. In the survey, participated 81 people only 14.8% of know what social audit is. Result for, social audit as well as CSR is just a marketing tool (Nikolaeva, 2016).

Social audit scrutinises public officials' decisions and/or actions, looking for administrative or financial irregularities. It seeks to uncover discrepancies by comparing public documents, processes or services with how they should be. It can take many names and forms, ranging from social audits in Guatemala and anti-corruption brigades in Peru, to social auditing clubs in Ghana. This report extracts lessons from the social audits implemented by Acción Ciudadana in Guatemala, Proética in Peru and Ghana Integrity Initiative in Ghana. The report examines the social audit outcome reports and other records shared by the three Transparency International chapters, and include an extensive review of the wider literature on social audits. Based on these experiences, the report outlines the following 20 key steps to implement an effective social audit which is explained in the next section (Farag, 2018).

3. SOCIAL AUDIT IMPLEMENTATION PROCESS

In this study, social auditing and social auditing process implementation in the development of accounting research and applications in literature review is examined with a holistic approach. Social audit is conducted to evaluate the output and impact of the programme, organization, activity in public institutions. In this respect, the social auditing process is an important tool to achieve high performance in public sector. In this paper, the social audit implementation process is summarized in 4 stages with 20 major steps based on international standards as follows:

3.1. Initiating Social Audit

It is important to determine the specific aim of the social audit before starting the fieldworks as the very first step. There are four major criteria for identifying the aim such that investigating the high corruption areas, determining the transparency to the public, determining the level of public involvements, controlling the available budget to execute the social audit (Campbell, 2018: 17-18). In the second step, it is recommended to form an alliance with the related public authorities and the relevant oversight institutions to identify the aim of the social audit properly. This is crucial to establish a teamwork by building an alliance among the government reformers and citizens whom work together to counter the powerful corrupt players within the system. In the third step, there is a need for establishing the “social audit escalation pyramid” to uncover the good and bad practices simultaneously. In the fourth, fifth and sixth steps are inter related such that, documentation mapping is made to define necessary documents for social audits. Afterwards these documents are requested from the relevant parties to have full access with an agreement signed to keep the privacy.

3.2. Training Volunteers

Social audit fieldworks are mostly executed by the volunteers and for this reason it is important to create awareness about the auditing methodology and standards to enable them prepare the reports in line with the aims and requirements. In addition, there is a need for a memorandum of understanding or code of conduct with volunteers to agree on responsibilities.

3.3. Audit Fieldwork

Audit methodology is based on international standards and auditors should define the red flags beforehand. They determine the audit universe and make control tests for the risk universe during the audit fieldworks. If they have any difficulty in accessing the necessary public documents and / or any information, this should be noted in the social audit report. In addition, social auditors have responsibility to inform citizens about create awareness on the issues raised in the reports as findings.

3.4. Report and Follow-Up

In this stage, the social audit report is prepared and all key findings are presented with relevant recommendations, which is crucial for the follow up process. It is also recommended to organize a public hearing or a press conference to release the content of social audit report.

4. THE APPLICABILITY OF SOCIAL AUDITING IN TURKEY

When compared with the development process of the external audit profession in the developed countries, it is seen that establishing some regulations related to environmental audit and encouraging businesses to practice ethical and social audits is needed in Turkey. In the study of Özbirecikli (2006), the development process were investigated by considering activities of the social oriented foundations established in the developed countries, regulations made by accounting organizations, and activities of the leading accounting and auditing firms (Özbirecikli, 2006: 62-63).

In addition, Abdioğlu and Meydan (2006) introduced the social audit practices with social audit models and reporting approaches in Turkey. In their papers, they examined “The Beechwood Model, The Body Shop Model, The Traidcarft Model, The Liverpool Housing Trust’s Directions (LHTD) Model, The Cooperative Bank Model and Agency for Personnel Service Overseas (APSO) Model” as Social Audit Models. Considering these cases, the Beechwood Model is seen as a tool that strengthens public responsibility, whereas Traidcraft Model, Body Shop Model and Cooperative Bank Model is seen as a tool that reinforces public responsibility. These authors concluded that the APSO Model should be used if a purpose is pursued to obtain the views of the owners. In addition, article in the world and especially in developed countries finds widespread application in social auditing and reporting is emphasized that Turkey was not adopted social audit yet (Abdioğlu and Square, 2006).

Baruönü (2005) has one of the pioneering studies about Turkish environment. The author brought up first of all the social audit concept, and then applicability of social audit concept in Turkey was discussed. In the light of results, some opinions and suggestions regarding the advantages and applicability of social audit concept in Turkey are mentioned. Özen et.al. (2015) discuss the involvement in the decision making process and the control of public services by society in Turkey. These authors state the importance of social auditing mechanism starting from implementation at the city councils (Özen et.al. 2015). Hence, there is a room for improvement in Turkish practice regarding the social auditing.

5. CONCLUSION

There are similarities and differences between social auditing with other auditing types. In this paper, the reasoning behind the social audit is explained to better understand the scope of such a social audit work. Social auditing process should be relevant to the institutions' strategy, and realistic about what can be achieved and recognized by existing resources and business environment. Social auditing and ethical practices are gaining importance in the world. In this respect, it may be appropriate to benefit from social auditing as a basic tool in improving social values and increasing the added value of social activities.

In this respect, social auditing could be applied in Turkey starting from operations in city councils and other public institutions to provide accountability in public service offerings. Turkey is aiming to achieve some challenging goals for the 100 anniversary and this could be evaluated by implementing widespread social audits to realize the key facts required by the citizens.

REFERENCES

- A Guide to Conducting Social Audits in South Africa (2015). [social-audits-in-south-africa-guide-2015.pdf](#) , (01.08.2019).
- Abdioğlu, H. and Meydan, C. (2006). "Social Audit Process, Models and Reporting Approaches", *Journal of Economic and Social Research*, (3) 2 (2), 3: 27-68.
- Baruönü, F.Ö. (2005). "Social Audit and Implementation in Turkey", Hacettepe University Institute of Social Sciences Department of Business Administration Master's Thesis, Ankara.
- Chapple Larelle and Grace Y. Mui (2015). "Social Audit Failure: Legal Liability of External Auditor", January 2015, DOI: 10.1007/978-3-319-15838-9_14, In book: *Social Audit Regulation*
- Dwivedi, R. and Singh, K.V. (2010). "Social Audit and its Methodology", Conference on Rural Development Problems, Changing Prospects and Implementation Strategies, at DAV College Kanpur. [Draft-ASC-Social-Auditing-Methodology-Narrative-Draft-2019](#), (01.08.2019).
- Ezezika, O., Thomas F., Lavery J., Daar A. and Singer P. (2009). "A Social Audit Model for Agro-biotechnology Initiatives in Developing Countries: Accounting for Ethical, Social, Cultural, and Commercialization Issues", *Journal of Technology Management & Innovation*, 4 (3), ISSN: 0718-2724. (<http://www.jotmi.org>), 24-33, <https://scielo.conicyt.cl/pdf/jotmi/v4n3/art03.pdf>, (01.08.2019).
- Farag, M. (2018). *Social Audit in 20 Steps: Lessons learned from fighting corruption in Guatemala, Peru and Ghana*, Edited by: Jennifer Campbell, Reviewers: José María Marín, Julius Hinks, Nieves Zúñiga and Samuel Kaninda, Transparency International, ISBN: 978-3-96076-109-9, Nevertheless. <https://accountantnextdoor.com/what-is-social-audit/>, (01.08.2019).
- <https://accountlearning.com/social-audit-definition-objectives-need-disclosure-of-information/>, (01.08.2019).
- <https://www.accountingtools.com/articles/2017/5/16/social-audit>, Accounting Tools: Accounting CPE Courses and Books, 18 June 2018, (01.08.2019).

<https://sustainablebrands.com/read/organizational-change/social-auditing-a-new-tool-for-sustainable-development>, 15 March 2015, (01.08.2019).

Kenton, W. and Murphy, C.B. (2019). “Social Audit”, <https://www.investopedia.com/terms/s/social-audit.asp>, (01.08.2019).

Lima Pinel , M. F. (2012). <http://www.auditoriasocial.com.br/english/index.html>, (01.08.2019).

Natale, S.M. and Ford, J.W., (1994). “The Social Audit and Ethics”, *Managerial Auditing Journal*, 9 (1): 29-33, <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/02686909410050442/full/pdf?title=the-social-audit-and-ethics>, (01.08.2019).

Nikolaeva, P. (2016). “Social Audit and Reporting: Current Situation and Trends of Future Development”, Tallinn University Of Technology, School of Economics and Business Administration Department of Business Administration Chair of Financial Accounting Bachelor’s Thesis, Tallinn.

Özbirecikli, M. (2006). “Environmental, ethical, and social auditing: A comparative review on global initiatives and practices in Turkey”, *MUFAD*, ISSN:1304-0391, 31: 62-77.

Özen, A. Bahtiyar, E. and Şaşmaz, M.Ü. (2015). “Social Audit of the Public Services in Turkey: The City Council Case”, *Optimum Journal of Economics and Management Sciences*, 2 (2): 123-132, [10.17541-0eybd.85645-202184.pdf](https://doi.org/10.17541-0eybd.85645-202184.pdf).

UNESCO (2007). “Social Audits for Strengthening Accountability: Building Blocks for Human Rights Based Programming”; Practice Note <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001570/157021e.pdf> , (01.08.2019).

Ridley-Duff, R. & Southcombe, C. (2011). “The Social Enterprise Mark: a critical review of its conceptual dimensions”, 34th Institute for Small Business and Entrepreneurship, University of Sheffield, 9-10th November, Sheffield Hallam University Research Archive (SHURA), England, [The_Social_Enterprise_Mark_-_Conceptual_Dimensions_\(ISBE\).pdf](http://shura.shu.ac.uk/4052/), <http://shura.shu.ac.uk/4052/>, (01.08.2019).

Social Audit: A Toolkit A Guide for Performance Improvement and Outcome Measurement, Centre For Good Governance (CGG), (2005). <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/cgg/unpan023752.pdf>, (01.08.2019).

Srivastava, K. B., <http://www.fao.org/3/ad346e/ad346e09.htm>, (01.08.2019).

Van der Vegt, S. B. A. (2005). “Social Auditing in Bulgaria, Romania and Turkey; Results from survey and case study research”, International Labour Organization, Ankara-Turkey.

Woller, G. (2008). *Social Audit Tool Handbook: Using the Social Audit to Assess the Social Performance of Microfinance Institutions*, United States Agency (USA): USAID.

Adopting To The Future

Beyza Gürel*

Gizem Halil*

INTRODUCTION

Change is one of the few certainties in life. As we move forward into the 21st century, it is obvious that the technological advances continue to be affect our lives even more radically. All around the globe is interconnected with each other, companies can have international customers, and everyone can reach any information with one click or one tap within seconds. As the technology continues to be advancing, it will shape our lifestyles and business activities.

In today's world, one of the most important advancements is the phenomenon of Industry 4.0. Started in Germany and spread to the world, the discussions about Industry 4.0 is rapidly increasing since 2012. It is a new phase in industrial revolution, which mostly focuses on interconnectivity and real-time data. Advancements of it will be driven by an interconnected environment (KPMG, 2018). Industry 4.0 helps to build a better association and access across different departments, vendors and partners. This concept has led to the development of many technologies such as big data, cloud computing, Internet of Things (IoT), artificial intelligence, cyber-physical systems and machine learning. Companies can use these technologies in almost all of their operations including accounting to provide competitive advantage against their competitors.

Today we live in an era of Digital Darwinism, where the most companies are lacking behind to adapt to the technological advancements since the technology and society evolves faster (ACCA, 2013). This paper discuss the opportunities of Industry 4.0 in the accounting profession. It is been argued that professional accounting could be enhanced by paying a little cost for a large potential investment. This is possible with replacing easy to automate tasks with using big data, create a faster and more connected workforce with mobile and cloud accounting, and be competitive on industrial internet of things (IIoT) to become more efficient in supply chain and inventory management.

Big Data

The importance of the big data came into our lives when the so called "Cambridge Analytica" data scandal revealed: U.K. based firm Cambridge Analytica illicitly harvested data from the millions of Facebook profiles without the users' consent and used it for political advertising purposes.

Some of the firms collect the data of the mouse curser's route and which web pages they have clicked and how much time they spent on a particular web-page and use that information to mine until

* Izmir University of Economics, Ph.D. Candidates

it becomes a relevant information. We can say that 1597 saying of Sir Francis Bacon is holding to be true: Knowledge is *still* power.

Big data can be either structured or unstructured. Data generated through companies' transaction processing systems like point of sales systems (POS), customer-supplier relationship management systems (CRM, and SCM), and inventory management systems called structured data. Unstructured data is collected through variety of sources like YouTube, Facebook, Twitter, Foursquare kind of social platforms and they may be in text, visual or audial form (Richins, Stapleton, Stratopoulos, & Wong, 2017).

Collecting and mining a big chunk of information requires a tool set from statistics, artificial intelligence (such as neural networks and machine learning) and database management (Clifton, 2019).

It has been taught us, and still be teaching to other business majors that "Accounting is the language of the business" and being native in that language allows one to interpret and understand the concepts native to that business (Richins, Stapleton, Stratopoulos, & Wong, 2017). There is big threat that most of the jobs will be computerized in the future since there is a continuous progress in machine learning and artificial intelligence (AI) coupled with growing ability to analyze big data (Frey & Osborne, 2013; Brynjolfsson & McAfee, 2014; Ford, 2015).

"Easy to automate" tasks will be replaced by the big data analytics and the accounting professionals will eventually have more time to communicate in that language since the nature of the business give them the ability to filter out irrelevant information and draw attention to the relevant content. Their ability in analyzing the results within a business framework will promote the relationship between the data and how those factors are affecting the business' financial performance, and they will have more time to do that. Financial accountant who wants to know the year-end sales figures will mine the figure out from an unstructured data or an operations manager can maintain a vast and complex network of suppliers, producers and customers thanks to ability to continuously monitor, analyze and interpret the data (Richins, Stapleton, Stratopoulos, & Wong, 2017).

Mobile and Cloud Accounting

The smartphones in our pockets is a million times stronger than the Apollo 11 computer, which made it possible to the first moon landing in 1972 (Kendall, 2019). Mobile phone with the connectivity feature created a highway to an unlimited IT resources, built-in hardware features like accelerometer and global positioning system (GPS) created a wide range of new products, services and applications. Mobile and cloud technology made it possible to access the office network and tools easily and it made that anyone can work in anywhere and in anytime. More and more services and products are being bought and sold thorough mobile commerce applications with wireless payment terminals (ACCA, 2013).

Traditional accounting applications are sometimes expensive and overwhelming, especially for start-ups. Today's accounting model have structure of easy to access, collaborate, and customize. Through the cloud computing technology and activities carried out by the accounting software firms, cloud accounting has emerged. This concept is also known as "online accounting" and has the same process with the accounting softwares except one thing, it is not installed in the client's computer, and it runs on servers which makes it easily accessible.

The application is accessed through web-browser, or an application and the customer's data is secured in the provider's services as cloud. The intellectual property belongs to the cloud solution provider (CSP) and client can only use the application. Cloud accounting applications can automatically generate accounting notes for numerous transactions, review the correlation of accounts that are both involved in financial and management accounting, prepare any periodic financial statements, generate accounting reports and documents whenever its necessary (Dimitriu & Matei, 2014).

It creates faster and more connected workforce with "anytime and anywhere" access and empower managers and employees to make more informed decisions faster than ever, saves time with its automatic bank feed where companies can directly match the transactions with bills, invoices and receipts and even make it automated, and companies can save cash since it no longer required to have a server for accounting software and IT staff to manage it.

Internet of Things (IoT)

In the age of digitalization, with the developing systems, it gets easier for factories to monitor all processes by using different systems. Internet of Things (IoT) offers the capability to form an intelligent communication network between the things/devices where they can communicate and share data about their condition, position, or other attributes with each other, without needing a human intervention (Kejriwal & Mahajan, 2016). First, in 1991, Mark Weiser imagined a world where the objects can communicate and act according to the situations of the other objects and human needs (Raynor & Cotteleer, 2015). IoT aggregates different information from different sources continually to use in various business activities such as manufacturing, marketing, sales, purchasing, and supplier management, employee management, finance and risk calculations, and research and development activities.

Focusing on the supply chain management (SCM) of a company, we can say that IoT plays an important role. SCM starts with the raw material and ends with satisfied customers, and it is the coordination of all supply chain activities. It includes suppliers, manufacturers, distributors, wholesalers, and retailers. The objective of SCM is described as "to coordinate activities within the supply chain to maximize the supply chain's competitive advantage and benefits to the ultimate consumer." (Heizer & Render, 2014). In traditional SCM, there may exist some problems like stock-outs, overstock, or delays in delivery. Such problems cause problems in the efficiency of SCM. Smart systems such as IoT may help companies to overcome such problems.

Applying IoT in the industry is also known as Industrial IoT (IIoT) (Tu, 2018). IoT or IIoT offers several operational efficiencies in SCM. One of the most important is asset tracking. From the beginning to the end of the supply chain, Radio Frequency Identification (RFID) and GPS sensors can be used to track the products. These systems help the companies to gain a different kind of data such as waiting times in different points of the supply chain (like in a warehouse, in transportation, in shelf), temperature, production, and expiry dates and information about the production and hence have a major impact on calculating the precise manufacturing overheads.

IoT plays an important role also for vendor relations (Newman, 2018). Newman (2018) states that “According to IBM, up to 65% of the value of a company’s products or services is derived from its suppliers”. Thus, we can say that managing the quality of the parts that firm’s suppliers provide are crucial for the company. By using IoT technologies, companies can control the quality and situation of the supplied product real-time. If a problem occurs, they can interfere just in time, which will decrease the costs that both companies would face — the quality increases, which would increase customer satisfaction. Also, the relationship between suppliers and companies would improve.

Another important operational efficiency that IIoT provides is about the inventory control in the companies. The digital systems improve the forecasting process significantly since they can record all information without any mistakes, and they can learn continually. They are having accurate forecasts that are generated automatically are vital both for managing the finished goods and raw material inventories. Stock-outs and overstock may incur high costs and dissatisfied customers. Another issue is that holding an excessive amount of stock may cause a risk of obsolescence, which is generally costly for the companies. The forecasts that IoT systems provide decreases this risk. These systems can catch the seasonality and trend effects more quickly, so the risks caused by inaccurate forecasts decrease and therefore the master budget preparation will include these changes. IoT sensors that are used in the warehouses provide better inventories than humans can do alone. Sensors can track every movement take place in an environment. Thus, they can record the number of products that enter and exit from a warehouse accurately. Besides the finished goods and raw materials, companies may hold spare parts on hand, which can be used both for aftersales and maintenance purposes. Though these parts do not play an important role in the sales of a company, they may establish up to 60% of the total stock value (Johnston, Boylan, & Shale, 2003). That is why it is very important to manage the inventory of such parts which may be crucial for the processes. IoT can all the information about these parts and maintenance. The extra costs that may occur due to not having the related parts on hand.

Using GPS systems, companies are capable of tracking their products that are transporting. With such systems, they can see the density of the traffic on the way. To save time and reduce the damage risk that the product may face on the road and reduce the overhead if it is entitled to FOB destination, they may decide to use alternative routes.

CONCLUSION

The phenomenon of Industry 4.0 and the technological advancements it provides are rapidly spreading all around the world. For institutions to perform effectively and achieve competitive advantage, it is crucial to catch up these advancements. While running a business, accounting plays a vital role since it helps institutions to track their income and expenditures and provides financial information to investors, governments and management which is important in business decision making. Keeping accurate and up-to-date records is very important for institutions to survive. Technological advancements that Industry 4.0 offers can increase the performance of accounting applications. Thus, it is important for the institutions and accountant professionals to learn such technologies and implement them into their tasks to get better results.

REFERENCES

- ACCA. (2013). *Digital Darwinism: thriving in the face of technology change*. London: ACCA.
- Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work Progress and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. New York: Norton.
- Clifton, C. (2019, August 3). *Data mining*. Retrieved from Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/technology/data-mining/Pattern-mining>
- Dimitriu, O., & Matei, M. (2014). A New Paradigm for Accounting through Cloud Computing. *Emerging Markets Queries in Finance and Business* , 840-846.
- Ford, M. (2015). *Rise of the Robots: Technology and the Threat of a Jobless Future*. New York: Basic Books.
- Frey, C., & Osborne, M. (2013). *The future of employment: how susceptible are jobs to computerisation*. Oxford.
- Heizer, J., & Render, B. (2014). Supply Chain Management. In J. Heizer, & B. Render, *Operations Management: Sustainability and Supply Chain Management* (11 ed., pp. 465-508). Essex: Pearson Education, Inc.
- Johnston, F. R., Boylan, J. E., & Shale, E. A. (2003). An examination of the size of orders from customers, their characterisation and the implications for inventory control of slow moving items. *Journal of the Operational Research Society*, 54(8), 833-837.
- Kejriwal, S., & Mahajan, S. (2016). *Smart buildings: How IoT technology aims to add value for commercial real estate companies*. Deloitte University Press.
- Kendall, G. (2019, July 9). *Apollo 11 anniversary: Could an iPhone fly me to the moon?* Retrieved from Independent: <https://www.independent.co.uk/news/science/apollo-11-moon-landing-mobile-phones-smartphone-iphone-a8988351.html>
- KPMG. (n.d.). *KPMG Industr 4.0*. Retrieved from KPMG: <https://home.kpmg/be/en/home/insights/2018/01/industry-4-0-explained.html>

Newman, D. (2018, January 9). *How IoT will impact the supply chain*. Retrieved from Forbes: <https://www.forbes.com/sites/danielnewman/2018/01/09/how-iot-will-impact-the-supply-chain/#4f2cc3c63e37>

Raynor, M. E., & Cotteleer, M. (2015). *The more things change: Value creation, value capture, and the Internet of Things*. Deloitte University Press.

Richins, G., Stapleton, A., Stratopoulos, T. C., & Wong, C. (2017). Big Data Analytics: Opportunity or Threat for the Accounting Profession? *Journal of Information Systems: Fall 2017*, 31(3), 63-79.

Tu, M. (2018). An exploratory study of Internet of Things (IoT) adoption intention in logistics and supply chain management: A mixed research approach. *International Journal of Logistics Management*, 131-151.

Konkordato İşlemine İlişkin Verilen Makul Güvence Raporunun Analizi ve Bir Örnek Uygulama

SMMM, Bağımsız Denetçi, Mehmet Fatih KOÇ*

Prof. Dr. Serap Sebahat YANIK**

Özet

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak denetim hizmetleri ülkemizde de gelişme göstermiş, Türkiye Denetim Standartları ve Türkiye Muhasebe Standartlarının yayınlanması ile başlayan süreç, Güvence Denetimi Standartlarının yayınlanması ile ivme kazanmıştır. 2018 yılında dünyada yaşanan politik gerilimler ve ticaret savaşları 2019 yılında da devam etmiş, küreselleşen ekonomik sistemler aracılığı ile ülkemizi de fazlasıyla etkilemiştir. Özellikle 2018 yılı son çeyreğinde döviz kurlarındaki artışlar ülkemizde iş dünyasını genelde olumsuz etkilemiş ve bunu kaçınılmaz bir sonucu olarak şirketler iflas etmeye başlamışlardır. İş dünyasındaki bu kayıpların önüne geçilmesi amacıyla, ülkemizde uzun bir süredir kanuni alt yapısı var olan “konkordato” süreci işlerlik kazanmıştır. 2018 ve 2019 yıllarında farklı dönemlerde yayınlanan yönetmelikler ile konkordato ilan edilebilmesi farklı koşullara bağlanmış olup, bu koşullardan belki de en önemlisi Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayınlanmış olan “Güvence Denetimi Standartları” kapsamında hazırlanan “Makul Güvence Raporu” dur. Çalışmamızda, “Güvence Denetimi Standartları”, “Konkordato Müessesesi” ve standartlar kapsamında hazırlanan “Makul Güvence Raporu” nun genel hatlarıyla tanıtılmasına, “Güvence Denetimi Standartları” kapsamında denetim şirketlerince verilecek olan denetim hizmetlerinin kapsamı ile örnek uygulamaya yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Güvence Denetimi, Bağımsız Denetim, Konkordato, Makul Güvence

1.GİRİŞ

21. yüzyılda küreselleşmenin etkisiyle uluslararası siyasetin ve ticaretin olumsuz etkileri ülkemizde kendisini kur baskısı olarak hissettirmiş, ithalata dayalı üretim yapan şirketlerde girdi maliyetleri artmış, dövizde endeksli borçlanan işletmelerde ise finansman maliyetlerindeki artış şirketleri zor durumda bırakarak, ticari faaliyetlerini sürdüremez hale getirmiştir. Bunun sonucunda döviz baskısının en aza indirilmesi amacıyla adımlar atılmış, şirketlere farklı teşvikler verilerek işletme sürekliliklerinin devamlılığı hedeflenmiştir.

Ticari faaliyetleri durma noktasına gelen işletmeler için “Konkordato Müessesesi” ne işlerlik kazandırılmış, 7101 Sayılı İcra İflas Kanunu’na dayanan ve Resmî Gazete de farklı tarihlerde yayımlanarak güncel halleri yürürlüğe giren Konkordato Müessesesi sayesinde borçlarını ödemedeki zor

* Mehmet Fatih KOÇ, Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Muhasebe Finansman Bilim Dalı

** Prof. Dr. Serap Sebahat YANIK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Muhasebe Finansman Bilim Dalı

duruma düşmüş olan şirket ya da şahıslara, belirli şartları sağlamaları durumunda, borçlarını ödemeleri için belirli bir süre verilmesi amaçlanmıştır. Bahsi geçen sürenin verilebilmesi ise; kabul edilebilir bir “Konkordato Ön Projesi ve Ekleri”nin ile bu proje hakkında verilecek olan “Makul Güvence Raporu”na bağlıdır.

Çalışmamızın amacı; Konkordato sürecinin analiz edilerek bu kapsamda hazırlanan konkordato ön projesinin Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanan “Güvence Denetimi Standartları” ve BDS 805 Özel Hususlar–Tek Bir Finansal Tablonun Bağımsız Denetimi İle Finansal Tablolardaki Belirli Unsurların, Hesapların Veya Kalemlerin Bağımsız Denetimi “GDS 3000 Tarihi Finansal Bilgilerin Bağımsız Denetimi veya Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışındaki Güvence Denetimleri” Standardına, “GDS 3400 İleriye Yönelik Finansal Bilgilerin İncelenmesi” standardına uygun olarak yapılacak olan denetimin ve hazırlanacak olan makul güvence raporunun içerik açısından analizi ve ülkemizde çok yeni olan bu sürecin literatüre kazandırılmasıdır. “Konkordato Ön Projesi ve Ekleri” ne ilişkin yapılacak olan uygunluk denetiminde, hazırlanacak olan “Makul Güvence Raporu”nun şekil ve içeriğinin incelenmesinde ve “Güvence Denetimi Standartları” ve BDS 805 standardı kapsamında yapılacak olan bağımsız denetim çalışmalarında dikkat edilecek hususların neler olduğu analiz edilecek olup, örnek uygulama yardımı ile açıklanacaktır.

2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Konkordato kavramı latince kökenli bir kelime olan “concordatum” kelimesinden türetilmiş İtalyanca concordato kelimesinden dilimize geçmiş olup, sözleşme, anlaşma gibi anlamlara gelmektedir.¹

Konkordato müessesesi her ne kadar borçluya alacaklılar ile yaptığı anlaşma nihayetinde borçlarını ödeme imkânı vermesi yönüyle borçlu lehine bir kurum olarak değerlendirilse de borçlunun cebri icra tehdidi altında kalmasından kurtulması sonucunda mal varlığında önlenemez azalmalardan kurtarması yönüyle alacaklıların da menfaatini koruyan, bu yolla alacağını tahsil etme ihtimalini artıran bir kurumdur.²

Konkordato işlemi 2004 sayılı İcra İflas Kanunu 285-309 maddeleri arasında adi konkordato, iflastan sonra konkordato ve malvarlığının terki suretiyle konkordato olmak üzere 3 farklı boyutta ele alınmış, İcra ve İflâs Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 15 Mart 2018 tarih ve 30361 Sayılı Resmî Gazete 'de³ yayımlanarak değişiklikler yürürlüğe girmiştir. Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takibin Başlatılması Usulü

¹ <http://www.turkiyehukuk.org/konkordato-ne-demek/> Erişim Tarihi:01.07.2019

² Gökğöz, A. Akgül, A. (2018). Mali ve Hukuki Yönleriyle Konkordato Soru-Cevap. (1. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım S.4

³ İcra Ve İflâs Kanunu Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun,

Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180315-28.htm>,

Erişim Tarihi:01.07.2019

Hakkında Kanun 19 Aralık 2018 tarih ve 30630 Sayılı Resmî Gazete⁴'de yayımlanan torba kanunun ilgili maddeleri uyarınca konkordato ön projesinin makul güvence raporu ile denetimi zorunlu hale gelmiştir.

Güvence hizmetleri ile ilgili dünyadaki ilk çalışmalar 1980'li yıllarda AICPA tarafından yapılmış, IFAC bünyesinde yapılan çalışmalar sonucunda ise 2010 yılında “Uluslararası Kalite Kontrol, Denetim, Gözden Geçirme, Diğer Güvence ve İlgili Hizmet Standartları El Kitabını” yayınlamaya başlamışlardır.⁵

Ülkemizde ise Güvence Denetimi Standartları kapsamında ise; GDS 3400 İleriye Yönelik Finansal Bilgilerin İncelenmesi Standardı, GDS 3420 Bir İzahnamede Yer Alan Proforma Finansal Bilgilerin Derlenmesine İlişkin Raporlama Yapmak Üzere Üstlenilen Güvence Denetimleri Standardı, GDS 3402 Hizmet Kuruluşundaki Kontrollere İlişkin Güvence Raporları Standardı ile GDS 3000 Tarihî Finansal Bilgilerin Bağımsız Denetimi Veya Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışındaki Güvence Denetimleri Standardı olmak üzere farklı tarihlerde Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanmış 4 adet standart⁶ bulunmakta olup, konkordato işleminin denetiminde GDS 3000 Tarihî Finansal Bilgilerin Bağımsız Denetimi Veya Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışındaki Güvence Denetimleri Standardı ve GDS 3400 İleriye Yönelik Finansal Bilgilerin İncelenmesi Standardı isimli standartlar kullanılmaktadır.

Ayrıca konkordato işlemine ilişkin olarak yapılacak olan bağımsız denetim öncesinde, konkordatoya konu olacak finansal tabloların “BDS 805 Özel Hususlar – Tek Bir Finansal Tablonun Bağımsız Denetimi İle Finansal Tablolardaki Belirli Unsurların, Hesapların Veya Kalemlerin Bağımsız Denetimi Standardı” ve ilgili diğer BDS'ler⁷ kapsamında denetime tabi tutulması ve bu kapsamda yapılan denetim sonucunda denetçi tarafından olumlu görüş verilmesinin güvence denetimi raporunun ön koşulu olması, KGK tarafından zorunlu hale getirilmiştir.

Teorik açıdan GDS 3000, GDS 3400 ve BDS-805 standartlarının incelenmesi ve örnek uygulama ile desteklenen çalışmamızda; konkordato talebinde bulunacak olan bir şirketin başvuru sürecinde gerekli olan makul güvence raporunun oluşturulmasında yapılacak denetim çalışmaları detaylı bir biçimde gösterilecektir.

3. ÇALIŞMAYA İLİŞKİN BULGULAR

ABC şirketi tarafından hazırlanan “31.05.2019 tarihli Konkordato Ön Projesi” ile MFK Bağımsız Denetim A.Ş. tarafından ön projenin denetimi kapsamında hazırlanan “Bağımsız Denetim Raporu” ve “Makul Güvence Raporu”na ilişkin yapılan denetim çalışmalarında elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

⁴ Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takibin Başlatılması Usulü Hakkında Kanun, Web; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/12/20181219-1.htm>, Erişim Tarihi: 24.03.2019

⁵ Engin DİNÇ, Esra ATABAY, SDÜ İktisadi ve İdari Bil. Fak. Der. S.1528

⁶ Güvence Denetimi Standartları, web; <http://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/5169/Gu%CC%88vence-Denetimi-Standardlar%C4%B1>; Erişim Tarihi:01.07.2019

⁷ Bağımsız Denetim Standartları WEB: <http://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/5167/BagimsizDenetimStandartlari> Erişim Tarihi:07.07.2019

a-)“Konkordato Ön Projesi” hazırlanırken ilgili kanun ve yönetmeliklere uygun olarak; şirketi tanıtıcı bilgiler kapsamında işletme unvanı-adresi-faaliyet konusu gibi bilgilere yer verildiği, şirketin borç ödeme konusunda neden sıkıntıya düştüğü ve borçlarını nasıl ödeyeceği konusuna detaylı olarak yer verildiği ve projeye eklenmesi gereken tüm belgelerin eklendiği görülmüştür.

b-)Şirketin 01.01.2018-31.12.2018 dönemine ait mali tablolarının denetimi ile 01.01.2019-31.05.2019 dönemine ait mali tablolarının denetimi kapsamında yapılan çalışmalara ilişkin bulgular;

- Risk odaklı denetim sürecine uygun olarak şirketin yapısal riskleri ve kontrol risklerinin belirlenmesi amacıyla anketler ve farklı denetim teknikleri yardımı ile belirlenen riskler neticesinde şirket yapısından ve süreçlerin kontrolleri kapsamındaki risklerinin düşük olduğu belirlenmiş olup önemlilik seviyesi belirlenerek denetim programı oluşturulmuştur.

- 15.06.2019 tarihinde şirket nezdinde kasa sayımı, alınan çek ve senet sayımı ile stok sayımı yapılmış, tespit edilen fiili tutarlar 31.05.2019 ve 31.12.2018 tarihli mizanlardaki ilgili bakiyeler ile karşılaştırılmış olup, bulunan farkların her hesap için ayrı ayrı belirlenen önemlilik seviyelerinin altında kaldığı görülmüştür.

- Şirket aktifinde “Alacak Senetleri Hesabı”nda gözüken önemli bir bölümünün bankalara tahsile verildiği anlaşılmış, çek senet teslim tutanakları yardımı ile bu bakiyelerin gerçekliği sorgulanmış olup, yapılan kontroller neticesinde herhangi bir tutarsızlığa rastlanılmamıştır.

- Şirketin 31.12.2018 ve 31.05.2019 tarihli mizanında bankalar hesabında gözüken tutarlar, şirket tarafından kullanılan internet bankacılığı sistemi aracılığı ile kontrol edilmiş olup, bulunan farkların ilgili hesaba ait önemlilik seviyesi altında kaldığı görülmüştür.

- Şirketin 31.12.2018 ve 31.05.2019 tarihli mizanında gözüken ticari ve diğer alacakları ile ticari ve diğer borçlarının doğrulamasına ilişkin denetim kapsamında ilgili şirketlere boş bakiyeli mutabakat mektupları gönderilmiştir. Ayrıca alış satış faturalarından örneklem yöntemiyle seçilen faturalar muhasebe kayıtları ile karşılaştırılmıştır. Fatura doğrulaması ve mutabakatlar aracılığı ile elde ettiğimiz bakiyeler şirket kayıtları ile karşılaştırılmış, bulunan farkların her hesap için ayrı ayrı belirlenen önemlilik seviyelerinin altında kaldığı görülmüştür.

- Şirketin 31.12.2018 ve 31.05.2019 tarihli mizanında gözüken “Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıklar”a ilişkin makine ve demirbaşların fiziki sayımı yapılmış, araçlarla ilgili olarak trafik tescil sisteminden doğrulama yapılmış, arazi arsa ve binalar için ise tapu müdürlüklerinden doğrulamalar yapılmış, ilgili hesap grubuna ait amortisman tutarları yeniden hesaplama yöntemiyle hesaplanmış olup, yapılan kontrollerde herhangi bir tutarsızlığa rastlanılmamıştır.

- Şirketin 31.12.2018 ve 31.05.2019 tarihli mizanında gözüken kredi ve leasing borçları ile ilgili olarak bankalara mutabakat mektubu gönderilmiş, mutabakatlardan gelen bakiyeler aracılığı ile yapılan karşılaştırma sonucunda önemlilik seviyesi üzerinde kalan tutarsızlıklar şirket yetkilileri ile görüşülerek düzeltilmesi sağlanmıştır.

- “Konkordato Ön Projesi” ekinde yer alan “Aktiflerin muhtemel satış fiyatları üzerinden hazırlanan bilanço”nun (Rayiç Değer Bilançosu) kontrolünde hazır değerlerin defter değerleri ile aynı tutarlarda bilanço'ya yansıtıldığı, ticari ve diğer alacaklar hesap grubundaki tutarların gelecekte gerçekten sağlayacakları nakit girişlerine göre dikkate alındığı, Stoklar hesap grubundaki tutarların ihtiyatlı davranılarak defter değerlerinin % 50 si kadar nakit girişi yaratacağı dikkate alınarak rayiç değer bilançosuna aktarıldığı, Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıklar Hesap Grubu'nda yer alan tutarların piyasa değerlerinin eksperler tarafından tespit edildiği ancak buna rağmen ihtiyatlı davranılarak defter değerlerinin % 50 si kadar nakit girişi yaratacağı dikkate alınarak rayiç değer bilançosuna aktarıldığı, gelecekte nakit girişi yaratacak kabiliyette olmayan “Gelecek Aylara Ait Giderler Hesabı” ile “Devreden KDV Hesabı” ihtiyatlılık ilkesi gereği rayiç bedel bilançosuna “0” olarak eklendiği, yine gelecekte nakit çıkışına neden olmayacak borçların rayiç bedel bilançosuna “0” olarak eklendiği kalan diğer borç hesap gruplarında ise muhtemel en yüksek nakit çıkışlarının dikkate alınarak rayiç bedel bilançosuna eklendiği görülmüştür.

- Şirket tarafından gelecekteki nakit giriş ve çıkışlarına yönelik hazırlanan projeksiyonun kontrolünde ise; önceki 5 yıllık mali tablolar incelenerek net satışların, faaliyet gelir ve giderlerinin, diğer gelir ve giderlerinin ve net kar tutarlarının yüzdesel artışları dönemler itibariyle kıyaslanmış, %30 olarak hesaplanan faaliyet gelirlerindeki artışın ise şirketin projeksiyonunda %15 olarak (ihtiyatlı davranılarak) dikkate alındığı, şirketin hazırladığı projeksiyonun makul düzeyde gerçekleştirilebilir olduğu görülmüştür.

4. SONUÇ

ABC şirketi tarafından hazırlanan “31.05.2019 tarihli Konkordato Ön Projesi”nin denetimi kapsamında yapılan denetim çalışmalarına göre; Bağımsız denetime ilişkin yapılan kontrollerde şirketin yapısal risk ve kontrol risklerinin düşük olduğu, Şirket tarafından hazırlanan konkordato ön projesinin ve eklerinin ilgili kanun ve yönetmeliklere uygun olarak hazırlandığı, Şirketin mali tablolarının yasal mevzuat hükümlerine uygun bir biçimde hazırlandığı ve sunulduğu, Şirket tarafından beyan edilen mal varlığının gerçekten şirkete ait olduğu, rayiç bedelleri bulunurken aktif ve pasif tarafta yer alan tutarlar için ihtiyatlı davranıldığı, nakit girişi muhtemel olan tutarların rayiç bedellerinin bulunduğu, nakit girişi kesin olmayan tutarlar için ise nakit girişi hiç olmayacakmış gibi rayiç bedellerinin “0” olarak gösterildiği ve ihtiyatlılık ilkesi doğrultusunda hazırlandığı, Şirketin hazırladığı projeksiyona bağlı kalmak kaydıyla borçlarını 12 ay ödemesiz+48 ay eşit taksitle geri ödeyeceği varsayımının makul ölçüde geçerli olduğu, İşletmenin mali durumu ve geleceğe dair öngörülere dayalı projeksiyonları genel olarak incelendiğinde, uygulanan denetim teknikleri ve tahminler neticesinde projeksiyonun önemli ölçüde bir yanlışlık içermediği sonucuna varılmıştır.

Ayrıca Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından konkordato ön projesine ilişkin yayımlanmış olan “Makul Güvence Raporu” formatının son bölümü olan “Görüşe (Sonuca) Dayanak Olarak Yürütülen Çalışmalar ve Analizler” bölümünün, konkordato başvurusu

yapılacak olan yerdeki mahkemelerin isteği doğrultusunda farklı içeriklerde hazırlanabileceği, bu bakımdan rapor formatlarının da farklılık arz edebileceği hususu göz ardı edilmemelidir.

Yapmış olduğumuz çalışmanın, bu alanda yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayacağı, konkordato ön projesi ve makul güvence raporu gibi örnek formatların ise yeni konkordato başvuruları ve bu konuda yapılacak olan denetimlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

İnternet: <http://www.turkiyehukuk.org/konkordato-ne-demek/>

Gökgöz, A. Akgül, A. (2018). Mali ve Hukuki Yönleriyle Konkordato Soru-Cevap. (1. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım S.4

İcra Ve İflâs Kanunu Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180315-28.htm>, Erişim Tarihi:23.03.2019

Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takibin Başlatılması Usulü Hakkında Kanun, Web; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/12/20181219-1.htm>, Erişim Tarihi: 24.03.2019

Dinç Engin, Atabay Esra (2016). “Güvence denetim Standartları ve Güvence Denetim Süreci”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 21, No:5 ss.1527-1541

Altıntaş, Nergis Nalan (2011). Bağımsız Denetim ve Vergi Denetimi Dışındaki Güvence Hizmetleri, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Güredin, Ersin (2014) Denetim ve Güvence Hizmetleri: SMMM ve YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler,14. bs, Arıkan Basım Bas. Yay. Dağ. Ltd. Şti. İstanbul.

Güvence Denetimi Standartları, web; <http://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail-DenetimiStandartlar%C4%B1>; Erişim Tarihi:01.04.2019

İnternet:<http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/Kurul%20Kararlar%C4%B1/Konkordato%20Makul%20Guvence%20Rapor%20Ornegi.pdf> Erişim Tarihi: 06.07.2019

Yüksek Mahkeme Kararları Işığında Konkordato Uygulamasında Borçlunun Dürüstlük Kuralına Uygun Davranma Yükümlülüğü

Gönenç DEMİR*

Özet

7101 Sayılı kanun ile İcra İflas Kanunu'nda iflas erteleme kurumu yerine konkordato müessesinin yeniden düzenlendiği görülmektedir. İcra İflas Kanunu'nun konkordatoya ilişkin düzenlemelerinin “ratio legis” inden borçlunun dürüstlük ilkesine aykırı hareketlerinin konkordatonun feshine sebep olabileceği sonucuna ulaşılabilir. Borçlunun hareketlerinden hangisinin dürüstlük ilkesine aykırılık teşkil ettiğini ise mahkemenin değerlendirmesi gerekir. Genel olarak dürüstlük kuralı, bir kimseden namuslu, dürüst ve makul bir insan olarak beklenen davranışları ifade eder. Bir davranışın dürüstlük kuralına uygun olup olmadığını ise toplumda egemen olan ahlaki ölçülere ve adetlere ve hakları sağlayan ilişkinin amacına göre tayin edebiliriz. Hazırlanan bu çalışmada son dönemde sıklıkla yüksek yargı kararlarına rastladığımız konkordato müessesinde gerek ilk derece mahkemelerinin ve gerekse de yüksek yargı olaylarının dürüstlük kuralına aykırı davranışlara bakış açısı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konkordato, Dürüstlük Kuralı, Alacaklıları Zarara Uğratma Amacıyla Hareket

GİRİŞ

Konkordato “*dürüst bir borçlunun, alacaklılarının belli bir çoğunluğu ile yaptığı ve ticaret mahkemesinin tasdiki ile hüküm ifade eden bir cebri anlaşma olup, bununla alacaklılar, borçluya karşı alacaklarının bir kısmından feragat ederler ve/veya borçluya borcunu ödeme konusunda belli bir süre verirler, borçlunun bu süre içinde, borcunun kabul edilen kısmını ödemekle borçlarının tamamından kurtulmasını sağlayan bir hukuki müessese*” şeklinde tanımlanabilir¹.

Dürüstlük kuralının İcra İflas Kanununun konkordatoya ilişkin hükümleri kapsamında iki madde de kendisine yer bulduğunu görmekteyiz. İlk olarak İİK m.292/c bendinde “*borçlunun alacaklılarını zarara uğratma amacıyla hareket etmesi*” konkordatonun reddi sebeplerinden biri olarak düzenlenmiştir. İkinci düzenleme İİK m. 308/f uyarınca tasdik olunan konkordatonun kötüniyetle

* Araştırma Görevlisi, Doktor, Dokuz Eylül Üniversitesi, gonenc.demir@deu.edu.tr

¹ İstanbul BÖLGE ADLİYE MAHKEMESİ 17. Hukuk Dairesi Esas: 2018 / 2807 Karar: 2019 / 41 Karar Tarihi: 17.01.2019 Konkordato, herhangi bir dürüst borçlunun ödeme teklifinin konkordatoya tabi alacaklıların belirli bir çoğunluğu tarafından kabulü ve mahkemenin onayı ile gerçekleşen ve borçlunun, borçlarının bir kısmından kurtulmasını veya ödeme şeklinin borçlu yararına değişmesini sağlayan, iflasa nazaran yumuşatılmış, alacaklıların eşit olarak tatminine yarayan kolektif bir cebri icra kurumudur. Diğer bir ifade ile konkordato, borçlu ile alacaklıların anlaşmasıdır. Sulh olmanın özel bir türüdür. Şartları oluştuğunda kabul etmeyen alacaklıları da bağladığından cebri icra unsurlarını da ihtiva etmektedir. İstanbul BÖLGE ADLİYE MAHKEMESİ 16. Hukuk Dairesi Esas: 2019 / 230 Karar: 2019 / 278 Karar Tarihi: 08.02.2019 konkordato projesi dahilinde planlı vadelerde ödemeler yapıp alacaklıları zarara uğratmadan eşitlik çerçevesinde şirket borçlarının en kısa ve muhtemel vadede kapatılmasıdır. T.C YARGITAY 19.Hukuk Dairesi Esas: 1998/ 1031 Karar: 1998 / 2281 Karar Tarihi: 26.03.1998.

sakatlanması hali olup; tasdik kararının verilmesinden itibaren her zaman konkordatonun fesih edilebileceğine yönelik düzenlemedir.

Doktrinde özellikle; alacaklılar toplantısında gerekli çoğunluğun sağlanabilmesi için muvazaalı alacaklı yaratılmasının çok sık karşılaşılan bir durum olduğu vurgulanmıştır². Benzer şekilde, borcu yokken fiktif adi alacaklı kayıtları yaratmak suretiyle konkordato başvurusunda bulunulması da³ uygulamada sıklıkla karşılaşılan bir diğer husustur. Bazı alacaklılar ile harici anlaşmalar yapılması, gizli ödeme ve ödeme vadelerinin kararlaştırılması da uygulamada sıklıkla karşılaşılan dürüstlük kuralın aykırı hallerdir.

Dürüstlük kuralına aykırı davranışların hukuki sonucu konkordatonun tasdik edilmemesi ve tasdik edilmiş olan konkordatonun fesih edilmesidir. İİK 292/c bendine aykırılığın sonucu konkordato kesin mühletinin kaldırılması ve konkordato talebinin reddidir. İİK 292/c bendi konkordato geçici mühletinde de uygulama alanı bulmaktadır. Alacaklının dürüstlük kuralına aykırı davranıştan etkilenmesi konkordatonun feshini isteyebilmesi için zorunlu değildir. Her alacaklı borçlunun kötü niyetli davranışları sebebiyle konkordatonun tamamen feshini isteyebilir. Benzer şekilde İİK 292 maddesi uyarınca konkordatonun kaldırılmasını gerektiren sebeplerin varlığında İİK 305 maddesinde konkordatonun tasdikine ilişkin sebeplerin bulunmadığı veya borçlunun hileli bir davranış ile mahkemeye bildirmediği anlaşıldığında da konkordatonun feshi talep edilebilir. Her iki madde de dürüstlük kuralının etkili olduğu ve borçlunun dürüstlük kuralına aykırı davranışları neticesinde konkordatonun tamamen fesih edilebileceği görülmektedir⁴. Bu durumda konkordatoya göre yapılan ödeme planları ve taahhütler tamamen ortadan kalkacak ve konkordato geçmişe etkili olarak feshedilecektir. Alacaklılar alacaklarını ve faizlerinin konkordatodan önceki duruma göre talep edebilecektir. Konkordatonun tamamen feshi ile birlikte alacaklılar müşterek borçlu ve kefillere de yönelebilecektir. Borçlunun yapmış olduğu ödemeler ise alaktan mahsup edilecektir. Konkordatonun tamamen feshi ile birlikte, alacaklılar kurulunda olumlu / olumsuz oy vermiş tüm alacaklılar etkilenecektir.

Sonuç olarak dürüstlük kuralının ihlali konkordatonun gerek geçici mühleti gerekse de kesin mühleti ve hatta konkordatonun tasdikinden sonraki dönem içinde önemli sonuçlar doğurabilecektir⁵.

² Yeşilova , (Öztek / Budak / Tunç Yüksel / Kale / Yeşilova), Yeni Konkordato Hukuku, Ankara, 2019, s. 661; Eroğlu, Orhan; Uygulamada Konkordato, 2018, s. 110; Borçlunun istenen çoğunluğu bu yol ile daha kolay bir şekilde elde edeceğini düşündüğü anlaşılmaktadır.

³ İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 17. Hukuk Dairesi Esas: 2018 / 3168 Karar: 2019 / 32 Karar Tarihi: 17.01.2019.

⁴ Budak / Tunç Yüksel; (Öztek / Budak / Tunç Yüksel / Kale / Yeşilova), Yeni Konkordato Hukuku, Ankara, 2019 s, 318; ve Budak / Kale (Öztek / Budak / Tunç Yüksel / Kale / Yeşilova), Yeni Konkordato Hukuku, Ankara, 2019 s. 528 “Ancak hakların kullanılmasında uyulması gereken dürüstlük kuralının konkordato talep eden borçlu için de geçerli olduğunda tereddüt etmemek gerekir. Konkordato talebinde bilanço hileleri yapan, sahte alacaklar ihdas eden, mallarını gizleyen ya da iptale tabi tasarruflarla kaçırarak borçlunun konkordato projesi tasdik edilmeyecektir. Bunu “Konkordatonun tamamen feshi”ne ilişkin m. 308/f den (“Her alacaklı, kötü niyetle sakatlanmış konkordatonun feshini tasdik kararını veren mahkemeden isteyebilir”) de anlıyoruz.” Görüşüne yer verildiği görülmektedir.

⁵ T.C Yargıtay. Hukuk Genel Kurulu Esas: 2000/ 12-49 Karar: 2000 / 94 Karar Tarihi: 16.02.2000 tarihli HGK kararında “Diğer taraftan borçluya konkordato mühleti verilmesi için gerekli koşullardan biri de önde gelen dürüstlüktür. Bu nedenle konkordato mühletinin, iyi niyetli ve borcuna sadık borçluya verilmesi gerektiği kuşkusuzdur. İcra tetkik mercii borçlunun dürüst olduğunu kabul ederse, diğer koşulların da bulunması halinde borçluya konkordato mühleti verebilecektir. Tetkik mercii dürüst kabul edip mühlet verdiği borçluyu alacaklının ihtiyatı haciz talebi üzerine başka bir mahkemenin dürüst kabul etmemesinin hukuki istikrarı zedeleyebileceği düşünülmelidir.” görüşüne yer verilmiştir.

Bu çalışmanın amacı yüksek yargı kararlarında dürüstlük kuralını ihlal eden davranışların belirlenmesi; gerek doktrin ve gerekse de yüksek yargı içtihatlarına konu olan fiillerin belirlenmesidir.

METODOLOJİ

Bu çalışma kapsamında 1995-2019 yılları arasında yüksek yargı kararlarına konu olmuş konkordato uygulamasında sıklıkla karşılaşılan dürüstlük kuralına aykırılık teşkil eden fiillere ilişkin içtihat taraması yapılmıştır. 430 Yargıtay İçtihadı ve 120 İstinaf Mahkemesi kararı incelenerek, yüksek yargı kararlarına konu olan fiiller tespit edilmiştir.

BULGULAR

Borçlunun Mali / Finansal Durumunun Dürüst Resminin Gizlenmesi

Uygulamada, sıklıkla karşılaşılan dürüstlük kuralına aykırılık teşkil eden durumlardan biri de Borçlunun özellikle şirketin mali durumunun dürüst resminin gizlenmesi ve Borçlunun malvarlığı gösteren hatalı/gerçeğe aykırı belgelerin kullanılmasıdır. Şirket varlıklarının, stoklarının menkul ve gayrimenkul varlıklarının durumunun gerçeğe uygun bir şekilde konkordato ön projesinde ve ekindeki belgelerde gösterilmesi zorunludur.

İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 17. Hukuk Dairesi Esas: 2018 / 3168 Karar: 2019 / 32 Karar Tarihi: 17.01.2019 yargılama konu olan kararda dosyaya sunulan olduğu finansal analiz raporunun usulüne uygun düzenlenmesi, şirket varlıklarının, stoklarının, demirbaşlarının SPK tarafından yetkilendirilmiş uzman kişilerce tespit edilmemesi ve bağımsız denetim firmasının şirketin ticari defter ve kayıtları üzerinde bizzat inceleme yapmaksızın kendisine sunulan bilançolar üzerinden rapor düzenlemiş olmasının dürüstlük kuralını ihlal ettiği görüşüne yer verildiği görülmektedir. Davacı borçlu dürüstlük kuralının kaldırıldığı savunmasına yer verdiği ancak İstinaf Mahkemesinin Kararında “7101 sayılı kanunla yapılan değişiklikten önceki İİK.nın 286. maddede, dürüstlük koşulu öngörülmemiş ise de, aynı maddede konkordato projesinin alacaklıları zarara sokmak kasdından arı olması koşulu öngörülmüştür. Dava tarihinde yürürlükte bulunan düzenlemelerde ise benzer bir ifadeye yer verilmemiştir. Ancak, konkordato ile ilgili düzenlemelerde iyi niyetle ilgili düzenlemenin olmaması, mahkemenin böyle bir değerlendirme yapamayacağı anlamına gelmemelidir. Nitekim, her ne kadar somut olayda uygulama yeri bulunmasa dahi, 06.12.2018 tarihinde kabul edilerek, 19 Aralık 2018 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren, 7155 sayılı “ Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takibin Başlatılması Usulü Hakkında Kanun “ un 16.maddesi ile 2004 sayılı İİK.nın 292. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde yer alan “uymazsa” ibaresinden sonra gelmek üzere “ya da borçlunun alacaklıları zarara uğratma amacıyla hareket ettiği anlaşılıyorsa“ ibaresi eklenmiştir. Diğer yandan, somut olayda uygulanma yeri tartışmalı da olsa dahi, TMK.nın 2.maddesinde, herkesin haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kuralına uymak zorunda olduğu, bir hakkın kötüye kullanılmasının hukuk düzeninin korumayacağı ifade edilmiştir.

6100 sayılı HMK'nın ikinci bölümünde, yargılamaya hakim olan ilkeler üst başlığı ile, 29.maddede, dürüst davranma ve doğruyu söyleme yükümlülüğü düzenlenerek, maddede, tarafların dürüstlük kuralına uygun davranmak zorunda olduğunu” belirtmiştir. Borçlu Şirketin stok kayıtlarına ilişkin olarak İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 17. Hukuk Dairesi Esas: 2018 / 2727 Karar: 2018 / 1955 Karar Tarihi: 22.11.2018 kararda İstinaf Mahkemesi davacı konkordato talep eden dava dilekçesi ekinde dosyaya sunduğu stok listeleriyle konkordato komiserine ibraz ettiği stok listeleri arasında büyük bir fark bulunmasını davacı konkordato talep edenin iyi niyetli olmadığı, dürüstlük ilkesine uygun davranmadığı, gerekçesiyle davacı borçlunun talebinin reddetmiştir. Benzer bir şekilde T.C Yargıtay 23.Hukuk Dairesi Esas: 2016/ 3659 Karar: 2018 / 2521 Karar Tarihi: 02.04.2018 kararında da Şirketin ticari defterlerinin usulüne uygun olarak tutulmaması ve muhasebe kayıtlarının eksik hesaplamalar ile şirketin mal varlığının gerçek durumunu yansıtmaması, projenin, hukukun itibar etmediği ve muvazaanın yasal karine olarak kabul edildiği pek çok belgeyle desteklenmiş olmasını Borçlunun talebinin alacaklıları zarara uğratma amacı taşıdığı ve konkordato isteminin dürüstlük kuralları çerçevesinde kullanılmadığı ve dürüstlük kuralına aykırı olduğu görüşüne yer vermiştir⁶. Sonuç olarak; şirketin mali durumunun gerçeğe uygun olması ve finansal tablolarının TTK 515. Maddesi anlamında dürüst resmi vermesi kanunen zorunludur. Stokları, varlıkları, borçları ve alacakları gerçeğe uygun olmayan borçlunun dürüst davranma ve doğruyu söyleme yükümlülüğünü ihlal edeceği kabul edilmelidir.

Borçlu Şirketin Konkordato Başvurusundan Önce Bölünmesi / Sermaye Azaltımı Yapması Ve

Konkordato başvurusu öncesinde sıklıkla karşılaşılan bir diğer hal ise şirket varlıklarının gizlenmesidir. Bu amaçla Borçlu Şirketlerin bölünmesi, yeni şirketler kurarak bu şirketlere Şirket varlıklarının aktarılması sıklıkla karşılaşılan uygulamalardır.

Ankara Bölge Adliye Mahkemesi 23. Hukuk Dairesi Esas: 2017 / 1782 Karar: 2018 / 79 Karar Tarihi: 25.01.2018 yargılamasında borçlu Şirketin dava tarihinden kısa bir süre önce kısmi bölünme ve sermaye azaltımı yaparak yeni bir şirket kurduğu ve mallarının bir kısmını bu şirkete aktardığı, kurulan bu şirketin ortaklarının aynı zamanda Borçlu Şirketin ortakları ile aynı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kurulan yeni Şirkete kısmi bölünme nedeniyle Borçlu Şirketten 139.604.000,00 TL'lik tamamlanmış taşınmaz devri yapıldığı, bu hususun konkordato projesinde ve dava açılışında belirtilmediği göz önünde bulundurularak borçluların dürüst olma şartının ihlal edildiği gerekçesiyle İlk Derece Mahkemesi tarafından davanın reddine karar verildiği görülmektedir. Davacı Borçlu ilk derece Mahkemesinin kararına itiraz etmiştir. İstinaf sebepleri ise İİK m. 286'da dürüstlük kuralının kaldırıldığı ve kanun koyucunun bu hükmü kaldırırken belirli bir amaçla hareket ettiğinin de açık

⁶ T.C Yargıtay 19. Hukuk Dairesi Esas: 1997/ 3026 Karar: 1997 / 5243 Karar Tarihi: 22.05.1997 tarihli kararında da *davacı şirketin defter tutmakla yükümlü 1. sınıf tacir olduğu, ticari defterlerinin kapanış tasdiki bulunmadığı, varlığı iddia olunan kasa defterinin bilirkişi incelemesine sunulmadığı, davacının bu nedenle dürüst kabul edilemeyeceği, gerekçesiyle konkordatonun tasdiki talebinin reddine...* karar verilmiş olup; Yargıtay ilk derece Mahkemesinin kararını onamıştır.

olduğu ve bu amacın, kanunun gerekçesinde “*Borçlunun konkordato talebinden önce, işlerindeki doğruluğu şartı ise alacaklıların menfaatleri karşısında önemini yitirmiştir.*” olarak ifade edildiği ve kanun koyucunun dürüstlikle ilgili ifadeyi kanundan çıkarırken, gerekçede yaptığı bu açıklamayla projenin alacaklıları zarara sokma kastından arı olması ve başarı ihtimali bulunması gerektiği hükümlerini muhafaza etmesi karşısında kanun koyucunun, borçlunun önceki işlemlerinde kötü niyetli bir takım davranışlarda bulunsa dahi, talepte bulunduğu an itibari ile proje, alacaklıların menfaatine uygunsa ve alacaklıları zarara sokma amacına dönük bir başvuru yapılmamışsa, bu anlamda bir kötüniyet yoksa önceki kötü niyetli davranışların, tasdik talebinin reddine gerekçe yapılamayacağı yönündedir. Bu noktada İstinaf mahkemesinin değerlendirmesi önem arz etmektedir. Gerçekten de İİK 286 maddesinden dürüst borçlu ifadesinin kaldırılması ve yukarıda yer verilen kanunun gerekçesinde yer alan açıklamaların yüksek yargı organları nasıl değerlendirileceği öncem arz etmektedir. İstinaf Mahkemesi kararında “*Konkordatonun tasdiki için borçlunun dürüst olma şartının varlığının mevcut olup olmadığı, doktrinde tartışılmakla birlikte ağırlıklı görüş ve Yargıtay uygulamasında bu şartın varlığının gerekli olduğu kabul edilmektedir.*” görüşüne yer vererek öncelikle borçlunun dürüst olma zorunluluğunu aradığı görülmektedir. Ayrıca kararda borçlu Şirketin dava tarihinden kısa bir süre önce kısmi bölünme ve sermaye azaltımı yaparak yeni bir şirket kurarak mallarının bir kısmını bu şirkete aktarması, her iki şirketin ortaklarının aynı kişiler olması, bu hususun konkordato projesinde ve dava açılışında belirtilmemesinin borçlunun dürüst olması koşulunu ihlâl ettiği ve dolayısıyla alacaklıların zararına olduğu görüşüne yer vermiştir.

Alacaklılar Tarafından Bildirilen Ve Borçlu Tarafından Kabul Edilen Alacak Miktarları İle Borçlu Şirketlerin Defterlerinde Kayıtlı Alacak Miktarlarının Örtüşmemesi

Konkordato uygulamasında sıklıkla karşılaşılan bir diğer durum ise alacaklar tarafından kesin mühletin ilanından sonra bildirilen alacak miktarları ile borçlu defter kayıtlarının uyuşmamasıdır. Ankara Bölge Adliye Mahkemesi 23. Hukuk Dairesi Esas: 2017 / 1782 Karar: 2018 / 79 Karar Tarihi: 25.01.2018 kararında alacaklılar tarafından bildirilen ve borçlu tarafından kabul edilen alacak miktarları ile borçlu şirketlerin defterlerinde kayıtlı alacak miktarlarının örtüşmemesi, borçlu şirketin defter kaydı ile uyuşmayan alacakları kabul etmesi, ticari defter kayıtlarının alacaklı içeriği ile uyuşmaması durumunun borçlunun dürüst olması koşulunu ihlâl ettiği ve dolayısıyla alacaklıların zararına olduğu görüşündedir.

Alacaklılar Arasında Eşitsizlik Yaratmak Ve Bazı Alacaklılara Proje Dışı Anlaşmalar Yapmak

Alacaklılar arasında eşitsizlik yaratılması, alacaklılar ile konkordato ön projesi dışında anlaşmalar yapılması, adi alacaklılar ile yapılan görüşmelerde konkordatonun tasdikinden sonraki dönemde ek ödemeler veya faiz ödeneceğine ilişkin ek protokollerin yapılması dürüstlük kuralını ihlâl eden ve alacaklılar zararına sonuçlar doğuran davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

T.C Yargıtay 23. Hukuk Dairesi Esas: 2015/ 8856 Karar: 2017 / 939 Karar Tarihi: 27.03.2017 ve T.C Yargıtay 11.Hukuk Dairesi Esas: 1991/ 3469 Karar: 1991 / 3264 Karar Tarihi: 27.05.1991 tarihli

kararlarında dürüstlük kuralının konkordatonun tasdiki şartlarından biri olduğu ve bazı alacaklıların dosyaya sunduğu sözleşmelere göre davacı borçlunun bazı alacaklılardan olumlu oy almak için proje dışı sözleşmeler yaparak, bu alacaklılara faizli ödeme öngörmesinin projenin dışına çıkararak alacaklılar arasında adaletsizlik yaratacak şekilde sözleşme yapılmasının ve borçlunun konkordato teklifinden sonra, bazı alacaklılarına diğerlerinin zararına koruyucu hareketlerde bulunmasının dürüstlük kuralına uygun düşmediği sonucuna ulaştığı görülmektedir.

Konkordato Başvurusunda Önce Aşırı Borçlanmak Ve Hayali Alacaklılar Yaratmak

Konkordato başvurusundan önce Borçlu Şirketin bir hazırlık dönemi geçirmesi zorunludur. Bu dönemde Şirketin borç yapısının Konkordato'ya uygun olduğunun tespit edilmesi halinde gerek konkordato dosyasının hazırlanması ve gerekse de mahkemeye sunulacak gerçekleştirilecek ön projenin hazırlanması gerekmektedir. Ancak bu süreçte borçlunun fiktif borçlar yarattığı, hayali alacaklılar meydana getirdiği anlaşılmaktadır. Bunun ilk sebebi Şirketin gerçek durumunun İİK 285'e uygun olmaması örneğin Şirketin rehinli borçlarını ödemekte zorlanmasına karşın piyasa borcunun (konkordato kapsamına girecek adi borcunun) bulunmaması olabilir. Diğer amaç ise fiktif alacaklılar yaratmak suretiyle alacaklılar kurulunda kanunen aranan çoğunluğu yakalamak olabilir.

T.C Yargıtay 19.Hukuk Dairesi Esas: 2001/ 9106 Karar: 2002 / 2532 Karar Tarihi: 04.04.2002 ve T.C Yargıtay 19.Hukuk Dairesi Esas: 1999/ 73699 Karar: 1999 / 7816 Karar Tarihi: 02.12.1999 tarihli kararlarında davacı borçlunun konkordato talebinden kısa süre önce aşırı borçlanması, nisap oluşturmak için hayali alacaklar yaratması ve borçlunun aktifinde yer alması gereken meblağ ya aktifte gösterilmemiş ya da borçlanmalar gerçeği yansıtmamasının borçlunun dürüst kuralını ihlali niteliğinde olduğu ve borçlunun alacaklılar zararına hareket ettiği tespitine yer verilmiştir.

Uygulamada karşılaşılan bir diğer ihlal ise konkordato projesi öncesinde imtiyazlı alacaklı yaratılmasıdır. Özellikle planlı bir boşanma ve olağandışı nafaka belirlenmek suretiyle kötünietli kaynak aktarımları ile karşılaşılabilmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak dürüstlük kuralının ihlali konkordatonun gerek geçici mühleti gerekse de kesin mühleti ve hatta konkordatonun tasdikinden sonraki dönem içinde önemli sonuçlar doğurabilecektir. Dürüstlük kuralı, konkordatonun tasdiki şartlarından biridir. Yukarıda yer verilen ve uygulamada sıklıkla yüksek mahkeme konu olan dürüstlük kuralını ihlal eden ve alacaklılara zarar verme amacı taşıyan davranışların gerek komiserler tarafından yakından incelenmesi ve mahkeme tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak dürüstlük kuralının ihlali konkordatonun geçici ve kesin mühleti içinde konkordato talebinin reddi ve konkordatonun tasdikinden sonraki dönemde de konkordatonun tamamen fesihini sonucunu doğuracaktır.

KAYNAKÇA

Eroğlu, Orhan; Uygulamada Konkordato, Seçkin, 2018.

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/>

Kale, Serdar; Sorularla Konkordato (İflas Dışı ve İflas İçi Adi Konkordato), İstanbul 2017

Öztek, Selçuk / Budak, Ali Cem / Tunç Yüksel, Müjgan / Kale, Serdar / Yeşilova, Bilgehan; Yeni Konkordato Hukuku, Ankara – 2019

Pekcanitez, Hakan/ Erdönmez, Güray; 7101 Sayılı Kanun Çerçevesinde Konkordato, İstanbul 2018.

Uyar, Talih; Yeni Konkordato Hukukumuzun Temel İlkeleri, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara 2019

www.sinerjimevzuat.com.tr

Hukuki Açıdan Finansal Raporlar

Arş. Gör. Gökhan AYDOĞAN*

Özet

Şirket faaliyetlerinin izlenmesinin ve bu faaliyetlerin sonuçlarının nesnel bilgilerle ifade edilmesinin bir aracı olan finansal raporlar, şirket içi ve şirket dışında değişik fonksiyonlara sahiptir. Şirket varlıklarının belirlenmesi, yönetimin performansının değerlendirilmesi, kâr dağıtımına esas olacak verilerin tespiti finansal raporların şirket içi fonksiyonlarının başında gelmektedir. Şirket dışında ise devlete karşı olan vergi yükümlülüklerinin tespitinin ve kamu kaynaklarının tahsisinin doğru yapılabilmesi için oluşturulacak politikaların belirlenmesinde kullanılacak bilgilerin sağlanmasının temel aracı yine finansal raporlardır.

Diğer taraftan, tarihsel süreçte kapsamı genişleyen ve günümüzde sermaye piyasası hukukunun temel bir ilkesi haline gelen kamuyu aydınlatma ilkesi ile birlikte finansal raporlar da şirketin bütün menfaat sahipleri ile olan ilişkileri açısından merkezi öneme sahip bir konuma yerleşmiştir. Kamuyu aydınlatma ile birlikte kurumsal yönetim ilkelerinin beraberinde getirdiği şeffaflık anlayışı, finansal raporların yukarıda belirtilen geleneksel fonksiyonlarına ek olarak şirketin menfaat sahipleri ile olan ilişkileri ve menfaat sahiplerinin çıkar çatışmalarının çözülmesi açısından önemini artırmıştır.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) ile finansal raporlama konusunda ortaya konulan yeni vizyon ile vergi odaklı bakış açısından daha geniş bir çerçevede şirketin bütün muhataplarının menfaatlerinin korunması gerekliliği dikkate alınmıştır. Bu bağlamda, raporlamanın tüm sermaye şirketleri için yetkili kamu otoritesi tarafından Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına (IFRS, International Financial Reporting Standards) tam uyumlu olacak şekilde belirlenip yayımlanacak olan Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları'na (TFRS) göre yapılması zorunluluğu öngörülmüştür. Daha sonra 6335 sayılı Kanun ile bu standartlara uyumlu şekilde finansal raporlama yapması zorunlu olan şirketlerin kapsamı yalnızca yetkili kamu otoritesi tarafından belirlenecek şirketlerle sınırlandırılmıştır. Bu şekilde, yeni bakış açısının Türk şirketler hukukundaki uygulama alanı daraltılmış olsa da, kapsamda kalan şirketlerin ülke ekonomisindeki etki gücü ve muhatap kitlesinin genişliği konunun önemini canlı tutmaktadır.

6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu (SerPK) finansal raporları; özel durum açıklamaları, izahname ve diğer bazı belgelerle birlikte “kamuyu aydınlatma belgesi” olarak nitelendirmiştir. Kanun koyucu, bu belgeleri özel bir hukuki sorumluluk rejimine tabi tutarak kavrama verdiği önemi somut bir şekilde de göstermiştir. Bununla birlikte, yine sermaye piyasası mevzuatında kurumsal yönetim ilkelerinin

* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü Ticaret Hukuku Anabilim Dalı
aydogang@ankara.edu.tr / gkhnaydogan@hotmail.com

beraberinde getirdiği şeffaflık anlayışı da git gide sınırlarını genişletmekte ve finansal raporların düzenlenmesine ve muhataplarla paylaşılmasına yönelik düzenlemelere etki etmektedir. Son dönemde, bilgi toplumu anlayışı, finansal raporların bu tür fonksiyonlarının ve bunların olası etkilerinin öne çıkmasını sağlamıştır.

Bu tebliğ ile finansal raporların hazırlanması ve yayımlanması sürecinde uyulması gereken temel kural, ilke ve standartların neler olduğu, kamuyu aydınlatma ilkesine tabi anonim şirketlerin finansal raporlama faaliyetinde TMS/TFRS'ye ne ölçüde tabi kılındığı, bu kurallar ile korunmaya çalışılan hukuki menfaatler ile söz konusu normlara aykırılık halinde ortaya çıkabilecek yaptırımlar hukuki düzenlemeler arasında bağlantı kurularak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler : Ticaret Hukuku - Anonim Şirketler Hukuku - Sermaye Piyasası Hukuku - Finansal Raporlar

2. METODOLOJİ

Çalışmanın metodolojisi, konunun hukuki zemininin belirlenmesi ve bu düzenlemelerin doğuracağı hukuki sonuçlar ile teorik ve uygulamaya yönelik hukuki sorunların ortaya konulmasıdır. Bu bağlamda, finansal raporlar, 6102 sayılı TTK, 6362 sayılı SerPK ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ile Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) alt düzenlemeleri çerçevesinde ele alınacaktır. Bir başka deyişle, işletme biliminin ve muhasebe ile finans disiplinlerinin inceleme alanının merkezinde olan finansal raporlara hukuki perspektiften bir bakış geliştirilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda, yakın geçmişte meydana gelen değişikliklerle aldığı son şekliyle yürürlükteki hukuk ve “olması gereken hukuk” belirlenmeye çalışılacaktır. Anılan yöntem çerçevesinde, daha önce yapılan akademik çalışmalardan ve emsal yargı kararlarından da yararlanılacaktır.

3. BULGULAR

Tebliğde benimsenen metot çerçevesinde, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve ilgili alt düzenlemeler ile emsal yargı kararları dikkate alınarak aşağıdaki temel bulgulara ulaşılmıştır:

6102 sayılı TTK'ya bakıldığında, finansal raporlar ile anonim şirketler hukukunun temel bağlantı noktaları; pay sahiplerinin bilgi alma ve inceleme haklarını kullanmasının bir aracı olması, şirket malvarlığının korunması ilkesine ilişkin düzenlemelerde kullanılması, yönetim kurulu üyelerinin sorumluluklarının belirlenmesi ve üyelerin ibrası, genel kurul kararlarında esas alınan veriler sunması, genel kurulun bilanço görüşmeleri ve nihayet şirketin vergisel yükümlülüklerinin belirlenmesinde dikkate alınması noktalarındadır.

6102 sayılı TTK'nın TBMM'de kabul edilen ilk halinde finansal raporlar, kamuyu aydınlatma ilkesi ve şeffaflık odaklı bir bakış açısıyla düzenlenmiştir. Yalnız, daha sonra kabul edilen 6335 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikler dolayısıyla kamuyu aydınlatma ilkesi ve şeffaflığın Türk anonim şirketler hukukundaki etkisinin azaldığı görülmektedir.

Ayrıca belirtelim ki, 6102 sayılı TTK'nın halen yürürlükte olan 515. maddesinde düzenlenen dürüst resim ilkesi bir üst hukuk kuralı olarak kabul edilmiştir. Bu kabul, söz konusu ilke ile bir herhangi bir muhasebe kural ya da ilkesi ile çatıştığında üst bir ilke ve kural olarak üstün tutulması gereğini karşımıza çıkarmaktadır.

6362 sayılı SerPK, bu Kanun kapsamına giren anonim şirketler için kamuyu aydınlatma ve şeffaflığa dayanan bir anlayışla finansal raporları düzenlemiş ve finansal raporlardan doğan hukuki sorumluluğu özel hükümlere tabi tutmuştur.

4. SONUÇ

Hukukun ekonomik yaşamı belirleyici özelliği ekonominin da hukuk üzerindeki etkisinin kaçınılmazlığı disiplinler arası bağlantıyı beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, finansal konularda ulaşılması arzulanan sonuç ve ideallere erişilebilmesi için hukuk etkili bir araç niteliğine bürünmektedir. Türk kanun koyucusu, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun gerekçesinde gerçekleştirmeyi hedeflediği amaçları ifade etmiş ve bu amaçlara götüren hukuki yolları da belirlemiştir. Kanun koyucunun temel hedeflerinden olan Türk şirketlerinin uluslararası rekabetin güçlü aktörleri haline getirilmesinin ve Türk sermaye piyasasının uluslararası bir piyasa niteliğine kavuşturulmasının ön koşullarından biri de bu alanda yeknesaklaşmakta olan uluslararası kurallara uyumun sağlanması olarak görülmüştür. Bu yapılırken birtakım ulusal ihtiyaçlar da göz önüne alınmıştır.

Sermaye piyasaları açısından öncü role sahip olan ABD ve İngiltere ile konunun şirketler hukuku boyutunda hukuki düzenlemelerimizin mehası olan İsviçre ve Almanya gibi ülkelerin uygulamaları ile Avrupa Birliği (AB), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ve Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu başta olmak üzere değişik uluslararası birlik ve örgütlerin çalışmalarının göz önünde bulundurulması bu alandaki makro hedeflerin gerçekleştirilmesinde yadsınamaz bir öneme sahiptir.

Finansal raporların hangi kural, ilke ve standartlar çerçevesinde oluşturulup ne şekilde yayımlanacağına ilişkin olarak yapılacak belirlemeler, bu raporların genişleyen muhatap kitlesinin haksız şekilde zarara uğramasına yöneliktir. Piyasa aksaklıklarını önleyici nitelikli kurallara rağmen hukuka aykırı bir zarar doğmuşsa ilgililerin zararlarının ne şekilde tazmin edileceğinin belirlenmesi de tazmin edici mekanizmalar ile mümkün olmaktadır. Bu çerçevede olmak üzere, finansal raporlar, Türk ticaret ve sermaye piyasası hukukunda yer alan düzenlemeler arasında özel olarak incelenme gereğine sahip bir yer tutmaktadır.

Finansal raporların bütün muhatapların çıkarlarını gözeterek şekilde kamuyu aydınlatma ilkesi ve şeffaflık odaklı olarak düzenlenmesi, 6102 sayılı TTK'nın ilk halinde benimsenen ancak daha sonra 6335 sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerle uygulama alanı daraltılan bir anlayıştır. 6362 sayılı SerPK'da varlığını sürdüren bu anlayışın gerekli değişiklikler yapılarak Türk anonim şirketler

hukukunun bütününe kapsar hale dönüştürülmesi, bütün menfaat sahiplerinin yararına olacak ve Türk şirketlerini uluslararası rekabette daha güçlü kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbulak, Y., Sermaye Piyasasında Kamuyu Aydınlatma, LHD 2017, C. 15, S. 172, s. 1823-1871.
- Akdoğan, N./Tenker, N., Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, 11. Baskı, Ankara 2007.
- Ayoğlu, T., Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi, Türk Ticaret Kanunu'na İlişkin İkincil Mevzuatın Değerlendirilmesi, (Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi 15 Aralık 2013), s. 35-50.
- Aytaç, Z., Sermaye Piyasası Hukuku ve Hisse Senetleri, Ankara 1988.
- Bayazıtlı, E./Çelik, O./Gürdal, K., Genel Muhasebe, 2. Baskı, Ankara 2016.
- Bahtiyar, M., Sermaye Piyasası Hukukuna Giriş, İstanbul 2019.
- Burn, L/Greene, E., What are capital markets and what are they for?, Capital Markets Law Journal, Vol. 11, No. 3, s. 340-351.
- Busch, D./Avgouleas, E./Ferrarini, G., Capital Markets Union in Europe, Oxford 2018.
- Coşkun, M., Kamunun Aydınlatılması ve Sermaye Piyasaları Açısından Önemi, (içinde Kamuoyunun Aydınlatılmasında Yatırımcı İlişkileri, Editör: Nurhan Aydın), Eskişehir 2009, s. 1-40.
- Çelik, O., İşletmelerde Muhasebe Bilgisi ve Şirket Demokrasisi, Ankara 2007.
- Çetin, N./Töremiş, H. E./Cantimur, Z., 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun Sistemantik Analizi, Ankara 2014.
- Dal, S./Çalış, Y. E., Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda Anonim Şirket Yönetim Kurulunun "Muhasebe ve Finans Denetim" Sisteminin Kurulmasına İlişkin Devredilemez Görev ve Yetkisi, Mali Çözüm Dergisi 2012, Yıl 22 (Kasım-Aralık) s. 71-83.
- Davies, P., Liability for Misstatements to the Market: Some Reflections, Journal of Corporate Law Studies 2009, Vol. 9, October, s. 295-313.
- Davies, P., Liability for Misstatements to the Market, Capital Market Law Journal 2010, Vol. 5, No. 4, s. 443-451.
- Demir, E., Sermaye Piyasası Kurulu'nun Anonim Şirketlerdeki Yönetim Kuruluna İlişkin Kurumsal Yönetim İlkeleri, 1. Baskı, İstanbul 2013.
- Doğan, M./Ertugay, E., Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına Göre Kapsamlı Gelir Tablosu ve Örnek Uygulama, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi 2010, C. 3, S. 3, s. 117-138.
- Duman, H., Sermaye Piyasasının Etkinliği Açısından, Kamunun Aydınlatılması Sürecinde, Şirket Çevresinin İhtiyaç Duyduğu Bilginin Özellikleri: İMKB'de Bir Uygulama, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Nisan 2011, s. 95-132.
- Enriques, L./Gilotta, S.: Disclosure and Financial Market Regulation, The Oxford Handbook of Financial Regulation (Edit. Moloney, N./Payne, J.), Oxford 2015.

- Ertugay, E./Gülençer, İ./Tünel, R. K. : Gönüllü Kamuyu Aydınlatmanın Sistemik Risk Üzerindeki Etkisi, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi 2016, C. 18, Özel Sayı-1, s. 201-230.
- Falcıoğlu, M. Ö. : Anonim Şirket Finansal Tablolarında TTK 515 Kapsamında Dürüst Resim İlkesine Uygunluk ve İlkeye Aykırılığın Sonuçları, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2016, C. 11, S. 137-138, s. 69-102.
- Fox, M. B. : Civil Liability and Mandatory Disclosure, Columbia Law Review 2009, Vol. 109, No. 2, s. 237-308.
- Frankel, T. : The Failure of Investor Protection by Disclosure, University of Cincinnati Law Review 2012, Vol. 81, s. 421-442.
- Gören, Ö. : Finansman Hukuku, Ankara 2008.
- Günay, E. D. : Kamuyu Aydınlatma İlkesinin 6362 Sayılı Yeni Sermaye Piyasası Kanununa Yansımaları, Terazi Hukuk Dergisi 2013, S. 77, s. 20-22.
- Kara, S. : Kamuyu Aydınlatma Belgelerinden Doğan Hukuki Sorumluluk, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2015, C. 23, S. 2, s. 131-172.
- Karayalçın, Y. : Muhasebe Hukuku, Ankara 1988.
- Karacan, A. İ. : Sermaye Piyasası Hukuku (Yazılar), C. 1, İstanbul 2017.
- Keskin, M. : Halka Açık Anonim Ortaklıkların Kamuyu Aydınlatma Yükümlülüğü, İstanbul 2018.
- Kırca, İ./Şehirali Çelik, F. H./Manavgat, Ç.: Anonim Şirketler Hukuku, C. 1, Ankara 2013.
- Kraakman, R./Armour, J./Davies, P./Enriques, L./Hansmann, H./Hertig, G./Hopt, K./Kanda, H./Pargendler, M./Ringe, W. G./Rock, E.: The Anatomy of Corporate Law, 3rd Edition, Oxford 2017.
- Kütükçü, D. : Çağdaş Bir Finans Hukuku, C. 1, Ankara 2010.
- Manavgat, Ç. : Halka Açık Anonim Ortaklıklar ve Halka Arz, Ankara 2016.
- Memiş, T./Turan, G. : Sermaye Piyasası Hukuku, 1. Bası, Ankara 2015.
- Moloney, N. : How to Protect Investors, Cambridge 2010.
- Mutluer, K./Uslu, M. S./Bildirici, Z.: Sermaye Şirketlerinin Denetimi, 1. Baskı, İstanbul 2013.
- Özkorkut, K. : Anonim Şirketlerde Bağımsız Denetim, Ankara 2013.
- Özkorkut, K. : Ticari Defterler Yönünden Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu Çatışması, Ticaret Hukukuna Hukukun Diğer Alanlarıyla Birlikte Bakış Sempozyumu (15-16 Mayıs 2014), KKTC 2015, s. 121-139.
- Özkorkut, K. : Finansal Raporlama, Bağımsız Denetim – Kamuyu Aydınlatma İlişkisi ve Sorumluluk 6362 Sayılı Yeni Sermaye Piyasası Kanunu Işığında Sermaye Piyasası Hukuku Sempozyumu (İstanbul 6-7 Haziran 2013) Ankara 2017, s. 153-184.
- Pamukçu, F. : Finansal Raporlama ile Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık Kurumsal Yönetimin Önemi, Muhasebe ve Finansman Dergisi 2011/Nisan, s. 133-148.
- Paslı, A. : Anonim Ortaklık Kurumsal Yönetimi (Corporate Governance), 2. Bası, İstanbul 2005

- Poroy, R./Tekinalp, Ü./Çamoğlu, E.: Ortaklıklar Hukuku I, 14. Bası, İstanbul 2019.
- Poroy, R./Tekinalp, Ü./Çamoğlu, E.: Ortaklıklar Hukuku II, 13. Bası, İstanbul 2017.
- Sayılgan, G. : İşletme Finansmanı, 7. Baskı, Ankara 2017.
- Tekinalp, Ü. : Türk Ticaret Hukukunda Küresel Bir Açılım: IFRS/TMS-TFRS, Batider 2007, C. 24, S. 2, s. 33-66
- Tekinalp, Ü. : Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku, 4. Bası, İstanbul 2015.
- Üçışık, G./Çelik, A. : Anonim Ortaklıkta Finansal Tablolar Yedek Akçeler ve Kar Dağıtımı, 1. Baskı, İstanbul 2018.
- Veil, R. (Ed.) : European Capital Markets Law, 2nd Edition, Oxford and Portley Oregon 2017.
- Yanlı, V. : Sermaye Piyasası Hukuku Çerçevesinde Halka Açık Anonim Şirketler ve Kamunun Aydınlatılması, İstanbul 2005.
- Yanlı, V. : Kamuyu Aydınlatma Açısından Sermaye Piyasası Kurumsal Yönetim İlkelerinin Değerlendirilmesi, Prof. Dr. Hüseyin Ülgen'e Armağan, C. 2, İstanbul 2007, s. 1581-1595.

IFRS/TMS ve TTK Anlayışında Sermayenin Korunması İlkesi

Aybüke DEMİR*

Özet

Anonim şirketlerde sınırlı sorumluluk ilkesi alacaklılar, pay sahipleri ve şirket tüzel kişiliği bakımından değerlendirildiğine bazı avantajlara ve dezavantajlara sahiptir. Buna göre pay sahipleri ve şirket alacaklıların menfaati değerlendirildiğinde, pay sahipleri açısından avantajlı bir durum yaratan “sınırlı sorumluluk”, şirket alacaklıları bakımından özellikle riskin üstlenilmesi konusunda dezavantajlı bir hal almaktadır. Söz konusu dezavantajlı durum karşısında ortaya çıkan alacaklıların korunması ihtiyacı ise şirketler hukukunda en belirgin şekilde sermayenin korunması ilkesi ile somutlaşmaktadır.

Kara Avrupası Hukuk sistemine hakim olan ve buna bağlı olarak Türk şirketler hukuku sisteminde ve bilanço hukuku hükümlerinde de etkisini gösteren sermayenin korunması ilkesi, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS)/ International Financial Reporting Standards (IFRS), Türkiye Muhasebe Standartları (TMS), 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve Kavramsal Çerçeve kapsamında da öngörülmektedir. Fakat ilgili düzenlemelerde ilke, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) kapsamında kabul gören anlayıştan farklı bir anlamı ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sermayenin Korunması İlkesi, Alacaklıların Korunması, Sermaye, Muhasebe Standartları.

1. GİRİŞ

Sınırlı sorumluluk ilkesi, yatırım sahibi pay sahiplerinin şahsi malvarlıklarını kaybetme riskini korumakta, kar payı elde etme amaçlarına hizmet etmekte ve riskli projeler bakımından sermayeyi oluşturmada kolaylık sağlayarak girişimciliği teşvik etmektedir. Öte yandan, şirketin ekonomik faaliyeti kapsamında ortaya çıkan risklere karşı şirkete olan taleplerini yalnızca şirket malvarlığından elde edebilecek olan alacaklıları koruma ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Şirketler hukukunun alacaklıları koruyan en temel ilkesi ise sermayenin korunması ilkesidir.

Sermayenin korunması ilkesinin özellikle Kara Avrupası Hukuku ve Anglo-Sakson Hukuku bağlamında farklı temellerinin olması ayrıca küreselleşen ekonomik düzlemde şirketler arasındaki rekabet yarışı, ilkenin amacının ve işlevselliğinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Başta Almanya’da olmak üzere doktrindeki tartışmalar neticesinde, sermayenin korunması ilkesinin Avrupa Birliği (AB) hukuku düzenlemeleri ve esas sermaye sistemindeki adeta vazgeçilmez olarak nitelendirilebilecek

* Araştırma Görevlisi, Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi/Ankara, aybuke.demir@ufuk.edu.tr

konumu sorgulanmış, katı hukuki düzenlemelerle somutlaşan sistemin ılımlaştırılması ve alternatif uygulamalar gündeme gelmiştir.

Anonim şirketlerde esas sermaye sisteminin alacaklıları koruyucu hükümlerine ilişkin alternatif gelişmelerden biri de, hisse senetleri borsada işlem gören anonim şirketlerin konsolide bilançoları bakımından Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS)/ International Financial Reporting Standards (IFRS) uygulanmasının zorunlu hale gelmiş olmasıdır. Türkiye’de ise IFRS ile uyumlu standartlar 2005 yılı itibariyle uygulanmaya başlanmış ve bu uyumluluk kapsamında Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) yayınlanmıştır.

Kara Avrupası Hukuk sistemine hakim olan ve buna bağlı olarak Türk şirketler hukuku sisteminde ve bilanço hukuku hükümlerinde de etkisini gösteren sermayenin korunması ilkesi, IFRS ve Kavramsal Çerçeve kapsamında da öngörülmektedir. Fakat ilgili düzenlemelerde ilke, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) kapsamında kabul gören anlayıştan farklı bir anlamı ifade etmektedir. İlkeye bakış açısının standartlar ve TTK kapsamında farklı olması sebebiyle söz konusu standartların ilke üzerindeki somut ve bir ölçüde zayıflatıcı olarak nitelendirilen etkisi; alacaklılar, yatırımcılar ve şirket menfaatlerinin dengesi bakımından ele alınmalıdır.

Bu bildirinin amacı sermayenin korunması ilkesini IFRS/TMS ve TTK anlayışında kavramsal olarak ortaya koymak ve ilkenin alacaklıların korunması bakımından etkisini hukuki olarak değerlendirmektir.

2. METODOLOJİ

Çalışmanın metodolojisi, konuya ilişkin hukuki temellendirmenin yapılması, kavramsal açıdan IFRS/TMS ve TTK arasındaki anlayış farkının ortaya konulmasıdır. Eşdeyişle, söz konusu düzenlemeler arasındaki bağlantı, alacaklıların korunması ve sermayenin korunması ilkesi bakımından hukuki bir bakış açısı ile değerlendirilecektir.

Buna göre çalışmaya ilişkin araştırma sırasında konuya ilişkin yazılmış monografik hukuki eserlerin yanı sıra, şirketler hukukuna ilişkin temel eserlerden, Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeveden, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS)/ International Financial Reporting Standards (IFRS)’dan, Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)’ndan, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerinden ve konuya ilişkin uluslararası literatürden faydalanılmıştır.

3. BULGULAR

Çalışma kapsamında konuya ilişkin eserler ve düzenlemeler çerçevesinde ön bulgu olarak IFRS/TMS ve TTK bakımından sermayenin korunması ilkesinin farklı anlamlar ifade ettiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte yapılacak çalışma ile ilgili düzenlemelerde sermayenin korunmasına dair anlayış farklılığı, uluslararası literatürdeki bulgulardan da yararlanılmak suretiyle ortaya konacaktır.

4. SONUÇ

Globalleşen dünya ekonomisinde şirketler arasındaki rekabet yarışı sonucunda anonim şirketler bakımından temel nitelik arz eden bazı ilkeler Anglo-Sakson hukukundan gelen etkiyle sorgulanmış ve

bu durum bilhassa AB hukukunda önemli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda şirketlerin kar dağıtım süreçlerinde ve finansal raporlamalarında önem taşıyan IFRS düzenlemelerinin sermayenin korunması ve alacaklıların korunmasına etkisi de tartışmalar kapsamında yer almıştır.

Bu çalışma ile söz konusu standartlarla birlikte alacaklıların geleneksel biçimde korunması düşüncesinin sorgulanmasına katkı sağlanması beklenmektedir. Bununla birlikte ilkeye yönelik AB hukuku bağlamında yıllarca sürmüş olan tartışmalara ilişkin IFRS/TMS de dikkate alınarak Türk Hukuku açısından bir perspektif sunulacaktır.

KAYNAKÇA

DELVILLE, Pascale/EBBERS, Gabi/ SACCON, Chiara, “International Financial Reporting Convergence: Evidence from Three Continental European Countries”, Accounting in Europa, Vol.2, 2005.

MERKT, Hanno, “Der Kapitalschutz in Europa-ein rocher de bronze?”, ZGR 2004, 305-323.

MIOLA, Massimo, “Legal Capital and Limited Liability Companies: The European Perspective, 2 ECFR 413, 2005. s.414-484.

TEKİNALP, Ünal, “Türk Ticaret Hukukunda Küresel Bir Açılım: IFRS/TMS-TFRS”, BATIDER 2007, C.XXIV S.2 s.56 vd.

TEKİNALP, Ünal.. “Anonim Ortaklıkta Sermayenin Korunması İlkesi”. Engin, B.İ. (Editör), Prof. Dr. Rona Serozan’a Armağan Cilt: II. (Birinci Baskı). İstanbul: XII Levha Yayıncılık,2010, s. 1681-1699.

PELLENS, Bernhard., SELFHORN Thorsten (2006), “Improving Creditor Protection through IFRS Reporting and Solvency Tests” . Lutter, M. (Editor), Legal Capital in Europe Special Volume 1. Berlin: De Gruyter Recht, s.365-394.

POROY, Reha, TEKİNALP, Ünal., ÇAMOĞLU Ersin., Ortaklıklar Hukuku I. (Onüçüncü Baskı). İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2014.

PULAŞLI Hasan, Şirketler Hukuku Genel Esaslar. (Dördüncü Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.

SCHÖN, Wolfgang, “The Future of Legal Capital”, European Business Organization Law Review 5,2004, s.429-448.

SEVİ, Ali Murat, Sermayenin Oluşturulması ve Pay Sahiplerine İade Edilmesi Yasağı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.

İnternet:

Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve

Web:

<https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TFRS/Finansal%20Raporlamaya%20%C4%B0li%C5%9Fkin%20Kavramsal%20C3%87er%C3%A7eve%20.pdf>

Türkiye Muhasebe Standartları

Web:

<https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/7890/TMS/TFRS-2018-Seti>

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları

Web:

<https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/>

Türkiye Finansal Raporlama Standartları

Web:

<https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/7890/TMS/TFRS-2018-Seti>

KAP Verilerini Kullanmak: Değer İlişkisi Analizi

Melik ERTUĞRUL*

Özet

Genellikle ekonometrik çekincelerden dolayı eleştirilen muhasebe verilerinin değer ilişkisine yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada, veri setlerinin konsolidasyon heterojenliği konusundaki karakteristik özellikleri göz önünde tutularak Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) tarafından sağlanan verilerin değer ilişkisi analizine elverişliliği test edilmektedir. 2009-2012 yılları arasında Borsa İstanbul'a kote şirketlerin finansal tablo verileri manuel olarak toplanarak oluşturulan veri seti, Ohlson (1995) ile anılan Fiyat Modelinin modifiye edilmiş bir versiyonu ile analiz edilmekte ve şu sonuçlar ortaya konulmaktadır: i) Konsolide defter değerinin değer ilişkisi ile konsolide olmayan defter değerinin değer ilişkisi istatistiki olarak farklıdır, ii) Konsolide kazançların değer ilişkisi ile konsolide olmayan kazançların değer ilişkisi istatistiki olarak farksızdır. Diğer bir deyişle, bu çalışmada, konsolidasyon heterojenliğinin değer ilişkisi analizleri için elverişli bir araştırma ortamı sunmadığı gösterilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Değer ilişkisi; Muhasebe verileri; Konsolidasyon; Kamuyu Aydınlatma Platformu

Using PDP Data: A Value Relevance Analysis

Abstract

There is a rich body of research on the value relevance of accounting items, some of which are generally criticized due to several econometric concerns. In this study, by considering the consolidation heterogeneity of datasets, the convenience of data provided by the Public Disclosure Platform (PDP) for analyzing the value relevance of accounting items is tested. By manually collecting financial statement information of listed firms on the Istanbul Stock Exchange over 2009-2012, the dataset is tested by employing a modified version of the Price Model of Ohlson (1995) and we reveal the following outcomes: i) the value relevance of consolidated book value of equity is statistically different than the value relevance of unconsolidated book value of equity, and ii) the value relevance of consolidated earnings is not statistically different than the value relevance of unconsolidated equity. In other words, consolidation heterogeneity does not provide a convenient research setting for value relevance studies.

Keywords: Value relevance; Accounting information; Consolidation; Public Disclosure Platform

* İstinye Üniversitesi

GİRİŞ

Değer ilişkisi kavramı, 1960'lı yılların sonundan itibaren akademik camianın dikkatini çeken bir konu olarak göze çarpmaktadır olup, konuya ilişkin bilinen öncül üç çalışmanın Modigliani ve Miller (1996), Ball ve Brown (1968) ve Beaver (1968) tarafından yapıldığı bilinmektedir (Ertuğrul, 2018; Ertuğrul, 2019a). Yarım yüzyılı aşkın bir süreçte akademik dünya tarafından irdelenen değer ilişkisi kavramına yönelik birçok tanımlama ve yorum yapılsa da, bunların içinde en genel kabul görenlerinin Francis ve Shipper (1999) tarafından yapılan dört yorum olduğu anlaşılmaktadır (Demir vd., 2016). Bu dört yorumdan sonuncusu olan, muhasebe verilerinin finansal piyasalar (hisse senedi değerleri ve/veya getirileri) üzerindeki istatistiki olarak anlamlı etkisinin değer ilişkisi göstergesi olduğu yorumunun literatürde genel kabul gören bir tanımlama olduğunun Ertuğrul (2019a) tarafından altı çizilmektedir.

Muhasebe verilerinin değer ilişkisinin tespiti, hem standart yapıcı otoriteler hem de piyasa analistleri tarafından uygulamada oldukça önem verilen bir husustur. Mevcut UFRS standartlarının yüksek kalitede muhasebe standartları seti sunuyor olduğunun (De George vd., 2016; Walker, 2010) ve UFRS standartlarında meydana gelen değişimler ile yeni standart üretiminin bu yüksek kaliteli standartlar seti amacına hizmet ettiği (IASB, 2016) görülmektedir. Dolayısıyla değer ilişkisi analizlerinin doğru bir veri seti kullanılarak doğru ekonometrik yöntemlerle yapılması gerektiği oldukça belirgindir. Ekonometrik çekinceler ışığında değer ilişkisi analizlerinin doğru regresyon metodu ve doğru standart sapma kümelemesi etrafında odaklandığı anlaşılmaktadır.

Doğru regresyon yöntemi kullanmak, sağlıklı sonuçlara erişebilmek açısından son derece önemlidir. Örneğin, Ertuğrul ve Demir (2018) doğru regresyon metodu kullanılmadan yapılan değer ilişkisi analizlerinin yanlış çıkarımlara sebebiyet verdiğini Türkiye'ye ilişkin bir örneklem kullanarak göstermekte ve doğru metod kullanımının önemini vurgulamaktadır. Benzer bir çalışmanın AB ülkelerine ait bir örneklem kullanılarak Onali vd. (2017) tarafından da yapıldığı görülmektedir. Bu iki çalışma, doğru yöntem kullanımının yansız sonuçlar üreterek doğru değer ilişkisi analizleri sağlayacağını göstermektedir.

Doğru standart sapma kümelemesi yapmanın önemi ise Petersen (2009) ve Gow vd. (2010) tarafından açıkça gösterilmekte ve literatürdeki birçok çalışmanın doğru standart sapma kümelemesi yapılmamasından ötürü yanlış çıkarımlar sunduğu gösterilmektedir. Araştırmacılar tarafından her ne kadar değer ilişkisi konusuna yönelik hususi örnekler sunulmasa da değer ilişkisi analizlerinin de aynı sorundan kaynaklı eleştirilere açık olduğu anlaşılmaktadır. Konuya yönelik Demir vd. (2016) ve Ertuğrul (2019a) tarafından yapılan literatür taramalarında, doğru kümeleme yöntemi olan çift yönlü standart sapma kümelemesinin literatürde sıkça kullanılan bir yöntem olmadığı belirtilmektedir.

Yukarıdaki çekinceler, veri setinin yapısına ilişkin olmayıp yalnızca metodolojik sorunlara işaret etmektedir. Veri setinin yapısı bilinmeksizin doğru regresyon yönteminin kullanılması ve doğru standart sapma kümelemesinin yapılması da doğru sonuçlar veremeyebilir. Öncelikle, veri setinin eksik olup olmadığının kontrolü sağlanmalıdır. Bu noktada, ilk olarak, uluslararası veri seti tedarikçilerinden elde edilen veri setleri ile Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) tarafından sağlanan

verilerin kıyaslanması gerekmektedir. Finansal tablo verileri ve piyasa değeri verileri, birçok ülke için COMPUSTAT GLOBAL ve DATASTREAM veri tabanları tarafından sağlanmaktadır. Bu veri tabanları, özellikle gelişmekte olan ülkeler için eksik veriler sunmaktadır. Örneğin, 2014 yılını baz aldığımızda, herhangi bir filtre uygulamaksızın, COMPUSTAT GLOBAL veri tabanında 282 ve DATASTREAM veri tabanında 396 Borsa İstanbul'a (BİST) kote şirketin finansal tablo verilerinin bulunduğu görülmektedir. Fakat, KAP tarafından sağlanan zip dosyasında 516 adet MS Excel dosyası sunulduğu anlaşılmaktadır. Bu sayıların, sektör kısıtlamaları dahil olmak üzere herhangi bir filtre konulmaksızın elde edildiğinin altı çizilmelidir. Bu bağlamda uluslararası veri tabanlarının, KAP tarafından sağlanan verilere göre oldukça eksik olduğu görülmektedir: COMPUSTAT GLOBAL veri tabanı tarafından sağlanan gözlem sayısı KAP tarafından sağlanan gözlem sayısının yaklaşık olarak yarısı kadar iken DATASTREAM tarafından sağlanan gözlem sayısının KAP tarafından sağlanan gözlem sayısının yaklaşık olarak dörtte üçü kadar olduğu anlaşılmaktadır.

Veri setinin tam bir şekilde elde edilmesi, hem sonuçlara dair eksiksiz bir resmin çizilmesi noktasında hem de analiz sonuçlarının güvenilirliği açısından son derece yüksek önemi haizdir. Eksik veri sorunundan ötürü uluslararası veri tabanlarının kullanılmaması gerekmekte ve bu durum manuel olarak veri toplamayı zaruri kılmaktadır. Ayrıca, bu veri tabanlarından elde edilecek çok uluslu (birden fazla ülkeyi içeren) örneklem, eksik veri sorunsalından dolayı doğru olmayan çıkarımlara sebebiyet verebilecektir. Bu sebeple eksik veri içeren çok uluslu örneklem yerine eksiksiz verisi olan tek bir ülkeye ait bir örneklem kullanmak, daha doğru ve güvenilir sonuçlar üretecektir. Bu sebeple, KAP verilerinin manuel olarak toplanması önerilmektedir.

Fakat, KAP tarafından sağlanan veriler ya konsolide finansal tabloları ya da konsolide olmayan finansal tabloları barındırmaktadır. Daha da detaylı açıklama gerekirse, bir şirketin ya konsolide ya da konsolide olmayan finansal tabloları KAP tarafından sunulmaktadır. Bu durum, şirketler bazında yıllar içinde değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, BRISA kodlu şirketin 2009 yılına ilişkin finansal tabloları konsolide olmayan iken aynı şirketin 2010 ve 2011 finansal tabloları konsolidedir. Akabindeki 2012-2018 yılları boyunca BRISA'nın konsolide olmayan finansal tabloları bulunduğu görülmektedir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere KAP tarafından sağlanan verilere göre bir şirket yıllar boyunca konsolide ya da konsolide olmayan finansal tablolar sunmamakta ve bu durum aynı şirket için dahi farklı finansal tabloların yorumlanmasına sebebiyet vermektedir. Dolayısı ile yapılacak analizlerde bu durum mutlak surette göz önünde tutulmalıdır. Manuel toplama sırasında karşılaşılan bu farklılığın muhasebe verilerinin değer ilişkisi üzerindeki etkilerinin aydınlatılması, konuya ilişkin sağlıklı sonuçlar üretilebilmesi adına oldukça önemlidir.

Bu çalışmada, konsolide ve konsolide olmayan finansal tabloları bir arada sunan KAP verilerinin değer ilişkisi çalışmaları açısından kullanım uygunluğu gösterilmekte ve gelecek araştırmalar için ışık tutulmaktadır. Bu çalışmada aşağıdaki hipotezler test edilmektedir:

Hipotez 1: Konsolide defter değerinin değer ilişkisi ile konsolide olmayan defter değerinin değer ilişkisi istatistiksel olarak farklıdır.

Hipotez 2: Konsolide kazançların değer ilişkisi ile konsolide olmayan kazançların değer ilişkisi istatistiki olarak farklıdır.

METODOLOJİ

Veri Setinin Oluşturulması

Bu çalışmada kullanılan muhasebe verileri KAP'tan manuel olarak (tek tek toplanarak) elde edilmekte olup 2009-2012 yılları arasını kapsamaktadır. Öte yandan, çalışma konusu piyasa değeri verileri ise BİST Datastore tarafından sağlanmaktadır. Bu verilerin 2009-2013 yılları arasını kapsadığı belirtilmelidir. Aşağıdaki aşamalar izlenerek nihai veri setine erişilmektedir:

- Her yılın dördüncü ay sonu kapanışı itibarıyla piyasa değeri olmayan firmalar örneklem dışı tutulmaktadır.
- Farklı finansal raporlama uygulamalarından ve finansal yapılarından ötürü holdingler, finansal kurumlar ile enerji şirketleri ve diğer kamu hizmeti veren şirketler, örneklem dışı tutulmaktadır.
- Gözaltı pazarında bulunan şirketler de, sınırlı süre işlem görebildikleri için, örneklem dışı tutulmaktadır.
- Eğer bir şirketin birden fazla tipteki hisse senedi işlem görüyorsa (KRDMA, KRDMB ve KRDMD gibi), likiditesi en yüksek olanlar örnekleme dahil edilerek diğerleri örneklem dışı tutulmaktadır.
- Finansal yıl kapanışı Aralık sonu olmayan şirketler de, örneklemedeki homojenliği sağlamak adına, örneklem dışı tutulmaktadır.
- Gordon vd. (2010) tarafından da altı çizilen işletmenin sürekliliğine (going concern) ilişkin çekincelerden ötürü negatif defter değeri olan şirketler örneklem dışı tutulmaktadır.

Bütün bu filtreler sonunda elek üstünde kalan 228 şirkete ait 809 gözlem kaldığı görülmektedir.

Yöntem

Gujarati (1970a, 1970b) tarafından önerilen Etkileşim Terimi (Interaction Term) Yöntemi, doğrudan doğruya konsolidasyon bilgisinin muhasebe verilerinin değer ilişkisi üzerindeki etkilerini ortaya koymakta ve serbestlik derecesindeki düşüş gibi ekonometrik çekinceleri bertaraf etmektedir. Bu çekincelerden ötürü örneklem, konsolide olan ve konsolide olmayan olmak üzere iki alt örnekleme bölünmeyerek ve Gujarati (1970a, 1970b) tarafından önerilen etkileşim terimi yöntemi kullanılmaktadır. Hipotezlerin test edilmesi için Fiyat Modeli'nin (Ohlson, 1995) aşağıda gösterilen modifiye edilmiş versiyonu kullanılmaktadır:

$$(1) MV_{i,t+1} = \beta_0 + \beta_1 \times DD_{i,t} + \beta_2 \times E_{i,t} + \beta_3 \times DD_{i,t} \times C_{i,t} + \beta_4 \times E_{i,t} \times C_{i,t}$$

Burada i, t, MV, DD, E ve C sırasıyla şirketi, yılı, piyasa değerini, defter değerini, kazançları ve konsolidasyonu sembolize etmektedir. MV, Nisan sonu piyasa değeridir. Defter değeri, aktiflerden yükümlülüklerin ve dönem net karının düşülmesi ile elde edilmektedir. Dönem net karının düşülerek defter değerinin hesaplanması, regresyon sonuçlarının çoklu doğrusallık (multicollinearity) sorunundan arındırılması için oldukça önemlidir (Ertuğrul ve Demir, 2018; Ertuğrul, 2018; Ertuğrul,

2019b). Kazançlar, net kar kalemidir. C ise konsolide olmayan finansal tablolar durumunda 1 ve diğer durumlarda 0 değerini alan kukladır. Yukarıdaki modele C kukla değişkeninin eklenmemesinin sebebi, çoklu doğrusallık sorununun ortaya çıkabilmesi ile ilintilidir. Ölçek (scale) etkisi ve çalıntı bilgi (stale information) etkisi sorunlarından dolayı regresyondaki bütün terimler bir önceki piyasa verisine bölünmektedir.

Bütün değişkenler %99 ve %1 seviyesinde bastırılarak (winsorize) uç gözlemlerin ve olası veri hatalarının analiz sonuçlarını etkilemesinin önüne geçilmektedir. Öncelikle, Ertuğrul ve Demir (2018) ile Onali vd. (2017) tarafından önerildiği üzere doğru regresyon metodu belirlenerek Hausman Testi uygulanmaktadır. Bu Test sonunda Sabit Etkiler Yönteminin kullanım uygunluğu tespit edilmektedir. Ayrıca, Ertuğrul ve Demir (2018) tarafından da önerildiği üzere, yıl kuklaları Eşitlik (1)'e eklenerek regresyon sonuçları yıl özelindeki etkilerden arındırılmaktadır. Petersen (2009) ve Gow vd. (2010) tarafından örneklerle altı çizildiği üzere standart sapmalar hem yıl hem de firma özelinde kümelenerek regresyon sonuçları elde edilmektedir.

BULGULAR

Regresyon sonuçları Tablo 1'de gösterilmektedir. Defter değerinin regresyon katsayıları %5 seviyesinde pozitif iken kazançların regresyon katsayılarının %1 seviyesinde pozitif olduğu görülmektedir. Bu sonuç, her iki kalemin de değer ilişkisinin bulunduğu işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, kazançların ve defter değerinin piyasa değeri üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir şekilde pozitif bir etkisi bulunmaktadır. Bu bulgular, UFRS uygulaması sonrası Türkiye'ye dair değer ilişkisi analizleri yapan Ertuğrul ve Demir (2018), Karğın (2013), Suadiye (2012) ve Türel (2009) ile paralellik göstermektedir.

İlk sütunda değişkenler, ikinci sütunda regresyon katsayıları ve son sütundaki parantezler içinde standart hatalar bulunmaktadır. Regresyonun bağımlı değişkeni, Nisan sonu piyasa değeridir. DD, E ve C sırasıyla defter değerini, kazançları ve konsolidasyonu sembolize etmektedir. C konsolide olmayan finansal tablolar durumunda 1 ve diğer durumlarda 0 değerini alan kukladır. Regresyon sonuçları hem sabit etkiler hem de yıl kuklaları ile elde edilmektedir. Standart hatalar firma ve yıl özelinde kümelenerek elde edilmektedir.

Tablo 1. Regresyon Sonuçları

DD	0.5617**	(0.1535)
E	1.0745***	(0.1659)
C x DD	0.2731**	(0.0754)
C x E	-0.7242	(1.2183)
Sabit	0.8678***	(0.1365)
Gözlem Sayısı	809	
R ²	0.652	

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Konsolidasyon etkileşim terimli defter değerinin regresyon katsayıları istatistiki olarak anlamlı bir şekilde pozitif olarak raporlanmaktadır. Diğer bir deyişle, konsolide olmayan defter değerinin

piyasa değeri üzerindeki etkisi, konsolide defter değerinin piyasa değeri üzerindeki etkisinden istatistiki olarak farklıdır. Dolayısıyla, ilk hipotezimiz ‘konsolide defter değerinin değer ilişkisi ile konsolide olmayan defter değerinin değer ilişkisi istatistiki olarak farklıdır’, teyit edilmektedir.

Konsolidasyon etkileşim terimli kazançların regresyon katsayıları istatistiki olarak anlamlı olarak raporlanmamaktadır. Diğer bir deyişle, konsolide olmayan kazançların piyasa değeri üzerindeki etkisi, konsolide kazançların piyasa değeri üzerindeki etkisinden istatistiki olarak farksızdır. Dolayısıyla, ikinci hipotezimiz ‘konsolide kazançların değer ilişkisi ile konsolide olmayan kazançların değer ilişkisi istatistiki olarak farklıdır’, teyit edilmemektedir. Bu bulgular, konsolide finansal tablolar ile konsolide olmayan finansal tabloların aynı değer ilişkisi analizde kullanılmaması gerektiğini açıkça göstermektedir.

Eşitlik (1)’e C kukla değişkeni de eklenerek analiz tekrarlanmaktadır. VIF değerlerinin kritik değer olan 10’dan oldukça küçük değerler olması, çoklu doğrusallık sorununun bulunmadığını göstermektedir. Yukarıdaki bulgular, bu analizde de teyit edilmektedir. Ayrıca Correia (2015) tarafından vurgulanan tekil gözlem sorununa karşın da tekil gözlemler analiz dışı tutularak analizler tekrarlanmakta ve yukarıdaki bulgular güçlü bir şekilde teyit edilmektedir.

SONUÇ

Bu analizde, Ohlson (1995) ile anılan Fiyat Modelinin modifiye edilmiş bir versiyonu kullanılarak KAP tarafından sağlanan verilerdeki konsolidasyon heterojenliğinin değer ilişkisi üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu çalışmada, BİST’e kote şirketlere ait 2009-2012 yılları arası veri seti kullanılarak konsolidasyon heterojenliğinin değer ilişkisi analizleri için elverişli bir ortam sunmadığı gösterilmekte ve bu soruna dikkat çekilmektedir. Her ne kadar konsolide olmayan kazançların piyasa değeri üzerindeki etkisi, konsolide kazançların piyasa değeri üzerindeki etkisinden istatistiki olarak farklı olmasa da bu durum defter değerinin değer ilişkisi için teyit edilememektedir. Bu sebeple değer ilişkisi araştırmacılarının, KAP verilerini kullanırken bu durumun farkında olmaları gerekmektedir. Her halükarda, uluslararası veri setleri tarafından sağlanan eksik verilerden ise KAP tarafından sağlanan tam verilerin üstün olduğunun altı çizilmelidir.

KAYNAKÇA

Ball, R. and Brown, P. (1968) ‘An Empirical Evaluation of Accounting Income Numbers’, *Journal of Accounting Research*, 6(2), pp. 159–178.

Beaver, W. H. (1968) ‘The Information Content of Annual Announcements Earnings’, *Journal of Accounting Research*, 6(3), pp. 67–92.

Correia, S. (2015) Singletons, cluster-robust standard errors and fixed effects: A bad mix, Technical Note, Duke University.

Demir, V., Ertugrul, M. and Gür, E. (2016) ‘Değer ilişkisi üzerine uluslararası yayınlar’, *Mali Çözüm*, 136, pp. 13–31.

- Ertuğrul, M. (2018) *Muhasebe Verilerinin Değer İlişkisi*. 1st edn. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Ertuğrul, M. (2019a) ‘A Review of the Literature on IFRS Adoption From the Perspective of the Value Relevance’, in Dincer, H. and Yüksel, S. (eds) *Handbook of Research on Global Issues in Financial Communication and Investment Decision Making*. IGI Global, pp. 367–394.
- Ertuğrul, M. (2019b) ‘Interpretation of the Value Relevance Indicator With(out) Dummies: Demeaning’, in Dincer, H. and Yüksel, S. (eds) *Handbook of Research on Global Issues in Financial Communication and Investment Decision Making*. IGI Global, pp. 192–213.
- Ertuğrul, M. and Demir, V. (2018) ‘How Does Unobserved Heterogeneity Affect Value Relevance?’, *Australian Accounting Review*, 28(2), pp. 288–301.
- Francis, J. and Schipper, K. (1999) ‘Have Financial Statements Lost Their Relevance?’, *Journal of Accounting Research*, 37(2), pp. 319–352.
- De George, E. T., Li, X. and Shivakumar, L. (2016) ‘A review of the IFRS adoption literature’, *Review of Accounting Studies*, 21(3), pp. 898–1004.
- Gow, I. D., Ormazabal, G. and Taylor, D. J. (2010) ‘Correcting for Cross-Sectional and Time-Series Dependence in Accounting Research’, *Accounting Review*, 85(2), pp. 483–512.
- Gujarati, D. (1970a) ‘Use of Dummy Variables in Testing for Equality Between Sets of Coefficients in Linear Regressions: A Generalization’, *American Statistician*, 24(5), pp. 18–22.
- Gujarati, D. (1970b) ‘Use of Dummy Variables in Testing for Equality between Sets of Coefficients in Two Linear Regressions: A Note’, *American Statistician*, 24(1), pp. 50–52.
- IASB. (2016). *Due Process Handbook*.
- Kargin, S. (2013) ‘The Impact of IFRS on the Value Relevance of Accounting Information: Evidence from Turkish Firms’, *International Journal of Economics and Finance*, 5(4), pp. 71–80.
- Miller, M. H. and Modigliani, F. (1966) ‘Some Estimates of the Cost of Capital to the Electric Utility Industry, 1954-1957’, *American Economic Review*, 56(3), pp. 333–391.
- Ohlson, J. A. (1995) ‘Earnings, Book Values, and Dividends in Equity Valuation’, *Contemporary Accounting Research*, 11(2), pp. 661–687.
- Onali, E., Ginesti, G. and Vasilakis, C. (2017) ‘How should we estimate value-relevance models? Insights from European data’, *British Accounting Review*. Elsevier Ltd, 49(5), pp. 460–473.
- Petersen, M. A. (2009) ‘Estimating standard errors in finance panel data sets: Comparing approaches’, *Review of Financial Studies*, 22(1), pp. 435–480.
- Suadiye, G. (2012) ‘Value Relevance of Book Value & Earnings Under the Local GAAP and IFRS: Evidence from Turkey’, *Ege Akademik Bakış/Efe Academic Review*, 12(3), pp. 301–310.
- Türel, A. (2009) ‘The Value Relevance of IFRS: The Case of Turkey’, *Acta Universitatis Danubius. Œconomica*, 5(1), pp. 119–128.
- Walker, M. (2010) ‘Accounting for varieties of capitalism: The case against a single set of global accounting standards’, *British Accounting Review*, 42(3), pp. 137–152.

Finansal Başarısızlık Durumunun Öngörülmesinde Nakit Akış Bilgilerinin Rolü

Araş. Gör. Gülşen ÇAVUŞ*

Prof. Dr. Ayşe Banu BAŞAR**

Özet

Bir işletme ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli nakit üretmediğinde finansal başarısızlık belirtileri ortaya çıkar. Finansal başarısızlık içinde olan işletme, esas (işletme) faaliyetleri için gereksinim duyduğu yeterli nakdi sağlayamadığında, nakit açığını kapatmak için ya borçlanma yoluna gidecek ya da elindeki varlıkları nakde dönüştürecektir. Kısa vadede, işletme yetersiz nakit akışı yaratmaya devam ederse ve nakit açıklarını kapatmak için yatırım ve finansman faaliyetlerinden nakit girişi sağlayamazsa iflasa sürüklenebilir. Nakit akışlarının işletmelerin finansal başarısızlıklarının tahmininde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, BİST İmalat sektöründe yer alan 178 işletmenin 2018 yılındaki finansal başarısızlığını öngörmeye nakit akış oranlarının açıklayıcı bir güce sahip olup olmadığını araştırmaktır. İşletmelerin bilanço, gelir tablosu ve nakit akış tablosuna ilişkin verileri Equity RT veri tabanından elde edilmiştir. Çalışma kapsamında oluşturulan modelde bağımlı değişken olarak finansal başarısızlık ele alınmıştır; bu kapsamda her bir işletmenin finansal başarısızlık olasılığı Altman'ın Z-skorumu göre belirlenmiştir. Bağımsız değişken olarak ise işletmenin 2017, 2016 ve 2015 yıllarına ait nakit akış oranları kullanılmıştır. Bu değişkenlerden oluşturulan finansal başarısızlık tahmin modelleri kapsamında nakit akışlarının finansal başarısızlığı öngörmedeki rolü değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcük: Finansal Başarı, Finansal Başarısızlık, Lojistik Regresyon Analizi, Nakit Akışları

Jel Kod: M40, M41, G17, G33, C13

Abstract

When an enterprise cannot produce enough cash to meet its needs, there is signs of financial failure. If this enterprise fails to provide sufficient cash for its principal activities, it will either borrow or turn its assets into cash to cover the cash deficit. In the short term, if it continues to generate insufficient cash flow and fails to provide cash inflows from investment and financing activities to close cash deficits, the enterprise may be dragged into bankruptcy. It is thought that cash flows of enterprises are effective in estimating financial failures. The aim of this study is to investigate whether the cash flow rates have an explanatory power in predicting the financial failure of 178 enterprises in BIST Manufacturing industry in 2018. The balance sheet, income and cash flow statements of the enterprises are obtained from Equity RT database. Financial failure is considered as the dependent variable in the model

* Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, gulsencavus@anadolu.edu.tr

** Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, abbasar@anadolu.edu.tr

created within the scope of the study. The probability of financial failure of each enterprise is determined according to Altman's Z-score. As independent variables, the enterprise's cash flow rates for the years 2017, 2016 and 2015 are used. The role of cash flows in predicting financial failure is evaluated within the scope of financial failure estimation models formed from these variables.

Key Words: Financial failure, Financial Success, Financial Failure, Logistic Regression Analysis, Cash Flows

Jel Codes: M40, M41, G17, G33, C13

GİRİŞ

Finansal başarısızlık en temel anlamıyla, işletmenin vadesi gelen finansal yükümlülüklerini yerine getirememesidir. İşletme, borç geri ödemeleri için yeterli nakit üretemezse finansal başarısızlık yaşar. Bu durumda finansal başarısızlık, işletmenin yetersiz nakit akışına sahip olması veya işletmenin nakit girişlerinin nakit çıkışlarından daha düşük olması durumudur (Özdemir, 2011, s.46-47). Diğer bir ifadeyle işletmenin esas (işletme), yatırım ve finansman faaliyetlerinden net nakit çıkışının olması da finansal başarısızlık olarak kabul edilmektedir (Jantadej, 2006, s.15-16).

Finansal başarısızlık konusunda ilk yıllarda yapılan çalışmalar tek dönemi kapsayan modellerdi. Bu modeller işletmeleri finansal olarak başarılı ve finansal olarak başarısız şeklinde sınıflandırmaktaydı. Daha sonra işletmenin başarısızlık riskini belli bir zamanda tespit edebilecek dinamik modeller geliştirildi. Bu tahmin yöntemleri; çoklu diskriminant analizi, risk endeksi modelleri, koşullu olasılık modelleri, lojistik regresyon analizi ve yapay zeka modelleridir. Uygulanan bu tahmin modellerinde açıklayıcı değişken olarak işletmelerin muhasebe esaslı veya piyasa esaslı verileri kullanılmaktadır (Outecheva, 2007, s.87-88; Balcaen ve Ooghe, 2004, s.5-17).

Nakit akışları, işletmenin finansal sağlığı hakkında kâra göre daha sağlıklı bilgi verir. Genellikle işletmelerin kârı, finansal performansının ve gelecekteki nakit akışlarının temel ölçütü olarak kabul edilmektedir. Finansal açıdan başarısız olan işletme yöneticileri, kendilerine sağlanacak çeşitli teşviklerden yararlanmak, işletmenin olumsuz ekonomik sonuçlarını değiştirmek veya gizlemek gibi çeşitli amaçlarla kârı manipüle edebilir. Kârın manipüle edilmesinin en yaygın yolu ise tahakkuklardır. Tahakkukların manipüle edilmesi kârın güvenilirliğini azaltmaktadır. Bu nedenle nakit akış bilgisi işletmenin finansal sağlığını değerlendirmede yöneticilerin takdir yetkilerine bağlı değildir. Aynı zamanda nakit akış bilgisi, kazançlara ve tahakkuklara göre değer ilişkisi daha yüksek olduğu için güvenilirdir (Dechow, 1994, s.5; Jantadej, 2006, s.4). Bu doğrultuda çalışmanın amacı, BİST İmalat sektöründe yer alan 178 işletmenin 2018 yılındaki finansal başarısızlığını tahmin etmede nakit akış oranlarının açıklayıcı bir güce sahip olup olmadığını değerlendirmektir. İşletmelerin finansal başarısızlıklarının tahmininde, nakit akış oranlarının açıklayıcı olduğu konusunda ilk vurgu yapan Beaver'dir. Nakit akış oranlarının açıklayıcı değişken olarak kullanıldığı araştırmalardaki finansal başarısızlık tahmin modellerinde elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde genellikle Nakit

Akışı/Toplam Yabancı Kaynaklar oranının finansal başarısızlığı açıklayıcı güce sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada işletmelerin nakit akış oranları aracılığıyla finansal başarısızlık durumunun öngörülmesinde lojistik regresyon analizi kullanılmaktadır. Lojistik regresyon modelinin bağımlı değişkeni finansal başarısızlıktır. 2018 yılına ait finansal açıdan başarılı ve başarısız işletmelerin belirlenmesinde Altman Z-Skoru kullanılmıştır. Altman Z skoruna ilişkin formül aşağıdaki gibidir:

$$(1)Z\text{-Score}=1,2X_1+1,4X_2+3,3X_3+0,6X_4+0,99X_5$$

$$X_1= \text{Net Çalışma Sermayesi/Toplam Varlıklar}$$

$$X_2= \text{Dağıtılmamış Kar/Toplam Varlıklar}$$

$$X_3= \text{Faiz ve Vergi Öncesi Kar/Toplam Varlıklar}$$

$$X_4= \text{Özkaynaklar/Toplam Yabancı Kaynaklar}$$

$$X_5= \text{Net Satışlar/Toplam Varlıklar}$$

Z-Score > 2,99 Finansal başarısızlık yaşama ihtimali zayıftır.

1,81 < Z-Score < 2,99 Normal Başarı/Belirsizlik (Gri Alan)/Finansal başarısızlığı yoktur. Ancak işletme sağlığı çok iyi değildir.

1,81 < Z-Score Finansal başarısızlık ihtimali yüksektir.

İşletmelerin 2018 yılına ait verileriyle hesaplanan Altman Z skoruna göre finansal başarısızlık ihtimali yüksek olan işletmelere 1; sağlıklı işletmelere ise 0 değeri atanarak modelin kategorik bağımlı değişkeni oluşturulmuştur. Lojistik regresyon modelinin bağımsız değişkenleri ise işletmelerin 2017, 2016 ve 2015 yıllarındaki nakit akış oranlarıdır. Modelde bağımsız değişken olarak kullanılacak olası nakit akış oranları Tablo 1'de özetlenmiştir. Finansal başarısızlığın tahmin edilmesinde tabloda verilen oranların hepsi bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Ancak aşamalı lojistik regresyon analizi gereği başarısızlığı tahmin ederken en iyi model kapsamında açıklayıcı güce sahip olan oranlar program tarafından seçilmiştir.

Tablo 1: Finansal Başarısızlık Tahmin Modelinde Kullanılacak Olası Değişkenler

Değişkenler	Nakit Akış Oranları
İFNA/YFNA	İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Yatırım Faaliyeti Nakit Akışı
İFNA/DÖV	İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Dönen Varlık
İFNA/TV	İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Toplam Varlık
İFNA/KVYK	İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Kısa Vadeli Yabancı Kaynak
İFNA/UVYK	İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Uzun Vadeli Yabancı Kaynak
İFNA/TYK	Toplam Yabancı Kaynak/ İşletme Faaliyeti Nakit Akışı
İFNA/ÖZK	İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Özkaynaklar
İFNA/FG	İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Faiz Giderleri

İFNA/NK	İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Net Kâr
İFNA/H	İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Hasılat
YFNA/TV	Yatırım Faaliyeti Nakit Akışı/Toplam Varlık
YFNA/NK	Yatırım Faaliyeti Nakit Akışları/Net Kâr
FFNA/TYK	İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Toplam Yabancı Kaynak
FFNA/DÖV	Finansman Faaliyeti Nakit Akışı/Dönen Varlık

ARAŞTIRMA BULGULARI

BİST İmalat sektöründe yer alan işletmelerin 2018 yılı verileri baz alınarak Altman Z-skoruna göre işletmelerden 101'i başarısız, 77'si ise başarılı işletme olarak sınıflandırılmıştır. Aşamalı lojistik regresyon analizi sonucunda nakit akış oranları kullanılarak 2017 yılında dört, 2016 yılında iki ve 2015 yılında beş alternatif model oluşturulmuştur. 2017 yılı nakit akış oranları kullanılarak oluşturulan dört alternatif modelin finansal olarak başarılı ve başarısız işletmeleri doğru sınıflandırma yüzdeleri sırasıyla %60, %66, %67 ve %67'dir. Geliştirilen modeller yıllar itibariyle aşağıdaki gibidir:

Model 1: İşletmelerin 2017 Yılı Nakit Akış Oranları ile 2018 Yılındaki Finansal Başarısızlığın Öngörülmesi

Tablo 2: 2017 Yılına İlişkin Yapılan Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

	Değişkenler	B	S. E.	Wald	Df.	Sig.	Exp (B)	Exp(B) Alt	Exp(B) Üst	G.A.
Adım 1	İFNA/DÖV	-2.732	.823	11.012	1	.001	.065	.013	.327	
	Sabit	.549	.181	9.221	1	.002	1.731			
Adım 2	İFNA/DÖV	-1.077	1.010	1.137	1	.286	.341	0.47	2.465	
	İFNA/UVYK	-.258	.117	4.905	1	.027	.772	.615	.971	
	Sabit	.594	.182	10.638	1	.001	1.810			
Adım 3	İFNA/UVYK	-3.334	.102	10.670	1	.001	.716	.586	.875	
	Sabit	.544	.174	9.811	1	.002	1.723			
Adım 4	İFNA/UVYK	-3.387	.114	11.525	1	.001	.679	.543	.849	
	İFNA/H	.088	.053	2.716	1	.099	1.092	.943	1.212	
	Sabit	.598	.178	11.255	1	.001	1.819			

** $p < 0,01$. * $p < 0,05$.

Tablo 2'de görüldüğü gibi Adım 1'de oluşturulan modele göre İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Dönen Varlık değişkeni bir birim arttığında, işletmenin başarılı olma olasılığı $[1 - \text{Exp}(B) \times 100]$ %93 artmaktadır. Adım 2'de oluşturulan modelde İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Uzun Vadeli Yabancı Kaynak değişkeni bir birim arttıkça işletmelerin başarılı olma olasılığı %22'dir. Adım 3'de yer alan modelde İşletme Faaliyet Nakit Akışı/Uzun Vadeli Yabancı Kaynak değişkeni bir birim arttığında işletmelerin başarılı olma olasılığı %28 artmaktadır. Adım 4'de ise İşletme Faaliyet Nakit Akışı/Uzun Vadeli Yabancı Kaynak değişkenindeki bir birimlik artış işletmenin başarılı olma olasılığını %32 artırmaktadır.

Model 2: İşletmelerin 2016 Yılı Nakit Akış Oranları ile 2018 Yılındaki Finansal Başarısızlığın Öngörülmesi

Tablo 3: 2016 Yılına İlişkin Yapılan Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

	Değişkenler	B	S. E.	Wald	Df.	Sig.	Exp (B)	Exp(B) G.A.	
								Alt	Üst
Adım 1	İFNA/KVYK	-2.884	.606	22.683	1	.000	.056	.017	.183
	Sabit	.947	.210	20.245	1	.000	2.578		
Adım 2	İFNA/DÖV	1.149	.598	3.688	1	.055	3.156	.977	10.198
	İFNA/KVYK	-3.656	.806	20.598	1	.000	.026	.005	.125
	Sabit	.947	.209	20.501	1	.000	2.577		

**p<0,01. *p<0,05.

2016 yılına ait nakit akış oranları kullanılarak iki alternatif model oluşturulmuştur. Bu iki modelin finansal olarak başarılı ve başarısız işletmeleri doğru sınıflandırma yüzdesi sırasıyla %70 ve %78'dir. Tablo 3'den elde edilen sonuçlara göre Adım 1'de İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Kısa Vadeli Yabancı Kaynak değişkeni bir birim arttığında, işletmenin başarılı olma olasılığı %94 artmaktadır. Adım 2'de İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Kısa Vadeli Yabancı Kaynak değişkeni bir birim arttığında işletmelerin başarılı olma olasılığı %97 oranında artmaktadır.

Model 3: İşletmelerin 2015 Yılı Nakit Akış Oranları İle 2018 Yılındaki Finansal Başarısızlığın Öngörülmesi

Tablo 4: 2015 Yılına İlişkin Yapılan Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

	Değişkenler	B	S. E.	Wald	Df.	Sig.	Exp (B)	Exp(B) G.A.	
								Alt	Üst
Adım 1	FFNA/DÖV	3.329	.947	12.365	1	.000	27.920	4.365	178.591
	Sabit	.256	.158	2.602	1	.107	1.291		
Adım 2	YFNA/NK	-.067	.035	3.650	1	.056	.935	.872	1.002
	FFNA/DÖV	3.360	.969	12.031	1	.001	28.799	4.313	192.319
	Sabit	.234	.162	2.093	1	.148	1.264		
Adım 3	İFNA/FG	.004	.002	3.177	1	.075	1.004	1.000	1.009
	YFNA/NK	-.067	.035	3.682	1	.055	.936	.874	1.001
	FFNA/DÖV	3.650	.992	13.551	1	.000	38.475	5.510	268.646
	Sabit	.298	.167	3.197	1	.074	1.348		
Adım 4	İFNA/FG	.016	.006	7.110	1	.008	1.016	1.004	1.028
	YFNA/NK	-.067	.035	3.623	1	.057	.935	.873	1.002
	FFNA/TYK	1.545	.656	5.543	1	.019	4.689	1.295	16.972
	FFNA/DÖV	1.620	1.051	2.375	1	.123	5.052	.644	39.632
	Sabit	.403	.174	5.360	1	.021	1.496		
Adım 5	İFNA/FG	.019	.006	10.310	1	.001	1.019	1.007	1.031
	YFNA/NK	-.074	.038	3.789	1	.052	.929	.862	1.001
	FFNA/TYK	2.102	.569	13.636	1	.000	8.180	2.681	24.959
	Sabit	.433	.172	6.355	1	.012	1.542		

**p<0,01. *p<0,05.

2015 yılına ait nakit akış oranlarına göre oluşturulan beş modelin finansal olarak başarılı ve başarısız işletmeleri doğru sınıflandırma yüzdesi sırasıyla %64, %65, %67, %69 ve %71'dir. Tablo 4'de verilen analiz sonuçlarına göre Adım 1'de yer alan modelde Finansman Faaliyeti Nakit Akışı/Dönen Varlık değişkeni bir birim arttığında, işletmenin başarısız olma olasılığı %2.692 oranında artmaktadır. Adım 2'de yer alan modelde Finansman Faaliyeti Nakit Akışı/Dönen Varlık değişkeni bir birim arttığında, işletmenin başarısız olma olasılığı %2.779 oranında artmaktadır. Adım 3'de yer alan modelde Finansman Faaliyeti Nakit Akışı/Dönen Varlık değişkeni bir birim arttığında, işletmenin başarısız olma olasılığı %3.747 oranında artmaktadır. Adım 4'de yer alan modelde İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Faiz Giderleri değişkeni bir birim arttığında, işletmenin başarısız olma olasılığı %1,6 oranında artmaktadır. Modelde son anlamlı olan değişken Finansman Faaliyeti Nakit Akışı/Toplam Yabancı Kaynak değişkeni bir birim arttığında, işletmenin başarısız olma olasılığı %368 oranında artmaktadır. Adım 5'de yer alan modelde İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Faiz Giderleri değişkeni bir birim arttığında, işletmenin başarısız olma olasılığı %1,9 oranında artmaktadır. Ancak bu değişkenin küçük bir olasılıkla etkili olduğu görülmektedir. Son anlamlı değişken Finansman Faaliyeti Nakit Akışı/Toplam Yabancı Kaynak değişkeni bir birim arttığında, işletmenin başarısız olma olasılığı %718 oranında artmaktadır.

SONUÇ

BİST İmalat sektöründe yer alan işletmelerin 2018 yılındaki finansal başarı ve başarısızlık durumlarını açıklamada nakit akış oranlarının açıklayıcı gücü lojistik regresyon analiziyle değerlendirildiğinde elde edilen bulgulara göre işletmelerin başarılı olma olasılığını artıran değişkenler; İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Dönen Varlıklar, İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Kısa Vadeli Yabancı Kaynak ve İşletme Faaliyeti Nakit Akışı/Uzun Vadeli Yabancı Kaynak oranlarıdır. Bu durumda kısa ve uzun vadeli yabancı kaynak kullanımı karşılığında işletme faaliyeti nakit akışlarının daha fazla olması işletmenin başarılı olma olasılığını artırmaktadır. Diğer bir ifade ile yabancı kaynakların etkin kullanımıyla ana faaliyet nakit akışlarının daha fazla olması işletmenin başarılı olmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda dönen varlıklara göre işletme faaliyeti nakit akışlarının daha fazla olması işletmenin başarılı olma olasılığını artırmaktadır. Dönen varlıkların yapısı içinde nakit ve benzeri değerlerin daha fazla olması işletmelerin başarılı olma olasılığını büyük olasılıkla olumlu yönde etkilemektedir. Kısaca kullanılan yabancı kaynağa göre ya da dönen varlık yapısına göre işletme ne kadar fazla işletme faaliyeti nakit akışı yaratırsa o kadar başarılı olmaktadır.

İşletmelerin başarısız olma olasılığını artıran değişkenler ise Finansman Faaliyeti Nakit Akışı/Toplam Yabancı Kaynaklar ve Finansman Faaliyeti Nakit Akışı/Dönen Varlık oranlarıdır. Finansman Faaliyeti Nakit Akışı/Toplam Yabancı Kaynak oranının başarısızlık olasılığını artırması, finansman faaliyeti nakit akışı değişkeninin payının toplam yabancı kaynak değişkenine göre daha fazla olmasından kaynaklanabilir. Bilindiği gibi toplam yabancı kaynakların yapısı içindeki bazı unsurların elde edilmesi veya ödenmesi doğrudan nakit gerektirmez. Örneğin, satıcı kredileri veya alınan avanslar gibi. Bu doğrultuda işletmenin borçlanma işlemleri kapsamında anapara ve faiz

ödemelerinde yaşayabileceği güçlüklerden dolayı başarısızlık olasılığı artabilir. Son olarak finansman faaliyeti nakit akışı payının dönen varlıklara göre daha fazla olması işletmenin başarısızlık olasılığını artırmaktadır. Bunun olası nedeni dönen varlıklara göre artan finansman faaliyeti nakit akışlarının büyük olasılıkla işletmede net çalışma sermayesi noksanı yaratmasıdır.

Sonuç olarak işletmenin dönen varlıkları ve yabancı kaynakları karşısında ne kadar fazla işletme faaliyeti nakit akışı yaratırsa işletmeleri başarılı olma olasılıkları artmaktadır. Bunun yanı sıra işletmelerin dönen varlık ve yabancı kaynaklara göre daha fazla finansman faaliyeti nakit akışına yönelmesi anapara ve faiz ödemeleri açısından sorun yaratabileceğinden başarısız olma olasılığını artırmaktadır.

KAYNAKÇA

Altman, E. I., (1968), Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy, The Journal of Finance, Vol. 23, No. 4 (Sep., 1968), pp. 589-609

Balcaen, S., Ooghe, S., (2004), 35 years of studies on business failure: an overview of the classical statistical methodologies and their related problems, Working paper, Faculteit Economie En Bedrijfskunde

Dechow, P. (1994), Accounting earnings and cash flows as measures of firm performance The role of accounting accruals, Journal of Accounting and Economics 18 (1994) 3-42

Jantadej, P. (2006), Using The Combinations Of Cash Flow Components To Predict Financial Distress, the Faculty of The Graduate College at the University of Nebraska, the Degree of Doctor of Philosophy

Outecheva, N., (2007), Corporate Financial Distress: An Empirical Analysis of Distress Risk, Dissertation of the University of St.Gallen Graduate School of Business Administration, Economics, Law and Social Sciences (HSG) to obtain the title of Doctor Oeconomiae

Özdemir, S.F., (2011), Finansal Raporlama Sistemlerinin Bilginin İhtiyaca Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi: İMKB Şirketlerinde Finansal Başarısızlık Tahminleri Yönüyle Bir Uygulama, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi

Muhasebe Manipülasyon Riski Üzerinde Etkili Olan Stratejik Faktörler¹

Arş. Grv. Dr. Işık ALTUNAL*

Doç.Dr. Niyazi KURNAZ**

Özet

Muhasebe manipülasyonu, işletmelerin finansal raporları üzerinde kasıtlı olarak gerçeğe aykırı beyanda bulunmasını ifade etmektedir. Çalışmanın amacı muhasebe manipülasyon riski üzerinde etkili olan stratejik faktörleri tespit etmektir. Bu faktörlerin tespiti amacıyla öncelikle Borsa İstanbul'a kayıtlı işletmelerin muhasebe manipülasyon riski Larcker-Richardson modeline göre tespit edilmiştir. İkinci aşamada, muhasebe manipülasyon riski üzerinde etkili olacağı düşünülen stratejik faktörlerin tespiti amacıyla hile üçgeni teorisinden ve örgütsel işletme stratejilerinden yararlanılmıştır. Örgütsel işletme stratejileri ve hile üçgeni faktörlerinden "Baskı" ve "Fırsat faktörlerini" temsil eden değişkenlere ait veriler, finansal raporlardan elde edilmiştir. Hile üçgeninin üçüncü ayağı olan "Haklı Gösterme" faktörünü temsil etmesi açısından literatüre uygun olarak Örgütsel Etik İklim ölçeği kullanılmıştır. Örgütsel Etik iklim ölçeği için anket tekniği kullanılmış ve 99 halka açık işletmeden geri bildirim alınabilmektedir. Çalışmanın sonucunda toplam 44 baskı ve fırsat faktörlerine ait finansal ve finansal olmayan değişkenden 10 değişkenin muhasebe manipülasyon riskini arttırdığı, 7 değişkenin ise muhasebe manipülasyon riskini azaltarak finansal raporlama kalitesini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, çalışmada haklı gösterme faktörünü temsilen yapılan anket sonucunda, işletmenin sadece kendi çıkarlarını göz önüne alan egoist iklim boyutunun muhasebe manipülasyon riskini arttırdığı ve sonuç itibarıyla örgütsel etik iklim yapısının da muhasebe manipülasyonu üzerinde etkili bir faktör olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Larcker-Richardson Modeli, Muhasebe Manipülasyon Riski, Örgütsel İşletme Stratejileri, Örgütsel Etik İklim, Hile Üçgeni

The Strategic Factors Affecting Accounting Manipulation Risk

Abstract

Accounting manipulation refers that enterprises misstate purposely on their financial reports. The aim of the study is to identify the strategic factors affecting the accounting manipulation risk. In order to determine these factors, the accounting manipulation risk of the enterprises listed in Istanbul Stock Exchange has been determined according to Larcker - Richardson model. Secondly, in order to determine the strategic factors that are thought to be effective on the accounting manipulation risk, fraud triangle theory and organizational business strategies were utilized. The data regarding the

¹ Bu çalışma Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde yapılan Işık ALTUNAL'a ait doktora tezinden alınmıştır.

* Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İşletme Bölümü, isik.altunal@dpu.edu.tr

** Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İşletme Bölümü, niyazi.kurnaz@dpu.edu.tr

variables representing “the pressure and opportunity factors” of fraud triangle factors and organizational business strategies, were obtained from annual financial reports. The Organizational Ethical Climate Scale was used in order to represent the “Rationalization” factor, which is the third component of the fraud triangle. The survey technique was used for the Organizational Ethical Climate scale and it was able to be obtained feedback from 99 public enterprises. As a result of the study, it has been concluded that 10 variables out of 44 financial and non-financial variables increase the accounting manipulation risk and 7 variables reduce the accounting manipulation risk and increase the quality of financial reporting. In addition, at the end of the survey related to rationalization factor, it was found that the egoist climate dimension, which takes into account only the interests of the enterprise, increases the accounting manipulation risk and, as a result, it was found that the ethical climate structure has also an effective factor on accounting manipulation.

Keywords: Larcker-Richardson Model, Accounting Manipulation Risk, Organizational Business Strategy, Organizational Ethics Climate, Fraud Triangle

GİRİŞ

Muhasebe bilgi kullanıcılarının bilinçli bir şekilde yanıltma anlamı taşıyan muhasebe manipülasyonu, muhasebe skandallarından itibaren önemli bir konu haline gelmiştir. Muhasebe skandallarının neticesinde ortaya çıkan Sarbanes-Oxley yasasına rağmen hile ve manipülasyon vakalarında bir azalma olmaması aksine ciddi artışlar görülmesi çalışmanın önemini daha da arttırmaktadır. Bu nedenle çalışmamızın temel konusu olan muhasebe manipülasyon riskini azaltabilecek yani finansal raporlama kalitesini arttıracılabilecek olan hususların bilinmesi hayati bir öneme sahiptir.

Çalışmada öncelikle Türkiye’de muhasebe manipülasyon riskini en iyi açıklayan modelin belirlenmesi amacıyla çeşitli toplam tahakkuk modelleri (kar yönetimi modelleri) dokuz yıllık bir dönem dikkate alınarak ve panel veri teknikleri kullanılarak tahmin edilmiştir. Sonuç itibariyle muhasebe manipülasyon riskini en iyi açıklayan modelin literatürle uyumlu olarak Larcker – Richardson modeli olduğu tespit edilmiştir. Muhasebe manipülasyon riski Larcker-Richardson modeline göre tespit edildikten sonra sıra muhasebe manipülasyon riski üzerinde etkili olan faktörlerin neler olduğunun tespit edilmesine gelmiştir. Bu aynı zamanda çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Muhasebe manipülasyon riskini etkileyen faktörlerin ortaya çıkarılması için baskı, fırsat ve haklı gösterme olarak üç ayağı bulunan hile üçgeni faktörleri dikkate alınmıştır. Çalışmada hile üçgeninden baskı ve fırsat faktörlerini temsilen literatürle uyumlu bir takım göstergeler belirlenmiştir (Spathis, 2002; Skousen, 2004; Chen ve Elder, 2007; Skousen, Smith ve Wright, 2008; Suyanto, 2009; Lou ve Wang, 2009; Varıcı, 2011; Köpri, Civan ve Kara, 2016; Sukirman, 2017; Huang vd., 2017). Hile üçgeninden haklı gösterme unsurunu temsilen etik iklim ölçeği çalışmaya alınmış ve anket verileri ile

finansal tablo sonucu ortaya çıkarılan risk verileri entegre edilmiştir. Bu sayede işletmelerin etik iklim yapısının muhasebe manipülasyon riski üzerindeki etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Hile üçgeni faktörlerinden sonra muhasebe manipülasyon riskini etkileyen diğer bir faktör olarak işletmelerin içerisinde buldukları ve sektördeki rekabeti tanımlayan örgütsel işletme stratejileri çalışmaya alınmıştır. Bu sayede muhasebe manipülasyon riski üzerinde etkili olan faktörler daha geniş bir çerçevede incelenmeye tabi tutulmuştur.

Çalışmanın temel problemini muhasebe manipülasyon riski üzerinde etkili olan faktörler nelerdir? sorusu oluşturmaktadır. Muhasebe manipülasyon riski üzerinde etkili olan faktörler neler olduğu temel sorusu bağlamında üretilen alt sorular ise aşağıdaki gibidir.

- Muhasebe manipülasyon riski ile işletmelerin izledikleri örgütsel işletme stratejileri arasında ilişki var mıdır?
- Muhasebe manipülasyon riski ile hile üçgeni faktörlerinden hangileri ile daha yüksek bir korelasyona sahiptir?
- İşletmelerin egoist etik iklim yapısına sahip olması muhasebe manipülasyon riskini arttırmakta mıdır? sorularına cevap aranacaktır.

METODOLOJİ

Araştırma kapsamına Borsa İstanbul'a kayıtlı ve mali sektör dışında 2009-2017 yılları arasında sürekli faaliyet gösteren 184 işletme dahil edilmiştir.

Çalışmanın bağımlı değişkeni ise muhasebe manipülasyon riskidir. Bağımsız değişken olarak muhasebe manipülasyon riski üzerinde etkili olacağı düşünülen birtakım faktörler belirlenmiştir. Bu faktörler hile üçgeni faktörleri ve örgütsel işletme stratejileridir.

Hile üçgeni faktörleri literatüre uygun olarak Baskı, Fırsat ve Haklı Gösterme faktörleri olarak ayrı ayrı kategorize edilmiştir (Skousen, 2004; Chen ve Elder, 2007; Lou ve Wang, 2009; Varıcı, 2011; Huang vd., 2017). Ancak kategorize edilen hile üçgeni faktörleri ile ilgili kesin bir mutabakat sağlanmadığından dolayı literatürdeki çalışmalardan hareketle baskı, fırsat ve haklı gösterme faktörlerini temsil etmesi açısından her faktörü temsil edecek birden fazla vekil değişken belirlenmiştir.

Çalışmada belirlenen bağımlı ve bağımsız değişkenler genel olarak aşağıdaki tabloda ifade edilmiştir.

Tablo 1: Araştırmada Kullanılan Değişkenler ve Tanımlamaları

DEĞİŞKENLER	TANIMLAMALAR	HESAPLAMALAR
BAĞIMLI DEĞİŞKEN		
Muhasebe Manipülasyon Riski	Larcker – Richardson Modeli	184 işletme dokuz yıllık zaman serisi kullanılarak en uygun panel veri tahmincisi sonucunda elde edilen kalıntı değer
BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER		
Baskı Faktörleri	BDS 240 denetim standardı ve SPK 22 no'lu tebliğinde ifade edilen risk ölçüleri	BDS 240 ve SPK 22 no'lu tebliğinde ifade edilen risk ölçülerinin literatürdeki çalışmalara göre hangi değişkenlerin alınacağını belirlenmesi
Fırsat Faktörleri		

Haklı Gösterme Faktörü	Kılıç (2013) çalışmasında Victor ve Cullen'in (1988) Türkçe'ye uyarladığı Etik İklim Ölçeği	Ankete katılan firmaların araçsal (egoist) etik iklim yapısını temsil eden boyutu
Örgütsel İşletme Stratejileri	Miles ve Snow'un (2003) strateji tipolojisi	Bentley vd, (2013) çalışmasında belirtilen ve Atılgan, Savunmacı ve Karma (Analizci) stratejiye sahip olan işletmelerin belirlenmesi

Hile üçgeni faktörlerinden haklı gösterme faktörünü temsilen Victor ve Cullen'in (1978, 1988) geliştirdiği Kılıç (2003) çalışmasında Türkçe'ye uyarladığı Örgütsel Etik İklim ölçeği kullanılmıştır. Literatürde yapılan çalışmalar neticesinde hile yapan kişilerin bu hileyi rasyonelleştirme (haklı gösterme) tutumları ile etik iklim yapıları arasında (özellikle egoist iklim yapısı ile) önemli bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir (Murphy, Free ve Branston, 2012). Ayrıca 22 No'lu Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tebliğinde ve 240 no'lu Bağımsız Denetim Standardında (BDS) ise hileyi haklı gösterme davranışını açıklarken "işletmede uygun olmayan değerlerin ve ahlaki standartların varlığı" olarak ifade etmektedir (SPK 2013:149; BDS 240, 2018: 38). Hem literatürde yapılan çalışmalar hem de Bağımsız Denetim Standartları ve SPK'nın tebliğ ettiği hile üçgeni faktörlerinin açıklanması bağlamında, çalışmada haklı gösterme unsurunu temsil etmesi açısından Örgütsel Etik İklim ölçeği kullanılmıştır.

Bireysel düzeyde insanların subjektif düşüncelerini gözlemleyecek finansal ve finansal olmayan ölçüt belirlemek oldukça zor olmaktadır. Bazı çalışmalar ise etik değerlerin varlığının hileyi önlemedeki önemini açıklamaktadır (Dorminey vd., 2012). Ayrıca egoist etik iklimi finansal raporlamada manipülasyona neden olabilmektedir. Nitekim hem egoist iklim yapısı ve hem de muhasebe manipülasyonu etik dışı davranışları ifade etmektedir. Bu nedenle etik yapı ile muhasebe manipülasyon riski arasındaki teorik bir ilişki söz konusudur. Yapılan bazı güncel çalışmalarda bu durumu destekler niteliktedir (Dorminey vd., 2010; Murphy ve Free, 2016; Suh, Shim ve Button, 2018).

Örgütün izlediği strateji türü hile olayına neden olabilecek unsurlar ile ilişkilidir. Çünkü işletmelerin izledikleri örgütsel stratejiler yönetim kurulu tarafından belirlenmektedir. Aynı yönetim kurulu işletmenin finansal raporunu yayınlayan ve onaylayan merci olduğundan ötürü işletmelerin izledikleri örgütsel stratejiler ile muhasebe manipülasyonu arasında teorik bir ilişki söz konusudur. Çalışmalar farklı strateji izleyen işletmelerin farklı manipülasyon riskine sahip olduğunu ortaya koymuştur (Bentley, Omer ve Sharp, 2013; Chen, Eshlemen ve Soileau, 2017; Bentley-Goode, Newton ve Thompson, 2017).

1. BULGULAR

Çalışmanın ilk aşamasında muhasebe manipülasyon riskini en iyi açıklayan model olarak literatürle uyumlu olarak Larcker – Richardson modeli olduğu belirlenmiştir. Üç grupta incelenen hile üçgeni faktörlerini temsil etmesi amacıyla literatür incelenmiş ve baskı ve fırsat faktörünü temsil

etmesi amacıyla 45 finansal ve finansal olmayan değişken (gösterge) belirlenmiştir. Bu değişkenlerden 18 tanesi muhasebe manipölasyon riski ile anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu değişkenler dokuz yıllık bir zaman serisi ile yapılan panel veri analizleri sonucunda yapılan tahmin sonuçlarını ifade etmektedir. Buna göre muhasebe manipölasyon riskini arttıran baskı ve fırsat faktörüne ait değişkenler aşağıdaki gibidir.

• Satışlardaki büyüme sektördeki büyümeden %25 ve fazla ise büyüme gerçekleştirmiş ise 1, değilse 0 verilen kukla değişkeninin,

- Satışların toplam varlıklara oranının,
- İki yıl boyunca Faaliyetlerden negatif nakit akışı varsa 1, yoksa 0 kukla değişkeninin,
- Satışlardaki değişimin sektördeki değişim arasındaki farkın mutlak değerinin,
- Nakit akış değişkeninin, [(Dönem Karı veya Zararı-İşletme Faaliyetlerinden Elde Edilen Nakit Akışı)/Toplam Varlıklar]

• CEO ve yöneticilere ödenen ikramiye, prim vb. teşviklerin,

- Tobin Q oranının, [(Toplam Borç+ Piyasa Değeri)/Varlıklar]
- Finansman giderinin toplam borçlara oranının,
- İlişkili taraflara olan alacakların toplam alacaklara oranının,
- İlişkili taraflara olan satışların toplam satışlara oranının ve
- CEO/Başkan ikililiğinin muhasebe manipölasyon riskini arttırdığı belirlenmiştir.

Panel veri analizleri sonucunda yapılan tahminlere göre muhasebe manipölasyon riskini azaltan baskı ve fırsat faktörüne ait değişkenler ise aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir. Buna göre;

- Brüt kârdaki değişim oranının,
- Satışların ticari alacaklara oranının,
- Altman Z skorunun, (Z Skoru: 1.2 X1 + 1.4 X2 + 3.3 X3 + 0.6 X4 + 1.0 X5)¹
- Özkaynak getiri oranının, (Net kâr/Özkaynaklar)
- Varlık getiri oranının, (Net kâr/Varlıklar)
- Dört büyüklerle denetlenme durumunun ve
- Cari ve önceki yıllarda meydana gelen CEO değişimi olduğu görülmektedir.

Genel itibariyle bakıldığında denetçilerin gerek analitik denetim prosedürünü oluştururken gerekse bazı kırmızı bayrakları belirlerken dikkat etmesi gereken değişkenler yukarıda verilmiştir. Bu değişkenlerin dokuz yıllık panel veri sonucunda anlamlı çıkması sonuçların güvenilirliğini daha da arttırması hususunda önemli olduğu düşünülmektedir. Son olarak da haklı gösterme faktörünü temsil etmesi amacıyla da 5’li likert tipi ölçek olan örgütsel etik iklim anketi kullanılmış ve Egoist etik iklimin muhasebe manipölasyon riskini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

¹ Net Çalışma Sermayesi/ Toplam Varlık (X1) , Geçmiş Yıllar Kârı/Zararı /Toplam Varlık (X2), Faiz ve Vergi Öncesi Kâr (FVÖK) / Toplam Varlık (X3), Özkaynak Piyasa Değeri / Toplam Borcun Defter Değeri (X4), Satışlar / Toplam Varlıklardır (X5).

2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada baskı ve fırsat faktörlerinin manipülasyon riski üzerindeki etkisi incelendikten sonra muhasebe manipülasyon riskini azaltmada haklı gösterme faktörünü temsilen etik iklimin rolü incelenmiştir. Sonuç itibariyle işletmelerin kendi çıkarına yönelik politika izlemesi sadece örgütün veya kişisel çıkarların ön plana alınması durumunu ifade eden egoist etik iklimin muhasebe manipülasyon riskinin artmasıyla sonuçlanacağı tespit edilmiştir. Denetçiler açısından çıkarılabilecek bir durum ise denetçinin işi gereği şirketin yönetiminde etkin rol oynayan kilit personel ile mülakat yaparken şirket personelinin uyguladığı politika, tutum ve davranışları sezgisel olarak anlayabilmek, dikkat edebilmek ve kendine ona göre yol haritası çizebilmek olmalıdır. Şirket çalışanları üzerinde etik iklim anketinin uygulanması ise mümkün olmayacağından ötürü ancak etik yapıyla ilgili durumu yüz yüze görüşerek çıkarılabileceği düşünülmektedir.

Sonuç itibariyle muhasebe manipülasyon riskini etkileyen faktörlerin tespit edilebilmesi, muhasebe manipülasyon riskini hangi faktörlerin arttırdığının bilinmesi finansal raporlama kalitesinin altında yatan unsurları anlamak açısından önem arz etmektedir. Çalışmada söylenebilecek en önemli husus nakit akış değişkeninin ve yöneticilere ikramiye (bonus) planı gibi adlar altında sağlanan tutarların muhasebe manipülasyon riski üzerinde ciddi bir etkiye sahip olduğu ve bu değişkenlerdeki 1 birimlik artışın manipülasyon riskini sırasıyla 0,6 ve 0,87 oranında arttıracığının tespit edilmesidir. Ayrıca denetçilerin analitik denetim prosedürlerini oluştururken ilişkili taraf işlemlerini daha detaylı incelemeleri önerilmektedir. Şirketin iflas veya finansal sıkıntı durumunu ifade eden Altman Z skoru ile manipülasyon riski üzerinde önemli bir etkiye sahip olması nedeniyle hesaplaması gayet basit olan bu skorun denetçiler tarafından da hesaplanması ve yüksek çıkan skorun hile belirteci olarak göz önüne alması önerilmektedir. Örgütsel işletme stratejilerinin ise muhasebe manipülasyon riski üzerinde herhangi bir anlamlı etki tespit edilememiştir.

KAYNAKÇA

- Bağımsız Denetim Standardı 240. (2018). *Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*. Ankara.
- Bentley-Goode, K. A., Newton, N. J., & Thompson, A. M. (2017). Business Strategy, Internal Control Over Financial Reporting, and Audit Reporting Quality. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 36(4): 49-69. doi:10.2308/ajpt-51693
- Bentley, K. A., Omer, T. C., & Sharp, N. Y. (2013). Business strategy, financial reporting irregularities, and audit effort. *Contemporary accounting research*, 30(2): 780-817.
- Chen, K. Y., & Elder, R. J. (2007). *Fraud Risk Factors And The Likelihood Of Fraudulent Financial Reporting: Evidence From Statement On Auditing Standards No. 43 In Taiwan*. Working paper.
- Chen, Y., Eshleman, J. D., & Soileau, J. S. (2017). Business strategy and auditor reporting. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 36(2): 63-86.
- Dorminey, J. W., Fleming, A. S., Kranacher, M.-J., & Riley Jr, R. A. (2010). Beyond the Fraud Triangle. (cover story). *CPA Journal*, 80(7): 16-23.
- Dorminey, J., Fleming, A. S., Kranacher, M.-J., & Riley Jr, R. A. (2012). The Evolution of Fraud Theory. *Issues in Accounting Education*, 27(2): 555-579. doi:10.2308/iace-50131

- Huang, S. Y., Lin, C.-C., Chiu, A.-A., & Yen, D. C. (2017). Fraud Detection Using Fraud Triangle Risk Factors. *Information Systems Frontiers*, 19(6): 1343-1356. doi:10.1007/s10796-016-9647-9
- Kılıç, S. (2013). *Algılanan Örgütsel Etik İklim İle Üretkenlik Karşılı İş Davranışları Arasındaki İlişkiler*. Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Niğde.
- Köpri, M., Civan, M., & Kara, E. (2016). Hileli Finansal Raporlama Riskini Ortaya Çıkaran Faktörler: BİST’da Bir Uygulama. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 2(3): 271-291.
- Lou, Y.-I., & Wang, M.-L. (2009). Fraud Risk Factor Of The Fraud Triangle Assessing The Likelihood Of Fraudulent Financial Reporting. *Journal of Business & Economics Research*, 7(2), 61-78.
- Miles, R. E., & Snow, C. C. (2003). *Organizational Strategy, Structure, and Process*. California: Stanford University Press.
- Murphy, P., Free, C., & Branston, C. (2012). The role of ethical climate in fraud. Queen’s School of Business, 1-41.
- Murphy, P., Free, C., & Branston, C. (2012). The Role Of Ethical Climate In Fraud. *Queen’s School of Business*: 1-41.
- Murphy, P. R., & Free, C. (2016). Broadening The Fraud Triangle: Instrumental Climate And Fraud. *Behavioral Research In Accounting*, 28(1), 41-56. doi:10.2308/bria-51083
- Spathis, C. T. (2002). Detecting False Financial Statements Using Published Data: Some Evidence From Greece. *Managerial Auditing Journal*, 17(4): 179-191.
- Skousen, C. J. (2004). *An Empirical Investigation of the Relevance and Predictive Ability of The SAS 99 Fraud Risk Factors*. (Doctor of Philosophy Doctoral Thesis), Oklahoma State University, ABD.
- Skousen, C. J., Smith, K. R., & Wright, C. J. (2008). Detecting and Predicting Financial Statement Fraud: The Effectiveness of the Fraud Triangle and SAS No. 99. *SSRN*: 1-40.
- SPK No 22. (2013). Seri X, Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ
- Suh, J. B., Shim, H. S., & Button, M. (2018). Exploring the impact of organizational investment on occupational fraud: Mediating effects of ethical culture and monitoring control. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 53, 46-55.
- Sukirman, I. S. N. (2017). The Effect of Factors in Fraud Diamond Perspective on Fraudulent Financial Reporting. *Accounting Analysis Journal*, 5(3): 155-162.
- Suyanto, S. (2009). Fraudulent Financial Statement: Evidence From Statement On Auditing Standard No. 99. *Gadjah Mada International Journal of Business*, 11(1): 117-144.
- Varıcı, İ. (2011). Hile Riski ve Denetçinin Sorumluluğu: Hile Riskinin Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama. *Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon*.
- Victor, B., & Cullen, J. B. (1988). The Organizational Bases Of Ethical Work Climates. *Administrative Science Quarterly*, 33(1) 101-125.

Denetim Komitesi Özelliklerinin Finansal Raporlama Zamanlılığına Etkisi: BİST’te Bir Uygulama

Prof. Dr. Gökhan ÖZER*

Araş. Gör. Abdullah Kürşat MERTER**

Özet

Bu çalışmanın amacı, BİST’te işlem gören şirketlerin denetim komitesi özellikleri ile finansal raporlama zamanlılığı arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Bu kapsamda, 2008-2017 yılları arasında BİST’te işlem gören 233 şirketten elde edilmiş 1903 adet gözlem kullanılarak regresyon analizi yapılmış ve denetim komitesi özelliklerinin finansal raporlama zamanlılığı ile ilişkisi test edilmiştir. Çalışmanın bulguları, denetim komitesinde bulunan üyelerin bağımsızlığı, komitenin yıllık toplantı sayısı ve komitede bulunana kadın üye sayısının, finansal raporlama zamanlılığını negatif etkilediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Raporlama Zamanlılığı, Denetim Komitesi, Finansal Raporlama Kalitesi

1.GİRİŞ

Finansal bilgi kullanıcılarının tam, şeffaf ve güvenilir bilgi talep etmeleri nedeniyle dış paydaşlara sunulan finansal raporların yüksek kalitede olması beklenmektedir. Bununla birlikte talep edilen tüm bu faktörlerin eksiksiz yerine getirilmesi durumunda bile, finansal raporlar zamanında sunulmadığı sürece kaliteden söz etmek oldukça zordur (Shukeri and Nelson, 2011). Nitekim Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK), faydalı finansal bilginin niteliksel özelliklerinden olan zamanında sunumu, bilginin karar verenler açısından kararlarını etkileyebileceği zamanda mevcut olması olarak ifade ederken, finansal bilgilerin sunumunda yaşanan gecikmeler ile bilginin değeri arasında ters ilişki olduğunu vurgulamaktadır (kgk.gov.tr, 2015). Bu özellik, halka açık bir şirketin finansal raporlarını mali yıl sonu kapanışından itibaren makul bir süre içinde yapılması gerektiğini, aksi taktirde açıklanan finansal bilgilerin yararlılığının azalacağını ifade etmektedir.

Denetim komitesi, etkin kurumsal yönetim mekanizmalarının oluşturulmasında hayati öneme sahiptir. Denetim komitesinin temel görevi, yöneticilerin firma performansını tam, eksiksiz ve zamanında rapor etmelerini sağlamak için finansal raporlama sürecini denetlemektir. Finansal raporların zamanında yayınlanmaması durumunda yatırımcıların yatırım kararlarıyla ilgili

*Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Muhasebe ve Finansman Bölümü, gokozerhan@gmail.com

**Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Muhasebe ve Finansman Bölümü, akmerter@gtu.edu.tr

belirsizlikleri artar ve finansal bilgilerin paydaşlar arasında asimetrik olarak yayılmasına neden olur. Denetim komitesinin yapısı, finansal raporlama sürecindeki etkinliğini direkt olarak etkilemektedir. Nitekim denetim komitesinin etkin bir şekilde çalışabilmesi üye sayısına, üyelerinin bağımsızlığına, üyelerinin muhasebe ve finansal uzmanlığına, toplantı sayısına ve kadın üye sayısına bağlıdır. Bu çalışmanın amacı, denetim komitesi özelliklerinin finansal raporlama zamanlılığına etkisini incelemektir. Bu kapsamda 2008-2017 yılları arasında BİST’te işlem gören şirketlerden elde edilen 1903 firma/yılı gözlem sayısı kullanılarak denetim komitesi özellikleri ile rapor zamanlılığı arasındaki ilişki regresyon yöntemi ile araştırılmıştır. Bulgular, denetim komitesi bağımsızlığının, toplantı sayısının ve kadın üye sayısının raporlama zamanlılığı ile anlamlı ve negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

2. LİTERATÜR

Johnson vd., (1996); Bedard vd., (2004); Klein, (2002) denetim komitesindeki yöneticilerin bağımsız olması durumunda, finansal raporlama sürecindeki kusurları azalacağı ve yöneticilerin agresif kar yönetimine başvurmalarını kısıtladığını belirtmişlerdir. Buna ek olarak, bağımsız yöneticilerin varlığının finansal raporlama yanı sıra iç ve bağımsız denetimin kalitesini arttırdığını ve vekalet maliyetlerini azalttığını savunmuşlardır. Fakhari ve Pitenoei (2017), denetim komitesinin bağımsızlığının ve finansal uzmanlığının bilgi asimetrisini azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Denetim komitesinin bağımsızlığı ile finansal uzmanlığının, firmanın bilgi çevresine olumlu katkılar sağladığını göstermektedir. Joseph ve Terry (2003), çalışmalarında denetim komitesinde bağımsız olmayan üyelerin oranı ile firmaların finansal sıkıntı içine girme olasılığı arasında güçlü bir ilişki bulmuştur.

Abbott vd. (2004) ve Bedard vd. (2004), yaptıkları çalışmalarda denetim komitesinde üye sayısının fazla olması durumunda, firmaların daha az finansal hata yaptıklarını göstermişlerdir. Ayrıca denetim komitelerinde 3 veya daha fazla üyenin bulunmasının, yöneticilerin agresif kar yöntemlerine başvurmalarına kısıtlayıcı etkide bulunduğunu ve komitenin potansiyel finansal raporlama süreci ile ilgili sorunları hızlı bir şekilde çözebildiğini ortaya koymuşlardır.

Sharma, Naiker ve Lee (2009), denetim komitelerinin toplantı sıklığının, denetim komitesinin büyüklüğü, kurumsallık seviyesi ve kurumsal sahiplik ile pozitif ilişkili olduğu belirtmektedir. Ayrıca hızlı büyüyen firmalarda denetim komitesi toplantı sıklığının az olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sultana (2015) ihtiyatlılık ile denetim komitesi toplantılarının sıklığı arasında olumlu bir ilişki olduğunu belirtmektedir.

Thiruvadi and Huang (2011), karma cinsiyet gruplarının tek cinsiyet gruplarından daha iyi performans gösterdiğini öne sürmektedir. Burgess ve Tharenou (2002), komitelerde kadın yöneticilerinin varlığının artması durumunda kurumsal başarısızlığın azaldığını ileri sürmektedir. Shawver vd. (2006) kadın yöneticilerin, erkek meslektaşlarına göre daha az kar yönetimi uygulamalarına başvurduklarını belirtmiştir. Grosvold vd. (2007), kurullardaki kadın yöneticilerin artmasının tüm şirketlere, hissedarlara ve müşterilere büyük ölçüde fayda sağladığını ileri sürmektedir.

Stewart ve Munro (2007), kadın denetim komitesi üyelerinin daha iyi iletişim yetenekleri ve toplantı hazırlıkları sergilediklerini göstermektedir.

Yukarıdaki argümanlar dikkate alındığında aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H1: Denetim komitesindeki üyelerin bağımsızlığı ile finansal raporlama zamanlılığı arasında negatif bir ilişki vardır.

H2: Denetim komitesindeki üyelerin muhasebe ve finansal uzmanlığı ile finansal raporlama zamanlılığı arasında negatif bir ilişki vardır.

H3: Denetim komitesindeki üye sayısı ile finansal raporlama zamanlılığı arasında negatif bir ilişki vardır.

H4: Denetim komitesi toplantı sayısı ile finansal raporlama zamanlılığı arasında negatif bir ilişki vardır.

H5: Denetim komitesindeki kadın üye sayısı ile finansal raporlama zamanlılığı arasında negatif bir ilişki vardır.

3.ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Bu çalışmanın amacı, denetim komitesinin etkinliği ile raporlama zamanlılığı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu kapsamda, 2008-2017 yılları arasında BİST’te işlem gören 233 finansal olmayan şirketten elde edilmiş 1903 adet gözlem kullanılarak regresyon analizi yapılmış ve denetim komitesi etkinliğinin finansal raporlama zamanlılığı ile ilişki araştırılmıştır.

4.ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırmada kullanılan değişkenlerin özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir. Denetim komitesi özelliklerinin finansal raporlama zamanlılığına etkisini ölçmek için aşağıdaki regresyon modeli oluşturulmuştur.

$$\text{SÜRE: } \beta_0 + \beta_1\text{DKÜYE} + \beta_2\text{DKBAĞ} + \beta_3\text{DKUZM} + \beta_4\text{DKTOP} + \beta_5\text{DEKKAD} + \beta_6\text{YKÜYE} + \beta_7\text{YKBAĞ} + \beta_8\text{YKB-CEO} + \beta_9\text{BİG4} + \beta_{10}\text{LNBÜY} + \beta_{11}\text{KAL} + \beta_{12}\text{PD/DD} + \varepsilon_{it}$$

Tablo 1. Değişken Açıklamaları

Değişken Türü	Değişken Adı	Değişken Tanımı	Değişken Ölçümü
Bağımlı Değişken	SÜRE	Finansal Rapor Zamanlılığı	Hesap döneminin bitişi ile firmanın finansal raporlarını yayınladığı tarih arasında geçen toplam gün sayısı
Bağımsız Değişken	DKÜYE	Denetim Komitesi Büyüklüğü	Denetim komitesi toplam üye sayısı
Bağımsız Değişken	DKBAĞ	Denetim Komitesi Bağımsızlık	Denetim Komitesindeki bağımsız üyelerin yüzdesi
Bağımsız Değişken	DKUZM	Denetim Komitesinin Muhasebe ve Finansal Uzmanlığı	Denetim Komitesinde en az bir üye muhasebe veya finans alanında uzmanısa 1, aksi takdirde 0 verilmiştir.
Bağımsız Değişken	DKTOP	Denetim Komitesi Toplanma Sıklığı	Denetim komitesi toplantı sayısı

Bağımsız Değişken	DKKAD	Denetim Komitesi Kadın Üye Sayısı	Denetim komitesinde toplam kadın üye sayısı
Kontrol Değişkeni	YKÜYE	Yönetim kurulu büyüklüğü	Yönetim kurulu toplam üye sayısı
Kontrol Değişkeni	YKBAĞ	Yönetim kurulu bağımsızlığı	Yönetim kurulundaki bağımsız üyelerin yüzdesi
Kontrol Değişkeni	YKB-CEO	Yönetim kurulu başkanı ile CEO ayrımı	Yönetim kurulu başkanı ile CEO aynı kişi ise 1; aksi takdirde 0 verilmiştir.
Kontrol Değişkeni	BİG4	Dört büyük denetim firmasından denetim hizmeti alınması	Dört büyük denetim firmalarından birisi ile çalışılıyorsa 1; aksi takdirde 0 verilmiştir.
Kontrol Değişkeni	LNBÜY	Şirket Büyüklüğü	Toplam Varlıkların doğal logaritması
Kontrol Değişkeni	KAL	Kaldıraç oranı	Toplam borçların toplam varlıklara oranı
Kontrol Değişkeni	PD/DD	Piyasa değeri defter değeri oranı	Piyasa değeri ile defter değerinin birbirine oranı

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

5.2 Korelasyon Analizleri

Aşağıda gösterilen Tablo 2, tüm örneklem için pearson korelasyon matrisi sonuçlarını göstermektedir. Sonuçlar, denetim komitesi özelliklerinin (bağımsız değişken) ve kontrol değişkenlerinin finansal rapor zamanlılığı (bağımlı değişken) ile istatistiksel olarak anlamlı ve negatif ilişkili olduğu göstermektedir.

Tablo 2. Korelasyon Matrisi

	SÜR E	DKÜ YE	DKB AĞ	DKU ZM	DKT OP	DKK AD	YKÜ YE	YKB AĞ	YKB- CEO	BİG 4	KAL	LNB ÜY	P D/ D D
SÜR E	1												
DKÜ YE	0.023	1											
DKB AĞ	- 0.338 *	- 0.155 *	1										
DKT OP	- 0.156 *	0.011	0.148 *	1									
DKU ZM	- 0.040 ***	0.065 *	0.101 *	- 0.041 ***	1								
DKK AD	0.003	0.012	- 0.030	- 0.054 **	0.13 4*	1							

YKÜ	-	0.159	0.120	0.143	0.08	-	1						
YE	0.198	*	*	*	6*	0.158	*						
YKB	-	-	0.832	0.108	0.13	0.002	0.101	1					
AĞ	0.263	0.053	*	*	2*		*						
YKB	-	0.020	-	0.069	0.06	-	0.236	-	1				
-CEO	0.141		0.029	*	3*	0.074	*	0.069					
BİG4	-	0.069	-	0.081	0.09	-	0.311	-	0.289	1			
	0.117	*	0.022	*	7*	0.087	*	0.105	*				
KAL	0.127	0.048	0.053	0.024	0.01	0.051	-	0.075	-	-	1		
	*	**	**		9	**	0.072	*	0.035	0.01			
LNB	-	0.164	0.058	0.166	0.05	-	0.523	0.000	0.241	0.44	0.08	1	
ÜY	0.113	*	*	*	3**	0.176	*		*	6*	5*		
PD/D	-	-	-	0.028	0.00	-	-	-	-	0.06	0.05	-	1
D	0.012	0.014	0.001		6	0.018	0.018	0.014	0.038	1*	6**	0.037	
									***			***	

Not: *, **, *** simgeleri sırayla değişkenlerin %1, %5 ve %10 seviyelerinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

5.2. Regresyon Sonuçları

Tablo 3, finansal raporlama zamanlılığına etki etmesi beklenen bağımsız ve kontrol değişkenlerinin kullanıldığı regresyon analiz sonuçlarını göstermektedir. Tablo 3'te gösterilen analiz sonuçları, denetim komitesi bağımsızlığı, toplantı sayısı ve kadın üye sayısı, finansal raporlama zamanlılığı ile istatistiksel olarak anlamlı ve beklendiği gibi negatif ilişkili olduğu göstermektedir. Buna göre H1, H4 ve H5 hipotezleri kabul edilmektedir. Öte yandan denetim komitesi üye sayısı ve finansal uzmanlığın finansal raporlama zamanlılığı ile anlamlı bir ilişki içinde olmadığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre H2 ve H3 hipotezleri kabul edilmemektedir.

Tablo 3. Regresyon Sonuçları

Değişkenler	Beklenen İşaret	Katsay 1	t değeri	p değeri
Sabit Sayı*		4.483	60.60	0.000
DKÜYE	-	-0.004	-0.27	0.788
DKBAĞ*	-	-0.147	-6.42	0.000
DKUZM	-	0.009	0.90	0.368
DKTOP*	-	-0.023	-3.98	0.000
DKKAD**	-	-0.027	-2.30	0.022
YKÜYE*	-	-0.014	-4.35	0.000
YKBAĞ	-	-0.108	-1.57	0.117
YKB-CEO*	-	-0.061	-4.75	0.000
BİG4*	-	-0.031	-2.61	0.009
LNBÜY	?	0.001	0.43	0.668
KAL*	+	0.084	6.49	0.000
PD/DD	-	-0.001	-1.03	0.303
Gözlem Sayısı	1903			
F Değeri	35.66			
R ²	0.6543			
Düzeltilmiş R ²	0.6046			

Not: * ve **, değeri, değişkenin 0.01 ve 0.05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir

6.SONUÇ

Finansal raporlama kalitesinin en önemli ölçütlerinden birisi de finansal rapor zamanlılığıdır. Bu nedenle, şirketlerin finansal raporlarını mümkün olan en kısa sürede kamuoyuna duyurarak yatırımcıların verdiği yatırım kararlarının kalitesine etki etmesi beklenmektedir. Şirketler ve düzenleyici kurumlar, finansal raporların geç açıklanması sonucunda ortaya çıkabilecek olan bilgi asimetrisi ve vekalet problemleri gibi tüm paydaşlara zarar verebilecek olumsuz durumları engellemek için finansal rapor zamanlılığına etki eden unsurların belirlemek ve bu konuda önlemler almakla yükümlüdür. Bu çalışma, 2008-2017 yılları arasında BİST'te işlem gören 233 şirketin finansal raporlama zamanlılığına etki eden faktörlerin etkisi ile ilgili olarak ampirik kanıtları sunmaktadır.

En önemli kurumsal yönetim bileşenlerinden birisi olan denetim komitelerinin finansal raporlama zamanlılığına etki etmesi oldukça muhtemeldir. Araştırma bulguları denetim komitesi bağımsızlığının, toplantı sayısının ve kadın üye sayısının finansal raporlama zamanlılığı ile istatistiksel olarak anlamlı ve negatif ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlara göre, denetim komitesi üyelerinin

bağımsız olması, üyelerin yıllık belirli periyotlarda toplanmaları ve komitelerin karma cinsiyet gruplarından oluşması, denetim komitelerinin etkinliğinin artmasına ve daha kaliteli finansal raporların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Literatürde denetim komitesi özelliklerinin finansal raporlama zamanlılığına etkisini araştıran birçok çalışma mevcut olmasına rağmen denetim komitesi kadın üye sayısının finansal raporlama zamanlılığına etkisini araştıran kısıtlı sayıda çalışma mevcuttur. Bu açıdan, çalışmamızın sonuçları literatüre önemli ve faydalı ampirik sonuçlarla katkı sağlamaktadır. Nitekim, kurumsal yönetim uygulamalarının önemliliğini oldukça geç fark eden ülkemizde bu tür çalışmaların yapılması hayati önem taşımaktadır. Gelecekte bu alanda yapılacak olan olası çalışmalarla, kurumsal yönetim uygulamalarının öneminin daha iyi anlaşılmasını sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Abbott, J., L., Parker, S. and Peters, G. (2004), "Audit committee characteristics and restatements", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 23(1), ss: 69-87.
- Bedard, J., Chtourou, S. M., and Courteau, L. (2004), "The effect of audit committee expertise, independence, and activity on aggressive earnings management Auditing" *Journal of Practice and Theory*, 23(2), ss: 13-35.
- Burgess, Z. and Tharenou, P. (2002), "Women board directors: characteristics of the few", *Journal of Business Ethics*, Vol. 37 No. 1, pp. 39-50.
- Fakhari H. and Pitenoei Y. R. (2017), "The Impact of Audit Committee and Its Characteristics on the Firms Information Environment", *Iranian Journal of Management Studies (IJMS)*. 10(3), ss: 577-608.
- Johnson, J., L., Daily, C. M., and Ellstrand, A., E. (1996), "Boards of directors: A review and research agenda", *Journal of Management*, 22(3), ss: 409-438.
- Joseph V., C. and Terry L., N. (2003), "Audit Committee Independence and Disclosure: choice for financially distressed firms". *Corporate Governance: An International Review*. 11(4), ss: 289-299.
- Grosvold, J., Brammer, S. and Rayton, B. (2007), "Board diversity in the United Kingdom and Norway: an exploratory analysis", *Business Ethics: An European Review*, Vol. 16 No. 4, pp. 344-57.
- Klein, A. (2002). "Economic determinants of audit committee independence". *The Accounting Review*, 77 (2), ss: 435-452.
- Sharma, V. D., Naiker V. and Lee B. (2009), "Determinants of Audit Committee Meeting Frequency: Evidence from a Voluntary Governance System", *Accounting Horizons*, 23(2), ss: 245-263.
- Shawver, T.J., Bancroft, P.C. and Sennetti, J.T. (2006), "Can the clan effect reduce the gender sensitivity to fraud? The case of the IPO environment", *Journal of Forensic Accounting*, Vol. 7 No. 1, pp. 185-208.
- Stewart, J. and Munro, L. (2007), "The impact of audit committee existence and audit committee meeting frequency on the external audit: perceptions of Australian auditors", *International Journal of Auditing*, Vol. 11 No. 1, pp. 51-69.

Sultana, N. (2015), "Audit Committee Characteristics and Accounting Conservatism", *International Journal of Auditing*, 19, ss: 88-102.

Thiruvadi, S. and Huang, H. (2011), "Audit committee gender differences and earnings management", *Gender in Management*, Vol. 26 No. 7, pp. 483-498.

Dijitalleşmenin Muhasebe Eğitimine Etkileri: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma

Ersin KURNAZ*

İsmail TEKBAŞ**

Tunga BOZDOĞAN***

Ömer Orbay ÇETİN****

Özet

Bu çalışmada, dijitalleşmenin muhasebe eğitimine etkisi ve muhasebe eğitiminin uygulamada yeterli olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, muhasebe meslek mensuplarına bir anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler, SPSS programı yardımıyla yüzde ve frekans tanımlayıcı istatistiklerinin yanı sıra Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U testleri ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, muhasebe eğitiminde dijitalleşmenin oldukça önemli olduğu ancak mevcut muhasebe eğitiminde dijital sistemlere yeterince yer verilmediği ve iş dünyasının ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte muhasebe meslek mensuplarının yetişmesine katkı sağlayamadığı tespit edilmiştir. Ayrıca muhasebe meslek mensuplarının yaş, tecrübe ve mezuniyet sonrası meslekleriyle ilgili teknolojik eğitime ihtiyaç duymaları ile muhasebe eğitiminde dijital sistemlerin önemi hakkındaki görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Teknoloji, Muhasebe Mesleği, Muhasebe Eğitimi

JEL Sınıflandırma: M41, M49

The Effects Of Digitalization On Accounting Education: A Research On Accounting Profession

Abstract

In the study, the aim is to determine an effect of a digitalization on the accounting education and if accounting education is enough in practice or not. In line with this aim, a survey was implemented on the accounting professionals. The data obtained from the survey was analyzed with percentage and frequency descriptive statistics by the help of SPSS program as well as Kruskal-Wallis and Mann-Whitney U tests. As a result of the study, it has been determined that digitalization is highly important on the accounting education but the existing accounting education does not include digital systems enough and contribute sufficiently regarding the accounting professionals who meet a business world's needs. Besides a significant difference between being in need of a technological education

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, ersinkurnaz2429@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6787-5368

** SMMM, tekbaz333@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6520-0754

*** Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, tunga.bozdogan26@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1651-9865

**** Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, omerorbaycetin93@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6909-7248

related to age, experience and postgraduate occupations of the accounting professionals and their opinions about the importance of digital systems on the accounting education has been found.

Keywords: Digitalization, Technology, Accounting Profession, Accounting Education

JEL Classification: M41, M49

1. GİRİŞ

Dijitalleşmeyle birlikte günümüz dünyasında önemli değişimler ve gelişmeler yaşanmaktadır. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte muhasebe ve muhasebe mesleği de etkilenmekte ve geleneksel muhasebe uygulamalarının dijital ortam ve araçlarla desteklenen bir yöne doğru hızla gelişmekte olduğu gözlemlenmektedir. Bu anlamda muhasebe meslek mensuplarının 21. Yüzyılın gereklerini yerine getirebilecek yetkinliklere sahip olması gerekmektedir. Bu yetkinliklerin kazanılmasında da en önemli unsur muhasebe eğitimi olmaktadır. Bu çalışmada, dijitalleşmenin muhasebe eğitimine etkisi ve yükseköğretimde verilen muhasebe eğitiminin uygulamada yeterli olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda muhasebe meslek mensuplarına yönelik bir anket çalışması yapılmış ve uygulamaya ilişkin veriler SPSS 20.00 programı yardımıyla analiz edilmiştir. Son olarak, elde edilen bulgular çerçevesinde değerlendirmelerde bulunulmuştur.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Konuyla ilgili literatürde yapılan çalışmaların bazıları aşağıda sunulmaktadır.

Evans ve Paisey (2018) çalışmalarında muhasebe eğitiminin yıldan yıla ne tür farklılıklar yaşadığını, dünyada yaşanan gelişmeler doğrultusunda nasıl bir değişim içerisinde olduğunu ve bu bilgiler ışığında muhasebe eğitiminin gelecekte hangi noktaya geleceğini ön görmeyi amaçlayan bir çalışmada bulunmuşlardır.

Temelli (2018) çalışmasında gelecekte muhasebe mesleği mensubu olabilecek ve lisans düzeyinde muhasebe eğitimi öğrencilerin, muhasebe derslerinde ne kadar teknoloji kullandıklarını incelemiştir.

Öztürk ve Kutlu (2017) muhasebe eğitimi alan öğrenciler üzerinde teknolojik ürünlerin kullanılmasına yönelik düşüncelerinin araştırılması amacıyla anket yöntemi kullanarak bir çalışma yapmışlardır. Çalışmalarında teknolojik ürünlerin ve muhasebe paket programlarının kullanılarak derslerin işlenmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Yürekli E. ve Şahiner A. (2017) tarafından yapılan çalışmada ise ilgili konuya ait literatür temel alınarak muhasebe eğitimi ve Endüstri 4.0 arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla çalışmışlar ve gelişen teknolojinin muhasebede yaygınlaşmasıyla birlikte muhasebe eğitiminin temelde yeniden şekillenmesi gerektiği önerisinde bulunmuşlardır.

Tarakçıoğlu (2016) çalışmasında muhasebe eğitiminin hem karmaşıklığı, hem de sürekli değişim gösteren iş ortamlarına yeteri kadar uyum sağlayamaması ve kişilere iş ortamının gerektirdiği yetenek ve yetkinliği kazandırılmaması eleştirilerinden yola çıkarak, muhasebe eğitiminin gelecekte nasıl olması gerektiğine ve eğitimde stratejik bir bakış açısının kazandırılması gerektiğine değinmiştir.

Pan ve Seow (2016) dijital devrim için muhasebe mezunlarının hazırlanması konusuna bilgi teknolojilerindeki yetkinlik ve becerilerinin nasıl geliştirilmesi gerektiğini on yıllık bir periyotta yayınlanan makalelerin içerik analizini yaparak bir değerlendirmede bulunmuşlardır.

Erol ve diğerleri (2015) tarafından yapılan çalışmada muhasebe alanında çalışmak isteyen öğrencilerin, muhasebe derslerinde bilişim teknolojilerinden ne kadar yarar sağladıkları ve konu hakkındaki görüşlerinin ortaya çıkarılabilmesi amaçlanmış ve çalışmanın sonucunda, öğrencilerin eğitimleri süresince söz konusu teknolojilerden yeteri kadar faydalanmadıklarına ancak mutlaka bu teknolojilerin kullanımının artması gerektiğine ve öğretim üyelerinin de teknolojik gelişmeleri takip etmeleri gerektiğine ulaşılmıştır.

Diğer bir çalışmada Erol ve diğerleri (2014) çalışmalarında muhasebe dersleri veren öğretim elemanlarının hangi teknolojik ders materyallerinden yarar sağladıklarını ve teknoloji kullanımı ile ilgili görüşlerini ortaya koymayı amaçlamışlardır.

Banar ve Zeytinoğlu (2014) tarafından yapılan çalışmada anket yöntemi kullanılarak, sosyal medyanın hem muhasebe alanında eğitim aracı olarak kullanılabilirliği, hem de sosyal medya kullanımının muhasebe bölümü öğrencilerinin akademik performansı üzerindeki etkisini ölçmeye çalışılmışlardır.

3. METODOLOJİ

3.1 Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmada, dijitalleşmenin muhasebe eğitimine etkisi ve muhasebe eğitiminin uygulamada yeterli olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın kapsamını TÜRMOB'a kayıtlı muhasebe meslek mensuplarından oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında kullanılan anket formları için Google Drive programı kullanılarak bir link oluşturulmuştur. Çalışmada evrenle ilgili anlamlı bilgiler ve istatistiksel yorumlar yapabilmek için en az 384 kişinin geçerli geri dönüş yapması gerekmektedir (<https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>). Araştırma sonucunda 390 muhasebe meslek mensubundan geçerli geri dönüş alınabilmiştir. Anketlerden elde edilen veriler, SPSS programı yardımıyla frekans ve yüzde tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U testleri ile analiz edilmiştir.

3.2 Güvenilirlik Analizi

Çalışmada dijitalleşmenin muhasebe eğitimine etkisini ve yükseköğretimde verilen muhasebe eğitiminin dijital sistemlere yönelik yeterliliğini ölçmeye yönelik soruların güvenilirliğini ölçmek amacıyla Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmış ve α değeri 0,633 olarak tespit edilmiştir. Bu katsayı toplanan verilerin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir (Akgül ve Çevik, 2003, 435).

4. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmaya katılan 390 muhasebe meslek mensubunun demografik özelliklerinden öne çıkan oranlara bakıldığında; katılımcıların %74,1'i erkek, %38,7'si 30-39 yaş aralığında, %62,8'i lisans mezunu, %67,9'u SMMM ve %21,8'i de 6-10 yıl aralığında mesleki tecrübeye sahip olduğu

görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %72,8'i dijital sistemlerin mesleklerinde son derece önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Son olarak katılımcıların %74,6'sı mezun olduktan sonra mesleki gelişimleri için teknoloji alanında ek bir eğitime ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir.

4.2. Muhasebe Meslek Mensuplarının Dijitalleşme ve Muhasebe Eğitimi Hakkındaki Görüşlerine Yönelik Bulguların Analizi

Tablo 1: Dijitalleşme ve Muhasebe Eğitimine İlişkin Bulguların Analizi

İFADELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	N	N	N	N	N
Muhasebe eğitimi muhasebe alanındaki teknolojik gelişmelerle uyumludur.	141	173	44	21	11
Muhasebe eğitimi, muhasebe meslek mensuplarının kullandıkları dijital sistemlerle ilgili yaşadıkları sorunları çözmek için yeterlidir	184	148	28	16	14
Muhasebe eğitimi, dijital sistemler ve teknolojik gelişmeler açısından uluslararası standartları taşımaktadır.	110	186	60	25	9
Aldığım muhasebe eğitimi ile çalışma hayatında meslek mensuplarının kullandığı dijital sistemlere ait soruları rahatlıkla cevaplayabilirim.	105	183	58	34	10
Aldığım muhasebe eğitimi ile mezuniyet sonrasında dijital sistemlerdeki verileri kullanabilme, sorgulama, yönetebilme ve eleştirel bir biçimde değerlendirme yetkinliğine sahibim.	92	167	60	56	15
Dijitalleşme ve yeni teknolojik gelişmeler dikkate alındığında, muhasebe müfredatının yeterli olduğunu düşünüyorum.	128	182	45	22	13
Muhasebe alanında çalışan akademisyenler dijital sistemler konusunda yeterli teknik bilgiye sahiptirler ve günceli yakından izlemektedirler.	83	137	112	46	12
Uygulamaya yönelik tecrübe kazanabilmek adına yapılan stajlar muhasebe programlarını öğrenmek ve aktif olarak kullanabilmek için yeterlidir.	69	160	75	70	16
Teknolojik bilgi birikimi ve becerilerin artırılması amacıyla muhasebe eğitimi sırasında dijitalleşmeye yönelik yetkinliğin artırılması için ek kurs ve eğitim alınmasının faydalı olacağını düşünüyorum.	4	12	22	194	158
Muhasebe eğitimi iş dünyasının dijital sistemlerle ilgili ihtiyaç duyduğu yetenek setlerini karşılayamamaktadır.	4	20	31	215	120
Endüstri 4.0 çağında muhasebe eğitiminin değişime ve dönüşüme ihtiyacı vardır.	8	3	17	152	210
Dijitalleşme ışığında verilen muhasebe eğitimlerini: düşünce, kültür ve teknoloji gibi alanlarda A'dan Z'ye yeniden inşa ederek geleceğe hazırlayacak yeni bir eğitim modelini desteklerim	5	6	21	165	193
Muhasebe eğitiminde bilgi teknolojilerine ilişkin uygulamaların yeterli olarak yapılmaması, mezuniyet sonrası iş bulmayı olumsuz yönde etkilemektedir.	10	23	38	174	145
Yeni teknolojik gelişmeler dikkate alındığında, muhasebe müfredatının köklü bir reforma ihtiyacı olduğunu düşünüyorum.	4	16	33	175	162
Hali hazırda verilen muhasebe eğitimi gelecekte yaşanacak teknolojik gelişmelere uyumu sağlayacak yetkinlikleri kazandıracak bir yapıda değildir.	6	20	48	195	121
Dijitalleşme ile birlikte, iş alım süreçlerinde, mevzuat ve kayıtla bilgisinden daha çok dijital sistemleri iyi kullanabilen ve bu becerilere sahip olan kişiler tercih edilecektir.	9	38	57	177	109
Yeni teknolojik gelişmeler neticesinde, muhasebe eğitimi kayıtla, beyan ve mevzuat konularından daha ziyade; dijital verileri doğru okuyabilme, yorumlama ve analiz etme süreçlerini kapsamalıdır.	5	35	35	183	132
Muhasebe eğitiminde ileri düzeyde bilgisayar, kodlama dilleri, muhasebe yazılımları ve siber güvenlik gibi becerilerin öğrencilere kazandırılmasının önemli olduğunu düşünüyorum.	7	28	43	154	158
Teknolojik gelişmeler dikkate alındığında, muhasebe müfredatları farklı disiplinlere yönelik konuları da içermelidir.	12	10	18	206	144
Muhasebe eğitimi sadece teknik boyutta değil; dijital verileri gerçeklik ve kurgusallık açısından ölçülecek, değerlendirilecek ve analiz edilecek yetenekleri kazandırmalıdır.	14	15	10	149	202
Muhasebe derslerinin müfredatları teknolojik yeniliklerden uzak defter kayıt, Tek Düzen Hesap Planı (TDHP) ve mevzuat bilgisinden oluşmaktadır.	20	27	32	195	116
Muhasebe eğitimi dijital sistemleri doğru, etkin ve verimli kullanabilmek için yeterli değildir.	11	18	26	213	122
Uygulamaya yönelik iyi bir muhasebe eğitimi için meslek kuruluşları ile yükseköğretim kurumlarının işbirliği önemlidir.	8	-	8	114	260
Kamu kurumlarının kullandığı (e-fatura, e-defter ve defter beyan gibi.) dijital sistemlerin test modülleri, muhasebe eğitimi alan öğrencilerin kullanımına açılmalıdır.	11	6	18	128	227
Dijitalleşme muhasebe mesleği için bir tehdit unsurudur.	123	159	34	45	29
Dijitalleşmenin ve teknolojik gelişmelerin muhasebe eğitimlerinde önemli olmadığını düşünüyorum.	200	135	10	21	24
Aldığım muhasebe eğitimi ile çalışma hayatımda dijital sistemleri kullanmada sorun yaşamadım.	102	183	38	48	19
Yükseköğretim kurumlarının mevcut ve gelişmekte olan bilgi teknolojilerini muhasebe eğitimine dâhil etmeden ve bilgi teknolojileri tabanlı muhasebe uygulamalarını eklemekten, iş dünyası tarafından talep edilen becerilere sahip mezunlar yetiştiremeyeceklerini düşünüyorum.	10	19	42	188	131

Tablo 1'deki bulgulardan öne çıkan yüzdeler incelendiğinde katılımcıların; %80,6'sı muhasebe eğitiminin muhasebe alanında yaşanan teknolojik gelişmelerle uyumlu bir şekilde yürütülmediğini,

%85,1'i kullandıkları dijital sistemlerle ilgili yaşadıkları sorunları çözmek için aldıkları muhasebe eğitiminin yeterli olmadığını, %75,9'u muhasebe eğitiminin dijital sistemler ve teknolojik gelişmeleri takip etme noktasında uluslararası standartları taşımadığını ve %66,4'ü de mezun olduktan sonra iş hayatında dijital sistemlerin ürettiği verileri kullanabilme, sorgulama ve yönetebilme noktasında sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların %79,5'i muhasebe müfredatının yeterli olmadığını, %86,4'ü muhasebe müfredatlarının köklü bir reforma, %92,8'i Endüstri 4.0 çağına göre muhasebe eğitiminin değişime ve dönüşüme ihtiyacının olduğunu, %56,4'ü bu alandaki akademisyenlerin kendilerini güncellemediğini, %57,7'si muhasebe eğitimi sürecinde yapılan stajların dijital sistemleri kullanabilme noktasında yeterli olmadığını, %90,2'si de muhasebe eğitiminde dijital ve teknolojik ürünlere yönelik bilgi ve birikim noktasındaki eksikliği gidermek amacı ile ek kurs veya eğitim alınmasının faydalı ve olacağını ve %91,8'i de dijitalleşme kapsamında inşa edilecek yeni bir eğitim modelini destekleyeceklerini ifade etmişlerdir.

Ayrıca katılımcılardan %85,9'u verilen muhasebe eğitiminin iş dünyasının ihtiyaçlarını karşılayamadığı, %81,8'i, bilgi teknolojilerine yönelik uygulamaların yeterli olmaması nedeni ile mezuniyet sonrası muhasebe meslek mensubu adaylarının iş bulmalarını olumsuz yönde etkilediği yönünde düşüncelerini belirtmiştir. Bu doğrultuda %73,3'ü gelecekte iş alım süreçlerinde işverenlerin teorik bilgiden daha çok dijital sistemleri kullanabilen bu sistemlerin ürettiği verileri analitik bir şekilde değerlendirebilen bireyleri tercih edeceklerini düşündükleri görülmektedir. Bunun içinde katılımcıların %80,7'si muhasebe eğitiminin kayıtlama, beyan ve mevzuat gibi konulardan ziyade, dijital verileri doğru bir şekilde okuyarak analiz etme süreçlerini kapsamı gerektiğini ve %80'i ileri düzeyde muhasebe yazılımları ve siber güvenlik gibi konuları içermesi gerektiğini ağırlıklı olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca meslek mensupları yükseköğretim kurumlarında verilen muhasebe eğitiminin dijitalleşmeyi ve teknolojik gelişmeleri göz ardı ederek sürdürülmesi durumunda, iş dünyası tarafından talep edilen becerilere sahip mezunların yetiştirilemeyeceğini %81,8 gibi yüksek bir oranla vurgulamışlardır. Katılımcıların %95,9'u iyi bir muhasebe eğitimi için yükseköğretim kurumlarının meslek kuruluşları ile fikir alışverişinde bulunmaları gerektiğini ve %91'i de hali hazırda kullanılan e-fatura ve e-defter gibi dijital sistem modüllerinin öğrencilerin kullanımına açılması gerektiğini ifade etmiştir. Son olarak muhasebe meslek mensuplarının %72,3'ü dijitalleşmenin meslekleri için bir tehdit oluşturmadığını vurgulamıştır. Aksine birçok fırsat sunabileceğini ancak bunun başarılabilmesi için de dijitalleşmenin ve teknolojik gelişmelerin muhasebe eğitiminde çok önemli olduğu bilinciyle hareket ederek gerekli adımların atılması gerektiğini %85,9 gibi bir oranla ortaya koymuşlardır.

Muhasebe meslek mensuplarının yaş, tecrübe ve mezuniyet sonrası teknolojik eğitime ihtiyaç duyumuna göre muhasebe eğitiminde dijital sistemlerin önemi hakkındaki görüşlerinin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik hipotezler aşağıda sırasıyla analiz edilmiştir.

H₁: Muhasebe meslek mensuplarının yaşlarına göre muhasebe eğitiminde dijital sistemlerin önemi hakkındaki görüşleri arasında bir fark vardır.

Tablo 2: Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Bağımsız Değişken	N	Sıra Ortalaması	χ^2	sd	p
29 ve altı	87	223,51	9,058	3	0,029
30-39	151	192,27			
40-49	102	174,64			
50 ve üstü	50	199,08			

Yaş değişkeni açısından bakıldığında, meslek mensuplarının yaşları ile muhasebe eğitiminde dijital sistemlerin önemi hakkındaki görüşleri arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($P = 0,029 < = \alpha 0,05$). Buna göre yaş gruplarının sıra ortalamalarına bakıldığında yaş aralığı 29 ve altı olan (223,51) katılımcıların muhasebe eğitiminde dijital sistemlerin daha önemli olduğu düşüncesine sahip oldukları söylenebilir.

H₂: Muhasebe meslek mensuplarının tecrübelerine göre muhasebe eğitiminde dijital sistemlerin önemi hakkındaki görüşleri arasında bir fark vardır.

Tablo 3: Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Bağımsız Değişken	N	Sıra Ortalaması	χ^2	sd	p
5 ve altı yıl	79	222,80	9,557	4	0,049
6-10 yıl	85	208,41			
11-15 yıl	75	177,91			
16-20 yıl	74	183,66			
21 ve üstü yıl	77	181,75			

Tecrübe değişkeni açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların tecrübeleri ile muhasebe eğitiminde dijital sistemlerin önemi hakkındaki görüşleri arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($P = 0,049 < = \alpha 0,05$). Sıra ortalamalarına bakıldığında 5 ve altı yılın atında (222,80) tecrübeye sahip olan meslek mensuplarının muhasebe eğitiminde dijital sistemlerin daha önemli olduğunu düşündükleri söylenebilir.

H₃: Mezuniyet sonrası teknolojik eğitime ihtiyaç duyumuna göre muhasebe eğitiminde dijital sistemlerin önemi hakkındaki görüşleri arasında bir fark vardır.

Tablo 4: Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Bağımsız Değişken	N	Sıra Ortalaması	U	p
Evet	291	202,50	12367,000	0,035
Hayır	99	174,92		

Mezuniyet sonrası teknolojik eğitime ihtiyaç duyanlar ile duymayanların muhasebe eğitiminde dijital sistemlerin önemi hakkındaki görüşleri arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($P = 0,035 < = \alpha 0,05$). Sıra ortalamalarına bakıldığında teknolojik eğitime ihtiyaç duyan (202,50) meslek mensuplarının muhasebe eğitiminde dijital sistemlerin daha önemli olduğu yönünde bir düşünceye sahip oldukları görülmektedir.

5. SONUÇ

Araştırmada elde edilen bulgulara göre yükseköğretimde verilen muhasebe eğitiminin teknolojik ve uluslararası alanda yaşanan gelişmeler ile uyumlu olmadığı, kullanılan dijital sistemlerle ilgili yaşanan sorunları çözmek için yeterli olmadığı, aynı şekilde bu sistemlerin ürettiği verileri doğru bir şekilde anlama, yorumlama ve analiz etme gibi hususlarda ciddi manada eksikliklerinin olduğu tespit

edilmiştir. Diğer bir husus ise, Endüstri 4.0 çağının bir gereği olarak muhasebe eğitiminin değişime ve dönüşüme ihtiyacının olduğu, bu alandaki akademisyenlerin yeterince günceli takip etmediği, muhasebe müfredatlarının teknolojik ve dijital sistemleri içermeye noktasında önemli eksikliklerinin bulunduğu ve bu müfredatların köklü bir değişime ihtiyacının olduğu, bu değişimler de yapılırken farklı disiplinlerin ve meslek kuruluşlarının görüşlerinin alınması gerektiği belirlenmiştir. Ayrıca meslek mensuplarının, muhasebe alanında dijitalleşmenin gelecekleri için çok önemli olduğunu bu durumun meslekleri için bir tehdit oluşturmadığını ifade ettikleri görülmüştür. Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuç ise, mevcut muhasebe eğitim sürecinin iş dünyasının ihtiyaç duyduğu muhasebe meslek mensuplarını yetiştirme noktasında özellikle dijital sistemleri kullanabilme, bu sistemlerin ürettiği verileri analitik bir şekilde değerlendirebilme ve yorumlayabilme gibi konularda yetersiz olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca eğitim kurumlarında verilen muhasebe eğitiminin dijitalleşmeyi ve teknolojik gelişmeleri göz ardı ederek sürdürülmesi durumunda, iş dünyası tarafından talep edilen becerilere sahip mezunların yetiştirilmesinin çok zor olacağı ifade edilmiştir. Özellikle hali hazırda kullanılan e-fatura, defter-beyan ve e-defter gibi dijital sistem modüllerinin öğrencilerin kullanımına açılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Son olarak çalışmada muhasebe meslek mensuplarının yaş, tecrübe ve mezuniyet sonrası meslekleriyle ilgili teknolojik eğitime ihtiyaç duymaları ile muhasebe eğitiminde dijital sistemlerin önemi hakkındaki görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Yaş aralığı 29 ve altında, mesleki tecrübesi 5 ve altı yıldan az ve meslekleriyle ilgili teknolojik eğitime ihtiyaç duyan muhasebe meslek mensuplarının muhasebe eğitiminde dijital sistemlerin daha önemli olduğunu yönünde düşünceye sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuçların ortaya çıkmasında genç kuşakların bilgi teknolojisi ürünlerine ve dijitalleşmeye karşı ilgilerinin yüksek olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Özetle, kamu veya özel sektörde kullanılan dijital sistemlerin test versiyonları muhasebe eğitimi alan öğrencilerinin kullanımına açılmalıdır. Eğitim kurumları, geleceğin muhasebe mezunlarını hazırlamak için ağ güvenliği, Bilgi Teknolojileri(IT) kontrolleri, ERP, kodlama dilleri, iş zekâsı ve stratejik kurumsal yönetim gibi yazılım ve uygulamaları ders müfredatlarına koymalıdır. Muhasebe endüstrisinin anıtsal bir değişim geçirdiği ve teknolojinin bu değişimin özü olduğu konusunda hiçbir endişe bulunmamaktadır. Saatlerce süren rutin muhasebe işleri, dijital otomasyon sistemleri sayesinde birkaç dakika içinde gerçekleştirilebilmektedir. 21. Yüzyılın ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için muhasebe eğitiminin A'dan Z'ye yeniden tasarlanması gerekmektedir. Sözel ağırlıklı eğitim sistemi sayısal, analitik ve veriye dayalı eğitim sistemine dönüştürülmelidir. Bununla beraber hem kamu hem de özel sektör muhasebe eğitimi konusunda üzerine düşenleri yerine getirmeli, birbirleriyle diyalog içinde olmaları, ortak araştırmalar, çalışmalar ve projeler yürütmelidir.

KAYNAKÇA

Banar, K., Zeytinoğlu, E., (2014), Sosyal Medyanın Muhasebe Bölümü Öğrencilerinin Akademik Performansı Üzerindeki Etkisi Ampirik Bir Çalışma, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:3097 İşletme Fakültesi Yayınları No:5, 153-177

- Erol Fidan M., Aslan, Ü., Subaşı, Ş. (2014), Türkiye’deki Muhasebe Öğretim Elemanlarının Sayısal Çağda Teknoloji Kullanımına İlişkin Durum Tespiti, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 85-112
- Erol Fidan M., Aslan, Ü., Subaşı, Ş., (2015), Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımı ile İlgili Öğrenci Görüşleri, Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, 34-61
- Evans, E., Paisey, C., (2018), Histories of Accounting Education-An Introduction, Accounting History, Vol.23 (1-2), 3-13
- <https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>
- Kalaycı, Ş. (2010). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri (5. Baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Öztürk, S., Kutlu, H. A., (2017), Muhasebe Eğitiminde Teknoloji Kullanılmasına Öğrencilerin Bakışı Kafkas Üniversitesi’nde Bir Araştırma, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 19(3), 781-799
- Pan, G., Seow, P., (2016), Preparin Accounting Graduates for Digital Revolution: A Critical Review of Information Technology Competencies and Skills Development, Journal of Education for Business, Vol. 91(3), 166-175
- Sipahi, B., Yurtkoru, E. S., Çinko, M. (2008). Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Tarakçıoğlu Altınay A., (2016), Muhasebe Eğitiminin Geleceğine Stratejik Bir Bakış, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 7, 2144-2150
- Temelli, F., (2018), İİBF Öğrencilerinin Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımı ile İlgili Görüşleri, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Özel Sayı 2018, 701-720
- Yürekli, E., Şahiner , A., (2017), Muhasebe Eğitimi ve Endüstri 4.0 İlişkisi, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 55, 152-16

Robinson Muhasebesi Ve Homo Economicus

Doç. Dr. R. Şebnem YAŞAR*

Doç. Dr. İlker KIYMETLİ ŞEN**

Özet

Homo economicus, insanın rasyonel düşünen ve davranan bir varlık olduğunu, ekonomik çıkarlarını en üst düzeyde sağlamak amacıyla hareket ettiğini ifade eden bir iktisat kavramıdır. Daniel Defoe'nun, 1719'da, Adam Smith'ten uzun yıllar önce yarattığı Robinson Crusoe karakteri, kapitalizm öncesi bir *homo economicus* örneğidir ve homo economicus'un davranış özellikleri genellikle Robinson Crusoe'ya atıfta bulunularak öğretilmektedir. Robinson, sahip olduğu şeyleri hesaplayan, kaydeden ve gelecekte oluşturacaklarını tahmin ettiği faydalara göre düzenleyen bir figürdür. Bu bağlamda hem ekonomik hem de ahlaki hesaplamayı ve hesaplaşmayı içeren muhasebesel düşünce ve muhasebe kayıtları, metaforik olarak kitabın hemen hemen her sayfasında yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, Robinson Crusoe özelinde 18. yy İngiliz edebiyatında muhasebe kavramlarının ve kayıt sisteminin inandırıcılığı arttırmak ve gerçekliğe yakınlaşmak amaçlı kullanımını ve muhasebe gibi bir üstyapı kurumunun ekonomik ilişkilerin biçimiyle olan bağlantısını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Robinson Crusoe, Daniel Defoe, Homo Economicus.

1. GİRİŞ

Orijinal adı "The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe - Robinson Crusoe'nun Yaşamı ve Şaşırtıcı Maceraları" olan ve dilimize *Robinson Crusoe* adıyla çevrilen roman, 1719'da Daniel Defoe tarafından kaleme alınmıştır. Robinson Crusoe, bir gemi kazası sonucu ıssız bir adaya düşme konusunda yazılmış ilk roman değildir, fakat kültürel bir simge haline gelmiş ilk eserdir. Bir macera hikayesi olmasının yanı sıra, modernitenin ikilemlerine hitap eden kalıcı bir metafor ve mit ortaya koymuş, burjuva iktisatçıların kapitalizmin işleyiş yasalarını açıklamaya çalışırken başvuracakları bir kahraman yaratmıştır. Robinson Crusoe, ekonomistlere ve sosyal teorisyenlere, ekonomik faaliyetlerin doğasına ilişkin istedikleri resmi çizebilecekleri ve boyayabilecekleri zengin ve çok büyük bir tuval sunmaktadır. Kaynakların kaydının, kâr ve zarar hesaplamalarının ve bunlara bağlı olarak kapitalizmin ortaya çıkmasının öncülü olan muhasebesel düşünce ve muhasebe kayıtları da metaforik olarak bu eserde kendine yer bulmuştur.

Bu çalışma, kapitalizm öncesi homo economicus davranışının ve muhasebesel düşüncenin Robinson Crusoe özelinde edebiyattaki yansımalarını literatür taraması aracılığıyla betimleyen bir derleme çalışmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, bir sömürge dönemi taciri tarafından kaleme alınan ve bir adanın sömürgeleştirilmesinin hikâyesi olan romanın kahramanının, ıssız bir adada muhasebe kaydı tutmasıyla ve homo economicus zihniyle ilgili saptamalarda bulunmaktadır.

* Dokuz Eylül Üniversitesi

** İstanbul Ticaret Üniversitesi

2. ROBINSON CRUSOE

Robinson Crusoe çalışkan, zeki, tutumlu, mantığıyla doğaya hükmeden bir usta olarak kurgulanmıştır. Ancak asıl hikâye aynı zamanda fetihi, köleliği ve şiddeti de barındırmaktadır (Hymer, 1971: 42). Kendi döneminde Batı medeniyetinin en güncel konusu olan sömürgecilikle uyumlu olarak Robinson, adadaki ilkel insanları "medenileştirecek" uygar insan misyonuna ve donanımına sahip bir karakterdir. Aydınlanma'nın ortaya attığı bireyin özerk ahlaki bir sözcü olması düşüncesi, bir başka deyişle "kendi kendini yetiştiren adam" kavramı Robinson karakterini mümkün kılmıştır. Robinson, Ortaçağ anlayışının yıkılıp yerine modern Batı medeniyetinin kurulduğu dönemi temsil eden bir burjuva, Batının bu dönüşümünde ortaya çıkan tüm özellikleri üzerinde taşıyan bir prototiptir (Çetin, 2003: 35).

2.1. Rasyonel İnsan / Homo Economicus Robinson Crusoe

Homo economicus, insanın ekonomik düşünen ve davranan bir varlık olduğunu, ekonomik çıkarlarını en üst düzeyde sağlamak amacıyla hareket ettiğini ifade eden bir klasik ve neo-klasik iktisat kavramıdır. İnsanın rasyonel düşünebilme yeteneğini ve buna bağlı olarak alternatifler arasından kendisine en fazla fayda sağlayan seçeneği tercih etme eğilimini vurgular. Crusoe, kapitalizm öncesi *homo economicus*'un tümel bir örneğidir ve homo economicus'un davranış özellikleri genellikle Robinson Crusoe'ya atıfta bulunularak öğretilir. Defoe'nun romanı, 19. yüzyılın sonlarında iktisat teorisyenleri tarafından rasyonel insanlardan beklenen davranış şekillerini göstermenin aracı olmuştur (Watson, 2017: 82).

Robinson, son derece sakin, sistemli, rasyonel, ama aynı zamanda Tanrı'ya bir ölçüde bağlı, içine düştüğü doğa şartlarına kendi medeniyetinin sistemini taşıyabilen bir karakterdir. Kayık yapmak gibi girişimleriyle bir dereceye kadar adadan kurtulmaya çabalasa da, koşullarının farkındalığı içerisinde son derece gerçekçi düşünen, adayı kendisi için nasıl daha yaşanılabilir bir yer haline getirebileceğini soruşturan, hesaplamalara dayalı rasyonel bir düzen kuran bir kişi olarak kendini göstermektedir. Robinson, tüm hikâye boyunca, ne, ne kadar, ne zaman ve nasıl biriktirecek, nasıl harcanacak ve nasıl tüketilecek sorularının cevaplarını bir muhasebeci titizliğiyle hesap eder.

Robinson için servet ve bilgi en büyük güçtür ve satın alınamayacak hiçbir şey yoktur. Bu yüzden Robinson için değerler değil önemler, ihtiyaçlar değil arzular önceliklidir. Onun için ahlaki bir sorun yoktur, fayda sorunu vardır (Çetin, 2003: 50). Bunun sonucu olarak, tüm varlıkları, "faydalanılacak olanlar" ve "faydası dokunmayacak olanlar" şeklinde pragmatik bir yaklaşımla iki grupta toplar. Tanrı'yı bile zaman zaman kendine faydalı olup olmamasına göre değerlendirir. Tanrı, ekonomik fayda sağlayan eylemlerini meşrulaştırmak için kullandığı bir araçtır. Bazı durumlarda Tanrı'yı devreye sokarak, eylemleri yüzünden kendini rahatsız hissetme ihtimalini tümüyle ortadan kaldırır.

Adada oluşturduğu küçük toplum içindeki ilişkilerin hiyerarşik düzenini de yine efendinin güç ve servetine katkıda bulunma düzeyine göre oluşturur. Bir başka deyişle, bu toplum içindeki hiyerarşik yapıyı belirleyen unsur, efendiye "marjinal fayda" sağlama yeteneğidir (Çetin, 2003: 50).

Robinson için zaman en değerli şeydir ve verimli kullanılmayan zaman elde edilecek bir "fayda"nın yok olması demektir. Faydayı en üst düzeye çıkarabilmek için zamanını çeşitli faaliyetler arasında verimli bir şekilde dağıtır (Hymer, 1971: 48). Çalışma ahlakının romanda vücut bulması, burjuva bireyin yüzyıllar boyu sürececek hırsının ve pragmatist bakış açısının erken bir sunumudur.

2.2. Robinson ve Kapitalizm

Robinson Crusoe'nun hikâyesi, Robinson'un sermaye biriktirdiği, bazıları eşzamanlı olarak çalışan bir dizi döngü olarak düşünülebilir. İlk günlerde bu döngü para – meta – para / PMP (money-commodity-money / MCM) biçimindedir. Formüldeki ilk “para” üretim araçları devreye sokularak gerçekleştirilen üretim süreci sonucunda daha yüksek olan ikinci “para”ya dönüşür. Para ekonomisinin dışında kaldığı sonraki aşamalarda ise, diğer insanların emeği üzerinde kontrol sahibi olmak ve daha fazla birikim yapmak için için mevcut varlıklarını kullandığı ve sonuçta küçük bir imparatorluğa sahip olduğu meta – emek – meta / MEM (commodity-labor-commodity / CLC) biçimini alır (Hymer, 1971: 44).

Kapitalizmin itici gücü olan biriktirme arzusu Robinson'da doruk noktadadır. Gemi enkazında bulunduğu paralar için önce *“Ne işe yararsın ki sen? Benim gözümde hiçbir değer yok; hayır, eğilip yerden almaya bile değmezsin; seni kullanabileceğim hiçbir yer yok, o halde olduğun yerde kal ve canı hiçbir değer taşımayan bir yaratık gibi denizin dibini boyla.”* sözlerinin hemen ardından sarf ettiği *“Ancak ikinci kez düşününce, parayı da aldım”* (Defoe, 1719: 125) cümlesinde beliren doyumsuzluk ve biriktirme arzusu, kapitalizmin temellerinin atıldığı dönemin yükselen değeri olan burjuva insanının karakteristik özelliklerini simgelemektedir.

Robinson bir homo economicus olarak faydayı en üst düzeye çıkarabilmek için zamanını çeşitli faaliyetler arasında verimli bir şekilde bölüştürmüş olsa da, bir süre sonra çalışma ve biriktirme arzusu azalır. Adada kaynaklar kıt değildir ve emeğin hiçbir değeri yoktur. Başkasının emeğini kontrol altında tutmadan, kapitalist değer sistemi ortadan kalkar. Robinson'ın açgözlülüğü ortadan kaybolmuştur, çünkü örgütleyeceği ve hükmedeceği kimse yoktur (Hymer, 1971: 48).

Daha sonra adaya başka insanlar geldiğinde, Robinson'un örgütleme ve biriktirme tutkusu geri döner. Cuma ile olan sosyal ilişkisi sayesinde tekrar bir homo economicus haline gelir. Cuma emek olur ve Robinson sermaye oluşturarak ve bu sermayeyi örgütleyerek bir sistem kurar. Adada dört kişi olduklarında, Robinson'un artık hüküm sürdüğü bir imparatorluğu ve varlıkları vardır. Tüm ilişkilerin merkezinde ise kendisi bulunmaktadır. Adadaki diğer insanları, arkadaş veya birlikte yaşayacağı bireyler olarak değil, ona hizmet etmeleri gereken uşaklar ya da köleler olarak görür.

Envanterinde, kendisine ait yararlı eşyaların, bu eşyaları yapmak için gerekli işlerin ve bu eşyaları elde etmek için harcadığı ortalama işgücü-zamanının bir listesi bulunur. Çalışma ve biriktirme arzusunun yok olduğu dönemde faaliyetleri işgücü-zamanı olarak ölçmeyi durdurur. Ancak, adası kalabalıklaşınca ve emek artık kıt bir kaynak haline gelince bu ölçüme tekrar başlar. Bu, yalnızca tüketim mallarına olan taleple ilgili değildir. Kapitalist çağdaki amacına bağlı her birey gibi, tüketim

için değil birikim için biriktirir (Hymer, 1971: 48). Böylece, kapitalist üretimin temel koşulu yerine getirilmiş olur.

Robinson'un izolasyonuna, yalnızlıktan çok korku eşlik etmiştir. Adaya geldiğinde yaptığı ilk şey, kendine bir kale inşa etmektir. Tamamen yalnız olduğu ilk on bir yıl boyunca herhangi bir canlıdan gelebilecek bir tehlikeye maruz kalmadığı halde aldığı güvenlik önlemleri hayret vericidir. Diğer insanların varlıklarının ilk belirtileri ona geldiğinde, içi uzun yıllar yalnız kaldıktan sonra insan sesini duymak için her şeyi riske atmaya hazır bir coşkuyla dolmamıştır. Aksine, korkuları ve endişeleri daha da artmış, kendisini daha fazla korumaya almıştır. Hymer (1971: 50) bu durumu şöyle yorumlamaktadır: "Defoe, Robinson Crusoe'yu yaratırken, yalnızca bir kaza sonucu izole edilen bir adamı anlatmakla kalmayıp, aynı zamanda kapitalist toplumdaki bütün insanların yaşamı hakkında bir alegori sunmaktadır - yalnız, zavallı, kuşkucu, korku dolu..."

Robinson'un adada yalnız olduğu dönemde, çitlerle sınırlar yaratma konusundaki harcadığı emek anlamsız gözükmektedir. Schonhorn (1991: 155-156), Crusoe'un adanın mümkün olduğu kadar büyük kısmını çevreleme çabalarını Defoe'nun "doğal koşullar altında belirli bir toprak parçası üzerinde ilk hak iddia eden kişi daha sonra tamamen ve koşulsuz olarak ona sahip olur" şeklindeki mutlakçı bir mülkiyet anlayışına onay vermesiyle ilişkilendirmektedir. Bu anlayış, Robinson'un birikimci yapısını bir kez daha ortaya koymaktadır. Adaya sonradan gelecek insanların mülkiyet hakkı ileri sürme ihtimalini bu şekilde ortadan kaldırmış ve gerçekten de adanın sahibi olmuştur.

3. ROBINSON MUHASEBESİ

Ekonomi bilimi özünde muhasebe fikirleri üzerinde yaşar. Ekonomi retoriktir. Yani, fikirleri ve düşünceleri en iyi ve ikna edici şekilde, somut kanıtlarla ifade etme üzerine kuruludur. Ekonominin en önemli metaforu ise muhasebedir (Klamer ve McCloskey, 1992: 158). Ekonomistler muhasebe kavramları ile düşünür ve hesaplarlar.

Çift taraflı kayıt sistemi ve modern anlamda muhasebe, 14. yy'da İtalya'da ortaya çıkmıştır ve bu sayede işletmelerin ticari faaliyetlerinin günlük olarak takip edilebilmesi, dolayısıyla da finansal durumlarının belirlenebilmesi mümkün olmuştur. Çift taraflı kayıt yöntemine ilişkin ilk basılı metin 1494 yılında Milanlı bir keşiş olan Luca Pacioli tarafından yayınlanmıştır. Bu teknik, İngiliz tacirlerin İtalyan ve Hollandalı tacirlerle olan temasları sayesinde İngiltere'ye yayılmış ve 1543'te İngilizce ilk metin ortaya çıkmıştır. 17. yy boyunca, bu teknikle ilgili çok sayıda araştırma gerçekleştirilmiştir. Robinson Crusoe ilk yayınlandığında, bir portföyün çeşitlendirilmesi, iş yazışmaları, tüccarlar arasındaki güven, çiftliklerin oluşturulması ve işgücünün sağlanması ile ilgili teknik detaylar edebiyatın ilgi alanına yeni girmiştir (Klamer ve McCloskey, 1992: 148). Ticaretle uğraşan, bunun yanı sıra ekonomiyle ilgili konularda hatırı sayılır bilgiye sahip olan Defoe, seleflerinin birçoğunun kullandığı örnek hesaplar ve hesapları dikkate almamanın tehlikeleri gibi standart söylemlerin çoğunu benimsediğinden, bu tür metinleri incelemiş ve muhtemelen muhasebeyi onlardan öğrenmiştir.

17. yy'ın başlarındaki İngiltere'de "kurmaca", edebiyatta biçimsel bir kavram olarak görülmemektedir. Aksine, gerçeklik temeli olmadığı için, edebi ve edebi olmayan her türlü yazıdaki

gerçeğin kavranmasını engellediği düşünülen epistemolojik bir kaygı olmuştur. Sherman (1996: 137) muhasebenin, yazıdaki gerçeklik duygusunu ve dolayısıyla okuyucunun güvenini arttırdığını iddia etmektedir.

Muhasebe tek taraflıdır ve her zaman güvenilirdir. Muhasebenin göze çarpan özelliği, sözlü anlatı dışı bir söylemle sonuç üretmesidir. Sonucu bulmak için verilerin tamamını okuma zorunluluğu yoktur. Sonuç her zaman zaten oradadır. Kesin bilginin bu sürekli kullanılabilirliği ve metin ile dünya arasındaki sürekli uyumluluk, kesin ve mutlak gerçekliği garanti eder (Sherman, 1996: 133). Tüm muhasebe sistemi, doğruluğu ve kesinliği zorunlu kılan bir iç disiplinle, pazar gerçekliğine “mükemmel” erişim için tasarlanmıştır. İlk önce muhasebe fişlerine yazmak, günlük deftere aktarmak ve büyük deftere nakletmek, düzeltme sağlamak için herhangi bir yedek sisteme gerek kalmaksızın bir işlemin aceleci, dikkatsiz veya düzmece bir kayıt olma olasılığını azaltan birden fazla yeniden ifade içermektedir. Böylece kurgu işlevsellik kazanmakta, aynı zamanda sistemin doğru kullanımı, yalanların sürmesini engellemektedir. Hatadan kaçınmanın amacı, yalnızca bir işletmenin finansal durumunun doğru gösterilmesi değildir. Aynı zamanda söz konusu hesapları oluşturan ve kaleme alan muhasebecinin (yazarın) kendi kendini düzeltmesi anlamına da gelmektedir (Sherman, 1996: 136). Muhasebe, konuya uzak ve dağınık bir yazar yerine, metinle yakından ilgilenerek metnin dürüstlüğüne sağlamak ve uyarılara cevap vermek için çabalayan bir yazar üretir. Muhasebe metni, alacaklılar / okuyucular için inandırıcıdır çünkü kendisini sorgulamaya açarak tutarsızlık ya da yalancılık iddialarını çürütür.

Bu açıdan bakıldığında, Defoe'nun Adam Smith'ten uzun yıllar önce yarattığı homo economicus davranışları sergileyen Robinson'un muhasebe metaforunu kullanması şaşırtıcı değildir. Robinson'un muhasebesi hem ekonomik hem de ahlaki hesaplamayı ve hesaplaşmayı içermektedir.

3.1. Robinson'un Ahlaki Muhasebesi

Defoe'nun kahramanı “umutsuzluk adasına” ulaştıktan kısa bir süre sonra, yeni habitatındaki sessiz yaşamla olan melankolik bir ilişkinin hayatta kalabilmesi için ciddi bir tehlike olduğunu anlamıştır. Melankoli tehlikesiyle mücadele etmek için yeni hayatındaki tüm olayların hesaplarını titizlikle yapmaya başlar. Bununla birlikte, ticari işlemleri sistematik olarak kaydeden sıradan bir muhasebeci olmak yerine, daha iyisine ulaşabilmek için iyiyi ve kötülüğü kaydetmeye istekli bir tür ahlaki muhasebeci olur (Bos, 2003: 268):

Kitapta muhasebe, sadece gerçeğe benzer bir hava vermek için kullanılan doğrulayıcı bir ayrıntı değil, ahlaki bir eylemin öncüsüdür. Robinson, barınma, yiyecek ve güvenlik için gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra ahlaki bir hesaplaşma içerisine girmiştir. Robinson, yazmanın psikoterapik etkileri olduğunun farkındadır. Ancak yaşam öyküsünü kaleme alma şekli düzyazı değildir. “İyi”nin melankoli riskini azaltan herşey “kötü”nün ise bu riski arttıran herşey olduğu düşünülen faydacı varsayımdan yola çıkarak, yeni hayatındaki tüm olayları iyi ve kötü başlıkları altında sıralar (Bos, 2003: 268).

“Artık durumumu ve çakılıp kaldığım koşulları ciddi biçimde düşünmeye başlamıştım. İçinde bulunduğum durumu yazmaya koyuldum...sağduyum artık moral bozukluğumu alt etmeye başladığında kendimi elimden geldiğince avutmaya ve durumumu daha kötüsünden ayırt edebilirim diye kötünün karşısına iyiyi koymaya başladım. Bir borçluyla alacaklısı gibi, katlandığım sıkıntıların karşısına, tarafsız bir biçimde keyfini sürdüğüm nimetleri koydum.” (Defoe, 1719: 140-141).

Robinson, “borçlu ve alacaklı” gibi davranarak kendisi için muhasebe yapar ve metni içinde bulunduğu koşullarının iyi ve kötü yanlarını listeleyen bir tür çift taraflı kayıt sistemine dönüştürür. Bunun sonucunda, bir tarafında kötü, diğer tarafında iyilerin yer aldığı bir bilanço oluşturmaya başlar. Bilançonun “kötü” tarafında *“Her tür kurtuluş umudundan yoksun biçimde korkunç, ıssız bir adaya düştüm.”*, *“Sanki mutsuz olayım diye özellikle seçilip bütün dünyadan ayrı düşürüldüm.”* gibi ifadeler yer alırken, “iyi” tarafta *“Ama hayattayım; geri kalan tüm mürettebat gibi boğulmadım.”*, *“Ama ölümden dönmek için bütün bir mürettebatın içinden de seçildim; hem beni mucizevî bir biçimde ölümden kurtaran Tanrı, bu koşullardan da kurtarabilir.”* gibi ifadeler yer alır (Defoe, 1719: 141-144).

Çok önemli olan nokta, bu rasyonel tekniğin kullanımının bir anlamda nötr olması, bir başka deyişle meydana gelen olaylarla ilgili olarak Robinson’un tarafsız davranmasıdır. Bu davranış, Defoe’nun katı bir defter tutma sisteminin, en [katastrofik](#) şartlardan bile kurtulmaya yardımcı olabileceğine ilişkin inancıyla tutarlıdır. Robinson, yeni dünyasını her ne pahasına olursa olsun uzak tutulması gereken bir enfeksiyon odağı olarak görmektedir. Melankolik düşüncelere yenik düşmemiştir çünkü ona göre böyle bir pes ediş yeni dünyanın onu ele geçirdiğini göstermektedir. Robinson’un kendisini içinde bulduğu yeni “asosyal” koşullara, yalnızca bıraktığı dünyada edindiği belirli “sosyal” uygulamalarla karşılık verilebilir. Bu nedenle eski dünyada ustalaştığı bir tekniği, muhasebeyi kullanarak mücadele eder (Bos, 2003: 268).

3.2. Robinson’un Ekonomik Muhasebesi

Robinson, gemi enkazından bir defter, mürekkep ve kalem edindikten sonra tam bir İngiliz burjuvası olarak derhal faaliyetlerini kaydetmeye koyulur. Muhasebesel detaylar, Defoe’un kitabının her sayfasında yer almakta ve kitabı teknik olarak gerçekçi kılmaktadır (Klamer ve McCloskey, 1992: 148). Robinson, sahip olduğu şeyleri hesaplayan ve bunları gelecekte oluşturacaklarını tahmin ettiği faydalara göre düzenleyen bir figürdür (Klamer, 2002: 458). Marx, Robinson’un “muhasebe defterine” adadaki emeklerinde harcadığı süreyi tam olarak kaydettiğini ve böylece emeğinin değerini ölçtüğünü belirtmektedir (Novak, 1963: 486). Adada yirmi sekiz yıl yaşayan Robinson’un hesapları ticari standartlara uygundur. Muhasebe tutkusu, Robinson’a ilişkin “mükemmel homo economicus” şeklindeki ekonomist bakış açısını doğrulamaktadır (Hymer, 1971: 48).

"Hesap" kelimesi, Defoe’un metninde hem hesaplama hem de anlatım anlamına gelmektedir. Robinson, kendisi için hesaplamak, kendisine hesap vermek ve günlerini takip etmek için bir takvim oluşturmuştur. Başka bir deyişle, bu takvim, muhasebe kayıtlarını ve günleri gösteren bir yevmiye

defteridir (Marshall, 2004: 901). Robinson, bu deftere günleri işaretlemenin yanı sıra yazılar da yazar. Adada düzyazı olarak kaydedilen ilk otobiyografik cümle şu şekildedir: "30 Eylül 1659'da buraya geldim." Tarihi yalnızca birkaç rakam ile gösterebilecekken, Robinson bunu bir cümleyle ifade eder ve aslında on ya da on iki gündür adada olmasına rağmen, bu cümleyle adaya geliş anını yeniden oluşturur (Marshall, 2004: 901). Tıpkı muhasebe kayıtlarına geçmeyen bir işlemin yok hükmünde olması gibi, adaya vardığını kayıtlara geçirene kadar adadaki varlığını kabul etmez.

Yaklaşık 28 yıl sonra adadan ayrılırken tuttuğu kayıt, Robinson'un adadaki yaşamının sonunu işaret etmektedir ve artık topluma karışarak yazarın kendisinin olmadığı hesaplara eklenmelidir (Marshall, 2004: 917). Gerçekten de, yatırımlarını geri almak için dünyayı dolaşırken hesapların ve muhasebenin çoğaldığı görülmektedir. Bu çabaları anlatan son 35 sayfada, "hesap" kelimesi 25 kez kullanılmıştır.

4. SONUÇ

18. yy'nın homo economicus bireyinin, ekonomistlerin ve filozofların değil, yazarların ve şairlerin bir icadı olduğu iddia edilebilir. Robinson Crusoe, feodal dönemde ahlak, din ve kahramanlığı önemseyen insan tipinin, ekonomik değerleri önceleyen insan tipine dönüşmüş ve bir roman kahramanının bedeninde cisim bulmuş halidir. Robinson, bir yandan içinde bulunduğu koşulları duygularından arındırılmış bir şekilde ve muhasebe sistematığıyla yazıya dökerek ahlaki durumunun muhasebesini tutarken, bir yandan da adada yaptığı işlerin süresini tam olarak kaydedip emeğinin değerini ölçerek ve sahip olduğu varlıkların tam bir envanterini oluşturarak ekonomik anlamda muhasebe kayıtları tutar. Issız bir adada bile, elinden hesap yaptığı kâğıdı ve kalemi hiç düşmez çünkü sayılar yaşamak için önemlidir. Sayılar biriktirilenlerin gerçek durumunu yansıtmaktadır ve zenginliğin işaretidir. Robinson'da, ekonomik gerçeklik her türlü duygunun üzerindedir ve bu gerçekliğe ulaşmak ancak muhasebe ile mümkün olabilmektedir. Bu durum, homo economicus'un etkili araçlarından birinin, hatta en etkilisinin muhasebe olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Bos, R. ten (2003). "Business Ethics, Accounting and the Fear of Melancholy", *Organization*, 10, 2, 267-285.

Çetin, H. (2003). "Çatışma ve Diyalog Tartışmaları Arasında İki İnsan, İki Medeniyet (Hay bin Yakzan/Doğu-Robinson Cruose/Batı)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(2), 29-53.

Defoe, D. (1719). *Robinson Crusoe*, çev. Fadime Kahya (2010), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Ghosh, P. (2006). "'Robinson Crusoe', The Isolated Economic Man: Max Weber, Marginal Utility Theory, and the 'Spirit' of Capitalism", *Max Weber Studies* I, 71-99.

Hymer, S. (1971). "Robinson Crusoe and the Secret of Primitive Accumulation", *Robinson Crusoe's Economic Man: A Construction and Deconstruction* (42-55), eds. Grapard, U ve Hewitson, G., Routledge, New York.

- Klamer, A. (2002). "Accounting For Social and Cultural Values", *De Economist*, 150, 4, 453-473.
- Klamer, A. ve McCloskey, D. (1992). "Accounting as the Master Metaphor of Economics", *European Accounting Review*, 1, 1, 145-160.
- Marshall, D. (2004). "Autobiographical Acts in Robinson Crusoe", *ELH*, 71,4, 899-920.
- Marx, K. (1971). *Kapital I*. Cilt. çev. Selik, M ve Satlıgan, N. (2011), Yordam Kitap, İstanbul.
- Novak, M.E. (1963). "Robinson Crusoe and Economic Utopia", *The Kenyon Review*, 25(3), 474-490.
- Schonhorn, M. (1991). *Defoe's Politics: Parliament, Power, Kingship, and Robinson Crusoe*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sherman, S. (1996). *Finance and Fictionality in the Early Eighteenth Century*. Cambridge University Press, New York.
- Watson, M. (2017). "Rousseau's Crusoe Myth: The Unlikely Provenance of the Neoclassical Homo Economicus", *Journal of Cultural Economy*, 10, 1, 81-96.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Nitelikli Meslek Mensubu Yetiştirmede İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesinden Beklentileri: Bişkek İlinde Bir Araştırma

Dr. Öğr. Üyesi Emin YÜREKLİ*

Doç. Dr. Eymen GÜREL **

Özet

Gelişen teknoloji hayatımızın tüm alanlarını etkilemekte ve teknolojinin yönlendirilmesi konusunda nitelikli insan kaynağı hemen hemen her alanda ihtiyaç olarak hissedilmektedir. Nitelikli meslek mensubunun ihtiyaç duyulduğu alanlardan birisi de hiç şüphesiz muhasebedir. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinden (İİBF)muhasebe meslek mensubu yetiştirmede tüm dünyada en önemli rolü üstlenmektedir, bu çalışmamızda Bişkek ilindeki muhasebe meslek mensuplarının İİBF'lerden nasıl bir muhasebe meslek mensubu beklemektedir bu konu araştırılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular SPSS 21 programında analiz edilerek sonuçlar yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Muhasebe meslek mensubu

Expectations of Accounting Professional Professionals Ffrom The Faculty of Economics and Administrative Sciences: A Research in Biskek Province

Abstract

Developing technology affects all areas of our lives, and human resources related to technology orientation should be present in almost every area. Undoubtedly, one of the areas in which the qualified professional is aware of the past is accounting. The accounting profession member from the Faculties of Economics and Administrative Sciences (FEAS) is the central and the most central center hotel of the center sallover the world. In this study, what kind of member ship profession expects from the members of the FEAS by the profession al accountants in Bishkek was mentioned. The findings of the study were analyzed using the SPSS 21 program.

Keywords: Accounting, Professional accountant

GİRİŞ

Muhasebe meslek mensuplarının güncel konularda deneyimli olmaları ve bunları meslek hayatlarına yansıtabilmeleri oldukça önemlidir. Nitelikli muhasebe meslek mensubunun yetiştirilmesi konusunda en önemli beklenti üniversitelerin İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleridir. Nitelikli

* Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü eyurekli@pau.edu.tr

** Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü eymengurel@mu.edu.tr

muhasabe meslek mensubu konusu ülkenin gelişimini de etkileyen faktörlerden olması nedeniyle bilimsel çalışmalarda detaylı olarak incelenmiştir. Literatürde bulunan çalışmalardan bazıları şu şekildedir:

Yürekli ve Gönen (2015) tarafından yapılan çalışmada, muhasabe mesleği için muhasabe meslek mensubu yetiştirilmesi konusunda, muhasabe meslek mensuplarının beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında 20 yıl ve üzerinde deneyim sahibi 17 mali müşavir ile yarı yapılandırılmış görüşme metodu kapsamında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, muhasabe meslek mensuplarının nitelikli meslek mensubu yetiştirilmesi sürecinde uygulama ile teorik eğitimin bir arada verilmesi, muhasabe ile ilgili belgeler konusunda güncel kullanılan belgeler üzerinden detaylı işlenmesi gibi konuların ön plana çıktığı vurgulanmıştır.

Tugay ve Ömürbek (2014) tarafından yapılan çalışmada, meslek yüksekokullarının nitelikli muhasabe meslek mensubu yetiştirmede oldukça önemli olduğuna vurgu yapılarak, bu kurumlarda verilen meslek derslerinin uygulamada kullanımının yeterliliğinin ne düzeyde olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi bünyesinde bulunan meslek yüksekokullarından mezun olan ve serbest muhasebeci olanlar ile staj dönemine girmiş öğrenciler yer almıştır. Anket ile veriler toplanmış ve analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, uygulamada muhasabe meslek mensuplarınca okullarda aldıkları bilgiler kullanılmakta ve bunun yeterli düzeyde olduğu ifade edilmektedir.

Yapılan bir başka çalışmada, muhasabe eğitiminin incelenmesi ve sorunlarının ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında, farklı üniversitelerden 366 öğrenciye anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda verilen eğitimin eksikliklerine rağmen meslek yüksekokullarına temel oluşturmada yeterli olduğu vurgulanmıştır (Çamtosun, 2008).

Üniversitelerin muhasabe alanı ve diğer alanlarda öğrencilerin yetiştirilmesi sürecinde ilgili sektör ile iletişim halinde olması ve bu sektörlerden alınan dönütler ile eğitim programlarının güncellenmesi nitelikli meslek mensubu yetiştirilmesinde önemli bir adım olacaktır. Sektörle yapılan işbirliklerinin yeterli düzeyde kullanılamaması nitelikli ara eleman sorunun daha belirgin olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan nitelikli meslek mensubunun yetiştirilmesi konusunda sektörle olan işbirliklerinin hayata geçirilmesi nitelikli ara eleman sorununun çözümünde en önemli adımlardan olacaktır (Çamtosun, 2008).

Bulca ve Eren (2014) tarafından yapılan çalışmada, meslek yüksekokullarının çeşitli bölümlerinden öğrencilerin muhasabe ve finans eğitimine yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında, Uşak Üniversitesine bağlı meslek yüksekokullarında öğrenim gören 739 öğrenciye anket uygulanmış ve analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, eğitimlerde meslek sahibi olma durumlarının meslek yüksekokullarını seçmelerinin beklentisi olduğu ve bunun öğretim elemanlarının kalitesi ile olabileceği ifade edilmiştir. Nitelikli muhasabe meslek mensubu olma beklentisinin öğrencilerin ana amacı olması meslek yüksekokulu ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden de beklentileri göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Alkan (2011) tarafından yapılan çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının sahip olması gereken bilgi, beceri ve ahlaki özellikleri içeren meslek standartlarının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında, anket uygulaması yapılmış ve araştırmaya katılımcı olarak 817 mükellef ve 1580 meslek mensubu katılım sağlamıştır. Araştırma sonucunda, mükelleflerin meslek mensubu seçiminde kriterlerini yeterli olarak ifade edebilirken, muhasebe mesleği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Bir diğer sonuçta ise, muhasebe meslek mensupları tarafından meslek standardının oluşturulmasının gerekliliği konusunda çoğunluğun hem fikir olduğu ve bunun için gerekli özelliklerin de belirli olduğu vurgulanmıştır.

Başer (2010) tarafından yapılan çalışmada ise, Türkiye’de iş dünyasının meslek yüksekokullarındaki muhasebe eğitime ilişkin beklentileri ve karşılaştıkları sorunların belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında anket uygulaması, OSTİM bölgesinde faaliyet gösteren işletmeler üzerinde uygulanmış ve 469 işletmenin anketi değerlendirme kapsamında alınmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, derslerin içeriğinin güncel olmaması, stajların yetersizliği, mezunların adaptasyon sorunu, eğitimcilerin bilgilerinin güncel olmaması ve üniversite-sanayi-sektör üçgeninin yeterince işbirliğinin olmaması gibi sorunlar ön plana çıkmıştır. Ayrıca bu sorunların doğal bir sonucu olarak nitelikli meslek mensubunun da yetiştirilememesi ortaya konmuştur.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA ARACI

Araştırma kapsamında kullanılan model nicel araştırma modellerinden tarama desenidir. Tarama modelinde esas amaç, belirlenen bir örneklem grubunun belli özelliklerinin belirlenmesine yönelik olarak verilerin toplanmasıdır (Büyüköztürk vd., 2018). Tarama çalışmalarında temel alınan, var olan durumun olduğu gibi ortaya konulmasıdır (Ekiz, 2013; Karasar, 2016).

Araştırma kapsamında hazırlanan anket, ilgili literatür taraması ve uzman görüşleri sonrasında ortaya konmuştur. Anket 5’li likert yapıda olup toplamda 27 sorudan oluşmaktadır. Araştırmanın istatistiksel analizleri SPSS 25.0 programı kullanılarak yapılmıştır.

Sayısal değişkenlerin normallik dağılımlarına bakmak için Shapirowilk testi uygulanmış ve normal dağılım olmadığı ($p < 0,05$) görülmüştür. Veri setinde non-parametrik testler kullanılmıştır.

Tablo 1. Verilerin Dağılım Analizi Sonuçları

Değerler		Anket Toplam Puanı
N		50
Paramet reler	X	114,10
	Ss	14,28
Shapiro-Wilk		,937
p*		,010

* p değeri 0,05 düzeyinde incelenmiştir.

Tanımlayıcı istatistiklerin çözümlenmesinde de frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerlerden faydalanılmıştır. Anket verilerinin normallik dağılımına

uygun olmadığından, bağımsız 2 grubun ortalama karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi, 2’den fazla bağımsız grubun karşılaştırılmasında ise Kruskal-Wallis H testi, gruplar arasındaki farklılıkları Tamhane’s T2 çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. Sonuçlar %95’lik güven aralığında, 0,05 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Anketin güvenilirlik analizi yapılarak Cronbach’s Alpha değeri 0,918 elde edilmiştir. Cronbach’s Alpha değerine ilişkin değerlendirme yapılırken (Kalaycı, 2006):

- ✓ $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek/boyut güvenilir değildir,
- ✓ $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin/boyutun güvenilirliği düşük,
- ✓ $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek/boyut oldukça güvenilir ve
- ✓ $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek/boyut yüksek derecede güvenilirdir

olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda anketin güvenilirliğinin yüksek derecede güvenilir olduğu ifade edilebilir.

Araştırma kapsamında belirlenen çalışma grubu 50 kişiden oluşmaktadır. Araştırmanın evrenini ise Kırgızistan’ın Bişkek ilinde yer alan Muhasebe Meslek Mensuplarıdır. Araştırmanın çalışma grubuna ilişkin demografik verilerin analizi Tablo 1’de verilmiştir.

2.1.EVREN VE ÖRNEKLEM

Tablo 2. Çalışma Grubunun Demografik Verilerinin Dağılımı

	Değişken	n	f (%)
Yaş	21-30 yaş	23	46
	31-40 yaş	15	30
	41 ve üstü yaş	12	24
Medeni Durum	Bekâr	25	50
	Evli	25	50
Eğitim Durumu	Ön Lisans	7	14
	Lisans	32	64
	Yüksek Lisans	11	22
Mesleki Deneyim Süresi	1-5 yıl	20	40
	6-10 yıl	13	16
	11-15 yıl	8	16
	16 ve üstü	9	18
Toplam		50	100

Araştırmada veri elde edilen katılımcılara ilişkin demografik verileri analiz edildiğinde:

✓ Yaş grupları bakımından katılımcıların, 21-30 yaş arasında 23 kişi (%46), 31-40 yaş arasında 15 kişi (%30) ve 41 ve üstü yaş grubunda yer alan 12 kişi (%24) olduğu görülmüştür. Yaş grubu bakımından özellikle 21-30 yaş grubunun ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir.

✓ Evli ve bekâr katılımcıların eşit (%50) olarak katılım sağladığı görülmüştür.

✓ Eğitim durumları bakımından katılımcıların, ön lisans mezuniyetine sahip 7 kişi (%14), lisans mezunu olan 32 kişi (%64) ve yüksek lisans mezunu olan 11 kişi (%22) olduğu görülmektedir. Katılımcıların ağırlıklı olarak lisans mezunu olduğu ifade edilebilir.

✓ Mesleki deneyim süresi bakımından katılımcıların, 1-5 yıl deneyime sahip 20 kişi (%40), 6-10 yıl deneyime sahip 13 kişi (%26), 11-15 yıl deneyime sahip 8 kişi (%16) ve 16 yıl ve üstü deneyime sahip 9 kişi (%18) olduğu görülmektedir. Katılımcıların ağırlıklı olarak 1-5 yıl deneyime sahip oldukları ifade edilebilir.

Anket sorularının ortalamalarının yorumlanmasında aşağıdaki aralıklar ve değerlendirmelerinden faydalanılmıştır:

- ✓ 1,00 – 1,80: Çok Düşük
- ✓ 1,81 – 2,60: Düşük
- ✓ 2,61 – 3,40: Orta
- ✓ 3,41 – 4,20: Yüksek
- ✓ 4,21 – 5,00: Çok Yüksek

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo 3. Katılımcıların Anket Sorularına Verdikleri Cevapların Ortalaması ve Değerlendirilmesi

	Sorular	Ort.	Değerlendirme
	Matbu evrakların bilinmesi	4,22	Çok Yüksek
	Matbu evrakların düzenlenebilmesi	4,22	Çok Yüksek
	Defterlerin vergi usul kanunu ve diğer mevzuatta belirtilen usul ve esaslara göre klasik olarak düzenleme becerisi	3,98	Yüksek
	Defterlerin vergi usul kanunu ve diğer mevzuatta belirtilen usul ve esaslara göre bilgisayar ortamında düzenleme becerisi	3,94	Yüksek
	Muhasebecilik mesleğinin temel ilkelerini bilen	4,82	Çok Yüksek
	Muhasebe işlemlerinin gerektirdiği bilgi akışının bilinmesi	4,42	Çok Yüksek
	Uzun ve kısa vadeli plan ve yıllık iş programlarına uygun olarak tek düzen hesap planlarının bilinmesi	4,36	Çok Yüksek
	Aylık geçici mizanların bilinmesi	4,54	Çok Yüksek
	Personel giriş ve çıkışlarının formalitelerinin bilinmesi	3,90	Yüksek
0	Sosyal güvenlik bildirge ve bordrolarının tanınması	4,30	Çok Yüksek
1	Kesin mizanın bilinmesi	4,26	Çok Yüksek
2	Envanter listelerinin hazırlanmasının bilinmesi	4,20	Yüksek
3	Dönem Bilançosunun bilinmesi	4,44	Çok Yüksek
4	Dönem Gelir Tablosunun bilinmesi	4,54	Çok Yüksek
5	Satışların maliyeti tablosunun bilinmesi	4,22	Çok Yüksek
6	Fon Akım Tablosunun bilinmesi	4,40	Çok Yüksek
7	Nakit Akım Tablosunun bilinmesi	4,50	Çok Yüksek

8	Öz Sermayedeki Değişiklikler ve Kâr Dağıtım Tablosu'nun bilinmesi	4,32	Çok Yüksek
9	Katma Değer Tablosunun bilinmesi	4,28	Çok Yüksek
0	Kanuni ve vergi sorumluluklarının neler olduğunun bilinmesi	4,54	Çok Yüksek
1	Birim mâliyet hesaplamasının bilinmesi	4,52	Çok Yüksek
2	Bilgisayarlı muhasebe programı eğitimi almış olmak	4,46	Çok Yüksek
3	Temel banka işlemlerinin bilinmesi	4,32	Çok Yüksek
4	Dış ticaret muhasebeleştirilmesine hâkim olunması	3,74	Yüksek
5	Kurumsal başvurular olarak tacirin ve işletmelerin sorumluluklarının bilinmesi	3,56	Yüksek
6	Kambiyo senetleri, uygulamada en yaygın olarak kullanılan kıymetli evrak çeşitlerinin bilinmesi	3,66	Yüksek
7	Ticaret hukukuna hâkim olmak.	3,44	Yüksek

Anket sorularına katılımcıların verdikleri cevapların ortalamaları incelendiğinde, katılımcılar tarafından en yüksek ortalama ile katılım sağlanan anket maddesinin “*Muhasebecilik mesleğinin temel ilkelerini bilen*” olduğu görülmektedir. Muhasebe meslek mensuplarının nitelikli meslek mensubu yetiştirmede İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin eğitiminden beklentilerinin belirlemesine yönelik olan araştırmada, muhasebecilik mesleğinin temel ilke ve kavramlarının bilinmesinin gerekliliği ortaya konmuştur. Bununla birlikte anket sorularına verilen cevaplardan, aylık geçici mizanlar ve kanuni vergi sorumluluklarının bilinmesinin gerekliliğine ilişkin anket maddeleri de muhasebe meslek mensupları tarafından öne çıkarılan ve çok yüksek katılım sağlanan maddelerdendir. Bunu izleyen maddelerde, birim maliyet hesabı, dönem gelir tablosunun bilinmesi gibi maddelerdir.

Nitelikli muhasebe meslek mensubu yetiştirmede İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden beklentiler mesleğe yönelik temel kavramlar ve mesleğin devamlılığını sağlayan teknik bilgilerin meslek mensubu adaylarına aktarılmasıdır. Bu bağlamda meslek mensubu adaylarının eğitim süreçlerinin düzenlenmesinde muhasebe meslek mensuplarının da görüşlerinin dikkate alınması hem mesleğe başlayacak adayların daha kolay entegrasyonunu hem de süreçlerde kendisinin devamlılığını sağlayacak meslek mensuplarının işlerinin kolaylaştırılması sağlanabileceği ifade edilebilir.

Tablo 4. Katılımcıların Yaş Gruplarının Anket Toplam Puanına Göre Karşılaştırılması

Yaş	N	Ort.	S.S.	x^2	df	p*
21-30	23	117,56	16,104	5,632	2	,06
yaş	52	28				
31-40	15	113,20	10,530			
41 yaş	12	108,58	13,773			

* p değeri 0,05 düzeyinde incelenmiştir.

Katılımcıların yaş grupları ile anket toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığı Kruskal-Wallis H testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, anket toplam puanlarının yaş gruplarına göre anlamlı olarak farklılaşmadığı ($p>0,05$) Tablo 4’de görülmektedir. Yani katılımcıların farklı yaş grubunda olmalarının ankete verdikleri puanların ortalamasında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 5. Katılımcıların Medeni Durumlarının Anket Toplam Puanına Göre Karşılaştırılması

Yaş	N	Ort. S.	Ort. S.	U	z	p*
Bekâr	25	30,58	764,50	185	-2,466	,014
Evli	25	20,42	510,50			

* p değeri 0,05 düzeyinde incelenmiştir.

Katılımcıların medeni durumları ile anket toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, anket toplam puanlarının medeni durumlarına göre anlamlı olarak farklılaştığı ($p<0,05$) Tablo 5’de görülmektedir. Katılımcıların ortalamaları incelendiğinde farklılaşmanın bekârlar lehine olduğu görülmektedir. Yani katılımcılardan bekâr olanlarının evli oranlara göre anket toplam puanlarının daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 6. Katılımcıların Eğitim Durumlarının Anket Toplam Puanına Göre Karşılaştırılması

Eğitim Durumu	N	Ort.	S.S.	x^2	df	p*
Ön Lisans	7	108,28	22,742	,896	2	,639
		57	87			
Lisans	32	113,81	12,003			
		25	86			
Yüksek Lisans	11	118,63	14,009			
		64	09			

* p değeri 0,05 düzeyinde incelenmiştir.

Katılımcıların eğitim durumları ile anket toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığı Kruskal-Wallis H testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, anket toplam puanlarının eğitim durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşmadığı ($p>0,05$) Tablo 6’da görülmektedir. Yani katılımcıların farklı eğitim durumlarına sahip olmalarının ankete verdikleri puanların ortalamasında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 7. Katılımcıların Mesleki Deneyim Sürelerinin Anket Toplam Puanına Göre Karşılaştırılması

Mesleki Deneyim		Ort.	S.S.	x^2	df	p*
1-5 yıl	0	117,	17,251	4,969	2	,174
	1500	32				

6-10 yıl		114,	7,3275			
11-15 yıl		113,	14,169			
16 yıl ve üstü		106,	14,159			

* p değeri 0,05 düzeyinde incelenmiştir.

Katılımcıların mesleki deneyimleri ile anket toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığı Kruskal-Wallis H testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, anket toplam puanlarının mesleki deneyim sürelerine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı ($p>0,05$) Tablo 7’de görülmektedir. Yani katılımcıların farklı mesleki eğitim sürelerine sahip olmalarının ankete verdikleri puanların ortalamasında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

4. SONUÇ

Küresel rekabet her alanda olduğu gibi muhasebe mesleğinin gelişimi ve eğitimini de yakından etkilemektedir. Özellikle muhasebe uygulamacılarının yetişmiş olduğu İ.İ.B.F.’lerin vermiş olduğu eğitimler ve muhasebe meslek mensuplarının nasıl bir beklenti içinde oldukları mesleğin geleceği ve iş dünyası içinde büyük önem arz etmektedir. Literatür araştırılması yapıldığı zaman bu alanda çok fazla çalışma yapıldığı görülmektedir. Bağımsızlık sonra hızlı bir büyüme ve gelişme gösteren orta asya ülkelerinde de ne gibi beklentilerin olduğu ve bu beklentileri karşılayacak gerekli alt yapının olup olmadığı hem literatüre hem de muhasebecilik mesleğine önemli katkıları olması beklenmektedir.

Çalışmayı genel olarak değerlendirecek olursak; Anket sorularına katılımcıların verdikleri cevapların ortalamaları incelendiğinde, katılımcılar tarafından en yüksek ortalama ile katılım sağlanan anket maddesinin “*Muhasebecilik mesleğinin temel ilkelerini bilen*” olduğu görülmektedir. Muhasebe meslek mensuplarının nitelikli meslek mensubu yetiştirmede İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin eğitiminden beklentilerinin belirlemesine yönelik olan araştırmada, muhasebecilik mesleğinin temel ilke ve kavramlarının bilinmesinin gerekliliği ortaya konmuştur. Bununla birlikte anket sorularına verilen cevaplardan, aylık geçici mizanlar ve kanuni vergi sorumluluklarının bilinmesinin gerekliliğine ilişkin anket maddeleri de muhasebe meslek mensupları tarafından öne çıkarılan ve çok yüksek katılım sağlanan maddelerdendir. Bunu izleyen maddelerde, birim maliyet hesabı, dönem gelir tablosunun bilinmesi gibi maddelerdir.

Önerilerimiz Kırgızistan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Üniversitelerin çalışmamızdan elde edilen sonuçları değerlendirerek ders müfredatlarına buna göre yeniden güncellemeleri bu ve buna benzer çalışmaların belirli aralıklar ile güncellenerek yapılması ve sonuçların yeniden gözden geçirilmesi yönündedir.

KAYNAKÇA

- Alkan, A. T. (2011). Türkiye’de Muhasebe Meslek Standartlarının Oluşumunda Meslek Mensupları İle Mükelleflerin Yaklaşımları ve Öneriler (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Başer, H. (2010). Meslek Yüksekokullarında Muhasebe Eğitimi ve İş Dünyasının Beklentilerine Göre Yapılandırılması (Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Bulca, H.,& Erem, I. (2014). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe ve Finans Eğitimine Yönelik Düşünceleri: Uşak Üniversitesi'nde Bir Araştırma. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 67-94.

Çamtosun, İ. (2008). Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi Sürecinde Ticaret Meslek Liselerindeki Muhasebe Eğitiminin Meslek Yüksek Okullarındaki Muhasebe Eğitimine Etkileri: İstanbul'da Bir Alan Araştırması (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Tugay, O.,&Ömürbek, V. (2014). Meslek yüksekokullarında verilen muhasebe derslerinin uygulamada kullanılma düzeyi ve yeterliliği üzerine bir araştırma. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 53-74.

Yürekli, E.,& Gönen, S. (2015). Muhasebe Meslek Mensuplarının Nitelikli Meslek Mensubu Yetiştirilmesine Yönelik Önlisans Programından Beklentileri. *Kafkas University. Faculty of Economics and Administrative Sciences. Journal*, 6(10), 301-315.

Muhasebedeki Elektronik Gelişmelerin Muhasebe Meslek Etiğine Etkisi: Kırıkkale İlindeki Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma

Öğr. Gör. Fatma ÇITAK*

Dr. Öğr. Üyesi Tuba Derya BASKAN**

Özet

Elektronik gelişmeler her hizmet birimini etkilediği gibi muhasebe birimini de etkilemektedir. Elektronik gelişmelerin getirdiği yeniliklere uyum sağlamak içinse hem teknik bilgiye sahip olmak hem de yeni bir sistem olması nedeniyle eksikliklerin olması durumunda etik davranışların dışına çıkılmaması gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışma, anket uygulaması yöntemiyle muhasebede elektronik gelişmelerin muhasebe meslek etiği davranışına etkisi ile ilgili Kırıkkale Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasına kayıtlı muhasebe meslek mensuplarının görüşlerinin tespit edilmesini amaçlamaktadır. Sonuç olarak, katılımlarının %56'ı e-dönüşüm uygulamalarının meslek etiği davranışını etkileyeceğini, %72'sinin e-dönüşüm uygulamasının mesleki özeni destekleyeceğini, %56'sı e-dönüşüm uygulamalarında çalışanların altyapı eksikliğinin muhasebe meslek etik davranışını etkilediğini, %55'i ise çalışanlara e-dönüşümle ilgili eğitim verilmemesinin muhasebe meslek etiği anlayışını etkilediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca yapılan faktör analizi sonucunda 15 değişken 3 faktör tarafından açıklanabileceği belirlenmiş ancak demografik özelliklere göre herhangi bir farklılık ve anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: E-dönüşüm, Muhasebe Meslek Etiği

Jel Kodları: M40, M42, M49

The Effect of Electronic Developments In The Ethics Of Accounting Profession: A Research On Accounting Professional Members In Kirikkale

Abstract

Electronic developments affect every service unit as well as accounting unit. In order to adapt to the innovations brought by electronic developments, it is necessary to keep the ethical behaviors in case of deficiencies due to both having technical knowledge and being a new system. Therefore, this study aims to determine the opinions of professional accountants registered in The Independent Accountant and Financial Advisor of Kırıkkale regarding the effect of electronic developments in accounting on the behavior of professional ethics by using survey method. As a result, 56% of their participation will affect professional ethics behavior of e-transformation applications, 72% will support professional care of e-transformation application, 56% of e-

* Amasya Üniversitesi, Gümüşhacıköy Hasan Duman MYO, fatmacitak88@hotmail.com

** Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, tdbaskan@gmail.com

transformation applications affect the professional ethics behavior of employees, lack of infrastructure stated that the lack of training about e-transformation affects the understanding of professional ethics. In addition, it was determined that 15 variables could be explained by 3 factors as a result of factor analysis, but no differences and significant relationships were found according to demographic characteristics.

Keywords: E-Transformation, The Ethics Of Accounting Profession

Jel Codes:M40,M42,M49

2. GİRİŞ

Elektronik gelişmeler çağa ayak uydurmak ve yapılan faaliyetleri uzun dönemde muhafaza ederek hareket edebilmek için kamuoyu için önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak elektronik gelişmeler yerine getirebilirken işletmede ve devlet sisteminde eğer yeterince altyapıya sahip olunamaz ise çalışanlarda bu eksikliklerden kaynaklanan bir takım boşluklardan yararlanılarak meslek etiği davranışlarını ihmal edebilir. Bu nedenle bu çalışma da muhasebe sisteminde meydana gelen e-fatura, e-defter, e-arşiv, e-kayıt, e-irsaliye, e-belge gibi elektronik gelişmelerin muhasebe meslek mensuplarının meslek etiği davranışına etkisini ölçmeye çalışmaktadır.

Muhasebe meslek etiği, muhasebe meslek mensuplarınca herhangi bir sebeple mesleki faaliyetlerin yürütülmediği durumlarda kanunlara uygun işlemlerin yapılmasının yanısıra toplumun değer yargılarına da önem verilerek güvenilir bilgilerin topluma sunulması ve müşteriler, meslektaşlar ve ilgili meslek kuruluşları ile olan ilişkilerde uyulması gereken kurallar bütünüdür (Daştan, 2009:285). 21.yüzyılın başlarında yaşanan skandallar finansal raporlamaya olan güvenin, Arthur Anderson olayı ise, muhasebe mesleğinin kamuoyunda güven duygusunun azalmasına neden olmuştur (Mitchem, 2009:41). Bu nedenle, mesleğin güvenilirliğini artırmak için muhasebe meslek mensuplarının etik değerlere sahip olmasıyla mümkün olabilir (Sakarya ve Kara, 2010:58). Bu amaçla, muhasebe etik davranış ilkelerini düzenleyen uluslararası kuruluşlardan biri olan Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından 2005 yılında tüm muhasebe meslek mensuplarının uyması gerektiği beş temel etik kuralları; Dürüstlük, Tarafsızlık, Mesleki Yeterlilik ve Özen, Sır Saklama ve Mesleki Davranış olarak yayınlanmıştır (IFAC, 2005).

2.1. Literatür

Literatür incelendiğinde muhasebedeki elektronik gelişmelerin muhasebe uygulamalarında oluşturduğu değişimlerle ve muhasebe meslek etiğiyle ilgili bazı çalışmalar olduğu görülmektedir. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda elektronik gelişmelerin meslek etiğine etkisini ölçen çalışmalara rastlanmamıştır.

Bilgi teknolojilerinin modern muhasebe sistemleri üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışmada (Ghasemi, Shafeiepour, Aslani ve Barvayeh, 2011), bilgi teknolojilerinin muhasebecilerin finansal bilgilerini hazırlamak ve yönetime sunmak için gereken süreyi kısalttığını, yönetimin karar vermeleri için hızlı ve kolay şekilde bireysel raporlar sunduğunu, bilgilerin verimliliğini ve doğruluğunu

arttırdıklarını belirtmişlerdir. Bilgi teknolojilerinin işletmelerde yaygın kullanılmasıyla muhasebe faaliyetlerinde meydana gelen değişiklikler nedeniyle teknoloji kullanımında becerisi olan muhasebecilere olan talebin artması ile ilgili yapılan diğer bir çalışmada ise (Pan ve Seow, 2016), 2004-2014 yılları arasında yayımlanan makalelerin incelemelerini yapmışlardır. Sonuç olarak, geleceğin muhasebecisi ve denetçisi olacak olan muhasebe öğrencilerinin üniversitedeki muhasebe ders müfredatlarının teknoloji eğitimi üzerine düzenlenerek değiştirilmesi ve bu durumun muhasebe öğrencilerinin kariyerleri için önemli olacağını vurgulanması gerektiğini belirtmektedirler.

Bilgi teknolojileri destekli elektronik muhasebe uygulamalarına yönelik bir çalışmada (Tektüfekçi, 2013a), bilgi teknolojilerinden yararlanılarak kalitenin yükseltilebileceği ve etkinliğin artırılabilirliğini ileri sürülmektedir. Bilgi teknolojileri doğru kullanılmadığında gerçeğe uygun, şeffaf ve doğru finansal raporların üretilmeyeceğini, teknik altyapı tam oluşturulmadıkça, bilişim teknolojilerinden yararlanmalarda sistemden kaynaklanan eksiklikler ve arızalar yaşanacağını belirtmektedir. Bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin muhasebe uygulamalarına etkisi olarak e-muhasebeyi inceleyen bir diğer çalışmada da (Tektüfekçi, 2013b), elektronik ortamda muhasebe uygulamaları gerçekleştikçe matbaa, arşivleme, zaman gibi şeyler için tasarruf sağlanacağını, tek format esas alındığında güvenli ve hızlı iletişim sağlanabileceğini, finansal bilgilerin kullanıcılar tarafından anlaşılabilir, doğrulanabilir, karşılaştırılabilir ve zamanında sunumu sağlanabilecektir.

Dijital çağın yarattığı muhasebe uygulamalarının muhasebe hilelerinin önlenmesine etkisini tespit etmek için bu uygulamaları kullanan İstanbul ilinde faaliyet gösteren 53 Serbest Muhasebeci Mali Müşavir üzerinde on-line anket yöntemi kullanılarak yapılan bir başka çalışmada ise (İşgüden Kılıç ve Anadolu, 2018), meslek mensupları web tabanlı yazılımların bilgi güvenilirliğini olumlu etkilediğini, hileli işlemlerin ortaya çıkarılmasında katkı sağladığını, kontrol ve denetimi kolaylaştırdığını, finansal raporlamasını daha çok şeffaflaştığını ve hileli finansal raporlama eğiliminin azaldığını savunmaktadırlar.

Denetim şirketlerinin çalışanlarının unvanı ile denetim faaliyetlerinde elektronik dönüşüm unsurlarının kullanımı arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla yapılan başka bir çalışmada ise (Derya Baskan, 2019), Ankara'da faaliyet gösteren 27 bağımsız denetim kuruluşunda çalışanlara anket yöntemi uygulaması sonucuna göre, elektronik dönüşüm unsurlarının denetim firmalarında önemli olduğu vurgulanmaktadır. İşletmelerde yaşanan muhasebe skandallarından dolayı bozulan sistemin düzeltilmesinde önemli rol oynayan elektronik dönüşüm unsurlarının uygulanması için ortamların yaratılması ve eğitimlerle desteklenmesi gerektiği önerilmektedir.

Etik davranışı üzerine etkileri nedeniyle muhasebe skandallarının sürekliliğine etki eden beş etik kuralı ve etik eğitiminin muhasebe mezunları üzerine etkisini incelemeyi amaçlayan bir çalışmada (Low, Davey ve Hooper, 2008), muhasebe öğrencilerine üzerine yapılan anket uygulaması sonucunda, öğrenciler etik eğitimin etik davranışı üzerine etkisi olduğunu kesin olarak gösterememektedir ancak önemli olduğunu belirtmektedirler. Bu durumun muhasebe mezunlarının iş hayatlarına başlamadan önce etik davranışla ilgili düşüncelerini etkilemenin mümkün olabileceğini ifade etmektedirler.

Meslek mensuplarının etik hakkındaki görüşleri üzerine Isparta Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler odasına kayıtlı 115 meslek mensubuna anket yöntemi kullanılarak yapılan araştırmada (Çetin ve Şahin Dağlı, 2014) meslek mensuplarının mesleki bilgiye ve sır saklama kuralına önem verdiklerini, yasal ilkelere az bağlı olduklarını, muhasebe mesleği etiği kurallarını önemli gördüklerini ancak denetim eksikliği ve eğitim yetersizliği gibi nedenlerden dolayı etik dışı davranışlarda bulunabileceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca meslek mensuplarının etik konusunda bilgiye sahip olduklarını ancak mükellef ve yöneticilerin baskısının kısmen de olsa var olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte etik davranış sergilemek için müşterilerinde davranışlarıyla yardım etmeleri gerektiğini, gelir düzeyleri artarsa mesleki ilkelere bağlılıklarının artacağını, etik dışı davranışlarda bulunması durumunda cezai işlemlerin uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır.

3. METODOLOJİ

Elektronik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan elektronik dönüşüm uygulamalarının muhasebe meslek etiğine etkisini ölçmek için yapılan çalışmada, öncelikle meslek mensuplarının demografik özellikleri tespit edilmiş, daha sonrasında muhasebe etik standartları baz alınarak elektronik dönüşüm uygulamalarının muhasebe etik davranışlarına olan etkisinin ölçülmesi amaçlanmıştır.

Çalışma muhasebe meslek mensuplarının E- Kayıt, E-Arşiv, E- Defter, E- Fatura, E- Denetim gibi elektronik dönüşüm unsurlarının muhasebe meslek etiğini ölçmek amacıyla ve online anket yöntemi kullanılarak Kırıkkale ilinde faaliyet gösteren ve odalar birliğine üye olan 148 kişiye uygulanmış, 51 kişiden geri dönüş olmuştur. Araştırma kullanılan anket soruları, literatür incelenerek oluşturulmuştur. Anket formu, toplam 27 adet sorudan oluşmakta; ilk 7 soru değişkeni demografik özellikleri, sonraki 20 soru ise 5'li likert ölçeği ile düzenlenmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek için Cronbach Alfa katsayısı yöntemi kullanılmış ve ölçmek %90 çok iyi oranında güvenilirliği bulunmuştur. Güvenirliği test edildikten sonra ankete katılan meslek mensuplarının demografik özellikleriyle ilgili tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir ve daha sonrasında muhasebe meslek mensuplarının e-dönüşüm uygulamalarının muhasebe meslek etiğine etkisi ile ilgili ifadelerle katılma düzeyleri belirtilmiştir.

Faktör analizi, aynı yapıyı ölçen değişkenleri biraraya toplayarak ölçmeyi az sayıda faktör ile açıklamaya çalışan bir yöntemdir (Büyüköztürk, 2018:133). Bununla birlikte, faktör analizi yapıldıktan sonra meslek mensuplarının demografik özelliklerine göre elektronik dönüşümün muhasebe meslek etiğine etkisini arasında anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek için elde edilen faktörler için Anova ve Tukey testi yapılmıştır. İlişkisiz iki ya da daha çok örneklem ortalama arasındaki farkın sıfırdan anlamlı bir şekilde farklı olup olmadığını test etmek üzere One-Way Anova testi, uygulanmıştır. (Büyüköztürk, 2018:48). Farklılığın, hangi gruplar arasında anlamlı sonuçlar olduğunu tespit etmek için Tukey testi uygulanmıştır. Anket verilerinin analizinde SPSS 23.0 paket programı kullanılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Anket çalışmasına katılan meslek mensuplarının demografik özellikleri analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda muhasebe meslek mensuplarının demografik değişkenlerin frekans değerleri şöyledir; Ankete katılanların 19'u 31-40 yaş aralığında, 13'ü 41-50 yaş aralığındadır. Katılımcıların ağırlıklı olarak %76,5 lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların mesleki unvanları açısından değerlendirildiğinde ise 49'u SMMM, 1'si YMM ve bir kişinin de cevaplamadığı görülmektedir. Araştırmaya katılanların %35,3'lük kısmı 0-10 yıl arasında, %35,3'lük kısmının da 11-20 yıldan daha fazla tecrübeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılanların çalıştıkları firmaların faaliyet sürelerinin ağırlıklı olarak 22'sinin 0-10 yıllar arasında, 10'unun 11-20 yılları arasında olduğu görülmektedir. Gelir durumuyla ilgili durum incelendiğinde %35,3 oranla 3501-6000TL arasında, %31,4'ü 6001-9000TL arasındadır. En önemli meslek etiği standardı sorusuna ise katılımcıların 17'si dürüstlüğü, 14'ü ise mesleki yeterliliğin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar.

Araştırmada muhasebe meslek mensuplarının elektronik dönüşümden muhasebe etik standartlarından etkinliğinin olup olmadığı yönelik sorulara ise şu şekilde cevap verilmiştir: Muhasebe meslek mensuplarının 29 kişisi e-dönüşüm uygulaması muhasebe meslek etik davranışlarını etkileyeceğini; Muhasebe meslek mensuplarının 24 kişisi e-dönüşüm uygulayanların mesleki yeterliliğe sahip olduklarını, 14 kişinin bu özelliğe sahip olunmadığını; Muhasebe meslek mensuplarının 37 kişi e-dönüşüm uygulaması mesleki özeni destekleyeceğini; Muhasebe meslek mensuplarının 32'si e-dönüşüm uygulamasında müşteri tanıdık olsa da tarafsız olacağını; Muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğu e-dönüşüm süreci kanunların uygulanmasını zorunlu kılacağını; Muhasebe meslek mensuplarının 41 kişisi e-dönüşüm bilgilerin muhafaza edilmesini sağlayacağını; Muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğu e-dönüşüm uygulamasının firmanın gizli bilgilerine ulaşılmasını zorlaştırmayacağını; muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğu e-dönüşüm sürecinin veri kaybını engelleyebileceğini; Muhasebe meslek mensuplarının 31 kişisi e-dönüşüm güvenilirliği artıracığını ancak, 13 kişi ise bununla ilgili kararsız olduğunu; Muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğu siber güvenliğin risk olmaya devam etmesi muhasebe meslek etiğini; Muhasebe meslek mensuplarının 30 kişisi e-dönüşüm uygulamaları meslek mensuplarının hile yapmasını zorlaştıracığını düşünürken, 12 kişi ise bu durumla ilgili kararsız olduğunu; Muhasebe meslek mensuplarının 31 kişisi e-dönüşüm uygulaması gerçek bilgiler sunulmasında etkin olduğunu, 13 ise kişinin konuyla ilgili kararsız olduğunu; Muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğu bilgi teknolojileri doğru kullanılmadığında gerçeğe uygun bilgiler üretilmeyeceğini; Muhasebe meslek mensuplarının 24 kişisi e-dönüşüm muhasebe uygulamalarında sistemin altyapı eksikliği olması halinde muhasebe meslek etiği davranışını etkileyeceğini; 19 kişi ise kararsız olduğunu, Muhasebe meslek mensupları e-dönüşüm uygulayanlar eğitimlerini almak zorunda olduklarını; Muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğu e-dönüşüm uygulamaları ile bilgileri zamanında sunulduğunu, bununla birlikte, muhasebe meslek mensuplarının 23 kişisi e-dönüşüm uygulamalarının denetimi muhasebe meslek etiğini etkileyeceğini düşünürken, 15 kişi meslek etiğini etkileyip etkilemeyeceği konusunda kararsızdır.

Muhasebe meslek mensuplarının 29 kişisi e-dönüşüm uygulamalarında çalışanların altyapı eksikliği olması halinde muhasebe meslek etiği davranışını etkileyebileceğini; Katılımcıların çoğunluğu muhasebedeki elektronik gelişmelerle ilgili eğitim verilmemesi muhasebe meslek mensubunun etik anlayışını etkileyebileceklerini ifade etmektedirler.

Çalışmada Kaiser- Meyer test istatistiği ve Barlett's Testi sonuçları incelenerek faktör analizi için ön koşullar araştırılmıştır. Buna göre her iki testte analiz için uygun olduğu tespit edilmiştir. 1'den yüksek özdeğerler anlamlı faktörleri işaret etmektedir. Bu analizde 20 maddeli ölçeğimizde 5 adet faktör bulunmaktadır. Ancak faktörlerin açıkladıkları varyanslar dikkate alındığında ve 5 maddenin 0,50'nin altında faktör yüküne sahip olduğu için ölçekten toplam 5 maddenin çıkarılmasına karar verilmiştir. Yeniden faktör analizi için ön koşulların araştırması için Kaiser-Meyer test istatistiği 0,814 olduğu tespit edilerek analize uygun olduğu bulunmuş ve Barlett's Testi sonucu da istatistiksel olarak (0.000) anlamlıdır. Toplam açıklanan varyans tablosunda 1'den yüksek özdeğerler anlamlı faktörleri işaret ettiğinden dolayı analizimizde 15 maddeli ölçeğimizde 3 adet faktör bulunmaktadır. Bununla birlikte bu 3 faktörün ölçeğe ilişkin açıkladığı varyansın 0,64602 değerinde olması yeterli derecede bir açıklayıcılığı ifade etmektedir.

Analizde Varimax yöntemiyle değişkenlerin faktörler altındaki yük değerleri hesaplanmıştır ve üç faktör altında yer alan değişkenler belirlenmiştir. Ölçeğin birinci faktörü "Yasalar ve Veri Güvenliği" olarak isimlendirilmiş olup E-dönüşüm uygulamalarında yasalara uyma zorunluluğunu, bilgilerin gerçeğe uygun ve zamanında sunulması, veri kaybının önlenmesi ve muhafaza edilmesi, mesleki özeni desteklemesi ve hile yapılmasının önlenmesi yönündeki değişkenleri içeren 9 maddeden, ölçeğin ikinci faktörü "Eğitim" olarak isimlendirilmiş olup , E-dönüşümle ilgili eğitim verilmemesi, sistemdeki altyapı eksikliği, uygulama yapacakların eğitim alması zorunluluğu ve siber güvenliğin risk olmaya devam etmesi değişkenleri içeren 4 maddeden ve ölçeğin üçüncü faktörü ise "Mesleki Yeterlilik" olarak isimlendirilmiş olup , mesleki yeterliliğe sahip olma ve gizli bilgilerin ulaşımının engellenmesi değişkenlerini içeren 2 maddeden oluşmaktadır.

Meslek mensuplarının demografik özelliklerine göre elektronik dönüşümün muhasebe meslek etiğine etkisi ilgili ifadeler arasında anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek için yapılan Anova testi sonucunda elektronik gelişmelerin muhasebe meslek etiğini etkilemesi ile ilgili oluşan üç faktördeki değişkenlere verilen cevapların muhasebe meslek mensuplarının yaş, öğrenim durumu, mesleki unvan, mesleki tecrübe süresi gibi demografik özellikler açısından bir farklılık tespit edilememiştir (Sig. \geq 0,05). Sadece Faktör 2 içerisinde yer alan 4 değişkenle meslek mensuplarının öğrenim durumu arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir (Sig. \leq 0,05; Sig.=0,046). Tukey Testi sonucunda Oluşan bu farklılığın "Eğitim" faktörü içerisindeki değişkenler için verilen cevaplar arasındaki farklılık düzeyinin sadece lisans ve doktora mezunları arasında olduğu tespit edilmiştir (Sig. \leq 0,05; Sig.=0,046). Lisans mezunlarının doktora mezunlarına göre Faktör 2 de yer alan e-dönüşümle ilgili eğitim verilmemesi, sistemdeki alt yapı eksikliği, uygulayanların eğitim almaları

gerektiği ve siber güvenliğin risk olmaya devam etmesi değişkenlerin muhasebe meslek etiğini daha fazla etkilediğini (Ortalama Fark=1,284*) ve daha yüksek cevap verildiği tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Kırıkkale ilinde faaliyet gösteren ve odalar birliğine üye olan meslek mensuplarına yapılan, toplamda 148 üyeye sahip olan ve 51 üyeye uygulanan anket sonuçlarına göre, elektronik gelişimlerin muhasebe meslek etiğine etkisini ölçmeye çalışılan çalışmamızda anket sorularına verilen cevaplara katılım oranlarından anlaşılacağı üzere e-dönüşümü uygulayacakların e-dönüşümle ilgili eğitim almaları etik davranışı etkileyebileceği tespit edilmiştir. Bununla birlikte katılımların mesleki özene sahip, tarafsız olduklarını ve yasalara uyduklarını vurgulayarak e-dönüşüm uygulamalarında muhasebe meslek etiğine uygun olarak hareket ettikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlar muhasebe meslek mensuplarının meslek etiği bilincine sahip oldukları ancak e-dönüşüm uygulamalarıyla ilgili eğitimle desteklenmesi gerektiği kanısına ulaştırmaktadır.

Birbirleriyle ilişkili olan değişkenleri bir araya getirerek, bu değişkenleri tek bir faktör ile açıklamaya olanak sağlayan faktör analizi sonucunda 15 maddeden oluşan 3 faktör elde edilmiştir. Yasalar ve Veri Güvenliği, Eğitim, Mesleki Yeterlilik olarak isimlendirilen 3 faktörün içerisinde yer alan değişkenleri genel olarak incelediğimizde elektronik gelişimlerle ilgili alınması gereken eğitimler, yasalara uyulması, mesleki özene dikkat edildiğinde muhasebe meslek etik davranışını etkileyeceği görülmektedir. Yapılan Anova testi sonucunda katılımcıların demografik özellikleri ne olursa olsun elektronik dönüşümün muhasebe meslek etiğine etkisi üzerine verilen cevap düzeylerinin birbirine yakın seviyede oldukları tespit edilmiştir. Ancak burada, Faktör 2'de yer alan bileşenlerle öğrenim durumu arasında farklılık tespit edilmiştir. Bunun nedeni katılımcılar arasında doktora düzeyinde mezunu olan meslek mensuplarının sayısının az olmasından dolayı olabilir.

Elektronik dönüşümün muhasebe meslek etiğine etkisi ölçmeyi amaçlayan çalışma sadece Kırıkkale ilindeki muhasebe meslek mensupları üzerinde uygulandığından dolayı belirli sınırlamalara sahiptir. Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda örneklem sayısı artırılarak genişletilebilir ve yeni bir ölçek kullanılarak farklı analizler uygulanabilir.

KAYNAKÇA

Büyüköztürk, Ş. (2018), *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem Akademi, 24.Baskı, Ankara.

Çetin, A.C., Şahin Dağlı, S. (2014), "Muhasebe Meslek Etiği ve Meslek Mensuplarının Etik Hakkındaki Görüşleri Üzerine Isparta İlinde Bir Araştırma", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2014/2, Sayı:20, 55-84.

Daştan, A. (2009), "Etik Eğitiminin Muhasebe Eğitimindeki Yeri ve Önemi: Türkiye Değerlendirmesi", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 26 (1), 281-311.

Derya Başkan, T. (2019), "The Relationship Between Auditors Positions and Electronic Transformation in Auditors' Effectiveness", *Journal of Business Research-Turk*, 11 (1), 114-119.

- Ghasemi, M., Shafeiepour,V., Aslani, M. ve Barvayeh, E. (2011), "The Impact Of Information Technology (IT) On Modern Accounting Systems", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Sayı 28, 112-116.
- IFAC (2005), "*Code of Ethics for Professional Accountants*", www.ethicsboard.org, (erişim tarihi 01.07.2019).
- İşgüden Kılıç, B. ve Anadolu, Z. (2018), "Dijital Çağın Yarattığı Muhasebe Uygulamalarının Muhasebe Hilelerinin Önlenmesine Etkisi", *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Nisan 2018; Özel Sayı: 55-97.
- Low, M., Davey, H. ve Hooper, K. (2008), " Accounting Scandals, Ethical Dilemmas and Educational Challenges", *Critical Perspectives on Accounting*, Vol 19, 222-254.
- Mithchem, Cheryl E. (2009), "Analysis Of International Ethical Standards In Accounting", *International Business & Economics Research Journal*, Volume 8, Number ,41-50.
- Pan, İ.E. ve Seow, P.S., (2016), "Preparing Accounting Graduates for Digital Revolution: A Critical Review of Information Technology Competencies and Skills Development", *Journal of Education For Business*, 91(3), 166–175.
- Sakarya, Ş. ve Kara, S. (2010), "Türkiye’de Muhasebe Meslek Etiğine Yönelik Düzenlemeler ve Meslek Mensupları Tarafından Algılanması Üzerine Bir Alan Araştırması", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2010, sayı 112, 57-72.
- Tektüfekçi, F. (2013a), "Bilgi Teknolojileri Destekli Elektronik Muhasebe Uygulamalarına Bütüncül Bir Yaklaşım", *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 79-99.
- Tektüfekçi, F. (2013b), "Bilişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi: E-Muhasebe", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (2), 89-102.

İklim Değişikliği Raporlaması: Türkiye'deki İşletmelerin Gönüllü CDP Açıklamaları

Dr. Banu SULTANOĞLU^{5*}

Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN^{**}

Özet

İklim değişikliği, 2016 yılından bu yana Dünya Ekonomik Forumu'nun Küresel Risk Raporu'nda, birinci sırada yer alan bir risk unsuru olarak tanımlanmaktadır. Küresel iklim değişikliğinin temel nedeni, sera gazı emisyonlarında insan faaliyetleri sonucu gözlemlenen artıştır. Karbon Saydamlık Projesi (CDP), dünyada, sera gazı emisyonlarının azaltılması konusundaki hedeflerine ilişkin ilerleme konularında işletmelerin kurumsal yatırımcılar aracılığıyla raporlama yapmasını teşvik eden en yaygın çevresel raporlama platformudur. Bu çalışmada, Türkiye'deki işletmelerin 2010-2018 yılları arası gönüllü olarak CDP davetine (anket sorularının cevaplandırılması) katılım düzeyleri, aldıkları puanlar incelenmiş olup, sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin CDP raporlaması ile ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, CDP'nin davetine yanıt veren işletmelerin sayısı yıllar itibariyle artış gösterse de, henüz istenilen seviyede olmadığı, yanıt vermeyenlerin oranının %50'nin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerde sürdürülebilirlik raporlamasını teşvik etmek amacıyla 2014 yılında oluşturulan BIST Sürdürülebilirlik Endeksinin CDP açıklamasına katkı sağladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İklim değişikliği, sürdürülebilirlik raporlaması, CDP, sürdürülebilirlik endeksi, sera gazı emisyonu

1. Giriş

Ekonomik alanda yaşanan gelişmeler ve dünya nüfusunun artmaya başlaması ile birlikte kıt olan kaynakların gelecek nesillere aktarılması önem kazanmaya başlamıştır. 1970'li yıllardan itibaren dünya ülkelerinin ve işletmelerin çevrenin korunması yönündeki duyarlılıkları artmaya başlamış, yasal düzenlemeler ve birtakım sivil toplum örgütlerinin girişimleri yoluyla çevrenin korunmasına yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır.

Ülkeler ve işletmeler nezdinde, küresel gelişimlere paralel olarak çevrenin korunması konusunda da bir algının yaratılması gerekliliği ilk kez 1972 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Stockholm'de yapılan konferansta gündeme gelmiştir. 1972 yılından itibaren BM öncülüğünde çevrenin korunmasına yönelik yürütülen bir çok çalışma, işletmelerde sürdürülebilirlik kavramının önem kazanmasına ve finansal ve finansal olmayan bilgilerin sunulduğu sürdürülebilirlik raporlamasının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

* Bilkent Üniversitesi, İşletme Fakültesi, sbanu@bilkent.edu.tr Orcid İd: 0000-0003-0114-1553

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, yildiz.ozerhan@hbv.edu.tr Orcid İd: 0000-0003-1293-4364

İklim değişikliği "nedeni ne olursa olsun iklimin ortalama durumunda ve/veya değişkenliğinde onlarca yıl ya da daha uzun süre boyunca gerçekleşen değişikliklerdir" (www.mgm.gov.tr). Bu tanımda, her ne kadar iklim değişikliğinin nedeni doğrudan ifade edilmemiş olsa da, bilindiği üzere, sera gazları atmosferdeki sıcaklığı arttırmakta ve söz konusu sera gazı etkisi ile küresel ısınma meydana gelmekte ve bu da iklim değişikliğine en çok neden olan faktör olarak gösterilmektedir. Nitekim, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'ne (Intergovernmental Panel on Climate Change - IPCC) göre, küresel iklim değişikliğinin temel nedeni, sera gazı emisyonlarında insan faaliyetleri sonucu gözlemlenen artıştır.

Dünyada, sera gazı emisyonlarının azaltılması konusundaki hedeflerine ilişkin ilerleme konularında işletmelerin düzenli raporlama yapmasını teşvik etmeyi amaçlayan Paris Anlaşmasının imzalanmasından bu yana işletmeler, paydaşlarının beklentileri doğrultusunda çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için aldıkları aksiyonları gönüllülük kapsamında şeffaf bir şekilde kamuoyu ile paylaşmaktadır. Karbon Saydamlık Projesi (CDP), bu kapsamda işletmelere imkan sağlayan en yaygın çevresel raporlama platformudur.

Bu çalışmada, Türkiye'deki işletmelerin gönüllü olarak CDP anketine katılım düzeyleri, aldıkları puanlar yıllar itibariyle incelenmiş olup, bu işletmelerin sürdürülebilirlik endeksinde yer alıp almamalarının CDP raporlaması ile ilişkisi irdelenmiştir.

2. Literatür Taraması

Literatürde, çevresel açıklama ve çevresel performans arasındaki ilişki (Hughes, Anderson ve Golden, 2001; Patten, 2002b; Clarkson, Li, Richardson ve Vasvari, 2008, 2011), çevresel açıklama ve firma değeri arasındaki ilişki (Murray, Sinclair, Power ve Ggray, 2006, Plumlee, Brown, Hayes ve Marshall, 2008, 2010) ve çevresel performans ile firma değeri arasındaki ilişki (Barth ve McNichols, 1994; King ve Lenox, 2001; Hassel, Nilsson ve Nyquist, 2005) gibi çevre ile ilgili birçok araştırma bulunmaktadır. Son yıllarda ise, çevre çalışmalarının yönünün iklim değişikliğine doğru hızla kaymakta olduğu gözlemlenmektedir. İklim değişikliğine ilişkin gönüllü açıklamaları araştıran çalışmalar literatürde iki gruba ayrılmaktadır; bunlardan birincisi CDP anketine verilen yanıtların irdelendiği çalışmalar, ikinci ise, işletmelerin yıllık faaliyet ve sürdürülebilirlik raporlarının ve internet sitelerinin incelenmesi yoluyla yaptıkları açıklamaların düzeyinin bir endeks belirlenmesi yoluyla analiz edildiği çalışmalardır (Clarkson ve diğerleri 2008; Freedman ve Jaggi, 2005; Prado-Loeranzo ve Garcia-Snachez, 2009,2010).

İşletmelerin iklim değişikliğine ilişkin yaptıkları gönüllü açıklamaların CDP raporlaması yoluyla incelendiği birçok çalışmada, CDP'ye yapılan açıklamalarda ülkeler ve sektörler arası farklılıkların ve firma özelliklerinin etkili olduğu görülmektedir.

Gonzalez ve Ramirez (2016), 84 İspanyol işletmesinin CDP anketine katılma kararını etkileyen faktörleri inceledikleri araştırmalarında, CDP'ye katılım ve yüksek puanların temsil ettiği şeffaflık ile firma büyüklüğü (sosyal baskı), piyasa riski (piyasa baskısı), borsaya kote olmak (ortaklık baskısı) ve

uluslararası olma boyutunu temsil eden yurtdışı satışlar arasında önemli düzeyde pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Chithambo and Tauringana (2014) tarafından, Londra Borsasında işlem gören 210 üretim işletmesinin 2011 yılı faaliyet raporları, sürdürülebilirlik raporları ve internet sitelerindeki sera gazı açıklamalarının ölçümü için geliştirilen açıklama endeksi ile işletmeye özgü faktörler ve sera gazı açıklamaları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, firma büyüklüğü, borçlanma ve sektörün sera gazı bildirimleriyle önemli ölçüde ilişkili olduğu, karlılık, likidite ve yatırım harcamalarının ise etki yaratan bir unsur olmadığı tespit edilmiştir.

Luo, Lan ve Tang (2012), Global 500'deki 291 işletmenin 2009 yılındaki Karbon Saydamlık Projesi'ne gönüllü olarak katılımına etki eden faktörleri inceledikleri çalışmalarında, sera gazı salınımının yüksek olduğu sektörlerde faaliyet gösteren ve büyük ölçekli işletmelerin ankete gönüllü olarak katılma konusunda daha fazla eğilimli olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca, iklim değişikliği açıklamalarını talep eden ana paydaşların pay sahipleri ve borç verenlerden çok kamu ve devlet olduğu bulgusuna da ulaşmışlardır.

Peters ve Romi (2009), ülkelerarası CDP açıklaması karşılaştırması yaparak, 28 ülkede yer alan işletmelerin CDP'deki açıklama düzeyi ile ülkelerin çevreye ilişkin yasal düzenlemeleri, özel sektörün çevresel sorumlulukları ve ülkelerin piyasa yapısı arasında önemli bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Kolk, Levy ve Pinkse (2008) iklim değişikliğine ilişkin olarak, işletmelerin yaptığı açıklama düzeyini ve bu açıklamaların yatırımcılar için önemliliğini araştırdıkları çalışmalarında, CDP anketine verilen cevaplama oranlarında her geçen yıl önemli bir artışın olduğunu gözlemlenmesine rağmen, yatırımcıların karar alma süreçlerinde CDP açıklamalarının önemli bir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır.

Stanny ve Elly (2008) ve Stanny (2010), US S&P 500'de yer alan işletmelerin CDP açıklamalarına etki eden faktörleri, firma büyüklüğü, önceki yıllardaki CDP açıklamaları ve yurt dışı satışlar olarak belirlemiştir.

3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki işletmelerin gönüllü olarak CDP'ye katılımının 2010-2018 yılları arasındaki eğilimini tespit etmek ve CDP'den aldıkları puanları yıllar itibariyle ortaya koymaktır. Ayrıca, işletmelerin sürdürülebilirlik endeksinde yer alıp almamasının CDP açıklaması ile ilişkisini de irdelemek de çalışmanın amaçlarından bir diğeridir. Bu amaçla çalışmada, CDP'nin web sayfasında yayınlanan Türkiye'ye ilişkin veri setinden yararlanılmıştır.

Literatürde iklim değişikliğine ilişkin raporlamanın CDP'ye açıklama yoluyla incelendiği çalışmalarda, CDP'nin seçilmesinin nedeni, CDP anketinde yer alan soruların evrensel kabul edilmesi, dünyanın bir çok ülkesindeki işletme tarafından kabul edilebilir olması ve daha tarafsız bir değerlendirme yapılmasına imkan sağlaması olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla, bu araştırmada, işletmelerin CDP'ye yapmış oldukları açıklamalar dikkate alınmıştır.

4. Araştırmanın Bulguları

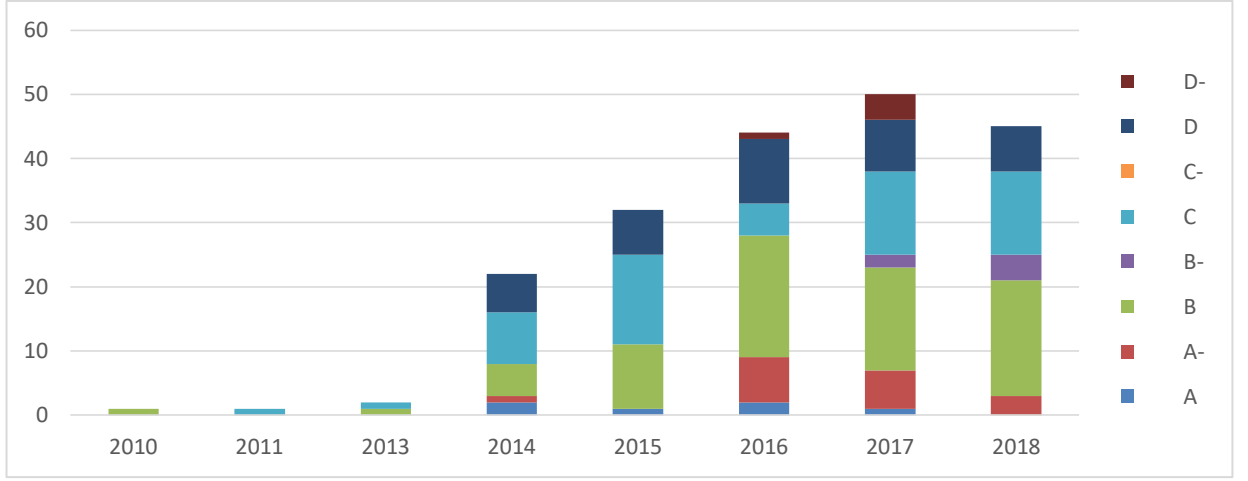
Araştırmada, CDP'nin Türkiye'ye ilişkin **anket sonuçlarının** açıklandığı **web** sayfasında yer alan 2010-2018 yılları arası veriler kullanılarak aşağıdaki Tablo oluşturulmuştur. Tablo'da, işletmelerin iklim değişikliği politikalarını açıklamaları amacıyla CDP'nin davet yolladığı işletmelerin toplam sayısı ve davete yanıt veren/vermeyen ve puanlanan/puanlanamayan dağılımı yapılmıştır:

Tablo 1. 2010-2018 Yılları Arası CDP'ye Katılım Düzeyi ve Puanlar

	2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yanıtlamayanlar (F)	42	76	86	82	103	79	100	71	80	70	75	65	68	60	65	56	75	59
Yanıt Veren Ancak Puanlanamayan	12	22	18	17	28	21	39	28	13	11	8	7	1	1	1	1	7	6
Puanlananlar	1	2	1	1	0	0	2	1	22	19	32	28	44	39	50	43	45	35
Toplam	55	100	105	100	131	100	141	100	115	100	115	100	113	100	116	100	127	100
Puan																		
A									2		1		2		1			
A-									1				7		6		3	
B	1						1		5		10		19		16		18	
B-															2		4	
C			1				1		8		14		5		13		13	
C-																		
D									6		7		10		8		7	
D-													1		4			

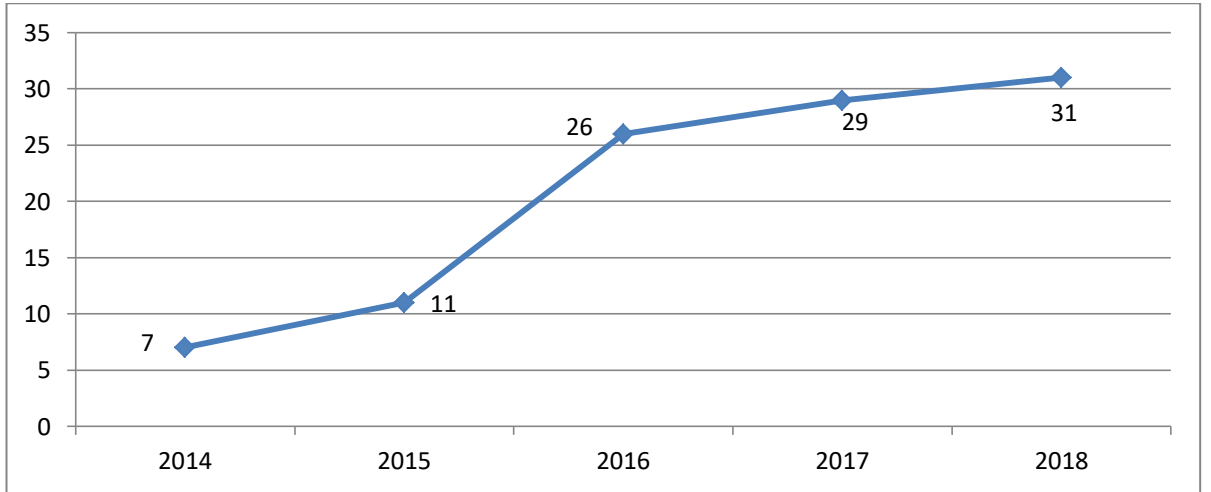
CDP, 2010 yılında BIST 50'de, 2011 yılından itibaren ise, BIST 100'de yer alan işletmelere davet göndermiştir. Tablo'dan da görüldüğü üzere, CDP'ye yanıt vermeyenlerin oranı yıllar itibariyle azalış göstermiş olsa da, ortalama olarak %50'nin üzerindedir. Bu durum, ülkemizdeki işletmelerin iklim değişikliğine ilişkin şeffaf bilgi sunumunu teşvik etmek amacıyla oluşturulan CDP platformunu yaygın bir şekilde kullanmadıklarını göstermektedir. Nitekim, Luo ve diğerleri (2012) CDP'ye yanıt vermeyenlerin sayısını yüksek bulduğu araştırmalarında, bunun nedenini, yatırımcıların halen karar almada finansal olmayan bilgilerden çok finansal bilgilere daha fazla önem vermeleri olarak açıklamışlardır. Ülkemizde de, CDP açıklamasının gönüllü yapılan bir raporlama olması, zorlayıcı faktörlerin bulunmaması ve henüz zorunlu bir güvence denetiminin olmaması nedenlerinden dolayı yanıtlanmama oranının yüksek olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada, BIST dışında kalan ve bu yüzden doğrudan davet almadığı halde gönüllü olarak CDP'ye yanıt veren işletmelerin de olması dikkat çekicidir. Bu işletmeler, Aromsa Besin, Boyner, Ekoten Tekstil, Havaalanları Yer Hizmetleri, Kayseri Ulaşım, Sun Tekstil, Yüksel İnşaat ve Zorlu Doğal Elektrik'tir. CDP'ye yanıt veren işletmelerin yıllar itibariyle aldıkları puanlar ise aşağıdaki Grafik'te gösterilmektedir:

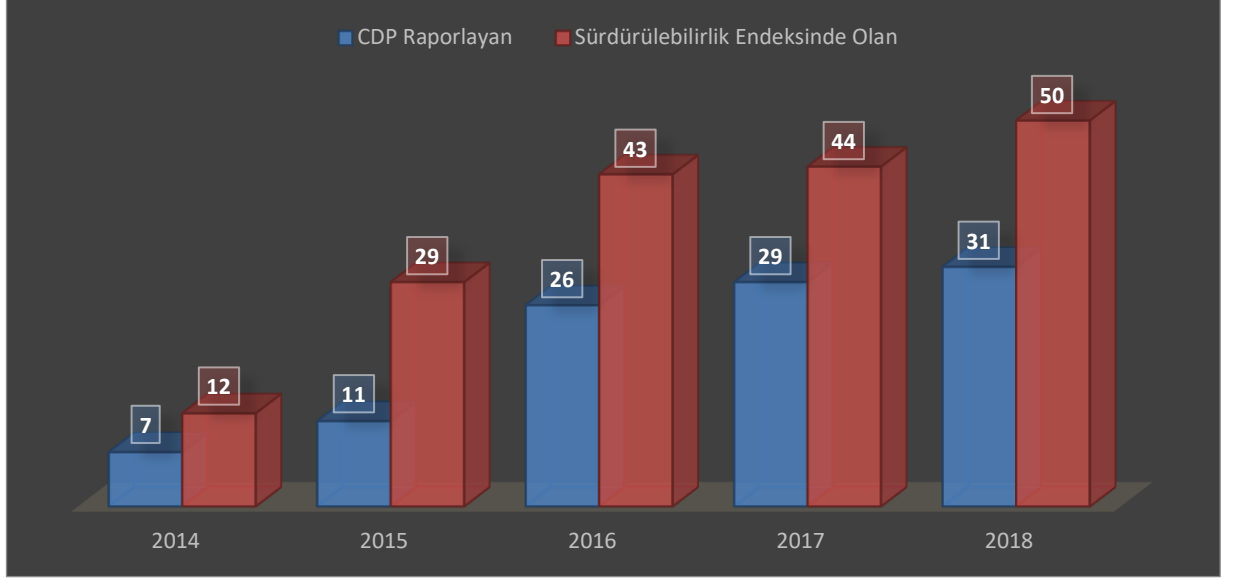
Grafik 1. Türkiye’de 2010-2018 Yılları Arası İşletmelerin CDP Puanları

Türkiye’de sürdürülebilirlik endeksinin 2014 yılından itibaren hesaplanmaya başlanması ile birlikte endekste yer alıp, CDP’yi yanıtlayan ve puanlanan işletmelerin yıllar itibariyle sayısı Grafik 2’de gösterilmiştir:

Grafik 2. 2014-2018 Yılları Arası Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan İşletmelerin CDP Raporlaması

2014 yılından itibaren hem Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan hem de CDP açıklamasında bulunan işletmelerin dağılımı Grafik 3’te gösterilmektedir:

Grafik 3. Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan ve CDP Açıklamasında Bulunan İşletmelerin Yıl Bazında Karşılaştırılması

Grafikteki veriler incelendiğinde, endekste yer alıp, aynı zamanda CDP'ye açıklama yapan işletmelerin sayısının yıllar itibariyle artış gösterdiği görülmektedir. Buna göre, Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan işletmelerin finansal bilgilerin yanı sıra, finansal olmayan bilgileri de raporlama yönünde farkındalıklarının arttığı ve iklim değişikliğine karşı duyarlı davrandıkları düşünülmektedir. Ayrıca, dikkat çekici bir diğer bulgu ise, Sürdürülebilirlik Endeksinin kurulduğu 2014 yılından itibaren, her yıl tutarlı bir şekilde CDP açıklamasında bulunan işletme sayısının sadece 7 olmasıdır. Bu işletmeler, Akbank, Arçelik, Aselsan, Brisa, Garanti Bankası, TAV ve Tofaş Otomotiv'dir.

5. Sonuç

İklim değişikliği günümüzde oldukça önem kazanan ve tüm dünya ülkeleri, insanları ve işletmeleri etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İklim değişikliğine neden olan en önemli unsur, insan eli ve işletmeler aracılığıyla doğanın tahrip edilmesidir. Doğayı korumak ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmak sorumluluğu sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüzde işletmeler, sürdürülebilirlik raporlarında doğayı koruma yönünde yaptıkları faaliyetleri kamuoyu ile paylaşmaktadır. Karbon Saydamlık Projesi (CDP) de bu kapsamda ortaya çıkan bir sivil toplum platformu olup, işletmelerin bu platformda iklim değişikliğine ilişkin bilgileri kamuoyu ile şeffaf bir şekilde paylaşmaları teşvik edilmektedir. CDP, Türkiye'deki işletmelere de bu kapsamda bilgilerini açıklamaları yönünde davet göndermektedir. Çalışmada elde edilen bulgulardan da görüleceği gibi, Türkiye'deki işletmelerin CDP davetine yanıt verme oranı %50 civarında seyretmektedir. Sürdürülebilirlik endeksinde yer alan ve aynı zamanda CDP raporlaması yapan işletmelerin sayısının yıllar itibariyle artış göstermesi ve puanlanmaya yetecek düzeyde

açıklamalarda bulunması, finansal olmayan bilgilerin kullanıcıların karar almalarında şeffaflığı sağlama yönünde, olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arenas D, Lozano, JM ve Albareda, L (2009) “The Role of NGOs in CSR: Mutual Perceptions Among Stakeholders”, *Journal of Business Ethics* 88 (1).
- Barth, M. and McNichols, M. 1994. “Estimation and Market Valuation of Environmental Liabilities Relating to Superfund Sites,” *Journal of Accounting Research* 32.
- Chithambo, L. ve Tauringana, V. 2014. “Company Specific Determinants of Greenhouse Gases disclosures”, *Journal of Applied Accounting Research*, 26(1).
- Clarkson, P. M., Li, Y. Richardson, G.D. ve Vasvari, F.P. 2008. “Revisiting the Relation between Environmental Performance and Environmental Disclosure: An Empirical Analysis,” *Accounting, Organizations and Society* 33(4–5) .
- Clarkson, P. M., Overell, M. B. ve Chapple, L. 2011. “Environmental Reporting and Its Relation to Corporate Environmental Performance,” *Abacus* 47(1).
- Freedman, M. ve Jaggi, B. 2005. “Global Warming, Commitment to the Kyoto Protocol, and Accounting Disclosures by the Largest Global Public Firms from Polluting Industries”, *The International Journal of Accounting* 40(3).
- Gonzales-Gonzales, J.M ve Ramirez, C.Z. 2016. “Voluntary Carbon Disclosure by Spanish Companies: An Empirical Analysis”, *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 8(1).
- Hassel, L., Nilsson, H. ve Nyquist, S. 2005. “The Value Relevance of Environmental Performance,” *European Accounting Review* 14(1).
- Hughes, S. B., Anderson, A. ve Golden, S. 2001. “Corporate Environmental Disclosures: Are they Useful in Determining Environmental Performance?” *Journal of Accounting and Public Policy* 20(3).
- King, A. ve Lenox, M. “Does It Really Pay to Be Green? An Empirical Study of Firm Environmental and Financial Performance,” *Journal of Industrial Ecology* 5(1).
- Kolk, A., Levy, D. ve Pinkse, J. 2008. “Corporate Responses in An Emerging Climate Regime: The Institutionalization and Commesuration of Carbon Disclosure”, *European Accounting Review*, 17(4).
- Luo, L., Lan, Y. ve Tang, Q. 2012, “Corporate Incentives to Disclose Carbon Information: Evidence from the CDP Global 500 Report”, *Journal of International Financial Management & Accounting*, 23 (2).
- Murray, A., Sinclair, D., Power, D. ve Gray, R. 2006. “Do Financial Markets Care About Social and Environmental Disclosure,” *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 19(2).
- Patten, D., 2002b. “The Relation Between Environmental Performance and Environmental Disclosure: A Research Note,” *Accounting, Organizations and Society*, 27(8).

Peters G.F ve Romi A.M, 2009. “Carbon Disclosure Incentives in a Global Setting: An Empirical Investigation. Working paper, Applied Sustainability Centre, University of Arkansas.

Plumlee, M., Brown, D., Hayes, M ve Marshall, R.S. 2010. “Voluntary Environmental Disclosure Quality and Firm Value: Further Evidence,” Working Paper at University of Utah, Portland State University.

Plumlee, M., Brown, D. ve Marshall, S. 2008. “The Impact of Voluntary Environmental Disclosure Quality on Firm Value,” Working Paper at University of Utah, Portland State University.

Prado-Lorenzo JM, Rodriguez-Dominguez L, Gallego-Alvarez I ve Garcia-Sanchez IM, 2009. “Factors Influencing the Disclosure of Greenhouse Gas Emissions in Companies World-wide”. Management Decision 47(7).

Stanny, E. 2010. “Voluntary Disclosures of Emissions by US firms”, Working Paper, Sonoma State University, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id_1454808 (Erişim Tarihi: 20.06.2019)

Stanny, E. ve Ely, K. 2008. “Corporate Environmental Disclosures About the Effects of Climate Change”, Corporate Social Responsibility and Environmental Management, 15(6).

Sultanoğlu, B. ve Özerhan, Y. 2018. “Sürdürülebilirlik Raporu Kapsamında Çevresel Bilgilerin Raporlanması ve Güvence Denetimi”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 53(17).

www.mgm.gov.tr

www.wwf.org.tr

www.cdp.net

<https://www.borsaistanbul.com>

<https://cdpturkey.sabanciuniv.edu/tr>

<https://www.cdp.net/en/responses>

Yasal Sistemler Perspektifinden Uluslararası Kurumsal Yönetim Yaklaşımları

Prof. Dr. Gökhan ÖZER*

Prof. Dr. Oya ERDİL**

Araş. Gör. Melike ARTAR***

Araş. Gör. Abdullah Kürşat MERTER****

Özet

Gelişmiş ekonomiler arasındaki kurumsal yönetim farklılıklarını tanımlamak ve açıklamak, şirketlerin kurumsal düzenlemeleri ve paydaşları arasında ki haklar ve sorumlulukları hakkında bilgi edinilmesini sağlayacaktır. Bu çalışmanın amacı kurumsal yönetim ve finansal yapı, yasal sistem literatür incelemeleri ile, ev sahibi ülkenin finansal yapısının ve hukuk sisteminin taleplerini ve bu taleplerin ne gibi farklılıklar gösterdiğini değerlendirmektir. Gerçekleştirilen araştırma kapsamında Anglon-Sakson ve Alman hukuku geleneğine bağlı ülkelerde paydaş ve hissedarlar, çalışan ve yöneticiler, bankalar ve finans olmak üzere üç başlık altında kurumsal yönetim uygulamalarını ve bunlar arasında nasıl bir yaklaşım farklılıkları olduğu incelenmiştir. Kurumsal yönetim çıktılarının ülkeler arasında benzer olmasına rağmen uygulama alanları ve yöntemlerinin ülkeler arasında gösterdiği değişime yasal sistemlerin etkisi incelenmiş ve bu kapsamda Türkiye'deki kurumsal yönetim uygulamalarının değerlendirmesi yapılmıştır.

Keywords: Corporate governance, comparative management, Financial/legal system

1. Giriş

Son yıllarda küreselleşmenin finansal alanda da etkisiyle birlikte ulusal ve uluslararası yatırımcıların ekonomik açıdan güvenli ortam beklentisi, menfaat sahiplerinin çıkarlarının korunma talebi ve rekabetin artması kurumsal yönetime olan ilgiyi artırmıştır (Abu-Tapanjeh, 2009). Bu nedenle uluslararası finans kuruluşların ve gelişmiş ülkelerin, kurumsal yönetime yönelik araştırmaları artmakta ve bu yapılan araştırmalar küresel ve bölgesel etkiler taşımaktadır (Aguilera, 2005). Daniel (2003), kurumsal yönetim araştırmalarının önemsenme nedenlerini üç başlık altında anlatmıştır. Öncelikle kurumsal yönetimin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemesi, sermaye kullanımını artırması ve doğrudan yabancı yatırımcıları teşvik etmesi gibi kalkınmaya pozitif etkiler sağlamasıdır. İkinci olarak kurumsal yönetim ilkelerinin kriz riskini azaltması ve iç/dış nedenlerden kaynaklanan beklenmedik dalgalanmalarda ekonominin sağlamlığını artırmasıdır. Son olarak ise bir piyasa ekonomisinin meşruiyeti için önemli bir katkı sağlaması ve değer yaratmasıdır.

* Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Muhasebe ve Finansman Bölümü, gokozerhan@gmail.com

** Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Yönetim Organizasyon Bölümü, erdil@gtu.edu.tr

*** Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Yönetim Organizasyon Bölümü, artar@gtu.edu.tr

**** Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Muhasebe ve Finansman Bölümü, akmerter@gtu.edu.tr

Kurumsal yönetim, firmaların yönlendirildiği ve kontrol edildiği sistemdir. Kurumsal yönetim kurulu, yöneticiler, hissedarlar ve diğer menfaat sahipleri gibi kurumdaki farklı katılımcılar arasında hakların ve sorumlulukların dağılımının tanımlandığı ve şirkette gerçekleştirilen işler hakkında karar almak için kural ve prosedürlerin açıklandığı bir sistemdir. Bunu yaparak, aynı zamanda şirket hedeflerinin belirlendiği yapılar, hedeflere ulaşma yöntemleri ve performansın izlenmesi sağlanmaktadır (Aguilera ve Jackson, 2003; García-Castro, 2008). Bu nedenle hem firmalar hem de ülkeler açısından önemli etkileri vardır. Kurumsal yönetim politikalarına verilen önemin artmasının şirketler açısından etkilerine likiditenin ve finansman imkânlarının artması, sermaye maliyetlerinin düşmesi ve olası krizlerin önüne geçilmesi örnek verilebilmektedir (Wolfensohn, 2001). Ülke açısından değerlendirdiğimizde ise iyi düzenlenmiş bir kurumsal yönetim prosedürü sermayenin yurtiçinde kalmasını, yabancı sermaye yatırımlarının artmasını, ülkenin imajının olumlu yönde etkilenmesini, krizlerden daha düşük oranda etkilenilmesini, yüksek refah seviyesini, sürdürülebilirliği ve sermaye piyasalarının ve ekonominin rekabet gücünün artmasını sağlamaktadır (García-Castro, 2008; Aguilera ve Jackson 2003).

Kurumsal yönetimin uluslararası alanda ülkelere göre değişkenlik gösterebilen çok farklı düzenlemelere ve kurallara dayanması yerine evrensel bir takım temel ilkelere dayanması adına Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından önemli çalışmalar yapılmıştır (Durnev ve Kim, 2005). Bu amaçla 1999'da 30 üye ülke tarafından kabul edilen OECD kurumsal yönetim ilkeleri politika yapıcılar, şirketler, kurumlar ve düzenleyiciler için bir referans haline gelmiştir. Öyle ki bu çalışmalar sadece OECD üye ülkelere yönelik olmamakta; aynı zamanda borsalar, yatırımcılar, şirketler ve OECD üyesi ülkeler dışındaki örgütler için pratik rehberlik ve önerilerde bulunmaktadır.

Ülkeler arasında kurumsal yönetim açısından gözlenen bu farklılıklar firmalar ve ilişkili kurumlar ile iç ve dış paydaşlarının ilişkisini bütünüyle etkilemektedir. Bu durum firmaların ekonomik veya finansal yapılarında değişiklik yaratmakta, buna bağlı olarak da yükümlülükler değişiklik göstermektedir. Bu farklılıkları daha iyi anlamak, hem tarafların yükümlülük analizlerini yapmalarına hem de daha iyi bir kurumsal yönetime nasıl ulaşacaklarının değerlendirilmesini sağlamaktadır (Wolfensohn, 2001). Bu alanda yapılan çalışmalar ise yasal sistemlerin kurumsal yönetimi nasıl şekillendirdiği ve bu yasaların uygulanmasında farklılıkların nasıl etkiler yarattığı üzerine odaklanmıştır. Fakat literatürde ayrı ayrı ele alınan yasal sistemlerin birbirleri ile farklılıklarını ve Türkiye'nin bu ekseninde nasıl bir konumlandırma içerisinde olduğunu gösteren bir çalışmanın eksikliği mevcuttur.

Bu çalışma da ise, ülkelerin ve şirketlerin finansal durumu üzerinde son derece önemli olan kurumsal yönetim kavramının ne anlama geldiği ve uluslararası kurumsal yönetim alanında değerlendirmelere yer verilmiştir. Ülkelerin benimsediği hem finansal hem de yasal sistemlerin şirket düzeyinde kurumsal yönetimi etkilediği görülmektedir. Araştırmacılar hukuki yaklaşımın, kurumsal yönetimi, banka merkezli ve piyasa odaklı finansal sistemler arasındaki geleneksel ayırmadan daha kolay anlayabilmenin daha verimli bir yolu olduğunu savunur (La Porta ve diğ., 2002; Ergunor,

2004). Bu bağlamda Aguilera & Jackson (2003)'in kabul gören kategorisine bağlı olarak farklı hukuk geleneklerinden gelen ülkelerin kurumsal yönetim uygulamalarındaki yöneticiler, hissedarlar, çalışanlar ve bankalar arasındaki etkileşimleri yakından incelenmiştir. Sonrasında ise Türkiye'de ki kurumsal yönetim gelişmelerine değinilerek yasal sistemler içerisindeki durum değerlendirilmesi yapılmıştır.

2. Uluslararası Kurumsal Yönetime Genel Bir Bakış

Uluslararası karşılaştırmalı kurumsal yönetim, ülkeler arasında kurumsal yönetim yapıları ve uygulamalarındaki benzerlikler ve farklılıkları araştırmaktır. Yapılan bu araştırmalarda, bir ülkenin yasal sisteminin mali yapısının gelişimini yönlendirdiği bulunmuştur (Durnev ve Kim, 2005; La Porta ve diğerleri, 2002). Bir ülkede uygulanan yasal sistemler, firma yönetiminden hisse senedi sahiplerinin haklarına kadar birçok alanda önemli etkiye sahiptir (Wurgler, 2000; Kumar ve diğerleri, 1999).

Kurumsal yönetimin farklı kurumlarda ve ülkelerde uygulanma biçimi değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin; ABD, İngiltere, Kanada ve Avustralya gibi Anglo-Sakson yasal geleneği olan ülkelerde (La Porta ve ark.1998), kurumsal yönetimin odak noktası genellikle firmanın dış yatırımcıları (esas olarak hissedarlar) ile sınırlandırılmaktadır. Bu geleneğe bağlı ülkelerde üst düzey yöneticiler sistemi piyasaya dayalı ödüller ve cezalar yoluyla kontrol etme eğilimindedir. Bu sistem altında çalışanlar, genellikle üst yönetimin sözlerine ve davranışlarına güvenmekte zorluk çekerek kendilerini sürekli değerlendirme sürecinde hissederler (Anderson ve Gupta, 2009). Bu duruma bağlı olarak yapılan çalışmalarda, ABD firmalarındaki yöneticilerin çoğunun mevcut kârlılığını sürdürmek için yoğun çaba sarf ettikleri görülmektedir. Bunun nedeni ise, olumlu durumlarda tazminatlarının karlılığa dönüştüren (örneğin stok opsiyonları aracılığıyla) veya aksi durumdan düşük performans gösteren yöneticileri disipline eden ve cezalandıran kurumsal kontrol pazarının varlığına bağlıdır. (Jensen, 1993).

Sözleşme ve işlem maliyeti teorileri ile tutarlı olarak, kurumsal yönetim mekanizmaları bir firmaya fırsat maliyeti getirmektedir. Bu nedenle, yöneticiler firmanın kurumsal yönetim yapısını, ev sahibi ülkenin mali yapısı ve yasal sistemi bağlamında geliştirmeye çalışırken, aynı zamanda maliyet-fayda kısıtlaması ışığında da bunu gerçekleştirmektedir (Anderson ve Gupta, 2009). Ülkelerdeki yönetim performansını incelemek için dahi, bir ülkenin yasal sistemini ve mali yapısını kurumsal yönetime bağlamak gereklidir. Bir ülkede sermayeyi verimli bir şekilde yükseltmek için kurumsal yönetim yapısının anlaşılmalıdır.

Geleneksel finans modeli kapsamında ki sadece nakit akışının aksine, "Hukuk ve Finans" arasındaki bağlantı, menkul kıymetler sahiplerine çeşitli haklar vermektedir (La Porta et al., 1998; Hart, 1995). Menkul kıymetler sadece pay sahiplerine temettü getirmekle kalmaz, aynı zamanda yöneticilerin ve denetçilerin atanması ve görevden alınması, birleşme ve devralma teklifleri gibi konularda oy kullanma haklarını da sağlamaktadır. Benzer şekilde borçlanma senetleri borç verene faiz ve anaparayı geri ödemektedir ve şirketin verdiği sözü tutamaması durumunda teminatı geri alma

hakkı vermektedir. Bununla birlikte, bu “yatırımcı hakları”, bir ülkedeki ticari yasaların zayıf olduğu veya uygulamalarının kalitesinin düşük olduğu durumlarda anlamsızdır.

Firmaların, ev sahibi ülkenin uyguladığı yasal sistemi anlaması karşılaşacağı yükümlülükler, maliyetler ve zorunlulukların analiz edilmesini sağlanabilmektedir (Ergungor, 2004). Bizde bu çalışmamızda, La Porta ve ark. (1998) tarafından geliştirilen kurumsal yönetim sistemlerine göre ülkelerin sınıflandırılmasına atıfta bulunacağız. Bu sınıflandırma içerisinde Anglon Sakson, Fransız, Alman ve İskandinav olmak üzere dört temel yasal gelenek sistemi ele alınmıştır. Bu dört kategori, dünyadaki hemen hemen her kapitalist ülkesi için geçerlidir. Karşılaştırmalı kurumsal analiz literatüründeki yakın tarihli çalışmaların çoğu, her biri karşılıklı olarak güçlendirici kurumsal unsurlar kümesi olduğunu açıklar. Gerçekleştirilen araştırmalar kapsamında Anglon Sakson ve Alman hukuki geleneğine bağlı ülkelerin hem finansal hem de akademik olarak ağırlığının yoğun olduğu gözlenmiştir (Aoki ve Patrick, 1994; Hall & Gingerich 2001, Hall & Soskice 2001). Bu sebepten ötürü bu çalışmada da bu iki hukuki geleneğe sahip ülkelerdeki kurumsal yönetim hakkındaki yönelimleri değerlendirilmiştir.

Literatürle tutarlı olarak, bu çalışmada Anglo Sakson hukuk geleneği ülkelerini (10 ülke) yabancı (hissedar odaklı) ve geri kalan ülkeleri (21 ülke) içeridekiler (paydaş odaklı) olarak tanımlamaktayız. Çalışma kapsamındaki ülkelerin tam listesi Tablo 1'de gösterilmiştir. Bu çalışmada uluslararası alanda daha önce yapılan çalışmalar da göz önünde bulundurularak paydaş ve hissedarlar, çalışan ve yöneticiler, bankalar ve finans olmak üzere üç başlıkta incelenecektir.

Tablo 1: Yasal Geleneklere Göre Ülkeler

Anglo-Sakson Yasal Geleneği	Fransız Hukuk Geleneği	Alman Hukuk Geleneği	İskandinav Hukuk Geleneği
Kanada	Brezilya	Avusturya	Danimarka
ABD	Şili	Almanya	Finlandiya
İrlanda	Meksika	İsviçre	Norveç
Güney Afrika	Belçika	Japonya	İsveç
Birleşik Krallık	Fransa	Güney Kore	
Avustralya	Yunanistan	Tayvan	
Hong Kong	İtalya		
Malezya	Hollanda		
Singapur	Portekiz		
Tayland	İspanya		
	Endonezya		

Kaynak: La Porta et al. (1998).

a. Kurumsal Yönetim, Çalışanlar ve Yöneticiler

Yönetim kurulu ve yöneticilerin rolleri, insan kaynaklarının çalışma biçimleri gibi firma için kritik faktörlerin kurumsal yönetim ilkeleri ile yakın bir ilişkisi olduğu görülmektedir. İnsan kaynakları yönetimi ve kurumsal yönetim arasında tamamlayıcı bir ilişki bulunmaktadır. Yabancı

mülkiyet ve düzenleyici reform baskısı yöneticiler arasında hissedar çıkarlarının önemini artırmış ve uzun vadeli istihdamın ve kurumsal yönetimin paydaş odaklı yapısının uygulanabilirliği konusunda bazı şüpheler uyandırmıştır (García-Castro, 2008). Bu nedenle uluslararası bir değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Şirketlerin “iyi yönetim uygulamaları” olarak adlandırılan yüksek kurumsal yönetim standartlarını benimseme eğiliminde olduğu görülmüştür. Bunlara örnek olarak şeffaflık, CEO / yönetim kurulu başkanı ayrılığı, çeşitlilik, resmi yönetim kurulu komiteleri ve sorumlulukları verilebilmektedir. İçeriden öğrenen ülkeler bu uygulamaların nispeten daha azını benimseme eğilimindedir. (Jensen, 1993; Anderson ve Gupta, 2009). Tek istisna, bu standartların da oldukça yüksek olduğu İskandinav ülkeleridir. Yönetici tazminatına ilişkin olarak, ABD veya İngiltere gibi Anglosakson geleneğinden gelen ülkelerde, Almanya, Japonya veya Güney Kore gibi Alman hukuki geleneğine sahip ülkelerden daha yüksek performansa dayalı ücretlendirme planları ve hisse senedi seçenekleri bulunmaktadır. Sadece orta düzey yöneticiler söz konusu olduğunda, bu iki ülke grubu arasındaki fark ortadan kalkmaktadır (Coombes ve Watson, 2000). Örneğin, sermaye piyasası baskısı ile karşı karşıya olan şirketlerin istihdamı azaltma olasılığı daha yüksektir, ancak istihdam düzenlemesi Anglo Sakson geleneğinden gelen ülkelerdeki firmaların çalışanları açık bir şekilde azalmakta ve paydaş modelinin daha sınırlı bir kapsamını ortaya koymaktadır (Rajan ve Zingales, 2001).

b. Kurumsal Yönetim, Bankalar ve Finans

Finansal yapı, bir ülkedeki sermaye piyasalarının, en üretken kullanımlarına kaynak aktarma ve aynı zamanda yöneticilerin sermaye sağlayıcılarının çıkarlarını kendi çıkarları doğrultusunda sürdürmelerini sağlama sürecini ifade eder. Böylelikle, iyi gelişmiş bir mali yapı, tasarrufların yatırım fırsatlarına en ekonomik şekilde aktarılmasını sağlarken, aynı zamanda şirket yönetiminin dış yönetişimi etkilemesi için bir pazar yaratmaktadır. “Taraflar arası çalışmalar, endüstri seviyesi çalışmaları, firma düzeyinde çalışmalar ve zaman serileri değerlendirmeleri” nden oluşan geniş kapsamlı çalışmalar sonucunda bir ülkenin finansal yapısının, ekonomik büyümesini desteklemek için önemli unsurlar olduğunu ortaya koymaktadır (Beck ve ark., 2004).

İki farklı finansal yapı olarak borsaya yönelik Anglo-Sakson modeli ve banka odaklı Kıta Avrupası modeli bulunmaktadır (Rajan ve Zingales, 2001). Banka bazlı finansal sistemin savunucuları, bankaların tasarrufları harekete geçirme, iyi yatırımları tanımlama ve özellikle ekonomik gelişmenin erken aşamalarında ve zayıf kurumsal ortamlarda sağlam kurumsal kontrol uygulayan piyasalarda daha iyi olduğunu savunmaktadır (Aguilera & Jackson 2003). Bu görüş aynı zamanda piyasalara dayalı finansal sistemin karşılaştırmalı eksikliklerini ortaya koymakta, piyasalarda bilgiyi daha hızlı bir şekilde ortaya koyma eğilimi göstermekte, bu da bireysel yatırımcıların kendi kontrollerini yürüten yöneticilerin daha iyi dahili izlenmesini sağlamak için proaktif olarak bilgi talep etmelerini teşvik etmektedir (Beck ve ark., 2004). Piyasaya dayalı bir sistemin, şirketlerin etkin kurumsal yönetim pahasına likidite sağladığını savunmaktadır. Banka bazlı bir finansal sistemin

verimliliğini savunan Rajan ve Zingales (2001), bankaların uzun vadeli kazançlar için kısa vadeli kayıpların ticaretini yapabilme yeteneğine sahip olduklarını ve böylece borçlarının ödenmesini sağlamak için kurumsal yönetim mekanizmalarına duyulan güvenin arttığını belirtmektedir.

Öte yandan piyasaya dayalı görüş, banka bazlı bir finansal sistemde finansman maliyetinin etkin bir şekilde piyasaya dayalı sistemden daha yüksek olduğunu, çünkü banka tabanlı bir sistemde rekabetin ve açıklamanın bulunmamasının, yatırım tahsis kararlarına rehberlik edecek fiyat sinyalleri olduğunu belirtir (Rajan ve Zingales, 2001). Dahası, piyasaları çeşitlendirmeyi ve risk yönetimi cihazlarının özelleştirilmesini kolaylaştırdığı için ekonomik büyümeyi daha fazla risk alma yoluyla teşvik etme eğilimindedir. Piyasa temelli taraflar görüşlerini desteklemek için, bankaların ilişki temelli bir sistemdeki eksikliklerini vurgularlar. Alman hukuk geleneğine sahip ülkelerden Almanya ve Japonya, her ikisi de ilişki bankacılığın önde gelen savunucuları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bankalar geleneksel olarak kredi, büyük sermaye hisseleri, finansal hizmetler ve danışmanlık hizmetleri, hissedarlar temsilci olarak şirket kurullarında yer tutan ve şirket kurtarma işlemlerinde aktif olan endüstriyel firmalarla uzun vadeli ve karmaşık ilişkileri içerir (Aoki ve Patrick, 1994).

c. Kurumsal Yönetim, Paydaş ve Hissedarlar

Yatırımcı korumasının finansal piyasa gelişimine yol açmasının sebebi, daha iyi bir yasal korumanın, temel yatırımlarına ilaveten firmanın karlarından daha fazlasının, kar payları ve çıkarlar olarak geri döneceğini ve bu güvencenin onları ödeme yapmaya teşvik ettiği konusunda güvence vermesidir (La Porta vd., 1998). Böylelikle, “kamulaştırmayı kısıtlayarak, yasalar, menkul kıymetlerin piyasaya getirdiği fiyatı artırmakta, bu da daha fazla girişimcinin yatırımlarını dışarıdan finanse etmesine ve finansal piyasaların genişlemesine yol açmaktadır” (La Porta vd., 2002).

Alman hukuki geleneğine sahip ülkeler, geniş çapta paydaş odaklı endüstriyel sistemler olarak tanımlanmaktadır (Hall & Soskice 2001, Aguilera & Jackson 2003, Jackson 2003). Örneğin, Alman ve Avusturyalı firmaların çoğu, iş güvenliği standartlarına, yüksek çalışan katılımı uygulamalarına dayanan kurumsal yönetim modelinin Anglo Sakson geleneğinden gelen ülkelerdeki firmalara kıyasla daha az kurumsal yönetim dış kontrol politikası benimseme eğilimindedir. Ayrıca, bu firmaların çoğu, hisse senedi opsiyonları ve hisse senedi ile ilgili olarak yüksek bir borç ağırlığı ile karakterize edilen bir finansal yapı gibi dışsal hizalama sistemlerinin benimsendiğini göstermektedir (Anderson ve Gupta, 2009).

İyi kurumsal yönetime sahip firmaların, firma ve yatırımcıları arasında karar ve kontrol haklarının tahsis edilmesine ilişkin şeffaf açıklamaları sağladıkları ve bu sayede daha fazla yatırımcı dostu oldukları varsayılmaktadır. Bu nedenle, “daha iyi kurumsal yönetim, şirketlerin daha iyi şartlarda sermaye piyasalarına erişebilmelerini sağlar (Clarke 2004). İyi yönetim uygulamaları, bir firmanın değerlemesini ve pazar performansını olumlu yönde etkilemelidir. Yapılan çalışmalardan edinilen kanıtlar yatırımcıların daha iyi kurumsal yönetim uygulamalarına sahip şirketler için bir prim ödemeye istekli olduğu fikrini desteklemektedir (Coombes ve Watson, 2000).

3. Sonuç ve Değerlendirme

OECD başta olmak üzere birbirinden farklı bir takım kurumsal yönetim çalışmaları küresel nitelik taşımaktadır. Fakat bu küresel yaklaşım genel hatlarını korusa da uygulama olarak ülkeler arasında değişim gösterebilmektedir. Bu değişim de ise yasalar yadsınamaz derecede bir öneme sahiptir. Ülkeler düzeyindeki yasal ortamlar ile bağlantılı olarak kurumsal yönetim ile performans arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu yapılan çalışmalar sonucunda önemli sonuçlara göre zayıf hukuk sistemlerine sahip ülkelerdeki firmaların kurumsal yönetim değerlerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan kurumsal yönetim ile firmanın piyasa değerlemesi ve işletme performansı arasında pozitif bir ilişki olduğunu bu ilişkinin ise daha zayıf yasal sistemlere sahip ülkelerde daha güçlü olduğu görülmüştür (Rajan ve Zingales, 2001). Bu durum ise bize yasal sistemin ve kurumsal yönetimin birbirinden ayrı düşünülemediğini göstermektedir.

Hissedar ve paydaşlar ile ilgili yapılan çalışmalar sonucunda hissedar değerine geçişin, diğer paydaşların kurumsal yönetişimden tamamen dışlanmasına yol açmadığı vurgulanmaktadır. Tüm değişiklikler, sahipler ve çalışanlar arasındaki güç dengesinde kaymalara yol açmaz. Yatırımcılar arasında, kurumsal yatırımcıların nüfuz kazanması ve bankaların daha zayıf bir rol oynaması nedeniyle, iktidar dengesi ılımlı da olsa içeriden dışarıya doğru kaymaktadır (Höpner ve Jackson, 2001). Bu arada, çalışanlar arasındaki güç, şirket dışı faaliyetlerden ve şirket dışı faaliyetlerden uzaklaştıkça, dışarıdan gelenlerden içeridekilere geçiş yapmaktadır. Bu görüş kapsamında ülkelerin kendi kurumsal yönetim uygulamalarını düzenlemesi faydalı olacaktır.

Diğer bir taraftan ortak hukuki geleneğe sahip firmalar arasındaki birçok paralelliğe rağmen, kurumsal yönetimin gelecekteki gelişimi de farklılıklarına göre şekillenecektir. Örneğin çalışanların Almanya'daki paydaşları olarak devam eden önemi, koordinasyonun politik ve hukuki niteliğine bağlıdır. Diğer eşit derecede önemli farklılıklar devletin rolü ile ilgilidir. Küresel gelişmeler, Avrupa Birliği politikası ve Avrupa ekonomisinin entegrasyonuna bağlı olarak ülkelerin yasal sistemlerinin ve kurumsal gelişim uygulamalarının değişim göstermesi ve bu bölgesel farklılıkların, küresel baskılara aracılık etmede son derece önemli rol oynaması mümkündür.

KAYNAKÇA

Aguilera, R. (2005). Corporate governance and director accountability: an institutional comparative perspective. *British Journal of Management*, 16.

Aguilera, R. V. and Jackson, G. (2003) The Cross-National Diversity of Corporate Governance: Dimensions and Determinants, *Academy of Management Review*, XII(3, July), 1–19.

Anderson, A., & Gupta, P. P. (2009). A cross-country comparison of corporate governance and firm performance: do financial structure and the legal system matter?. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 5(2), 61-79.

Abu-Tapanjeh, A. M. (2009). Corporate governance from the Islamic perspective: A comparative analysis with OECD principles. *Critical Perspectives on accounting*, 20(5), 556-567.

- Aoki, M. and Patrick, H. (eds) (1994) *The Japanese Main Bank System: Its Relevance for Developing and Transforming Economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Beck, T., Demirguc-Kunt, A., Levine, R., Maksimovic, V., 2004. Financial structure and economic development: firm, industry and country evidence.
- Clarke, T. 2004. *Theories of Corporate Governance: The Philosophical Foundations of Corporate Governance*. New York: Routledge.
- Coombes, P., Watson, M., 2000. Three surveys on corporate governance. *The McKinsey Quarterly* 4, 74–77.
- Daniel B. Experiences with the OECD corporate governance principles. In: *Middle East and North Africa Corporate Governance Workshop*; 2003.
- Durnev, A., Kim, E.H., 2005. To steal or not to steal: firm attributes, legal environment, and valuation. *The Journal of Finance* LX (3), 1461–1493.
- Ergungor, O.E., 2004. Market- vs. bank-based financial systems: do rights and regulations really matter? *Journal of Banking and Finance* 28, 2869–2887.
- García-Castro, R., Ariño, M. A., Rodriguez, M. A., & Ayuso, S. (2008). A cross-national study of corporate governance and employment contracts. *Business Ethics: A European Review*, 17(3), 259-284.
- Hall, P.A. and Gingerich, D.W. 2001. ‘Varieties of capitalism and institutional complementarities in the macroeconomy: an empirical analysis’. Annual Meeting of the American Political Science Association, San Francisco, CA, August 2001.
- Hall, P.A. and Soskice, D.W. 2001. *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. New York: Oxford University Press.
- Höpner, M. and Jackson, G. (2001) *An Emerging Market for Corporate Control? The Case of Mannesmann and German Corporate Governance*, MPIfG Discussion Paper 01/4. Köln: Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung.
- Jackson, G. (2003) *Corporate Governance in Germany and Japan: Liberalization Pressures and Responses*. In K. Yamamura and W. Streeck (eds) *The End of Diversity? Prospects for German and Japanese Capitalism*. Ithaca: Cornell University Press, 261–305.
- Jensen, M., 1993. The modern industrial revolution, exit, and the failure of internal control systems. *J. Finance* 48, 831–880.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., Vishny, R.W., 1998. Law and finance. *J. Polit. Econ.* 106, 1113–1155.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., Vishny, R.W., 2002. Investor protection and corporate valuation. *J. Finance* 57, 1147–1170.
- Rajan, R.G., Zingales, L., 2001. Financial systems, industrial structure, and growth. *Oxford Review of Economic Policy* 17 (4), 467–482.

Wolfensohn. Financial Times, 21 June (1999). Cited by the Encyclopedias of Corporate Governance in the Article on “What is Corporate Governance”. (www.encycogov.com); 11 July 2001. p. 1.

Wurgler, J., 2000. Financial markets and the allocation of capital. *Journal of Financial Economics* 58, 187–214.

Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Vergiden Kaçınma

Doç. Dr. Hümevra ADIGÜZEL⁶

Dr. Öğr. Üyesi Deniz ÖZBAY⁷

Dr. Öğr. Üyesi Mehpere KARAHAN GÖKMEN⁸

Özet

Son yıllarda yaygın olarak ele alınan Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) olgusu çeşitli açılardan incelenmiştir; ancak KSS ve vergi üzerine yapılan çalışmaların sayısı sınırlı kalmaktadır. Bu çalışmanın amacı literatüre Borsa İstanbul'da işlem gören şirketler üzerine yapılan bir araştırma ile katkı sağlamaktır. Borsa İstanbul'da 2005-2018 yılları arasında işlem gören 100 şirket üzerinde yapılan bu araştırmanın bulguları Kurumsal Sosyal Sorumluluk sahibi firmaların daha iyi vergi planlaması ve yönetimi yapabildikleri yönündedir. Ayrıca kurumsal sosyal sorumluluk sahibi firmaların mevzuata daha hâkim oldukları ve böylece daha iyi vergi yönetimi yapabilen şirketler oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergiden Kaçınma, Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Giriş

Kurumsal Sosyal Sorumluluk genellikle şirketlerin faaliyetlerine ve paydaşlar ile olan ilişkilerine ekonomik meselelerin yanı sıra sosyal ve çevresel kaygılarını dâhil ettikleri (UNIDO) bir yönetim anlayışı olarak tanımlanmaktadır. Avrupa Komisyonu KSS'yi, işletmelerin toplum üzerindeki etkilerinin sorumluluğu olarak ifade ederken, bu sorumluluğun tam olarak yerine getirilebilmesi için, işletmelerin sosyal, çevresel ve tüketicilere ilişkin beklentileri yanında etik davranışları ve insan haklarını entegre ettikleri bir süreçleri olması gerektiğine vurgu yapmaktadır (European Commission, 2011, s. 6). KSS ile ilgili çalışmalar çok eski tarihlere dayanmakla birlikte, özellikle 1980'li yıllarda KSS ve finansal performans arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar artmış ve KSS'nin stratejik bir araç olup olmadığı sıklıkla tartışılmıştır. KSS, finansal performansla ilişkisi dışında, çok sayıda disiplin içinde ele alınan ve geniş boyutları olan bir kavramdır. Şirketlerin tedarikçi, çalışan, kalite, çevre gibi birçok alanda politikalarını içeren KSS tanımlamaları içerisinde vergi ile ilgili hususlara pek değinilmemektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar bu konudaki eksikliğe dikkat çekmektedir (örneğin Sikka (2010), Hasseldinea ve Morris (2013), Col ve Patel (2018)). Bu çalışmanın amacı Türkiye için şirketlerin KSS faaliyetleri ve vergi davranışları arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Hipotez Geliştirme

Şirketlerin önemli bir gider kalemi olan vergi ile ilgili davranışları, kimi zaman iyi bir vergi planlaması ile yapılan ve yasal sınırlar içerisinde kalan faaliyetlerden oluşurken; kimi zaman ise yasal sınırları aşmakta ve vergi kaçırma olarak isimlendirilmektedir. Vergiden kaçınma kavramı yasal sınırlar içinde kalmak kaydıyla vergiyi azaltacak eylemler olarak kabul edilmekle birlikte, kavramın kapsamıyla ilgili olarak literatürde birbirinden farklı bazı görüşler olduğu görülmektedir. Örneğin, Hanlon ve Heitzman (2010: 137), vergiden kaçınmayı, "vergi planlamasından vergi kaçırmaya doğru giden yoldaki eylemlerin tümünü kapsayan vergi planlaması süreci" olarak oldukça geniş bir bakış

⁶ Bahçeşehir Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, humeyra.adiguzel@eas.bau.edu.tr

⁷ Maltepe Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, denizozbay@maltepe.edu.tr

⁸ 19 Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, mehparekarahan@gmail.com

açısıyla ele alınırken; Dyreng, vd. (2008) vergiden kaçınmayı “kanunun imkân verdiği, hatta bazen de desteklediği kanun hükümlerinden faydalanma” olarak tanımlamaktadır. Öte yandan, vergiyi azaltıcı eylemlerin her zaman vergiden kaçınma amaçlı yapılmadığı ve bir eylemin vergiden kaçınma olarak adlandırılabilmesi için eylemin temel amacının vergiyi azaltmak olması gerektiğini savunan görüşler de bulunmaktadır (Desai & Dharmapala, 2006).

Bu çalışma kapsamında şirketlerin yasal sınırlar içerisinde kalan vergiden kaçınma faaliyetleri incelenmiş; ayrıca, şirketlere önemli vergi avantajları ve teşvikler sunan KSS projelerinden şirketlerin faydalanıp faydalanmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Literatürde KSS ve vergi üzerine yapılan çalışmaların çoğu KSS’nin yasal olmayan yollarla yapılan veya yasal sınırlar içinde kalsa bile yasadaki boşluklardan faydalanarak yapılan vergi yönetimi üzerine kısıtlayıcı etkisi ile ilgilidir (Col ve Patel, 2019; Sikka, 2010; Hasseldinea ve Morris, 2013; Richardson ve Lanis 2011; Lanis ve Richardson, 2015; Hoi, Wu, and Zhang, 2013; Huseynov ve Klamm, 2012; Laguir, Stagliano, ve Elbaz, 2015; Watson, 2015). Tablo 1’de KSS ve vergiden kaçınma arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalara ve bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1: KSS ve Vergiden Kaçınma İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Yazar(lar)	Vergiden Kaçınma Ölçüleri	KSS Ölçüleri	Bulgular
Hoi vd., 2013	Mali Kâr-Ticari Kâr Farkı Nakit Etkin Vergi Oranı	KLD Veri Tabanı	Negatif
Laguir vd., 2015	Etkin Vergi Oranı	6 KSS Bileşeninden Oluşan Bir Skala	KSS’nin sosyal boyutlarıyla olan ilişki negatif; ekonomik boyutlarıyla olan ilişki ise pozitifdir.
Lanis & Richardson, 2015	Etkin Vergi Oranı	KLD	Negatif (KSS’nin sosyal boyutları negatif ilişkiyi daha fazla desteklemektedir.)
Watson, 2015	Nakit Etkin Vergi Oranı	KLD	Kazanç performansı yüksek olan işletmelerde ilişkinin yönü negatif; düşük olan işletmelerde ise pozitifdir.
Jones vd., 2016	Nakit Etkin Vergi Oranı Etkin Vergi Oranı	EIRIS Veri Tabanı	KSS boyutlarına göre karma sonuçlar elde edilmiştir. Net bir anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

Çalışmamızın amacı, Türkiye’de faaliyet gösteren halka açık 100 şirket için KSS uygulamaları ve vergi yönetimi arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Geçmiş çalışmalar genel olarak, vergiden kaçınma eyleminin yasal olsa bile, işletmelerin sosyal sorumluluk anlayışıyla bağdaşmayan yönlerinin de bulunduğu görüşü üzerine yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla hipotezleri, KSS ve vergiden kaçınma arasındaki ilişkinin negatif olması beklentisi üzerine kurulmuştur. Bu çalışmada, geçmiş çalışmalar temel alınarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuş ve Türkiye’de faaliyet gösteren şirketler için hipotezin geçerliliğini test etmek amaçlanmıştır.

H₁: Kurumsal Sosyal Sorumluluk sahibi firmalar daha az vergiden kaçınır.

Metodoloji

Çalışmada 2005-2018 yılları arasında Borsa İstanbul’da işlem gören 100 firma örneklem olarak kullanılmıştır. Bu firmaların kurumsal sosyal sorumluluk verileri ve finansal bilgileri faaliyet raporlarına içerik analizi yapılarak tespit edilmiştir. Firmaların vergi yönetimi yasal sınırlar içinde kalarak, mevzuatlar çerçevesinde teşvik ve indirimlerden faydalanılarak yapılan vergiden kaçınma faaliyetleri olarak ölçülmüştür.

Hipotezi test etmek için aşağıdaki regresyon modeli kullanılmıştır.

$$\text{Vergiden Kaçınma Ölçüsü}_t = \beta_0 + \beta_1 \text{KSS}_t + \beta_2 \text{Kaldıraç}_t + \beta_3 \text{ROA}_t$$

Vergiden Kaçınma Ölçüleri

1. *Mali Kar Ticari kar Farkı= (Mali Kar-Ticari Kar)/Toplam Varlıkların doğal logaritması*
2. *Nakit Etkin Vergi oranı= Nakit Olarak Ödenen Vergi / Vergi Öncesi Muhasebe Karı*
3. *Etkin Vergi oranı= Toplam Vergi Gideri / Vergi Öncesi Muhasebe Karı*

KSS= Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ölçüsü

Kaldıraç= Toplam Borç/ Toplam Özkaynak

ROA= Ticari Kar/ Toplam Varlıklar

Bulgular

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Bağımsız Değişkenler Arası İkili Korelasyon (Pearson Korelasyonu)

	KSS	<i>LogVarlıklar</i>	Kaldıraç	<i>ROA</i>
KSS	1			
<i>LogVarlıklar</i>	0.6211***	1		
Kaldıraç	-0.0503	-0.0177	1	
<i>ROA</i>	0.0388	-0.0031	-0.4402***	1

*, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyini temsil eder. Değişkenler aşağıdaki gibidir;

KSS= Şirketlerin faaliyet raporları ya da sürdürülebilirlik raporlarında yer alan sosyal açıklamalar 57 kriter altında, içerik analizi yoluyla toplanmış ve KSS skorları oluşturulmuştur.

LogVarlıklar= Toplam varlıkların doğal logaritması

Kaldıraç= Toplam Borç/ Toplam Özkaynak

ROA= Ticari Kar/ Toplam Varlıklar

Tablo 2 bağımsız değişkenler arasındaki ikili korelasyonları göstermektedir. “KSS” ile “LogVarlıklar” değişkenleri arasındaki güçlü korelasyonun çoklu regresyon bulgularını bozacağı düşünülerek “LogVarlıklar” değişkeni çoklu regresyonda kullanılmamıştır.

Tablo 3: Çoklu Regresyon Bulguları

	<i>Kesişim Noktası</i>	KSS	Kaldıraç	ROA	
<i>Mali Kar Ticari Kar Farkı</i>	24.1375 (3.29)***	-18.7269 (-3.45)***	0.00110 (0.37)	-1.18467 (-6.94)***	R ² :0.0763 Gözlem Sayısı:791 Firma Sayısı: 98 Prob > chi ² :0.0000
<i>Nakit Etkin Vergi Oranı</i>	-.5358 (-0.43)	0.10566 (0.11)	0.00004 (0.04)	0.02232 (0.44)	R ² :0.0003 Gözlem Sayısı:1098 Firma Sayısı:97 Prob > chi ² :0.9763
<i>Etkin Vergi Oranı</i>	43.205 (2.04)**	7.5008 (0.45)	-0.0132 (-0.87)	-1.6705 (-2.07)**	R ² :0.0039 Gözlem Sayısı:1132 Firma Sayısı:97 Prob > chi ² :0.2111
<p>*,**,*** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyini temsil eder. Parantez içi değerler z değeridir. Değişkenler aşağıdaki gibidir;</p> <p>Mali Kar Ticari kar Farkı= (Mali Kar-Ticari Kar)/Toplam Varlıkların doğal logaritması Nakit Etkin Vergi oranı= Nakit Olarak Ödenen Vergi / Vergi Öncesi Muhasebe Karı Etkin Vergi oranı= Toplam Vergi Gideri / Vergi Öncesi Muhasebe Karı KSS= Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ölçüsü Kaldıraç= Toplam Borç/ Toplam Özkaynak ROA= Ticari Kar/ Toplam Varlıklar</p>					

Tablo 3 çoklu regresyon modellerinin bulgularını göstermektedir. Çalışmada vergiden kaçınma üç farklı ölçü kullanılarak ölçülmüştür. Birinci ölçü mali kar-ticari kar farkıdır. Bu ölçü literatürde yaygın olarak kullanılmaktadır (Desai, 2003; Shevlin, 2001; Hanlon ve Shevlin, 2005; Manzon ve Plesko, 2001). Bu ölçünün negatif olması vergiden kaçınmanın göstergesidir. İkinci ölçü “Nakit Etkin Vergi Oranı”dır. Kullanılan bu oranda dönemde nakit olarak ödenen vergi, vergi öncesi muhasebe karına bölünmektedir (Chen ve diğerleri, 2010). Bulgulara göre nakit etkin vergi oranı ile KSS arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Kullanılan son ölçü “Etkin Vergi Oranı”dır. Etkin vergi oranı genel olarak firmanın vergi yükümlülüğünün vergi öncesi karına bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Bu ölçü bir birim gelir için ödenen ortalama vergi oranını göstermektedir. Bulgulara göre etkin vergi oranı ile KSS arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Vergiden kaçınma mali kar-ticari kar farkı ile ölçüldüğünde ise; vergiden kaçınma ile KSS arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Sonuç

KSS, işletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirirken tüm paydaşlarının ve toplumun çıkarlarını gözeterek hareket etmeleri olarak tanımlanmakta ve ekonomik çıkarlar yanında, sosyal çıkarları da korumayı amaçlamaktadır. Literatür incelendiğinde KSS ve vergiden kaçınma arasındaki ilişkinin analizinde birbirinden çok farklı sonuçlara ulaşılabildiği görülmektedir. Sonuçların farklılıkları, genel olarak ülkeler arasındaki refah düzeyleri, işletmelerin finansal yapıları, vergi düzenlemeleri vb. gibi çok sayıda farklı etkenle açıklanabilir. Bu çalışmada KSS ve vergiden kaçınma arasındaki ilişki, üç farklı

vergiden kaçınma ölçütü kapsamında değerlendirilmiştir. “Nakit Etkin Vergi Oranı” ve “Etkin Vergi Oranı” ile KSS arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemezken; “Mali kar-Ticari kar Farkı” ile KSS arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Geçmiş literatür bulgularından farklı olarak tespit edilen bu sonucun; ülkemiz işletmelerinde KSS sahibi firmaların, yasal mevzuatlar çerçevesinde KSS projelerinden yararlanmak suretiyle daha iyi bir vergi yönetimi yapabilmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Kaynakça

Chen, S., Chen, X., Cheng, Q., & Shevlin, T. (2010). Are family firms more tax aggressive than non-family firms?. *Journal of Financial Economics*, 95(1), s. 41-61.

Col, B., & Patel, S. (2019). Going to Haven? Corporate Social Responsibility and Tax Avoidance. *Journal of Business Ethics*, 134, s. 1033-1050.

Desai, M. A. (2003). The divergence between book income and tax income. *Tax policy and the economy*, 17, 169-206.

Desai, M., & Dharmapala, D. (2006). Corporate tax avoidance and high-powered incentives. *Journal of Financial Economics*, 79(1), s.145–179.

Dyreng, S., Hanlon, M., & Maydew, E. (2008). Long-run corporate tax avoidance. *The Accounting Review*, 83(1), s. 61-82.

European Commission. (2011). Communication From The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions A Renewed EU Strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility. Brussels. <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/spolocenska-zodpovednost/new-communication-on-KSS-2011-2014.pdf>

Hanlon, M., & Shevlin, T. (2005). Book-tax conformity for corporate income: An introduction to the issues. *Tax Policy and the Economy*, 19, s. 101-134.

Hasseldinea, J., & Morris, G. (2013). Corporate social responsibility and tax avoidance: A comment and reflection. *Accounting Forum*, 37, s. 1-14.

Hoi, C. K., Wu, Q., & Zhang, H. (2013). Is Corporate Social Responsibility (KSS) Associated with Tax Avoidance? Evidence from Irresponsible KSS Activities. *The Accounting Review*, 88(6), s. 2025-2059.

Hanlon, M., & Heitzman, S. (2010). A review of tax research. *Journal of Accounting and Economics*, 50 (2-3), s.127–178.

Huseynov, F., & Klamm, B. K. (2012). Tax avoidance, tax management and corporate social responsibility. *Journal of Corporate Finance*,18, s. 804-827.

Laguir, I., Stagliano, R., & Elbaz, J. (2015). Does corporate social responsibility affect corporate tax aggressiveness? *Journal of Cleaner Production*,107, s. 662-675.

Lanis, R., & Richardson, G. (2015). Is Corporate Social Responsibility Performance Associated with Tax Avoidance? *Journal of Business Ethics*, 127, s. 439-457.

Manzon Jr, G. B., & Plesko, G. A. (2001). The relation between financial and tax reporting measures of income. *Tax L. Rev.*, 55, 175.

Richardson, G., & Lanis, R. (2011). Corporate Social Responsibility and Tax Aggressiveness. American Accounting Association Annual Meeting, s. 1-50. Denver, Colorado. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1904002.

Shevlin, T. (2001). Corporate tax shelters and book-tax differences. *Tax L. Rev.*, 55, 427.

Sikka, P. (2010). Smoke and mirrors: Corporate social responsibility and tax avoidance. *Accounting Forum*, 34, s. 153-164.

Watson, L. (2015). Corporate Social Responsibility, Tax Avoidance, and Earnings Performance. *The Journal of the American Taxation Association*, 37(2), s. 1-21.

İşletmelerde İç Kontrol Sistemi Ve Finansal Performans:Bist İmalat Sektöründeki Firmalar Üzerine Bir Araştırma

Doç.Dr.Gönül ALKAN*

Doç.Dr.Onur DOĞAN**

Özet

Bu çalışmada, işletmelerde bulunan iç kontrol sisteminin işletmelerin finansal performansına etkileri araştırılmıştır. BİST imalat sanayi endeksinde bulunan ve iç kontrol sistemini 2012 yılından sonra aktive eden işletmelerin finansal performans karşılaştırmaları Wilcoxon işaretli sıra testi ile analiz edilmiştir. İşletmelerin 4 farklı rasyosunda farklılık olup olmadığının tespiti için analiz gerçekleştirilmiştir. Buna göre, özsermaye karlılığı değerlerinde iç kontrol sistemi öncesi ve sonrası arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gözlenmiş, aktiflerin karlılığı, kullanılan sermayenin karlılığı ve ekonomik rantabilite oranı değerlerinde bir farklılık tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: İç kontrol, finansal performans, risk.

JEL Sınıflandırması: M40, M41,

Abstract

In this study, the effects of internal control system on financial performance of enterprises were investigated. The financial performance comparisons of the manufacturing enterprises take part in BIST index which activated the internal control system after 2012 were analyzed with Wilcoxon signed rank test. In order to determine whether there are differences in 4 different ratios of the enterprises, analyzes were performed. In order to determine whether there are differences in 4 different ratios of the enterprises, analysis was performed. Thus, a statistically significant difference have been observed on Return on Equity values, a statistically significant difference have not been observed on Return on Assets, Return on Capital Employed, and Economic Profitability ratios.

Keywords: Internal Control, Financial Performance, risk.

JEL Codes: M40, M41,

GİRİŞ

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 378. maddesi riskin erken saptanması komitesine ilişkin düzenlenmeler içermektedir. Bu madde gereğince: "Pay senetleri borsada işlem gören şirketlerde, yönetim kurulu, şirketin varlığını, gelişmesini ve devamını tehlikeye düşüren sebeplerin erken teşhisi, bunun için gerekli önlemler ile çarelerin uygulanması ve riskin yönetilmesi amacıyla, uzman bir komite kurmak, sistemi çalıştırmak ve geliştirmekle yükümlüdür. Diğer şirketlerde bu komite denetçinin gerekli görüp bunu yönetim kuruluna yazılı olarak bildirmesi hâlinde derhâl kurulur..."Bu

* Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksekokulu; gonul.ipek@deu.edu.tr

** Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksekokulu; onur.dogan@deu.edu.tr

bağlamda 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerde iç kontrol sistemi ve riskin erken saptanması komitesi 2012 yılından sonra zorunlu olmuştur. Kanunda ifade edilen riskin erken saptanması komitesi işletmelerde iç kontrol sistemi kapsamında yürütülmektedir.

Bu çalışmada, payları BİST imalat sanayi endeksinde işlem gören ve iç kontrol sistemini 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 378. maddesi kapsamında oluşturan şirketlerin finansal performansı incelenmiştir. BİST imalat sanayi endeksinde toplam 157 şirket bulunmaktadır, Bu şirketlerden iç kontrol sistemi 2102 yılı ve öncesinde kurulan şirketler ve iç kontrol sistemi bulunduğu holding bünyesinde yürütülen şirketler (114 şirket) araştırma kapsamına alınmamıştır. Finansal tablolarına tam olarak ulaşılan 26 şirketin 10 yıllık finansal performans oranları hesaplanarak analiz edilmiştir. Araştırma verileri kamuyu aydınlatma platformundan (KAP) elde edilmiştir. Çalışmada aktiflerin karlılığı, özsermayenin karlılığı, kullanılan sermayenin karlılığı ve ekonomik rantabilite oranları olmak üzere dört değerin iç kontrol sisteminden etkilenip etkilenmediği incelenmiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İç kontrol, işletmenin yöneticilerinden diğer çalışanlarına kadar tüm taraflarınca etkilenen bir süreci ifade etmektedir. İç kontrol, işletmenin yönetim kurulundan, idarecilerinden ve diğer çalışanlarından etkilenen, aşağıda belirtilen amaçlara ulaşmak için makul bir güvence sağlamak üzere tasarlanmış bir süreçtir (COSO: <http://www.coso.org>).

- Finansal raporlamanın güvenilirliği,
- İşlemlerin etkililiği ve etkinliği,
- Kanun ve yönetmeliklere uyum”

İç kontrol yapısının en önemli amacı faaliyet gösteren işletmenin birimlerinde etkinlik ve verimliliği sağlamaktır. İşletmelerin geleceği için önemli kararlarda yöneticiler genellikle finansal raporlar ve mali tablolara göre hareket etmektedir. Bunlardan elde edeceği belge ve kayıtlardaki verilerin güvenilir olması ve yöneticileri doğru yönlendirmesi için genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygun olması gerekir. İşletmelerdeki faaliyetlerin etkinlik ve verimliliğini artırmak için gerçekleştirilmiş faaliyetlerle hedeflenen faaliyetler karşılaştırılıp belli bir eylem planı çerçevesinde karar vermek ve amaca ulaşmak iç kontrolün işlevidir (Güney ve Sarı, 2015, 74). Bu bağlamda doğru kurgulanmış ve iyi yönetilen iç kontrol sistemi, işletmelerin finansal performansını etkiler. İşletme faaliyetlerinin sonuçlarının yansıtıldığı finansal tablolar aracılığıyla finansal performansın ölçülmesi mümkündür.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Muhasebe verileri kullanılarak yapılan finansal performans ölçümleri alan yazınında yaygın olarak kullanılmaktadır. Finansal performans ölçümü için finansal göstergeler çok kriterli karar verme modelleri ile analiz edilmektedir. Finansal oranlar kullanılarak yapılan derecelendirmeler de alan yazınında sıklıkla başvurulan yöntemlerdir. Bu çalışmalardan bazıları izleyen kısımda sıralanmıştır.

Yurdakul ve İç tarafından 2003 yılında yapılan çalışmada Türkiye’de Otomotiv sanayinde faaliyet gösteren beş büyük ölçekli firmanın 1998-2001 yılları arasındaki bilanço verileri kullanılarak, finansal oranlar yardımıyla firmaların finansal performansı belirlenmiştir (Yurdakul, 2003).

Demireli (2010) Türkiye’de hizmet veren kamu sermayeli üç bankanın 2001-2007 yılları arasındaki 7 yıllık dönemde performansları TOPSIS performans değerlendirme sistemi ile analiz etmiştir. Yükçü ve Atağan hizmet sektöründe yaptıkları çalışmada bir holdinge bağlı aynı sektörde faaliyet gösteren üç otel işletmesi için performans hesaplamıştır (Yükçü ve Atağan, 2010).Uyguntürk ve Korkmaz (2012), çalışmalarında İMKB’ işlem gören 13 metal ana sanayi işletmesini, Cari Oran, Likidite Oranı, Stok Devir Hızı, Sabit Aktif Devir Hızı, Toplam Aktif Devir Hızı, Toplam Borçlar/Toplam Aktifler, Net Kar Marjı ve Öz Sermaye Karlılığı oranlarını kullanarak analiz etmiştir (Uyguntürk ve Korkmaz, 2012).

3. METODOLOJİ

Çalışmada, üzerine araştırma yapılacak örneklem, kullanılacak veri ve analiz sonucunda elde edilen bulgular izleyen bölümlerde verilmiştir.

3.1. Örneklem ve Kullanılan Veri

İç kontrol sisteminin işletmelerin finansal performansını etkileyip etkilemediğini, finansal performans oranları yardımıyla belirlemek amacıyla BİST İmalat sektöründe bulunan ve iç kontrol sistemi 2013 yılından itibaren aktifleşen 26 işletmenin on yıllık finansal performans oranları hesaplanmıştır. Hesaplama kullanılan veriler kamuyu aydınlatma platformundan elde edilmiştir. Çalışmada iç kontrol sisteminin finansal performansa etkilerini ölçmek için, Aktif Karlılığı, Özsermayenin Karlılığı, Kullanılan Sermayenin Karlılığı ve Ekonomik Rantabilite oranları kullanılmıştır.

Tablo 1 Çalışmada Kullanılan Veri Seti

Şirket Adı	Aktif Karlılık		Özsermaye Karlılığı		Kullanılan Sermayenin Karlılığı		Ekonomik Rantabilite	
	İKSÖ	İKSS	İKSÖ	İKSS	İKSÖ	İKSS	İKSÖ	İKSS
Acıpayam Selülüöz	0,019	0,067	0,045	0,080	0,053	0,125	0,009	0,059
Adana çimento	0,117	0,175	0,132	0,226	0,095	0,243	0,126	0,182
Akın Tekstil	0,005	0,102	0,007	0,123	-0,020	0,132	-0,075	0,096
Alarko Carrier	0,081	0,091	0,099	0,115	0,078	0,131	0,071	0,111
Alkim Kimya	0,072	0,134	0,100	0,182	0,121	0,231	0,076	0,118
Alkim Kağıt	0,051	0,119	0,068	0,169	0,072	0,217	0,047	0,078
Anadolu Cam	0,033	0,057	0,069	0,103	0,083	0,092	-0,045	-0,073
Arçelik	0,052	0,057	0,124	0,163	0,141	0,155	-0,015	-0,022
Anadolu İsuзу	0,008	0,075	0,015	0,131	0,030	0,130	-0,083	0,006
Avod Kurutulmuş Gıda	0,022	0,004	0,039	0,008	0,048	0,118	-0,005	-0,063
Bagfaş	0,148	0,050	0,224	0,114	0,242	0,048	0,097	-0,051
Bak Ambalaj	0,070	0,069	0,123	0,090	0,148	0,147	0,008	0,000
Banvit	0,041	0,049	0,136	0,121	0,138	0,190	-0,118	-0,074

Berkosan	0,007	0,000	0,011	0,003	0,026	0,057	-0,023	-0,042
Çimentaş	0,019	0,034	0,026	0,044	0,053	0,052	-0,035	0,025
Döktaş Döküm	0,044	0,026	0,081	0,320	0,100	0,363	-0,038	-0,063
Ege Endüstri	0,087	0,327	0,173	0,404	0,172	0,395	-0,010	0,275
Ege Profil	0,039	0,056	0,090	0,140	0,152	0,164	-0,095	0,025
Emek elektrik	0,030	0,012	0,027	0,031	0,118	0,057	-0,003	-0,007
Kartonsan	0,104	0,071	0,117	0,086	0,112	0,101	0,104	0,057
Makina Takım Endüstri	0,007	0,011	-0,031	0,020	0,750	-0,083	-0,169	-0,140
Marshall Boya	0,038	0,004	0,053	0,007	0,075	0,041	0,025	-0,025
Park Elektrik	0,169	0,241	0,195	0,268	0,167	0,043	0,182	0,006
Penguen Gıda	0,010	0,004	0,016	0,013	0,021	0,051	-0,122	-0,166
Silverline End. ve Tic. A.Ş.	0,003	0,056	0,008	0,124	0,056	0,223	-0,089	0,008
Türk Traktör ve Ziraat Mak. A.Ş.	0,148	0,145	0,318	0,419	0,307	0,304	-0,153	0,103

3.2. Analiz İçin Kullanılan Teknikler ve Hipotezler

Belirtildiği üzere iç kontrol sistemlerinin oranlarda herhangi bir değişikliğe yol açıp açmadığının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla, veriler bir örneklemin belirli aralıklarla ölçülen iki farklı değerine ilişkin farklılık olup olmadığının ortaya konulması için kullanılan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testine (Wilcoxon Signed-Rank Test) tabi tutulmuştur.

Wilcoxon işaretli sıralar testinde, iki değişkene ilişkin veri değerleri arasındaki farkların hem işareti hem de büyüklüğü önem taşımaktadır. İki değişken arasında anlamlı farklılık yoksa bu durumda negatif ve pozitif farkların dağılımının birbirine yakın olması gerekir (Özdemir, 2013, 346).

Ele alınan oran değerleri için oluşturulan hipotezler şu şekildedir;

H₁: İç kontrol sistemleri aktif karlılık değerlerinde farklığa yol açmıştır.

H₂: İç kontrol sistemleri özsermaye karlılığı değerlerinde farklığa yol açmıştır.

H₃: İç kontrol sistemleri kullanılan sermayenin karlılığı değerlerinde farklığa yol açmıştır.

H₄: İç kontrol sistemleri ekonomik rantabilite değerlerinde farklığa yol açmıştır.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında aktiflerin karlılığı, özsermaye karlılığı, kullanılan sermayenin karlılığı ve ekonomik rantabilite değerlerine ilişkin yapılan analizler elde edilen bulgular sunulmuştur. İncelenen 26 imalat şirketinin 16 'sının aktiflerin karlılığı değerlerinin iç kontrol sistemi öncesi beş yıllık ortalamalarının sistem sonrası beş yıllık ortalama değerlerine göre düştüğü tespit edilmiştir. Ancak bu düşüş istatistiksel olarak anlamlı değildir ($z=1,765$, $p=0,078>0,05$). Buna göre H₁ hipotezi reddedilmiştir.

İncelenen 26 imalat şirketinin 18 'inin özsermaye karlılığı değerlerinin iç kontrol sistemi öncesi beş yıllık ortalamalarının sistem sonrası beş yıllık ortalama değerlerine göre arttığı tespit edilmiştir. Bu

artış istatistiksel olarak anlamlı bir artıştır ($z = -2,781$, $p = 0,005 < 0,05$). Buna göre H_2 hipotezi kabul edilmiştir.

İç kontrol sistemlerinin, kullanılan sermayenin karlılığı değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkiye yol açtığını söyleyebilecek yeterli kanıtı ulaşılamamıştır. Buna göre H_3 hipotezi reddedilmiştir. İncelenen 26 imalat şirketinin 14 tanesinin ekonomik rantabilite oranı değerlerinin iç kontrol sistemi öncesi beş yıllık ortalamalarının sistem sonrası beş yıllık ortalama değerlerine göre azaldığı tespit edilmiştir. H_4 hipotezi reddedilmiştir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İşletmelerde risklerin önceden tespit edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması iç kontrol sistemi kapsamında yürütülür. İşletme faaliyetlerinin etkinliğini ölçmek ve karar verme süreçlerini yönetmek amacıyla oluşturulan finansal performans ölçütleri ise varlıkların etkin kullanımını değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır.

BİST imalat sektöründeki 26 şirketin aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, kullanılan sermaye karlılığı ve ekonomik rantabilite oranlarının değerlendirildiği bu çalışmada özsermaye karlılığının, iç kontrol sistemi kurulduktan sonraki beş yılda arttığı belirlenmiştir.

Özsermaye kârlılığı, ortakların şirkete kaynak olarak aktarmış oldukları tüm varlıkların hangi oranda etkin kullanıldığını gösterir ve bu oran vergi sonrası net kârın öz sermayeye bölünmesi ile hesaplanır. Bu bağlamda iç kontrol sisteminin işletmelerin varlıklarının etkin kullanılmasına katkı sağladığı ve özsermayenin karlılığını olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

KAYNAKLAR

Akbulut, E. (2012). “İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin İncelenmesi Ve Trakya Bölgesindeki Ayçiçek Yağı Sektöründe Bir Araştırma”. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2(1), 174-187.

Akçakanat, Ö. (2012). Kurumsal Risk Yönetimi ve Kurumsal Risk Yönetimi Süresi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(4), 30-46.

Arcagök, S., Erüz, E. (2006). *Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Sistemi*, HUD Yayını, Ankara.

Baskıcı, Ç., (2015). Kurumsal Yönetim Uygulamalarında İç Kontrol Sisteminin Önemi: Borsa İstanbul Şirketleri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(25) 163-180.

Cengiz, S., Dinç, Y., Güngör S. (2017). Bağımsız Denetim Kalitesinin Finansal Performans Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Borsa İstanbul’da Bir Uygulama, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 171-197.

COSO, The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, <http://www.coso.org>

Demireli, E. (2010). “TOPSİS Çok Kriterli Karar Verme Sistemi: Türkiye’deki Kamu Bankaları Üzerine Bir Uygulama”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Sayı: 5(1), 101-112.

Ernst & Young, (2002). Preparing for internal control reporting: A guide for management’s assessment under section 404 of the Sarbanes-Oxley Act.

- Güney S., Sarı, S. S., (2015). Muhasebe Denetiminin Etkinliğini Sağlamada İç Kontrolün Rolü, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 1-19.
- Güney, S. ve S. S. Sarı. (2015). Muhasebe Denetiminin Etkinliğini Sağlamada İç Kontrolün Rolü, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 62-80.
- Hatunoğlu, Z., Koca, N., Kılı, M.,(2017). “İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata Ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü Üzerine Bir Alan Çalışması”, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012/9(20), 169-189.
- Kaval, H. (2008). *Muhasebe Denetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi
- Mutluay, A. H., & Turaboğlu, T. T. (2013). Döviz kuru değişimlerinin firma performansına etkileri: Türkiye örneği. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 7(1), 59-78.
- Özdemir A. (2013). *Yönetim Biliminde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar*, Beta Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul.
- Özkardeş, L. (2017). Kurumsal Firmaların İç Kontrol, İç Denetim ve Riske Yaklaşımları, *Journal of Yasar University*, 12(47), 191-200
- Resmi Gazete, Tarih: 30.07.1981, sayfa: 17416.
- Resmi Gazete, Tarih: 30.12.2011, sayfa: 28158.
- Selimoğlu, S. K. ve Uzay, Ş. (2011). *Muhasebe Denetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi
- Uyguntürk, H., Korkmaz, T. (2012), “Finansal Performansın TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi İle Belirlenmesi: Ana Metal Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 95-115
- Yurdakul, M., İç, Y. T. (2003), “Türk Otomotiv Firmalarının Performans Ölçümü ve Analizine Yönelik Topsis Yöntemini Kullanan Bir Örnek Çalışma”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 18(1), 1-18
- Yükçü, S., Atağan, G. (2010). TOPSIS Yöntemine Göre Performans Değerleme, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 1(45), 28-35.

Kurumsal Yönetim Endeksi Kilit Denetim Konuları Analizi

Doç.Dr. Taylan ALTINTAŞ*

Öğr.Grv.Dr. Neşegül PARLAK**

Özet

Bu çalışmada; Kilit Denetim Konuları Standardı ve uygulamasının temel unsurları açıklanmış olup, BİST Kurumsal Yönetim Endeksi Şirketlerinin 2017 ve 2018 faaliyet yılı bağımsız denetim raporlarında bildirilen Kilit Denetim Konularının, içerikleri açısından analizi yapılmıştır. Araştırmada Kilit denetim konularının içerikleri ve sektörel dağılımları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Denetim, Kilit denetim konuları, Kilit Denetim Konuları Standardı

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte dünya piyasalarında yaşanan teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişim ve değişimler şirketlerin faaliyet alanlarını genişletmiş ve daha karmaşık bir yapıya dönüştürmüştür. Bu değişim ile birlikte finansal bilgi kullanıcılarının güvenilir bilgiye olan ihtiyacı artmakta ve bilgi sağlayıcıların doğru ve tarafsız davranması kaçınılmaz olmaktadır. Finansal bilgi kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu güvenilir bilgiler ancak objektif ve tarafsız yapılan kaliteli denetimler ile sağlanabilmektedir (Haftacı, 2014: 1). Denetçinin sorumluluğu tüm hata hile ve düzensizlikleri ortaya çıkarmak olduğu düşünülmektedir (Güredin, 2014 :22). İşletmelerin hedeflediği başarıyı sağlaması ancak kaliteli denetim ile mümkün olabilmektedir.

2001 yılı ve sonrasında yaşanan, Enron, Worldcom, Global Crossing ve Parmalat gibi skandallar yatırımcıları çok fazla zarara uğratmış ve ülke ekonomilerinde büyük kayıplara yol açmıştır. Dünya piyasalarında yaşanan bu skandallar firma yöneticilerini güven ve itibar sağlamaya yönelik arayışlara yöneltmiş ve kurumsal yönetim uygulamalarını gündeme getirmiştir. Kurumsal yönetim, şirket faaliyetlerinin sosyal sorumluluk bilinci ile, işletmeye katma değer katan ve verimliliğini arttıran, şirketin yatırımcılara, çalışanlara ve hissedarlara karşı hedeflerini yerine getiren ve bu süreçte, etik ilke ve değerler çerçevesinde hareket eden bir sistem olarak ifade edilmektedir (Dinç ve Abdioğlu, 2009 : 157).

Denetim, işletmelerin finansal tablolarına ilişkin finansal bilgi kullanıcılarına doğru ve güvenilir bir bilgi sağlayarak sermaye piyasasında güven ortamının oluşmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Denetçi bu sorumluluğunu, önceden belirlenmiş ilke, standart ve ölçütlere uygun olarak yerine getirmesi, denetimin kalitesinin doğal bir sonucu olacaktır.

Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB); finansal tablolar ve bağımsız denetim sürecindeki önem arz eden konular hakkında şeffaflığı sağlamak ve denetçi raporunun bilgi ve iletişim değerini arttırmak amacıyla ‘yeni denetim raporlaması’ adıyla bir proje başlatmıştır (Doğan,

* İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, ataylana@istanbul.edu.tr

** Ordu Üniversitesi, FMYO, parlaknesegul@gmail.com

2018 : 67). Bu proje sonucunda Ocak 2015'de ISA 701 no'lu Kilit Denetim Konuları Standardı (KDK) yayımlanmış ve 15 Aralık 2016 sonrasında uygulamaya girmiştir.

Türkiye'de ise Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yapılan çalışmalardan sonra ISA 701 ‘‘Kilit Denetim Konularının (KDK) Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi’’ başlığıyla 9 Mart 2017 tarihli ve 30002 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak standart yürürlüğe girmiştir (www.kgk.gov.tr). Bağımsız denetim çalışmasında kilit denetim konularının belirlenmesini ve denetim raporlarında açıklanmasını zorunlu kılan bu standart, borsada işlem gören şirketlerin 1 Ocak 2017 tarihinde ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinin denetiminden itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Kilit denetim konuları, bağımsız denetçinin, denetim esnasında dikkat gösterdiği konulardan en çok önem arz edenleri olarak tanımlanmaktadır. Kilit denetim konularının özelliği; üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen, denetçi yargısına dayalı olarak, denetim sürecinde denetçinin dikkate alması gereken ve en önemli konulardan oluşmasıdır (Kavut ve Güngör, 2018 : 69).

Bu çalışmada; KDK standardı ve uygulamasının temel unsurları açıklanmış olup, BİST Kurumsal Yönetim Endeksi Şirketlerinin 2017 ve 2018 faaliyet yılı bağımsız denetim raporlarında bildirilen Kilit Denetim Konularının, içerikleri açısından analizi yapılmıştır. Araştırmada Kilit denetim konularının içerikleri ve sektörel dağılımları tespit edilmiştir.

METODOLOJİ

Bu araştırmada, BİST Kurumsal yönetim indeksinde yer alan şirketlerin 2017 ve 2018 bağımsız denetim raporları incelenerek kilit denetim konularının analizini yapmaktır. Bu amaçla Ağustos 2019 tarihi itibarıyla kurumsal yönetim indeksinde yer alan Şirketler araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma, 2017 ve 2018 faaliyet dönemi bağımsız denetim raporlarında kilit denetim konularının analizinin yapıldığı ilk çalışma olması nedeniyle önemlidir. Ağustos 2019 tarihi itibarıyla kurumsal yönetim indeksinde yer alan 48 şirketin 2017 ve 2018 hesap dönemlerine ait denetim raporları ayrı ayrı incelenmiş olup, denetim raporlarında hangi kilit denetim konularının yer aldığına yönelik içerik analizi yapılmıştır. Araştırmada veriler, Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)’ın web sitesinde yayınlanan bağımsız denetim raporlarından elde edilmiştir. Araştırma için gerekli veriler, nitel araştırma yöntemi olan içerik analizi yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. İçerik analizi, işletmeler ve paydaşlar arasında önemli bir iletişim aracı olan çeşitli raporların ve açıklamaların içeriğinin nesnel ve sistematik olarak analizinde kullanılması uygun olan bir tekniktir (Kavut ve Güngör, 2018 : 64).

BULGULAR

Araştırmanın amacı, BİST kurumsal yönetim indeksinde yer alan şirketlerin bağımsız denetim raporlarında bildirilmiş olan kilit denetim konularının tespiti, şirketlerinin sektörel dağılımları, şirketleri denetleyen denetim firmalarının tespiti ve şirketlerinin 2017 ve 2018 yılı bağımsız denetim raporları görüş tiplerinin dağılımları olmak üzere dört konu analiz edilmiştir.

BİST kurumsal yönetim indeksinde yer alan 48 şirketin tamamı çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Kurumsal yönetim indeksinde yer alan şirketler 7 farklı sektörde faaliyete

bulunmaktadır. BİST Kurumsal yönetim indeksi şirketleri ağırlıklı olarak mali kuruluşlar ve imalat sanayiinde faaliyet gösteren şirketler oluşturmaktadır.

Şirketler 7 farklı denetim firması tarafından denetlenmektedir. Bu firmalardan PwC firması en çok şirketi denetleyen firma olurken, bağımsız denetim raporlarından sadece 1 tanesi şartlı görüş bildirirken diğer raporların tamamı olumlu görüş bildirmiştir.

Yapılan incelemeye göre, Kilit Denetim konularını ağırlıklı olarak yatırım amaçlı gayrimenkuller ve hasılatın muhasebeleştirilmesi konuları oluşturmaktadır. Çalışmada ayrıca Kilit denetim konularının dağılımı sektörel açıdan baktığımızda ise, en fazla imalat şirketlerinin denetim raporlarında kilit denetim konusu bulunmaktadır. Standardın uygulamaya başlandığı 2017 yılı ile 2018 yılı kilit denetim konuları karşılaştırıldığında 2017 yılında nispeten daha çok kilit denetim konusu olduğu görülmüştür.

SONUÇ

9 Mart 2017 tarihinde resmi gazetede yayımlayarak yürürlüğe giren BDS 701'nolu standart ile 2017 yılından itibaren kilit denetim konularına bağımsız denetim raporlarında yer verilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Amaç, yürütülen denetime ilişkin daha fazla şeffaflık sağlayarak denetçi raporunun iletişimsel değerinin artırılması ve finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden konuların kavranmasında finansal tablo kullanıcılarına ilave bilgiler sağlamaktır. 2017 yılı bağımsız denetim raporları yeni düzenlemelere göre hazırlanmış ilk bağımsız denetim raporlarıdır.

Bu çalışma, BİST kurumsal yönetim indeksi şirketlerinin 2017 ve 2018 faaliyet yılı bağımsız denetçi raporlarında yer verdikleri kilit denetim konularının analizini yapmak suretiyle değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. BİST Kurumsal Yönetim Endeksinde faaliyet gösteren 48 şirket araştırmaya konu edilmiştir. Bu şirketlerin bağımsız denetim raporlarında yer verdikleri kilit denetim konuları içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Şirketlerden 1 tanesi kilit denetim konusu yayınlamamış ve 47 şirket 2 yıllık süreçte toplam 209 adet kilit denetim konusu raporlanmıştır.

Yapılan çalışma sonuçlarına göre, en fazla raporlanan kilit denetim konularının; Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller, Hasılat, Ertelenmiş Vergiler, Maddi Duran Varlıklar, Ticari Alacaklar, Arsa ve Binalar ve Stoklar konularında olduğu değerlendirilmiştir. 2017 yılı 2018 yılına göre nispeten daha çok kilit denetim konusu bulunmaktadır. BİST Kurumsal yönetim endeksindeki sektör karşılaştırmasına baktığımızda imalat sektörü nispeten daha çok kilit denetim konusu bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Dinç, E. ve Abdioğlu, H. (2009). "İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı ve Muhasebe Bilgi Sistem İlişkisi: İMKB-100 Şirketler Üzerine Ampirik Bir Araştırma" Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss. 157-183.

Doğan, A. (Mart 2018) Bağımsız Denetimde Yeni Bir Yaklaşım: Kilit Denetim Konuları, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20 (1), 65-89.

- Güredin, E. (2014) Denetim ve Güvence Hizmetleri SMMM ve YMM lere Yönelik İlkeler ve Teknikler, Türkmen Kitabevi, 14. Baskı.
- Haftacı, V. (2014). Muhasebe Denetimi. (3.Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Kavut, F. L. ve Güngör, N. (2018), “Bağımsız Denetimde Kilit Denetim Konuları: BİST-100 Şirketlerinin 2017 Yılı Analizi”, Muhasebe Enstitüsü Dergisi.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Almış Oldukları Disiplin Cezalarının 2009-2019 Yılları Arasındaki Durumu Üzerine Bir İnceleme

Prof. Dr. Ümmühan ASLAN*

YL Öğrencisi Gamze ÖZDEMİR

Özet

3568 Sayılı Yasada muhasebe meslek mensuplarının mesleki kural ve yasalara uygun olmayan hallerde bulunmaları durumunda hangi cezaları alacakları belirlenmiştir. Bu cezalar, yapılan eyleme bağlı olarak kınama, uyarma, geçici olarak meslekten çıkarılma, staj iptali, YMM unvanını kaldırma ve meslekten çıkarılma şeklinde sınıflandırılmıştır. Kınama, uyarma ve meslekten çıkarılmanın koşulları da yine yasa metninde belirtilmiştir. Bu cezalardan kınama ve uyarma dışında kalan cezalar Resmi Gazetede yayınlanmaktadır.

Bu konuda ilk çalışma Banar ve Aslan tarafından (2009) yılında yapılmıştır ve bu çalışmada 2000-2008 yılları arasındaki disiplin cezalarının durumu analiz edilmiştir. Ekegil (2016) tarafından yapılan çalışmada 1993-2015 yılları arasındaki disiplin cezalarının durumu, Gül (2016) tarafından yapılan çalışmada ise 2001-2016 yılları arasındaki disiplin cezalarının durumu analiz edilmiştir. Bu çalışmada ise 2000-2019 yılları arasında verilen disiplin cezalarının durumu değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları daha önce bu konuda yapılan çalışmaların sonuçları ile karşılaştırılmıştır.

Yapılan inceleme sonucuna göre 2010-2019 döneminde 639 meslek mensubuna 708 disiplin cezası verildiği görülmüştür. Sayısal olarak en çok cezanın SMMM unvanına sahip olan meslek mensuplarına verildiği, erkeklerin kadınlara göre daha fazla ceza aldığı, en çok verilen ceza türünün 6 aylık meslekten uzaklaştırma cezası olduğu, bölge olarak en çok cezanın Marmara bölgesinde verildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe mesleği, Mesleki etik, Disiplin Cezaları, Disiplin ceza türleri, TÜRMOB, IESBA, Muhasebe Meslek Etiği

1.GİRİŞ

Uzun bir tarihi geçmişi olmasına rağmen, muhasebe mesleğinin ülkemizde kurumsallaşma süreci son 30 yıl içinde gerçekleşmiştir. Mesleği icra eden meslek mensupları, işletmenin sahiplerine, ortaklarına, çalışanlarına, kredi verenlerine, devlete ve topluma karşı doğru gerçeğe uygun ve tarafsız finansal bilgi verme üretme konusunda sorumludur. Diğer mesleklerde olduğu gibi, muhasebe meslek mensuplarının da sorumlu olduğu tarafların menfaatlerini göz önünde bulundurmaları, mesleki dikkat ve özene sahip olmaları ve yasa dışı fiillerde bulunma konusunda daha hassas davranmaları gerekmektedir.

* Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Mesleğin kurumsallaşması sürecinde meslek mensuplarının yasa dışı davranmalarının önüne geçme konusunda bir dizi önlem alınması rağmen, mesleki özen ve dikkati gösteremeyen, mesleki kural ve yasaları ihlal eden meslek mensupları bulunmaktadır.

Mesleki kural ve uygulamaların dışına çıkan meslek mensuplarının cezalandırılması ile ilgili olarak global ve yerel meslek örgütlerinin disiplin yönetmelikleri veya düzenlemelerine göre cezayı yaptırımlar uygulanmaktadır.

Bu yaptırımlar, kınama, uyarma, meslekten ihraç, meslekten uzaklaştırma veya para cezası şeklinde olabilmektedir. Bu yaptırımlar ülkemizde kısmen, ABD’de ise tamamen açıklanmaktadır. Ülkemizdeki uygulamada sadece meslekten uzaklaştırılma ve meslekten ihraç edilme cezaları Resmi Gazete aracılığı kamu ile paylaşılmaktadır. ABD’de ise disiplin cezasına neden olan eylemler ve verilen cezalar meslek örgütünün web sayfasında kamu ile paylaşılmaktadır.

Muhasebe mesleğine olan güvenin ve saygınlığın tesis edilmesi için mesleğin gereklerinin dışına çıkan meslek mensuplarına uygulanacak olan yaptırımlar önem taşımaktadır. Bu bağlamda ülkemizde uygulanan yaptırımların yıllara göre dağılımının değerlendirilmesi, bu konuda neler yapılması gerektiğinin ortaya konulması ve uluslararası uygulamalar ile karşılaştırılması bu çalışmanın yapılmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada ise 2009-2019 Nisan ayına kadar geçen süreç içinde ülkemizde meslek mensuplarına verilen disiplin cezaları, bölge, cinsiyet, unvan, yıl ve bağlı bulunulan oda gibi değişkenlere göre analiz edilmiştir.

Çalışmada öncelikli olarak muhasebe meslek mensuplarının, yasa dışı davranması durumunda alacakları disiplin cezaları ile ilgili yerel ve uluslararası mesleki örgütlerin yapmış olduğu düzenlemeler ele alınmıştır. Daha sonra literatür de bu konuda yapılan çalışmalar incelenmiştir. Son bölümde ise ülkemizde 2009-2019 yılları arasında Resmi Gazetede yayınlanan disiplin cezalarının türleri, cinsiyet, unvan, bölge, yıl bağlamında nasıl bir seyir izlediği analiz edilmiştir ve daha önce bu konuda yapılmış olan çalışmaların sonuçları ile bu çalışmadan elde edilen sonuçlar karşılaştırılmıştır.

2.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada betimleyici araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Betimleme bir durumun, olayın ya da kişinin neye benzediğini resmetmektir. Betimleme karmaşık olan şeyleri kavranabilir durumu getirmektir.

Araştırmada Resmi Gazete’ de yayınlanmış olan disiplin cezaları derlenmiştir. 2009-20019 Nisan ayına kadar yayınlanan Resmi Gazeteler incelenmiş ve meslek mensuplarına verilen cezalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 13.0 ve Microsoft Office Excel 2010 programlarında analiz edilmiştir.

3.BULGULAR

Yapılan araştırmada, 2009-2019 yılları arasında toplam 639 meslek mensubuna 708 disiplin cezası verildiği tespit edilmiştir. Aşağıdaki Tabloda görüldüğü üzere en çok verilen cezanın 6 aylık meslekten uzaklaştırma cezası olduğu görülmektedir.

Ceza Türleri	Frekanslar
6 Ay Uzaklaştırma	% 44,5
12 Ay Uzaklaştırma	% 30,5
Meslekten Men	% 23

Aşağıdaki Tabloda görüldüğü üzere en fazla cezanın Marmara Bölgesi'nde en az cezanın ise Doğu Anadolu Bölgesi'nde verildiği görülmektedir.

Bölgeler	Frekanslar
Marmara	% 44,8
Ege	% 16,7
İç Anadolu	% 15,7
Akdeniz	% 10,7
Karadeniz	% 5,6
Doğu Anadolu	% 0,7
Güney Doğu Anadolu	% 5,8

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere unvanlara göre en fazla SM'lerin ceza aldığı en az ise YMM'lerin ceza aldığı görülmektedir.

Unvan	Frekanslar
SM	% 52,4
SMMM	% 44,5
YMMM	% 3,1

Cinsiyete göre erkeklerin kadınlara göre daha fazla ceza aldığı görülmektedir.

Cinsiyet	Frekanslar
Kadın	% 8,1
Erkek	% 91,9

En fazla cezanın 120 adet ceza ile 2010 yılında verildiği görülmüştür. Ceza alan meslek mensuplarının kaç defa ceza aldıklarına bakıldığında ise; 579 meslek mensubu tek ceza, 51 meslek mensubu iki ceza, 9 meslek mensubu ise üç ceza aldığı elde edilmiştir.

4.SONUÇ

Muhasebe meslek mensuplarının mesleğin gerektirdiği davranışların dışına çıkmaları durumunda ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde çeşitli disiplin cezaları almaktadırlar. Bu çalışmada meslek mensuplarının almış oldukları disiplin cezalarının son on yıllık durumu incelenmeye çalışılmıştır.

Yapılan inceleme sonucunda, en çok cezayı sayısal olarak diğer unvanlardan daha fazla sayıda olan SMMM unvanına sahip meslek mensuplarının aldığı, erkeklerin kadınlardan daha fazla ceza aldıkları, ancak oransal olarak bakıldığında ise kadınların erkeklere göre daha fazla ceza aldığı, bölgesel olarak bakıldığında ise Marmara Bölgesi'nde faaliyette bulunan meslek mensuplarının sayısal olarak diğer bölgelere göre daha fazla ceza aldıkları görülmüştür. En fazla alınan ceza türünün ise 6 aylık meslekten uzaklaştırma cezası olduğu tespit edilmiştir. Daha önceki çalışmaların bulguları ile karşılaştırıldığında ise bu çalışmada elde edilen bulgulara çok benzer sonuçlar elde edildiği görülmüştür.

Diğer bir ifade ile meslek mensuplarının almış oldukları disiplin cezalarının, yıllara göre artış ya da azalış göstermesinden ziyade inişli çıkışlı bir seyir izlediği, SMMM'lerin sayısal olarak fazla olmasından dolayı daha çok cezaya maruz kaldığı, kadınlar sayısal olarak erkeklere göre daha az olmalarına rağmen kadınların oransal olarak daha fazla ceza aldıkları tespit edilmiştir. Marmara bölgesinde çalışan muhasebe meslek mensubu sayısının ve işletme sayısının fazla olması, bu bölgede daha profesyonel iş yapma yaklaşımının olması, feodal ilişkiler yerine iş ilişkilerinin ön planda olması gibi unsurlardan kaynaklı olarak bu bölgede daha çok ceza verildiği görüşüne ulaşılmıştır.

Bu konuda yapılan çalışmaların benzer yaklaşımlardan yola çıktıkları görülmüştür. Bundan sonra bu konuda yapılacak çalışmalarda, alınan disiplin cezalarının hangi fiillerden kaynaklandığının bir haritasının çıkarılması bu tür cezaların nedenleri ile birlikte meslek örgütü tarafından yayınlanması, meslek mensuplarının mesleki dikkat ve özen içinde çalışmalarını açısından önemli caydırıcılığı olacağı kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu

ACCA Member's Guide to Dicipinary Procedures

Banar, K. Aslan,Ü.(2009).” Muhasebe Meslek Mensuplarının Almış Oldukları Disiplin Cezaları Üzerine Bir Araştırma: 2000-2008

Ekergil, V.(2016).” Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik-disiplin İlişkisi Ve Yıllar İtibariyle Disiplin Cezası Analizi: 1993-2015” Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:8, S:22, ss:363-402

Gül, H.(2016). “ Muhasebe Meslek Mensuplarının Almış Oldukları Disiplin Cezalarının Kayıtlı Olunan Oda, Unvan ve Cinsiyet Açısından Değişimi: 2001-2015 Dönemi “ Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C: 3, S: 3 , ss:44-62

Jack L. Shane R.(2016) “An Examination of AICPA Disciplinary Actions: 1980–2014” American Accounting Association Vol. 10, No. 2 DOI: 10.2308/ciia-51466

Karabınar, S. Çevik, Z.(2018). “ Bir Muhasebe Meslek Odasında 2008-2013 Yıllarında Verilen Disiplin Cezalarının Yapısal Analizi “ Muhasebe ve Finansman Dergisi, S:77, ss:69-90

The Effects of Auditor Gender on Audit Quality in Turkey

Ceren Dinçel*

Sultan Kuzu**

Aslı Türel***

Abstract

The purpose of this study is to examine the impact of auditor gender on audit quality. We find that female auditors have a positive effect on audit quality. Also, the workload of the auditor have a positive effect on audit quality which increase the quality of the audit. There is no significant relationship between the audit firm workload, auditor tenure, audit firm tenure, year of public opening, Big4 and the opinion. Our conclusions give important empirical insights in the field of gender research in Turkish audit market. The results imply that gender diversity in the auditing profession may improve the quality of auditing. This study is the first one that investigate the impact that auditor gender may have on audit quality in Turkey.

Keywords: Audit, Audit quality, Auditor gender

INTRODUCTION

As auditing is inherently a judgment and decision-making process, ultimately audit quality is dependent upon the auditor's judgment and decision-making qualities. The quality of an auditor's judgment and decision-making depends on its turn on certain auditors' characteristics.

More recent research has moved beyond the analysis of audit firms into the direction of individual audit practices. Because auditing is, to a large extent, a matter of professional judgement, it is unlikely that audit quality within audit firms is homogenous. Hence, it is likely that audit quality is mediated by various characteristics of individual auditors. This study examines the relationship between audit quality and the presence of a female or male audit partner.

Because audit quality is unobservable, researchers have used various indicators of audit quality, including the type of opinion (e.g. Breesch&Branson, 2009; Chin&Chi, 2008), the likelihood of issuing GCOs (e.g. DeFond, Raghunandan&Subramanyam, 2002; Knechel&Vanstraelen, 2007), the extent of earnings management as measured by accruals (e.g. Reichelt&Wang, 2010). In this study, we use the extent of earnings management as measured by accruals to measure the audit quality.

As recently noted by Birnberg (2011), research from outside the accounting domain strongly suggests that sex differences may be an issue worth considering in accounting research because

*Istanbul University School of Business, Department of Accounting

**Istanbul University School of Business, Department of Quantitative Techniques

***Istanbul University School of Business, Department of Accounting

“studies have reported significant gender-related differences in areas such as risk taking”. Based on psychological literature, recently some researchers (Hardies et al. 2014; Breesch and Branson 2009; Chin and Chi 2008; Chung and Monroe 2001; Hardies et al. 2012; Gold et al 2009; Ittonen and Peni 2012; Ittonen and Peni 2010; Jones 2009; Niskanen et al. 2010; O’Donnell and Johnson 2001) have stated that there are sex differences in personal auditor characteristics and leads to sex-differentiated audit judgments and decisions. Based on psychological evidence that women are more risk averse and behave more ethically than men, we predict that female auditors are more likely to issue an independent audit opinion compared to male auditors.

In this paper, we focus our analysis on the auditing profession. As mentioned by Niessen and Reunze (2007), the analysis of gender differences in a professional setting has several major advantages. First, this allows us to isolate gender effects from characteristics like education and career background that might be correlated with the gender. Second, the auditing industry provides observations taken from a relatively homogenous working environment with more clearly defined tasks. All auditors investigated in this study are required to sign an audit report and their effectiveness is directly quantifiable. This facilitates the isolation of gender effects from any intervening variables.

Dan and Wei (2012) investigate the impact of the gender and gender composition of auditors on audit quality and audit fees in China. The results indicate that female group auditors can increase income decreasing discretionary accruals at 5% level of significance. There is no significant relationship between the sex composition of auditors and absolute discretionary accruals, income increasing discretionary accruals and income decreasing discretionary accruals.

Mgbame, Izedonmi and Enofe (2012) investigate if auditor gender differs in the risk profile and problem solving abilities. They are two important traits with potential of influencing the auditor judgment and audit quality in Nigeria. Their findings suggested that gender differences after all may become a possible explanatory factor in assessing audit quality. They suggest that there is the need for further research in this area which is largely inadequate in Nigeria.

Chung and Monroe (2001) examine the effects of gender and task complexity on the accuracy of audit judgments. They hypothesize that there will be a significant interaction between gender and task complexity on the accuracy of an audit judgment and the results support their hypothesis. Their study compared the accuracy of audit judgments made by males and females at two levels of task complexity. One hundred fifty-nine participants (comprising 101 males and 58 females) were asked to evaluate inventory-related case materials containing a material misstatement. The number and consistency of cues were manipulated to create two levels of task complexity. In the less complex task, males were more accurate than females. In the more complex task, females were more accurate than males.

DATA AND METHODOLOGY

Our population consists of 347 firms from Borsa Istanbul between 2012 and 2017. We did not include financial institutions because of their dissimilar nature to other industries. We exclude the 97

firms missing an auditor's name and listing age. We find that number of observations increases from 2012 to 2017, consistent with the expansion of the Turkey stock market in recent years. Therefore, the final sample composed of 250 firms for 6 years.

Audit opinions, audit firms and auditor names data are hand-collected directly from the audit reports of the companies. Financial data are retrieved from the FINNET database or collected from the annual reports. We identified auditors' gender based on their full name. In Turkey, the audit report of a publicly listed company bears the signature of the audit firm, audit partner name and indicates the city in which the audit firm is located.

We used the modified Jones (1991) model as suggested by Kothari, Leone, and Wasley (2005) to find the discretionary accruals:

$$TAC_t/Assets_{t-1} = b_1 (1/Assets_{t-1}) + b_2 (\Delta Sales_t - \Delta AR_t)/Assets_{t-1} + b_3 PPE_t/Assets_{t-1} + b_4 ROA_{t-1} + e_{t-1}$$

Where TAC_t is total accruals, or net income less net operating cash flows; $Assets_{t-1}$ is lagged total assets; $\Delta Sales_t$ is the change in operating revenue; ΔAR_t is the change in net accounts receivable; PPE_t is gross property, plant and equipment; and ROA_{t-1} is lagged net income divided by lagged total assets. The DAC variable is estimated as the regression residual, e , from the above model.

To examine the relationship between APW and DAC, we estimate the following OLS "cross-sectional" model:

$$DAC = \alpha + \beta LAPW + \lambda X^A + \delta X^C + \kappa_j + \lambda_t + \varepsilon$$

To examine the effect of auditor gender on the audit quality, we estimate the following panel regression.

$$DA = \beta_0 + \beta_1 AW + \beta_2 AFW + \beta_3 AT + \beta_4 AFT + \beta_5 HA + \beta_6 B4 + \beta_7 Op + \beta_1 Ge + e_t$$

- DA Discretionary accruals
- AW The number of clients in the auditors portfolio
- AFW The number of clients in the audit firm portfolio
- AT The number of consecutive years to the current year that the incumbent partner has audited the client
- AFT The number of consecutive years to the current year that the incumbent audit firm has audited the client
- HA Listing age
- B4 1 if the audit firm is a big 4, 0 otherwise.
- OP 1 if the opinion is qualified, 0 otherwise.
- GE 1 if the audit partner is a female, 0 otherwise.

FINDINGS

Descriptive statistics of the sample firms are given at Table 1 and Table 2.

Table 1. Descriptive Statistics_1

Year	Auditor Workload	Audit Firm Workload	Auditor Tenure	Audit Firm Tenure
2012	5,5622	34,8498	2,0515	2,6824
2013	5,5902	37,9836	2,1148	2,5984
2014	6,1215	36,6235	2,2996	3,0648
2015	5,2782	35,5202	2,2419	3,3831
2016	4,9758	42,9839	2,2137	3,3065
2017	5,1107	44,0082	1,9221	2,5369

Between 2012-2017 the average auditor workload was between 4 and 6 firms; the average audit firm workload was between 34 and 44 firms; the mean of auditor tenure implies an average of 2 years; the mean of audit firm tenure implies an average of 2 and 3 years.

Table 2. Descriptive Statistics_2

Year	Gender	Big 4	Opinion
2012	%14	%52	%10
2013	%13	%52	%13
2014	%20	%49	%11
2015	%16	%48	%10
2016	%16	%52	%7
2017	%12	%51	%10

Between 2012-2017 the average ratio of female auditor was between %12 and %20; about %50 of the observations were audited by Big 4 auditors and; between %7 and %13 of audit firms' opinion were unqualified on average.

When these six years are examined, the ratio of female auditors has never exceeded 20% in any period. Unqualified opinion's rate is around 10%. About half of the auditing firms are Big4.

Most studies in the literature use Total Discretionary Accruals (TAC) to evaluate earning management (Chin&Chi, 2008). The following is the model to find TAC:

$$TAC_t/Assets_{t-1} = b_1 (1/Assets_{t-1}) + b_2 (\Delta Sales_t - \Delta AR_t)/Assets_{t-1} + b_3 PPE_t/Assets_{t-1} + b_4 ROA_{t-1} + e_{t-1}$$

Table 3. Results of Equation 1.

Dependent Variable: $TAC_t / Assets_{t-1}$				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
$1 / Assets_{t-1}$	2186637.	736451.2	2.969154	0.0030
$(\Delta Sales_t - \Delta AR_t) / Assets_{t-1}$	-0.003351	0.001394	-2.403406	0.0164
$PPE_t / Assets_{t-1}$	-0.117599	0.004294	-27.38549	0.0000
ROA_{t-1}	-0.027834	0.007584	-3.670171	0.0003

The model was generally significant. The value of the significant of F statistics was found to be 0.0000.

In this paper we examine the relationship between audit quality and auditor workload, audit firm workload, auditor tenure, year of listing age, big 4, opinion and gender. The following panel regression is estimated;

$$DA = \beta_0 + \beta_1 AW + \beta_2 AFW + \beta_3 AT + \beta_4 AFT + \beta_5 HA + \beta_6 B4 + \beta_7 Op + \beta_8 Ge + e_i$$

Table 4. Results of Equation 2.

Dependent Variable: Discretionary Accruals				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Auditor Workload	0.003074	0.001051	2.924132	0.0035
Audit Firm Workload	-8.86E-05	0.000391	-0.226759	0.8206
Auditor Tenure	0.001471	0.003449	0.426639	0.6697
Audit Firm Tenure	-0.004076	0.002856	-1.427062	0.1538
Listing Age	-0.000282	0.000423	-0.668096	0.5042
Big 4	-0.012036	0.025252	-0.476621	0.6337
Opinion	-0.001772	0.012254	-0.144580	0.8851
Gender	0.028946	0.010400	2.783378	0.0055
C	-0.001823	0.010976	-0.166092	0.8681

The model was generally significant. The value of the significant of F statistics was found to be 0.001593

In the panel model, only 2 variables were found to be significant. These are auditor workload and auditor gender. Other variables are not significant for the model. Firms audited by female auditors have the highest audit quality. Also the workload of the auditor has a positive effect on the quality of the audit.

CONCLUSION

In this paper, we empirically examine the association between auditor gender and audit quality. Motivated by the mixed results collected, we hypothesize that gender-based differences in diligence, conservatism, and risk tolerance may have important implications for the audit process and auditor judgements and, thus, ultimately, for the quality of audited financial information.

Our findings indicate that female auditors have a positive effect and can increase audit quality. When selecting auditors, management should pay attention also to the gender of the auditor. It may also be useful for stakeholders to pay attention to the gender of the auditors that they engage or the gender distribution of the audit team.

There is no significant relationship between the audit firm workload, auditor tenure, audit firm tenure, year of public opening, Big4 and opinion. What's more, auditor firm workload have a positive effect on audit quality. The most probable reason is that as the auditor have more project they are responsible for, get become more experienced which will then increase the audit quality.

There are some limitations in this study. First, the results may not be generalizable to other countries where there are different regulatory environments and have not similar audit markets.

Second, this study uses only audit partner gender, however, the fieldwork is conducted by audit team and the gender of the audit team may have an effect on audit quality. Third, in this study we use discretionary accruals as audit quality measure. In future research, audit quality may be measured by the propensity to issue modified audit opinion.

REFERENCES

- Birnberg, J.G. (2011). A proposed framework for behavioral accounting research. *Behavioral Research in Accounting*, 23(1), 1-43.
- Breesch, D., & Branson, J. (2009). The effects of auditor gender on audit quality. *The IUP Journal of Accounting Research & Audit Practices*, 8(3-4), 78-107.
- Chin C.L., & Chi, H.Y. (2008). *Gender Differences in Audit Quality*. Working Paper. Presented at the 2008 Annual Meeting of the American Accounting Association, Anaheim, CA.
- Chung, J., & Monroe, G.S. (2001). A research note on the effects of gender and task complexity on an audit judgment. *Behavioral Research in Accounting*, 13, 111-126.
- Dan, S., & Wei, L. (2012). Audit Quality: Does Gender Matters? –Empirical Evidence from China. <https://www.sinoss.net/qikan/uploadfile/2012/0703/20120703024101115.pdf>
- DeFond, M.L., Raghunandan, K., & Suramanyam, K.R. (2002). Do nonaudit service fees impair audit independence? Evidence from going-concern audit opinions. *Journal of Accounting Research*, 40(4), 1247-1274.
- Gold, A., Hunton, J.E., & Gomaa, M.I. (2009). The impact of client and auditor gender on auditors' judgements. *Accounting Horizons*, 23(1), 1-18.
- Hardies, K., Breesch, D., & Branson, J. (2010). *Are Female Auditors Still Women? Analyzing the Sex Differences Affecting Audit Quality*. Social Science Research Network (SSRN). Retrieved from http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1409964.
- Hardies, K., Breesch, D., & Branson, J. (2014). Do (Fe)Male Auditors Impair Audit Quality? Evidence from Going-Concern Opinions. *European Accounting Review*, Forthcoming.
- Hossain, S., & Chapple, L. (2012). *Does Auditor Gender Affect Issuing a Going-Concern Opinion?* Working paper. Presented at the 2012 Annual Meeting of the American Accounting Association, Washington, DC.
- Ittonen, K., & Peni, E. (2012). Auditor's gender and audit fees. *International Journal of Auditing*, 16(1), 1-18.
- Karjalainen, J., Niskanen, M., & Niskanen, J. (2013). *Are Female Auditors More Likely to Be Independent? Evidence from Modified Audit Opinions*, Working Paper, University of Eastern Finland.
- Knechel, R.W., & Vanstraelen, A. (2007). The relationship between auditor tenure and audit quality implied by going concern opinions. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 26(1), 113-132.
- Mgbame, C.O., Izedonmi, F.I.O., & Enofe, A., (2012). Gender factor in audit quality: evidence from nigeria. *Reesearch Journal of Finance and Accounting*, 3(4), 1-8.

- Niessen, A., & Ruenzi, S. (2007). *Sex Matters: Gender Differences in a Professional Setting*. Working paper of Cologne University <http://www.cfr-cologne.de/download/workingpaper/cfr-06-01.pdf>.
- O'Donnell, E., & Johnson, E.N. (2001). The effects of auditor gender and task complexity on information processing efficiency. *International Journal of Auditing*, 5(2), 91-105.
- Reichelt, K.J., & Wang, D. (2010). National and office-specific measures of auditor industry expertise and effects on audit quality. *Journal of Accounting Research*, 48(3), 647-686.
- Rudyanto, A., & Handojo, I. (2013). Men auditor, women auditor and audit quality. *Jurnal Bisnis Dan Akuntansi*, 15 (2), 103-122.

The Relationship Between Female Proportion on Board and Company Performance

Mustafa Gürol DURAK*

Ece ACAR**

Çiğdem EDE ŞENTÜRK***

Abstract

Is the main objective of companies to maximize the profit or increase the shareholders' wealth? With this debate going on, studies use both objectives as the basis for determining the indicators of firm performance. Additionally, several studies have examined the effects of different factors, especially the corporate governance indicators, on financial performance.

This study mainly examines how the proportion of female directors in board affects the company performance, together with the effect of board size, the performance being considered from both profitability (Return on Assets; ROA) and market valuation (Return). The findings show that board size effects the performance regardless of the performance indicator used, whereas the female proportion is effective only for the profitability measure (ROA) as the performance indicator.

Keywords: *Female Representation, Corporate Governance, Board of Directors, Firm Performance, BIST XKURY*

INTRODUCTION

Corporate governance has been the subject of numerous theoretical and empirical studies especially after the financial reporting scandals such as Enron, World.com etc. The perception of these scandals is that they damage not only company performance, but also the growth of the whole economy. The motivations behind the need for corporate governance lie in attracting foreign direct investments especially in emerging markets. Therefore, there have been reforms in order to restore investor confidence in corporate by creating a system of greater controls over managerial actions in the world. The Turkish Capital Market Board (CMB) introduced its Corporate Governance Principles in 2003. Additionally, a Corporate Governance Index has been established in order to measure the corporate governance level of publicly traded companies and to be effective in the investor's investment decisions. The purpose of Borsa Istanbul Corporate Governance Index (BIST XKURY) is to measure the price and return performances of the index companies. Many studies have been conducted on companies in this index since the calculation of the index started in August 2007.

On the other hand, structure of board of directors is an important tool for strong corporate governance. Mostly in literature, the structure is shaped by the size of board of directors, independence

* Assoc.Prof.Dr., Yaşar Üniversitesi, gurol.durak@yasar.edu.tr

** Asist.Prof.Dr., Yaşar Üniversitesi, ece.acar@yasar.edu.tr

*** PhD Candidate., Yaşar Üniversitesi, edecigdem@gmail.com

of the board of directors and CEO duality. However, existence of female directors on boards has been considered as another board characteristic due to increasing emphasize on strategic importance of female representation on boards. Therefore, the primary objective of this study is to investigate the effects of female representation in board on firm performance by examining BIST XKURY firms for the year 2018. Additionally, board size is taken into consideration as a general framework covering this relationship. Since the firm performance is considered from different aspects in the literature, we have examined the relationship of board size and female representation with performance by using both Return on Assets (ROA) and stock return variables as the performance indicators, in order to cover both valuation and profitability concerns.

Board size is one of the debatable issues in corporate governance research. Different and opposing theoretical arguments exist in the literature to support either large or small board size. Even though board size is related to directors' ability to monitor and control managers (Lipton and Lorsch, 1992; Jensen, 1993), the direction of influence is unclear. While Yermack (1996), Eisenberg et al. (1998), Kula (2005) and Chiang and Lin (2007) demonstrated that smaller boards are associated with better firm performance, Çiftçi et al (2019), Jackling and Johl (2009) proved that positive association between board size and ROA. In addition, resource dependency theory argues that large number of board members is more helpful in obtaining resources and thus positively would affect firm performance. To sum up previous research suggests that board size may be positively or negatively associated with firm performance however, we expect a positive relationship between firm performance and board size. The hypotheses on board size and performance relationship are presented as follows:

H_{1a}: Board size is positively associated with ROA.

H_{1b}: Board size is positively associated with stock return.

It is widely accepted that proportion of female directors on boards is another relevant variable that affects the company performance (Schnake et al., 2006; Nielsen and Huse, 2010; Isidro and Sobral, 2015). The gender composition of a board is suggested to affect both the quality of the controlling role and firm performance especially in countries where external mechanisms are less developed. The main linkage between female representation and corporate governance is better monitoring, which influences company values (Çiftçi et al., 2019). Thus, a positive direction is expected between the existence of women on board and firm performance.

H_{2a}: The proportion of female members in board of directors is positively associated with ROA.

H_{2b}: The proportion of female members in board of directors is positively associated with stock return.

DATA AND METHODOLOGY

In order to examine the aforementioned hypotheses, 32 non-financial firms, which are indexed in BIST XKURY for the year 2018, are included in the models. The financial data are gathered from financial reports and disclosures presented by Public Disclosure Platform and BIST website.

Models and Variables

The study includes two models. Model 1 represents the relationship from profitability perspective, while Model 2 represents the market valuation perspective as the performance indicator. The models are as follows:

$$\begin{array}{l}
 \text{Model 1- Profitability Model} \\
 \text{Model 2 – Valuation Model}
 \end{array}
 \begin{array}{l}
 \longrightarrow \\
 \longrightarrow
 \end{array}
 \begin{array}{l}
 ROA = \alpha + \beta_1 BOARD_SIZE + \beta_2 FEMALE + \varepsilon \\
 RETURN = \alpha + \beta_1 BOARD_SIZE + \beta_2 FEMALE + \varepsilon
 \end{array}$$

where,

ROA stands for Return on Assets,

RETURN stands for Stock Return,

BOARD_SIZE stands for size of the board, and

FEMALE stands for the Proportion of Female in Board

Empirical studies on corporate governance use either market-based measures or accounting-based measures to assess firm performance. In this study, *ROA* and *stock return (RETURN)* variables are selected as the dependent variables, while the independent variables are *Proportion of female members (FEMALE)* and *Board size (BOARD_SIZE)*. *ROA* is calculated as the ratio of net income to total assets, and *RETURN* represents buy-and-hold returns, calculated as the percentage of change in year-end stock prices based on the previous year's price. *Board Size (BOARD_SIZE)* is measured as the total number of directors on the board. *Proportion of Female Members (FEMALE)* is measured as the ratio of female directors to total directors.

RESULTS

The descriptive statistics and the results of regression analysis are presented below with Tables 1 and 2.

Descriptive Statistics

The descriptive values for 32 non-financial companies reveals that the return that companies can generate from their assets range between -10 % and 33%, with an average rate of 6% approximately. On the other hand, the highest proportion that female directors take place in board is 50%, which shows that there is no company with female dominance in the board, although there are companies with no female in board (with a minimum of .000 as represented in table below). On average only 16% of chairs on the board are owned by female directors.

Table 1: Descriptive Statistics

Variable	Min	Max	Mean	Std. Dev.
ROA	-.097	.326	.057	.087
FEMALE	.000	.500	.159	.134
BOARD_SIZE	5.00	14.00	9.00	2.19
RETURN	-.570	.210	-.302	.193

These boards with low levels of female attendance is made of 5 to 14 directors. However, the high level of standard deviation represents that board size significantly changes from company to company. The descriptive statistics on RETURN variable shows that during the year 2018, companies have lost their market values by 30% on average, with a maximum decrease of 57% and maximum increase of 21% in stock values.

Regression Findings

Since there are two performance indicators in the study, we have regressed the same couple of independent variables (*BOARD_SIZE* and *FEMALE*) with different dependent variables (*ROA* and *RETURN*) separately. Our findings from these two regressions are represented in Table 2 below.

Table 2: Regression Results for Profitability Model and Valuation Model

Variable	Model 1 (Profitability Model)				Model 2 (Valuation Model)			
	β	Std. Err.	t	P	β	Std. Err.	t	p
Constant	.157	.061	2.563	.016	-.075	.137	-5.449	.000
FEMALE	.214	.101	2.118	.043	.354	.232	1.526	.138
BOARD_SIZE	-.015	.006	-2.419	.022	.044	.014	3.157	.004
	R²=0,285		Adj. R²=0,237		R²=0,278		Adj. R²=0,228	
	F=5.977		Sign.= 0.007		F=5.582		Sign.= 0.009	

Both models are significant (significance levels of 0.007 and 0.009; and F-values of 5.977 and 5.582, respectively), with approximately 23-24 percent of explanatory power in each model. In other words, almost 77% of the variation in ROA and Return are explained by other variables (such as independent board members, CEO duality, etc.).

The findings in Model 1, as represented in Table 2, proves our expectations in H1a that as females take more place in board (or the proportion of females increase) companies generate higher returns on their assets. They use their assets more efficiently, and they can generate higher income with the same level of assets. In other words, companies with higher female representation in boards have higher level of profitability. On the other hand, there is a significant and negative relationship between Board Size and ROA, as opposed to H1b. It is possible to suggest with this finding that, larger boards cause companies to be inefficient in generating income by using their assets. As the number of board members increases, several number of different ideas are burn and maybe this caused conflicts in decision making in these companies.

Model 2 provides evidence that board size has positive and significant relationship with stock return, meaning that the higher the board size, the higher stock value a company has. This may be

because more directors in board provided a more comprehensive perspective and this helped the companies to take decisions that are rewarded by the investors. However, according to findings of Model 2, there is no significant relationship found between the stock return and proportion of female directors in the board. Investors do not care whether the females are represented in the board at low levels or high levels, while pricing the common stocks.

CONCLUSION

With the increasing awareness of female existence in business life, the female representation in the boards became an important corporate governance indicator. Because of the differences from male directors in terms of thinking styles, risk-taking behaviors, decision-making processes, human relations etc., management approaches and results that companies reach may differ with the inclusion of female directors in the boards. The main objective in this study also is to examine the effect of female representation in board creates on performance of companies. However, since the proportion of female directors in board is considered, the effect of board size on company performance is beneficial to examine too.

The results indicate that inclusion of female directors in board has positive relationship with companies' efficiency in income generation; however, this efficiency is not priced in the market by the **investors**. On the other hand, extending the board size has negative effects on company performance in terms of profitability, measured by ROA. When the performance is defined as the increase in company value, including more members in board helps the companies to increase their performances. In summary, larger board of directors decreases profitability in general, but results in increase in stock price as well. Additionally, female directors increase the profitability but information on female representation in board is not relevant for investors' investment decisions.

REFERENCES

- Çiftçi, İ., Tatoglu, E., Wood, G., Demirbag, M. and Zaim, S. (2019). Corporate governance and firm performance in emerging markets: Evidence from Turkey. *International Business Review*, 28(1), 90-103.
- Eisenberg, T., Sundgren, S. and Wells, M. T. (1998). Larger board size and decreasing firm value in small firms. *Journal of financial economics*, 48(1), 35-54.
- Jensen, M. C. (1993). The modern industrial revolution, exit, and the failure of internal control systems. *the Journal of Finance*, 48(3), 831-880.
- Jackling, B. and Johl, S. (2009). Board structure and firm performance: Evidence from India's top companies. *Corporate Governance: An International Review*, 17(4), 492-509.
- Isidro, H. and Sobral, M. (2015). The effects of women on corporate boards on firm value, financial performance, and ethical and social compliance. *Journal of Business Ethics*, 132(1), 1-19.
- Kula, V. (2005). The impact of the roles, structure and process of boards on firm performance: Evidence from Turkey. *Corporate governance: an international review*, 13(2), 265-276.

- Lipton, M. and Lorsch, J. W. (1992). A modest proposal for improved corporate governance. *The business lawyer*, 59-77.
- Nielsen, S. and Huse, M. (2010). The contribution of women on boards of directors: Going beyond the surface. *Corporate governance: An international review*, 18(2), 136-148.
- Schnake, M. E., Williams, R. J. and Fredenberger, W. (2006). Women on boards of directors: Effects on firm social performance in the basic materials and financial services sectors. *Journal of Applied Business Research (JABR)*, 22(1).
- Yermack, D. (1996). Higher market valuation of companies with a small board of directors. *Journal of financial economics*, 40(2), 185-211.

Women on Board and Financial Performance: An Analysis of International Shipping Companies¹

Gökçe TUĞDEMİR KÖK*

Seçil SİGALI**

Abstract

The purpose of this study is to analyze the impact of the board gender diversity on the financial performance of international shipping companies. International shipping companies that apply IFRS (International Financial Reporting Standards) have been analyzed for the period of 2011 and 2016, and a panel data analysis is conducted. The findings indicate that shipping company financial performance is significantly affected by the board size and the number of women on the board.

Keywords: Corporate Governance, Board Structure, Gender Diversity, Shipping Companies, Panel Data Analysis

1. INTRODUCTION

From the perspective of agency theory, increasing board diversity leads to higher financial performance. Men and women have different cognitive biases and women are likely to have different norms, behavior, beliefs, and perspectives based on these cognitive differences (Pelled et al., 1999). Dutton & Duncan (1987) argue that a different belief structure in an organization increases the frequency of triggering of the event and the possibility of change that is deemed feasible. To the extent that they have different views, female board members can bring out conflicting views, knowledge, viewpoints and alternative solutions to the problems.

There are many studies in the literature that examine the relationship between women on board and firm performance, however the findings are contradictory due to time, country, sector and company specific factors. A board with more women may be more dynamic, supportive and collaborative (Konrad et al., 2008). Women in the board of directors, can increase the effectiveness of management control and can help avoid risky projects, since women generally perceive more financial risk than men (Byrness et al., 1999). Consistently, according to Barber and Odean (2001), women's governance participation can help prevent risky projects because women often avoid financial liability more than men. Levi et al. (2008) analyze the role of women in corporate governance during mergers

¹ This study is a version of a master thesis titled as "Impact of Board Structure on Financial Performance in Shipping Companies", Dokuz Eylül University Graduate School of Social Sciences.

* *Doctoral Candidate, Dokuz Eylül University*

** *Assoc. Prof., Dokuz Eylül University*

and acquisitions, and examines the recurrence of a lower target abnormal announcement period, as well as the dampening role of independent female directors on the paid offer premium.

The aim of this study is to analyze the effects of the board gender diversity on the financial performance of the shipping companies. The effects of the board structure on the financial performance of companies have been researched in many studies for a long time. However, when the effect was examined from the point of view of the shipping industry, a few studies could be found. The limited studies in the shipping sector, the fact that the samples of the studies are regional and board gender diversity is not investigated as the other corporate governance variables are the main motivations of this study.

The rest of the study is organized as follows: Next section will present the relevant literature review, the third section will develop the hypotheses, the fourth section will show the data and the methodology of the study, followed by results, and the conclusion.

2. LITERATURE REVIEW

A literature review from relevant academic studies has indicated that the corporate governance variables such as “*board size, gender diversity, CEO duality, independence directors, audit committee size, board age and board tenure*” have effects in company financial performance. However, research on the relationship between the board gender diversity and firm performance has found mixed results.

Positive relationship between the percentage of women in the board of directors and firm performance was found by following researchers; Ghani and Barrett (2014) found a positive and significant relationship between the presence of women on boards and the performance of Malaysian companies, and also positive and significant relationship between a higher numbers of women on boards with firm performance. Campbell and Vera (2009) found positive short-term (stock market) impacts and positive long term impacts (firm value) for Spanish firms whose boards included one or more women. Virtanen (2012) found that female directors took more active roles on boards and used board power more than male directors. In board meetings, women are said to listen more openly to other speakers, attend more assiduously to others’ needs, offer respect and consideration more often, and do more to help the group identify mutually satisfactory compromises to solve delicate problems.

Meanwhile in the USA, Adams and Ferreira (2009) found a negative average effect of gender diversity on firm performance. Tacheva and Huse (2006) found a negative impact of women directors on the financial control and service tasks. These perceptions and findings about the effects women have on board task performance suggest that they need to examine possible links between the board’s group processes and the board’s performance of its tasks (Akpan and Amran, 2014). Bohren and Strom (2007), and Bar et al. (2008) also found a negative relationship between gender and fund returns. Darmadi (2011) found a negative effect of female directors on both ROA and Tobin’s q using 169 Indonesian firms in 2007. Minguez-Vera and Martin (2011) found a significant negative relationship between female directors and firm performance measured by ROE using sample of small and medium Spanish enterprises from 1998 to 2003. According to Minguez-Vera and Martin (2011),

women members may apply strategies that are less risky than male members, which may cause performance to decline. Darmadi (2013) found a negative effect of women directors on both ROA and Tobin's q using public firms listed on the Indonesia Stock Exchange.

No relation between percentage of women in board of directors and firm performance was found by (Farrell and Hersch, 2005; Marinova et al. 2010). Gregory-Smith et al. (2012) used UK firms from 1996 to 2010 found no significant effect both with ROA and ROE. Accordingly, Haslam et al. (2010) found no relationship between the presence of women on the boards of UK firms with the firms' accounting performance measured as ROA and ROE.

3. HYPOTHESES DEVELOPMENT

To develop the hypotheses, other board structure variables as well as *women on board* are additionally reviewed to control for the changes in the board structure.

Although there are mixed results, Andreou et al. (2014) found that there is a positive relationship between board size and profitability for shipping companies. Since results may change over time or due to country specific factors, the first hypothesis is developed to search for more evidence for shipping sector.

H₁: Board size has a significant and positive impact on financial performance of shipping firms.

Child (1974) argued that older manager has lower levels of ability to executive innovative strategies. Hambrick and Mason (1984) claimed that younger manager is more profitable than older managers due to higher growth experience. Considering the necessity of innovation in shipping business and the prior findings, hypothesis two is developed as follows:

H₂: Board age has a significant and negative impact on financial performance of shipping firms.

Although Andreou et al. (2014) found positive relation and Kalliopi and Pinelopi (2011) found no relation in shipping companies, Syriopoulos and Tsatsaronis (2012) found that there is a negative relationship between CEO duality and profitability of shipping companies. Considering the family ownership dominance in shipping firms, hypothesis three is developed as:

H₃: CEO duality has a significant and negative impact on financial performance of shipping firms.

Two studies are found in shipping literature on the impact of board independence variables. Syriopoulos and Tsatsaronis (2011) found that there is a negative relationship between independent directors and profitability. However, Randoy et al. (2003) found a positive relation. Thus samples and the analysis period of these studies may have led to contradictory findings. Consistent with the agency theory, hypothesis four is developed as:

H₄: Board independence has a significant and positive impact on financial performance of shipping firms.

Impacts of audit committee size on financial performance are not examined in shipping literature as far as detected. The increased number of members is argued to provide more effective monitoring

and thus improve firm performance (Kyereboah-Coleman 2007; Reddy 2010; Bauer et al. 2009; Al-Matari et al. 2012 and Zabochnikova 2016).

H₅: Audit committee size has a significant and positive impact on financial performance of shipping firms.

Impacts of gender on financial performance have not been examined in shipping literature as far as detected. A board with more women is more diversified, supportive, and collaborative, and women feel freer to discuss their views and to socialize together (Konrad et al. 2008). Therefore:

H₆: Number of women on board has a significant and positive impact on financial performance of shipping firms.

Longer board tenure lead to higher firm performance and also is impressed less prone to the pressure of the administrators (Beasley 1996), more knowledge operations (Rutherford 2007) and high blocking tendency of opportunistic behavior of managers (Dou et al. 2015).

H₇: Board tenure has a significant and positive impact on financial performance of shipping firms.

4. DATA AND METHODOLOGY

4.1. Presentation of the Sample

Data is collected from the official web sites, annual reports and Worldbank official sites. The sample of this study is composed of 31 shipping companies. The sample is prepared using by lists of Alphaliner top 100 and Leading 50 liner shipping companies by UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) and also the sample of Kalliopi and Pinelopi (2011). Sample of this study is generally composed of family-owned firms. The board of directors are usually made up of family members. The sample selected from companies that apply IFRS in shipping sector to increase homogeneity. The effect of the board structure on financial performance of the global shipping companies is examined for the period of 2011-2016. The reason that the analysis is conducted during this period is data availability. In general, the companies' annual reports in the sample is publicly available by the year 2011. 175 observations are analyzed for using panel data model in STATA11 program.

4.2. Research Model and Variables

The research model of this study is developed due to Kiel and Nicholson (2003), Rashid et al. (2010), Fagbemi et al. (2010), Chiang and Lin (2011), Fauzi and Locke (2012), Franken and Cook (2013), Al-Shammari et al. (2014) and Bansal and Sharma (2016).

Independent variables are BOARD SIZE, BOARD AGE, CEO DUALITY, BOARD TENURE, INDEPENDENT DIRECTORS, AUDIT COMMITTEE SIZE and GENDER. Return on assets (ROA) and return on equity (ROE) are used as dependent variables. Tangibility, total assets, GDP growth, ownership concentration, major shareholders, institutional ownerships and leverage are used as control variables.

Eight models are developed for each dependent variables. For each model, Hausman test is used to prefer fixed or random regression analysis.

5. RESULTS

When the results of panel regression analysis are examined (table 1 and 2), there is no significant relationship between board size, board age, CEO duality, independent directors, audit committee size and board tenure and firm financial performance measured as ROA.

In ROE results, no significant relationship was found between board age, CEO duality, independent directors, audit committee size and board tenure and firm financial performance (ROE). Thus the results are similar for both dependent variables.

GENDER is negatively significant in ROA model 2 (-1,83), model 6 (-2,03) and model 7(-1,85) and model 2 (-2,15), model 3(-2,02) and ROE. Impacts of gender on financial performance have not examined in shipping literature as far as detected. The ratio of independent women on boards to women on boards is 64 % and the ratio of insider woman to women on boards is 36 %. This result might be due to the fact that some women members who “*appear*” independent are actually linked to board members and are assumed to have joint decisions, which negatively impacts financial performance. For example, for one of the companies in the sample, a women member who appears to be an independent, is the wife of the chairman of the board. It is thought that the independent women members in the sample are from the family and linked to the inside members. It is mentioned in the literature that non-family members and non-insider members provide the company with differences and diversity. Thus, independent members who are truly independent are expected to increase the firm financial performance. Therefore, hypothesis 7 is not accepted. As the number of women members on board increases, ROA and ROE decreases.

There is a positive and highly significant relationship BOARD SIZE and ROE. As boards are larger, a wide several of skills of board members may ensure better decision making and controlling the performance. There is a positive and highly significant relationship between institutional ownership and return on assets (ROA).

Table 1. Panel Regression Results for ROA

Variables	red.	Dependent Variable: ROA							
		T value							
		M odel 1	M odel 2	M odel 3	M odel 4	M odel 5	M odel 6	Model 7	Model8
BOARD SIZE		1,0 6	---	0,7 6	- 0,16	0,9 1	---	0,31	---
BOARD AGE		0,1 6	---	---	---	---	- 0,63	---	-0,14
CEO DUALITY		---	---	---	---	- 0,06	---	---	-0,28
INDEPENDENCE		---	---	- 0,41	---	---	- 0,49	---	-0,69
GENDER		- 1,09	- 1,83*	---	---	---	- 2,03**	-1,85*	---
AUDIT COMMITTEE SIZE		---	---	---	- 0,36	---	---	---	0,13
BOARD TENURE		---	0,0 7	---	---	---	---	0,14	0,96
OWNERSHIP		---	---	- 0,02	---	- 0,12	---	---	---
MAJOR SHAREHOLDERS		---	---	- 0,38	- 0,79	---	- 0,71	---	---
INSTITUTIONAL OWNERSHIP		---	3,2 5***	---	2,9 3***	---	3,3 8***	3,00***	---
LEVERAGE		- 3,34***	- 3,85***	- 3,62***	- 3,93***	- 3,51***	- 3,80***	-3,85***	-3,58***
TANGIBILITY		- 1,16	- 0,59	- 1,63	- 0,76	0,1 15	- 0,59	-0,63	-1,42
_cons		0,7 6	1,8 3	2,2 9**	1,1 3	2,4 9**	1,3 6	1,30	1,29
Within R2		0,1 105	0,1 780	0,0 992	0,1 615	0,0 956	0,1 910	0,1786	0,0889

*p < .10 **p < .05 ***p < .01

ROA: Return on Assets –Net income / Total assets; BOARD SIZE: Number of inside and outside directors on the board; BOARD AGE: Average age of all directors on the board; CEO DUALITY: Chairman also holds the position of CEO, taking the value 1 if chairman of board also holds the position of CEO; INDEPENDENCE: Number of non-executive directors on the board; GENDER: Number of women present on the board; AUDIT COMMITTEE SIZE: Number of members serving on the audit committee; BOARD TENURE: Number of years of experience in the board of a given company; OWNERSHIP: Percentage share held by major shareholder; MAJOR SHAREHOLDERS: Percentage share held by two major shareholders; INSTITUTIONAL OWNERSHIP: Percentage share held by institutional ownership; LEVERAGE: Total Liabilities / Total Assets; TANGIBILITY: Total Long-Term Assets / Total Assets

Table 2. Panel Regression Results for ROE

Variables	P red.	Dependent Variable: ROE T value							
		Mod el 1	Mod el 2	Model 3	Model 4	Model 5	Mod el 6	Mod el 7	Mod el8
BOARD SIZE	+	2,18 **	2,47 **	2,95** *	2,02**	2,26**	2,12 **	2,05 **	---
BOARD AGE	+	---	---	-1,23	---	---	---	- 1,07	---
CEO DUALITY	-	---	---	---	---	---	- 1,41	---	---
INDEPENDENCE	+	---	---	---	-0,38	-0,23	---	---	---
GENDER	+	- 1,32	- 2,15**	- 2,02**	---	-1,23	- 1,44	- 1,66	- 0,99
AUDIT COMMITTEE SIZE	+	---	---	---	---	0,93	---	---	---
BOARD TENURE	+	- 0,34	---	---	---	---	- 0,20	0,16	---
OWNERSHIP		0,70	---	---	0,78	---	---	---	---
MAJOR SHAREHOLDERS		---	---	---	---	-0,12	---	- 0,08	---
INSTITUTIONAL LEVERAGE		---	0,76	---	0,39	---	0,92	---	---
		- 2,15**	- 2,04**	- 2,03**	- -2,47**	- 2,18**	- 1,92*	- 2,10**	- 2,45**
TANGIBILITY		- 1,00	---	-0,81	-1,48	-0,88	- 0,76	---	- 0,96
LNASSETS		- 0,67	- 0,59	-0,37	-0,77	-0,70	- 0,53	- 0,61	- 0,31
GDP		---	- 1,33	-1,42	-0,87	---	---	---	---
_cons		0,77	- 0,07	1,22	0,83	0,12	0,47	1,19	2,15 **
Within R2		0,10 94	0,13 32	0,1487	0,1079	0,1145	0,11 77	0,11 51	0,04 49

*p < .10 **p < .05 ***p < .01

ROE: Return on Equity=Net income / Total Shareholders' Equity; BOARD SIZE: Number of inside and outside directors on the board; BOARD AGE: Average age of all directors on the board; CEO DUALITY: Chairman also holds the position of CEO, taking the value 1 if chairman of board also holds the position of CEO; INDEPENDENCE: Number of non-executive directors on the board; GENDER: Number of women present on the board; AUDIT COMMITTEE SIZE: Number of members serving on the audit committee; BOARD TENURE: Number of years of experience in the board of a given company; OWNERSHIP: Percentage share held by major shareholder; MAJOR SHAREHOLDERS: Percentage share held by two major shareholders; INSTITUTIONAL: Percentage share held by institutional ownership; LEVERAGE: Total Liabilities / Total Assets; TANGIBILITY: Total Long-Term Assets / Total Assets; LNASSETS: natural log of total assets GDP: Annual growth rate of gross domestic product per capita where headquarters of the companies are located.

There is a positive and highly significant relationship between institutional ownership and return on assets (ROA). There is also a highly significant and negative relationship between leverage and firm financial performance indicators (ROA and ROE). Leverage is found to be a major significant determinant of profitability in shipping sector.

CONCLUSION

The shipping companies are generally private and family-owned firms. The board of directors is usually made up of family members. This study has been attempted to be developed on a more international data and for a longer period than previous studies.

When the results of the empirical research are examined, there is a significant and negative relationship between women on board and both financial performance variables. This result might be due to the fact that some women members are linked to insider board members and are assumed to have joint decisions, which negatively impact financial performance. According to Ahern and Dittmar (2012), some firms may have designated family members to adapt gender quota law. These women board members are supposedly unmarried daughter, sister or wives of existing directors (Noack and Wiik 2008). It is observed that some women members in the sample are from the family and linked to the inside members. Additionally, many companies in the sample do not have women on the board. From a different point of view, women members may apply strategies that are less risky than male members, which may cause performance to decline (Minguez-Vera and Martin, 2011).

There is a positive and significant relationship between board size and profitability. The results are in line with agency theory and resource based theory. Larger boards cause better firm performance in consequence of extensive variety of skills produce for preferable decision making and control the CEO performance. This finding is similar to the past studies and especially in shipping sector in this respect.

Board independence shows a negative relation with financial performance in this study. Conger and Lawler (2009) claimed that independent directors cannot approve decisions taken by strong board members as they lack company information. Institutional ownership highly significantly and positively impact profitability. Institutional ownership increases good corporate governance and in conjunction with it increases firm performance (Elysiani & Jia, 2010). Leverage significantly and negatively impact profitability. Leverage is found to be major significant determinant of profitability for shipping sector. This might be due to the period of the study. The continuation of the 2008 crisis and the post-crisis period may affect the relationship between financial leverage and firm financial performance. This shows that if leverage decreases, shipping firm financial performance increases.

The sample of this study consists of 31 shipping firms and it examined only six years' period. In further research, the sample of the study can be expanded and analyzed over longer periods. ROA and ROE are used as dependent variables, however in further research, the other financial performance

indicators can be used as dependent variables. It is quite difficult to measure whether independent members actually act independently due to structures of the shipping companies. In further research, structure of independent directors can be examined in depth. The number of women in board of directors has increased in shipping companies over the last two years. It can be assumed that this change will be visible in the coming years as of the board structure. Thus this finding, which is negative, can be tested for long term in the coming years. For further studies, relationship between women on board and the financial performance in shipping companies may be analyzed since this relationship may differ by the ownership structure on the firm.

REFERENCES

- Adams, R and Ferreira D., (2009). Women in the Boardroom and their Impact on Governance and Performance. *Journal of Financial Economics*. 94: 291-309.
- Akpan, E. O. and Amran, N. A. (2014). Board Characteristics and Company Performance: Evidence from Nigeria. *Journal of Finance and Accounting*. 2(3): 81-89.
- Al-Matari, E. M., Al-Swidi, A. K., Fadzil, F. H. and Al-Matari, Y.A. (2012). The Impact of Board Characteristics on Firm Performance: Evidence from Nonfinancial Listed Companies in Kuwaiti Stock Exchange. *International Journal of Accounting and Financial Reporting*. 2(2): 310.
- Al- Shammari, B. and Al- Saidi, M. (2014). Kuwaiti Women and Firm Performance. *International Journal of Business and Management*. 9(8): 51.
- Alphaliner (2017). alphaliner.axsmarine.com/PublicTop100/.
- Ahern, K. R. and Dittmar, A. K. 2012. "The Changing of the Boards: The Impact on Firm Valuation of Mandated Female Board Representation." *The Quarterly Journal of Economics* 127 (1): 137–197. doi: 10.1093/qje/qjr049.
- Andreou, P. C., Louca, C., and Panayides, P. M. (2014). Corporate Governance, Financial Management Decisions and Firm Performance: Evidence from the Maritime Industry. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*. 63: 59-78.
- Bansal, N. and Sharma, A. K. (2016). Audit Committee, Corporate Governance and Firm Performance: Empirical Evidence from India. *International Journal of Economics and Finance* 8 (3).
- Bar, M., Niessen, A., and Ruenzi, S. (2009). *The Impact of Team Diversity on Mutual Fund Performance*. Working Paper, Centre for Financial Research, University of Cologne.
- Barber, B. M., and Odean, T. (2001). Boys Will Be Boys: Gender, Overconfidence, and Common Stock Investment. *The Quarterly Journal of Economics*. 116(1): 261-292.

- Bauer, R., Eichholtz, P., & Kok, N. (2009). Real Estate, Corporate Governance and Performance: The Reit Effect. *Financial Management*. 20(20): 1-29.
- Beasley, M. S. (1996). An Empirical Analysis of the Relation between the Board of Director Composition and Financial Statement Fraud. *Accounting Review*. 443-465.
- Bohren, Ø., and Strom, R.Ø. (2007). *Aligned, Informed, and Decisive: Characteristics of Value Creating Boards*. In: European Finance Association (EFA), Ljubljana.
- Byrnes, J.P., Miller, D.C. and Schafer, W.D. (1999). Gender Differences in Risk Taking: A Metaanalysis. *Psychological Bulletin*. 125: 367-383.
- Campbell K and Minguez-Vera A (2008) Gender Diversity in the Boardroom and Firm Financial Performance. *Journal of Business Ethics*, 83 (3): 435-451.
- Chiang, H., and Lin, M. (2011). Examining board composition and firm performance. *The International Journal of Business and Finance Research*. 5(3): 15–28.
- Child, J. (1974) ‘Managerial and organizational factors associated with company performance’, *Journal of Management Studies* 11: 13–27.
- Conger, J. and Lawler, E. E. 2009. *Sharing Leadership on Corporate Boards: A Critical Requirement for Teamwork at the Top* (April 2009). Marshall School of Business Working Paper.
- Darmadi, S. (2011). Board Diversity and Firm Performance: The Indonesian Evidence. *Corporate Ownership and Control*. 9(1): 524-539.
- Darmadi, S. (2013). Do women in top management affect firm performance? Evidence from Indonesia. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*. 13 (3): 288-304
- Dou, Y., S. Sahgal, and E. J. Zhang. (2015). *Should Independent Directors Have Term Limits? The Role of Experience in Corporate Governance*. Working paper, University of New South Wales.
- Dutton, J.E. and Duncan, R.B., (1987). The Creation of Momentum for Change Through the Process of Strategic Issue Diagnostic. *Strategic Management Journal*. 8: 279-295.
- Elyasiani, E., and Jia, J. J. 2010. “Distribution of Institutional Ownership and Corporate Firm Performance.” *Journal of Banking and Finance*. 34 (3): 606-620.
- Fagbemi, O. T., Uadile, O. M., and Noah, A. O. (2010). The Ethics of Tax Evasion: Perpetual Evidence from Nigeria. *European Journal of Social Sciences*. 17(3): 360-371.
- Farrell, K. A., and Hersch, P. L. (2005). Additions to Corporate Boards: the Effect of Gender. *Journal of Corporate Finance*. 11: 85-106.
- Fauzi, F. and Locke, S. (2012). Firm Performance: A Study of New Zealand Listed Firms. *Journal of Accounting and Finance*. 8(2): 43-67.

Franken, J.R.V. and M.L. Cook. (2013). *Impact of Board Structure and Process on Cooperative Performance*. Paper presented at the Agricultural & Applied Economics Association's 2013 AAEA & CAES Joint Annual Meeting.

Ghani and Barrett (2014). Women on Boards and Firm Performance in Malaysia: Preparing to Open the Black Box. *International Proceedings of Economics Development and Research*. 76: 51.

Gregory-Smith, I., Brian, G. M., Charles, A. (2012). *Appointing Women to the Board in the UK*. Working Paper.

Hambrick, D. C. and Manson, P. A. (1984). Upper Echelons: The Organization as a Reflection of Its Top Managers. *Academy of Management Review*. 9(2): 193-206.

Haslam et al. (2010). Investing with prejudice: the relationship between women's presence on company boards and objective and subjective measures of company performance. *British Journal of Management*. 21:484-497.

Kalliopi, N. and Pinelopi, S. 2011. "CEO Duality and Firm Performance in the Shipping Sector." Dissertation, International Hellenic University.

Kiel, G., & Nicholson, G. (2003). Board Composition and Corporate Performance: How the Australian Experience Informs Contrasting Theories of Corporate Governance. *Corporate Governance: An International Review*. 11: 189–205.

Konrad, A.M., Kramer, V., Erkut, S., (2008). The Impact of Three or More Women on Corporate Boards. *Organizational Dynamics*. 37: 145-164

Kyereboah-Coleman, A. (2007). *Corporate Governance and Firm Performance in Africa: a Dynamic Panel Data Analysis*. Studies in Economics and Econometrics, (Forthcoming). Working Paper.

Levi, M., Li, K., Zhang, F., (2008). *Mergers and Acquisitions: The Role of Board Gender Diversity*. University of British Columbia

Marinova, J., Plantenga, J., Remery, C., (2010). *Gender Diversity and Firm Performance: Evidence from Dutch and Danish Boardrooms*. Utrecht School of Economics

Minguez-Vera, A., Martin, A. (2011). Gender and Management on Spanish SME's: An Empirical Analysis. *The International Journal of Human Resource Management*. 22(14): 2852-2873

Noack, T. and Wiik, K. A. 2008. "Women's Choice of Surname upon Marriage in Norway." *Journal of Marriage and Family*. 70: 507-518.

Pelled, L.H., Eisenhardt, K., Xin, K.R., (1999). Exploring the Black Box: An Analysis of Work Group Diversity, Conflict, and Performance. *Administrative Science Quarterly* 44: 128

- Rashid, A., De Zoysa, A., Lodh, S., and Rudkin, K. (2010). Board Composition and Firm Performance: Evidence from Bangladesh. *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*. 4(1): 76-95.
- Randoy, T., Down and Jensen (2003). Corporate Governance and Board Effectiveness in Maritime Firms. *Maritime Economics & Logistics*. 5(1): 40-54.
- Reddy K (2010). *The Relationship between Corporate Governance Practices and Financial Performance in New Zealand: An Empirical Investigation*. The University of Waikato.
- Rutherford, M. A., and Buchholtz, A. K. (2007). Investigating the Relationship between Board Characteristics and Board Information. *Corporate Governance: An International Review*. 15 (4): 576-584.
- Syriopoulos, T., Tsatsaronis, M., (2011). The Corporate Governance Model of the Shipping Firms: Financial Performance Implications. *Maritime Policy and Management*. 38 (6): 585- 604.
- Syriopoulos, T., Tsatsaronis, M., (2012). Corporate Mechanisms and Financial Performance: CEO Duality in Shipping Firms. *Eurasian Business Review*. 2(1): 1-30.
- Tacheva, S. & Huse, M. (2006). *Women Directors and Board Task Performance: Mediating and Moderating Effects of Board Working Style*. Conference Paper presented at European Academy of Management, Oslo, Norway.
- UNCTAD 2017. Review of Maritime Transport, United Nations Publication.
- Virtanen, A. (2012). Women on the Boards of Listed Companies: Evidence from Finland. *Journal of Management & Governance*.
- Zabojnikova, G. (2016). *The Audit Committee Characteristics and Firm Performance: Evidence from the UK*. Master Thesis in Finance, Universidade do Porto Economia E Gestao.